

**PRESES
KARALIS**

**JĀNIS
KĀRKLIŅŠ**

90-4
L 95

Jaunākās Siņas

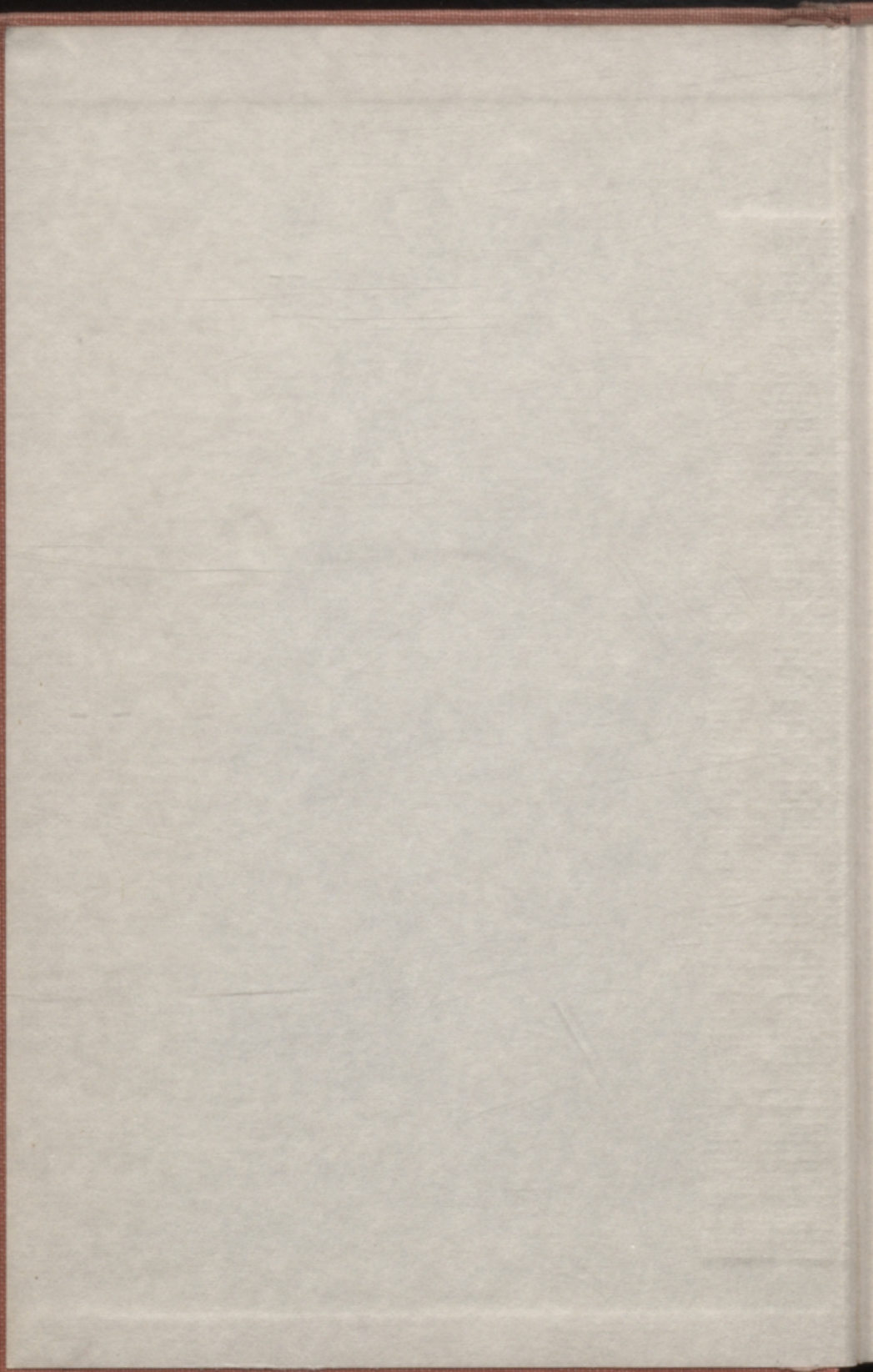
PRESES

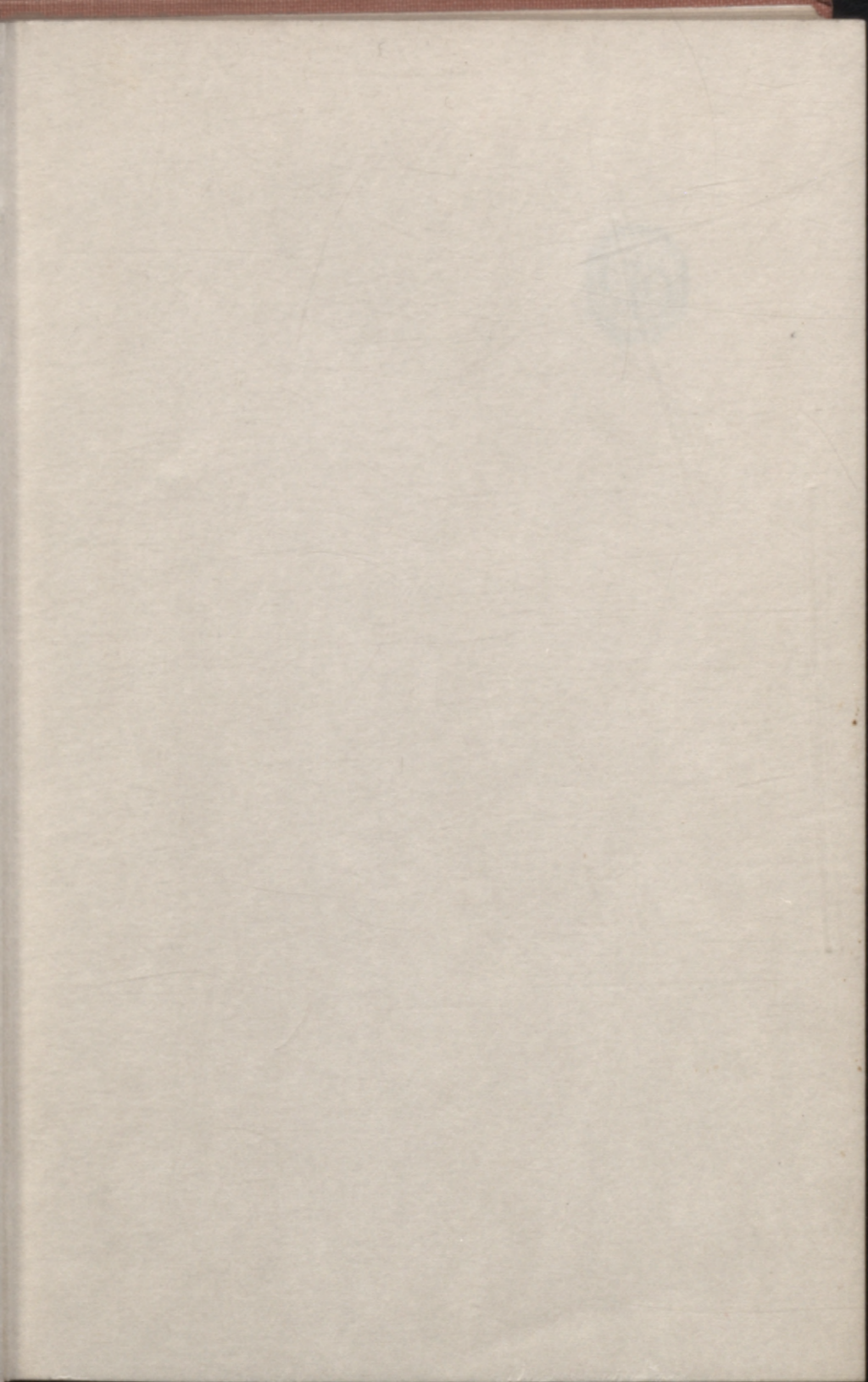
KARALIS

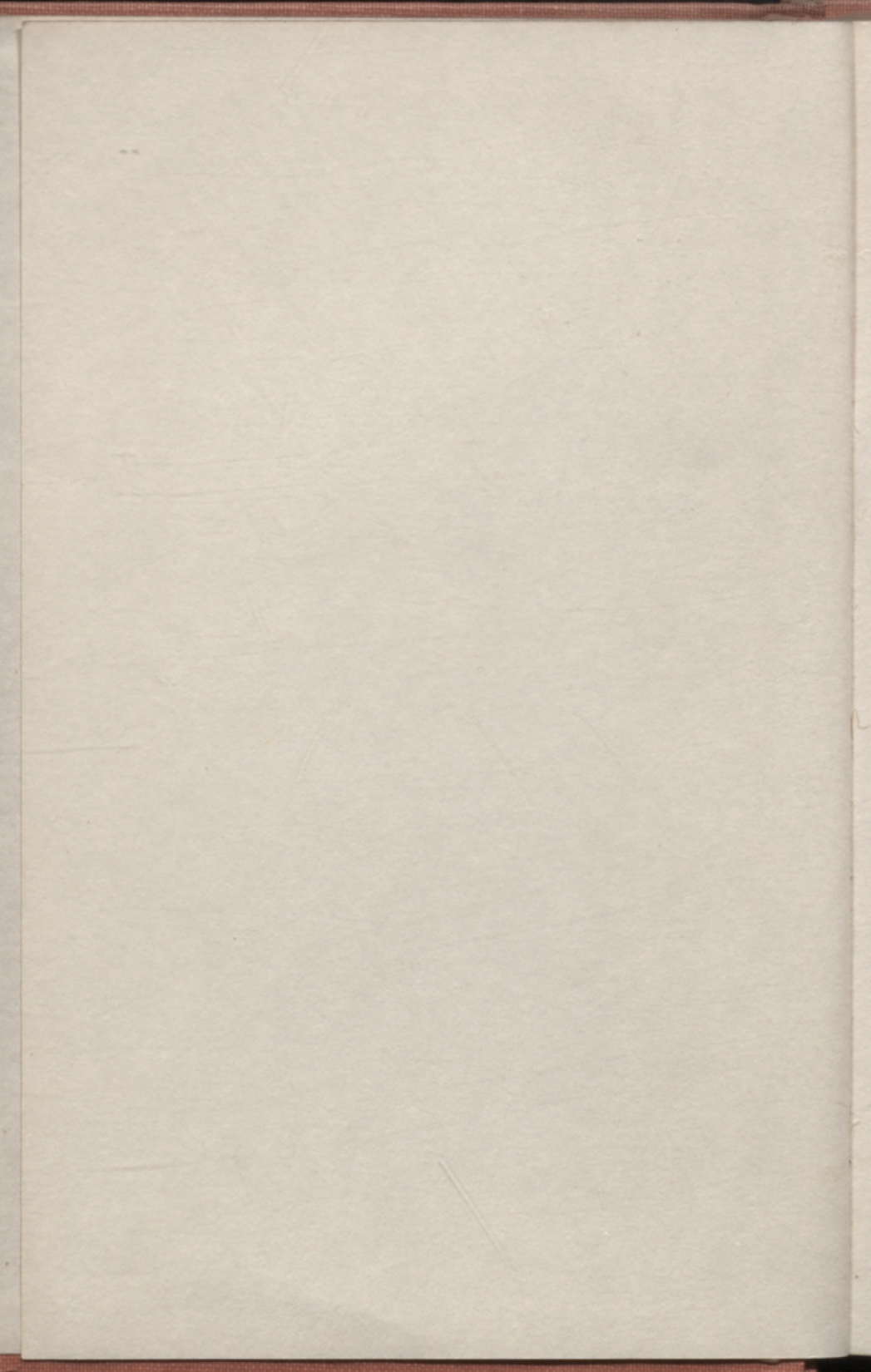
Tādas bija *"Jaunākās Siņas"*

ERNAS GEISTAUTES
VĀKS

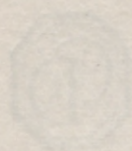
PRESSES
KARALIS

JĀNIS KĀRKLIŅŠ • LATVIJAS PRESES KARALIS

B, L

L 90-4
95

oljubl
002

JĀNIS KĀRKLIŅŠ

LATVIJAS PRESES KARALIS

ATMIŅAS PAR JAUNAKO ZIŅU LAIKIEM

1962 • GRĀMATU DRAUGS

122

JĀNIS KĀRKLIŅŠ

LĀTVIJAS VALSTS
BIBLIOTĒKA

91-11473

030624857

Copyright 1962 by Jānis Kārkliņš
All rights reserved.

ATSPĪDUMI

SASISTA SPOGUĻA ŠĶEMBAS

Šo grāmatu rakstīdams, autors ir brīdi izstaigājis it kā kādu jau gadu dzelmēs nogrimušu telpu. Kādreiz tur raiti kustējās dzīvi cilvēki, ritēja un skanēja darba rosme. Tagad ienācēju apņem vēss klusums, no dzīvās dzīves aizgājuši rēgi — cits vairāk, cits mazāk pagaisis. Ap viņiem lido viņu izdzisušās dziņas, domas un darbi. Tie nāk un iet, pavīd un pazūd kā ēnu parādē. Tie nebaida un nesatrauc, nav sveši un nepazīti, bet savaldzina ar kādu dziļāk apjaustu tuvību. Kas viņi?

Kādreiz greznā telpa ir laikmiju ugunīs izdegusi. Varas un godības kroņi no sienām norauti, labiešu portreti sagriezti kājautiem, lielie spoguļi zeltotos ielogos, kur glabājās laikmeta sejas, satriekti sīkās šķembās.

Gājējs noliecas, paceļ vienu, otru šķembu, brīdi tajā ielūkojas. Liekas — kādi dziļāki iespīdumi tur mirkliem atplaiksnās, it kā gribēdami vēlreiz atdzīvoties. Tās ir cilvēku sejas, sirdis un domas, darbu un notikumu dunogas tālas atbalsis. Spoguļu šķembas rāda fragmentus, epizodus, kuriem te jārunā par visu veselo veidojumu. Rāda tos tādus, kādi kādreiz bija, gleznotāja krāsu neaptrieptus vai neizskaistinātus. Rakstītājs ir vairākkārt pirkstos grozījis pagājības spoguļa sīkās šķembas, censdamies katrā atspīdumā saskatīt gaismu un ēnas — kā jau tas ir visā dzīvajā pasaulē. Ja kaut kur neviļus izlauzies kāds karstāks vārds no sirds, kas šodien vēl pukst dzīva cilvēka krūtīs, autors lūdz

lasītāju to neuzskatīt par neaicināta tiesneša spriedumu par cilvēkiem un notikumiem, bet uzskatīt par viņa personīgo jūtu vai domu izraisīto refleksu.

Aizgājušā laikmeta seju un notikumu dziļāko sakarību un kopplūdumu meklējot, lielos spoguļus veļu valstībā lai sekmīgi restaurē mūsu jaunie, no svešinieku uzspiestiem uzskatiem brīvie latviešu vēsturnieki.

Paldies izdevējam, kas trimdas apstākļos pavēra ceļu šai grāmatai, paldies lasītājiem, kam nepietrūks pacietības to izlasīt no sākuma līdz beigām.

Stokholmā, 1962. gadā.

Autors.

KAPEIKAS AVĪZĪTE

AUGŠUPEJA KOPĀ AR TAUTU —
LATVIEŠU BĪBELE

Kapeikas avīzīte — tā Jaunākās Ziņas mēdza apzīmēt pirmajā attīstības posmā. Ideja par kapeikas avīzīti nerodas Rīgā — tā pārņemta no Maskavas un Pēterpils, kur jau pastāv šāds laikraksta tips. Krievijā ar to ienācis kaut kas radniecīgs Rietumeiropas bulvāru presei — saturā sensācionālas ziņas, plaša kriminālchronika, lētas gaumes romāns, Latvijā šis tips nav reproducējams. Tas jāpiemēro mūsu apstākļiem.

Pirmais Rīgā šādu avīzīti izmēģina spiestuves īpašnieks Blankenšteins. 1910. gadā viņš sāk izdot mazu rīta lapiņu Rīta Vēstnesi, kas iespiests uz 4 lappusēm un maksā vienu kapeiku. Avīzīte paredzēta mazturīgajām strādnieku un kalpotāju aprindām, kurām lielie laikraksti par dārgiem un gudriem. Par atbildīgo redaktoru izdevējs aicina Kārli Skalbi, redakcijā darbojas arī Antons Benjamiņš. Skalbe nedomā taisīt bulvāra lapu, bet talkā aicina arī citus rakstniekus. Jaunā avīzīte gūst solidu literāru nokrāsu. Veikalneciskajam izdevējam tas lāgā nepatīk. Rīta Vēstnesī gan netrūkst latviešu rakstnieku vārdu un darbu, tomēr tautā to dēvē par žīda lapeli un pērk kūtri. Tad Blankenšteins par vadītāju aicina A. Benjamiņu. Viņa nodoms ir Blankenšteina lapiņu pārvērst par visjaunāko un vislētāk iegūstamo ziņu avotu. Rakstnieku darbiem jāsašaurinās. Pirmā un

galvenā vietā izvirzās ātra, koncentrēti sniegta informācija. Metiens nu kāpj uz augšu.

Darbā pārliecinājies par savas domas pareizību, Benjamiņš reizē ar dažiem citiem latviešu darbiniekiem šķīras no Blankenšteina uzņēmuma un 1911. gada 8. decembrī izdod pats savu Jaunāko Ziņu paraugnumuru. Par izdevēju parakstās Emīlija Elks, atbildīgais redaktors Antons Benjamiņš. Numurs, ko ar rokas presi iespiež 7000 eksemplāros, nav lielāks par divkāršu rakstāmpapīra loksni un maksā vienu kapeiku. Avīzīte iznāk arī svētdienu rītos — tātad 7 reizes nedēļā, kad lielie laikraksti sniedz tikai 6 numurus. Līdz ar to apklust Blankenšteina izdevums. Rīdzinieki runā, ka aizgājēji papēmuši sev līdz visus Rīta Vēstneša abonentu sarakstus. Jaunāko Ziņu galvenais grāmatvedis J. Bīskaps un metieris J. Krūmiņš pat vaļsirdīgos brīžos pie likieņa glāzītes ar to nekad nelielās.

Jaunāko Ziņu 1. numurā Benjamiņš starp citu raksta: Ja izdevums dos peļņu, tad šī kopējā uzņēmuma (domāti visi darbinieki) peļņu izlietās avīzes paplašināšanai un līdzstrādnieku labākai algošanai. — Te lasītājiem dots mājiens, it kā jaunā avīzīte būtu kooperatīvs uzņēmums, kads gan tas nekad nav bijis. Benjamiņam tomēr ir iemesls tā rīkoties, lai kaut cik atvairītos no saviem nelabvēļiem konkurences cīņā. Vispirmā mazajai tautas lapīnai uzbrūk reakcionārā Rīgas Avīze. Tur zina, ka Benjamiņš nāk no pilsoņu progresīvajām aprindām. Viņa lētā avīzīte var izvērsties ne vien par nopietnu konkurentu, bet var kļūt arī par bīstamu ieroci minēto aprindu rokās. Tāpēc tā jākompromitē latviešu sabiedrībā. Rīgas Avīze Benjamiņa izdevumu sauc tikai par žīdu lapu latviešu valodā. Kreisā virziena Dienas Lapa to dēvē par kapitālistu interešu aizstāvi, no kā strādniekiem jānovēršas.

Ko atbild Benjamiņš? Kad 1914. gadā Rīgas Avīze vēl nerimstas un vaicā, kas īsti izdod Jaunākās Ziņas, par kādu naudu ierīkota Jaunāko Ziņu spiestuve, atbilde ir šāda: Ar pašu darbu un vienīgi ar mūsu pašu līdzekļiem ir ierīkota mūsu spiestuve, izdotas Jaunākās Ziņas un Jaunais Ceļš. Bet vai Rīgas Avīze nevarētu paziņot, par kādu naudu tā tika uzturēta visā vācu draudzības laikā un kas to uztur pēc šīs draudzības? — Atbildi nesapem.

Jaunais Ceļš ir plašāks pēcpusdienas laikraksts, ko Ben-

jamiņš, līdztekus rīta izdevumam Jaunākām Ziņām, mēģina nostabilizēt no 1913. g. decembra līdz 1914. g. maijam. Nolūks — ieņemt visu avižu dienu — rīta un vakara izdevumus. Tas neizdodas — viens redaktors nevar divus laikrakstus reizē vadīt, darbs un interese sadrumstalojas, droša aizstājēja nav ne vienā, ne otrā postenī, Jaunais Ceļš izbeidzas. Ja vēlāk Benjamiņš atkal līdztekus laikrakstam sāk izdot žurnālu, viņš to dara pārliecībā, ka pašam tas nebūs jāvada.

Ko viņš netieši atbild Dienas Lapas pārmetumiem par kapitālistu aizstāvēšanu? 1913. gadu ievadot, Jaunākās Ziņas raksta: Grūts, darba un cīņu pilns ir bijis pagājušais gads mūsu lasītājiem — latviešu darba ļaudīm. — Strādnieku jautājumus avīzīte izvirza savas uzmanības centrā, ieteic darba ļaudīm iestāties arodu biedrībās, kļūt organizētam spēkam, lai sarunās ar darba devējiem uzlabotu savu stāvokli. Tiesa, avīzīte neseko un nepakļaujas nevienas partijas programmai. Tai pašai ir savas vadlīnijas, kas iezīmējas šādā virzienā: 1. Darba jautājumi kārtojami organizēti, ar darba devēju un strādnieku taisnīgu prasību saskaņošanu. 2. Tautas dzīvē noteikti apkaļojams alkohola posts, glābjams ģimenes tikums. 3. Jāaizstāv tautas valodas tiesības, jāveicina nacionālās kultūras pasākumi.

Krievu administrācijai ļoti nepatīk, ka jaunā avīzīte, kas pūsgada laikā jau sasniegusi 24.000 metienu, tik daudz interesējas par strādnieku dzīves apstākļiem. Sākas represijas. Redakcija ziņo lasītājiem, ka Jaunākās Ziņas 1913. g. administratīvi sodītas ar 300 rubļiem par 177. numurā ievietoto ziņojumu no Heflingera fabrikas, atklājot tur valdošos apstākļus un notikumus. Benjamiņš nesabīstas. Viņš sāk pievērsties arī laukstrādnieku dzīves apstākļiem. Pieņemtā gada beigās Jaunākās Ziņas parādās raksts par laukstrādnieku vecuma dienām. Starp citu tur teikts: Ja tagad rīkojas tāpat (aizved nespējnieku un atstāj mežā), ja vecu, nespējīgu cilvēku atstāj trūkumā, kad vispārībai bada nav, kad klētis un pagrabi ir piebērti, tad tas pierāda, ka paēdušais nezina, ko jūt izsalkušais, ka saimnieki un rentnieki nesaprot, ko jūt cilvēks, kas visu mūžu gājis viņu labā un nav spējis diezgan atlicināt mūža vakaram.

Pavisam grūti nākas avīzēs rakstīt un nostāties pret latviešu valodas beztiesisko stāvokli krievu valdīšanas laikā.

Ja to nevar darīt principiālos rakstos, redakcija tomēr patieso stāvokli cenšas parādīt atsevišķos gadījumos, neņemot savu stāvokli. Lasām, piemēram, šādu ziņojumu: Atgadījums vilcienā. Ozolnieku pagasta vecākais S. liedzas uzrādīt konduktoram savu biļeti, aizbaidinādamies, ka neprotot krievu valodu, kurā viņu uzrunājis konductors. S. ierakstījis sūdzību grāmatā žēlošanos par konduktoru. Savu sūdzību viņš rakstījis latviešu valodā un uzsvēris, ka viņam nemaz neesot jāzina krievu valoda un ka konductors rīkojies nelikumīgi, likdams viņu izsēdināt no vilciena, kāpēc viņš nokavējis savas amata darīšanas Karlsbādē. Par ietiepīgo pagasta vecāko paziņots viņa priekšniecībai.

Pirmajam pasaules karam tuvojoties, cenzūras žņaugi un preses sodi pastiprinās. 1914. g. pirmajā pusē Baltijā sodītas 20 avīzes 27 reizes kopā ar 17.122 rubļiem vai 12 gadiem aresta. Spītējot šiem spaidiem, Jaunākās Ziņas tomēr sniedz Zinību komisijas uzsaukumu pret Latvijas kolonizēšanu ar cittautiešiem. Tur starp citu teikts: Tā gluži dabīga parādība, ka tautas kultūrālo spēku un spēju kustībai atkal un atkal jāsadurās ar ārkārtēju pretspēku, kas šķērsām sliecas ceļā. Tā vienmēr bijis un tā būs. Tādā pretspēku kustībā pēdējos gados jo redzamu vietu ieņem Latvijas kolonizēšana ar svešautiešiem. Ka šai kolonizācijai politiski pamati, pret latviešu tautas un zemes pašas interesēm traucēkļa raksturs un iemesli tikai pa vismazākai daļai saimnieciski, tas mums visiem zināms. — Kolonizācija draud no vācu puses, pārtautošana — no krievu administrācijas spaidiem. Abām šīm briesmām pagaidām svītru pārvelk pirmais pasaules karš un tā sekas.

Ir skaidrs, ka Jaunākās Ziņas par tik lētu maksu var pastāvēt tikai kā plaša metiena izdevums — kā tautas avīze. Jau pašā sākumā Benjamiņš saprot, ka tas nav sasniedzams, saistoties ar kādu noteiktu sabiedrības grupu vai nonākot kāda saimnieciska uzņēmuma kalpībā. Avīze saglabā savu neatkarību un neatlaidīgā darbā ar ātru informāciju, ar vieglu lasāmvielu pāris gados ir jau sasniegts 50.000 metiens. Redakcija var algot savus speciālzinošājus Maskavā un Pēterpilī — abos tā laika ziņu centros. Divās šaurās redakcijas istabīnās Parka ielā 3 strādā Benjamiņš, Skalbe, Gruzevskis, stud. Galenieks, kādu laiku arī Pāvils Rozītis un šo rindu autors. Galvenais darbs — tulkot tele-

grammas un ziņas no krievu valodas. Arī šejienes ziņu piegādātāji latviešu valodu vēl neprot — tie strādā krievu laikrakstos. Nakts dežūrās nākas sagatavot pēdējos jaunumus, lai tie rīta agrumā nokļūtu pie lasītājiem. Galenieku Paulis, vēl jauns gados, strādā un studē kārtīgi. Žanis Gruzevskis (saukts Vāničs), augumā sīks, trausls un izkaltis, arvien piesmēķē istabiņu zilu no grīdas līdz griestiem. Pēc darba vēl labprāt grib paspēlēt kārtis un iedzert.

Pirmais pasaules kaŗš lētās, vienmēr ziņu un kaŗa ainu bagātās avīzītes metienu uzsvieŗ līdz 90.000. Protams, tas nav tikai kaŗa nopelns. Lielais Dzimtenes Vēstnesis un citi vecie laikraksti, evakuēdamies uz Pleskavu, tai pašā laikā piedzīvo savu norietu. Tikai Jaunākās Ziņas paliek Rīgā, tautas vidū, un iegūst tur vienīgā latvieŗu laikraksta priekšrocības. Laiks ir strauju notikumu, lielu pārmaiņu un satraukumu pilns. Mazā avīzīte sniedz ātras, savās speciāltelegrammās iegūtās ziņas, savu korespondentu tēlojumus no kaŗa laukiem. Ar bēgļu sazināšanās brīvsludinājumiem tā iet līdz sveŗumā izkliedētai tautas daļai, tuvu stāv latvieŗu strēlnieku gaitām, dzīvo līdz dzimtenē palicējiem.

Par šo darba posmu Kārlis Skalbe raksta: Nekad neaizmirsīšu tos rudens vakarus 1914. gadā, kad rakstīju pirmos feļetonus Jaunākām Ziņām. Redakcijas pirmā un lielākā istabā pie manuskriptiem un laikrakstiem apkrauta galda sēdēja mūsu šefs. Viņš uzturēja visus sakarus ar bangojošo ārpasauli. Man saudzīgi ierādīja vietu mazā dibenistabiņā aiz siltas krāsns. Biju laimīgs, ka grūtā kaŗa laikā tur atradu patvērumu. Rakstīju tikai tik daudz, cik man bija ko sacīt. Kur pietrūka vārdu un domu, tur liku punktu. Avīzīte toreiz bija maza. Tā bija brīnišķīga tautas lapiņa, ko mūsu kareivji pozīcijās nēsāja aiz zābaka stulma līdzās koka karotei. Līdzās rupjas maizes gabalam tā atrada vietu katras bēgļu sievas azotē. Avīzītes slejas bija vaidu pilnas. Tad Benjamiņš arvien deva vietu kādam sirsnīgam vārdam. — Uzrakstiet kādu siltu vārdu — viņš mani mudināja.

Tai laikā Skalbe raksta Mazās piezīmes — savus ar vēŗīgu skatu, siltu sirdi, lielas vienkārŗības skaidrībā tvertos notikumu vēŗojumus un vēŗtējumus. Lasītājiem tie tā iepatīkas, tur tik daudz patiesības un gaiŗredzības, ka Mazās piezīmes iesauc par latvieŗu bībeli.

1916. gadā izbeidzas kapeikas avīzīte. Numura cenu pagustina uz 3, gadu vēlāk uz 5 kapeikām. Vācu karaspēkam Rīgu okupējot, Jaunākās Ziņas pārtrauc iznākt. Benjamiņš kopā ar Fr. Veinbergu izdod Rīgas Latviešu Avīzi. Pats viņš paliek aiz kulisēm, bet nepārtrauc pelnīt, lai, okupācijai beidzoties, varētu kā latviešu patriots atkal turpināt savu laikrakstu. Šāda piesardzība un politiska neatkarība Benjamiņu pavada līdz pat 15. maijam, kad vairs cita ceļa nav kā tikai pakļauties, vai pazaudēt pasakainu ienākumu avotu.

Te mazs salīdzinājums ar kādu citu preses magnātu. Lords Bīverbruks pērk laikrakstus, lai ar tiem taisītu propagandu saviem veikaliem. Benjamiņa laikraksts, no ārienes raugoties, izskatās it kā mērķis, kam kalpo, viss cits, bet īstenībā arī tas ir tikai līdzeklis arvien lielāku bagātību uzkrāšanai. Bīverbruks saka: — Es neietekmēju savus laikrakstus, bet mēs domājam vienādi un arvien visu kopīgi darām. — Gandrīz to pašu var teikt Antons Benjamiņš Latvijas demokrātijas laikā — viņš vēro darbus un dod savas ierosmes, kuras var arī apšaubīt un noraidīt, bet nopietnākas domstarpības viņa redakcijā iezogas tikai vienu reizi, par ko rakstīts citā vietā. Bīverbruks kļūst informācijas ministrs pirmajā pasaules karā, lidmašīnu produkcijas ministrs otrā — Benjamiņš noraida visus valsts amatus, visas savas kārtis likdams uz mantu, kurai godi nāk paši neaicināti līdz. Pārnemdams akciju vairākumu laikrakstā Daily Express, lords Bīverbruks sāk ar 200.000 lielu metienu. Ar to pašu skaitli nobeidz Benjamiņš, bet samērīgi viņš ir lielā mērā pārsniedzis savu kolleģu. Ja atskaita cittautiešus un latgaliešus, kas Jaunākās Ziņas maz lasa, gotisko burtu lasītāju latviešu skaits svārstās ap 1.100.000. Jau tad, kad ar šiem burtiem Benjamiņš laikrakstu iespieda tikai 150.000 eksemplāros, katru numuru lasot 3 vai 4 personām, iznāk, ka lasītājos ir lielākā puse tās tautas, uz ko Rīgā izdots laikraksts var cerēt. Pieņemot latīņu burtus, ar saviem 50.000 lasītājiem vēl pievienojas Latgale. Tas ir milzīgs nekur nepārspēts sasniegums skaitliski mazajā latviešu tautā.

NEJAUŠA SASTAPŠANĀS

NĀVEI NOLEMTIE —
TAUTA DIVU TERRORU ĶETNĀS

Saulains pavasara rīts — 1919. gada 22. maijs. Spilgta, dzidri zila debess svītra iespīd pa augsto un šauro, skārda kastes aizsprostoto cietuma kameras lodziņu. Tas ir Rīgas Citadeles cietums. Gaisā pār Daugavu dūc lidmašīnas — toreiz vēl retums. Liekas, tur laukā kaut kas nav īsti kārtībā. Vieninieku kamerās ieslodzītie, pie sienām knakšķinādami, satelefonējas, bet skaidrības nav. Tad dzirdams — koridoros izsauc padomju kalpotājus, kas te iekļuvuši par šādiem vai tādiem krimināliem nodarījumiem. Viņiem izsniedz šautenes. Kas tad nu būs? Polītiskos neizlaiž. Tikko apbruņotie izgājuši sētā, kāds žīds aiz sienas izmisis sauc krievu valodā:

— Izlaidiet mani! Es arī esmu padomju kalpotājs! Man mājā sieva un bērni! Es negribu mirt!

Nu jau kļūst skaidrāk: kliegzējs uzminējis, ka izlaistos sūtīs pret ienaidnieku, bet palicējus apšaus tepat uz vietas. Jau mēnešiem ilgi katru nakti tieši pulksten trijos cietumu iztukšo, divos smagajos automobiļos aizvedot aizmuguriski notiesātos. Viņi par to dabū zināt tikai tad, kad vārdus izsauc pēc sarakstiem: viņus aizved uz neatgriešanos. Cietums tomēr nekļūst tukšāks.

Nepacietīgais kaimiņš nedabū ilgi vaimanāt. Īsu brīdi iestājas dziļš, sasprindzināts un, liekas, bezgalīgs klusums. Tad ar apdullinošu stroksni sprāgst rokas granātas, šķindēdami birst logu stikli. Spalgi kliedzieni, aprauti vaidi — un atkal klusums. Kaut kur laukā skan šāvienu, bet tie attālinās. Tad ierunājas cietums. Klausamies — tās nav vairs krievu balsis, tie ir vācieši. Nāvei nolemtie ir glābti! Zaļganpelēki karavīri, bruņu cepurēm galvā, granātām apkrāvušies, atslēdz kameru durvis. Koridorā saplūst cits citam sveši ļaudis. Un pēkšņi no visu krūtīm atskan Dievs Kungs ir mūsu stipra pils... Baznīcas himnai atskanot, kareivji sastingst, rokas pie metalla kaskām pacēlušī. Badā un šausmās izmocīti vīri aiz prieka raud un skūpstā cits citu. Kas tad ir noticis?

Manteifels ar saviem vīriem ir pārskrējis Rīgas tiltus. Pats viņš krīt, bet viņa vīri vispirms ielaužas cietumos. Gubernas cietums un citadele tuvu Daugavai, tos sasniedz laikā. Centrālcietums tālāk, tur nonāk par vēlu...

Vīri iepazīstas. No jelgavniekiem, kas, zirgu astēm piesieti, steigā dzīti šurpu pa šoseju, vēl atlicis nepilns simts. Rīdzinieku ir vairākums — visi politiskie. Mājās iet viņiem vēl neļauj. Pilsētā turpinās cīņas. Šoreiz biešu un kartupeļu mizu viras vietā viņi paši izvāra varenu boršču. Tajā saņē cietuma apkalpes krājumos atrastos rīsus, auzu pārslas, kāpostus, konservus, ievārījumu. Vīri ēd ar zirga apetīti un pirmo nakti pārguļ cietā miegā.

Kā šo rindu rakstītājs tur iekļuvis? Aiz neuzmanības. Skolmeistarodams Rīgas 3. vidusskolā, viņš rīko tur Krišjāņa Barona vakaru, izstāda dainas un blakus tām nacionālo standartīņu: Neprāta darbs! Pilsētā valda bads, terrorsi, denunciācijas. Skolas zālē iebrūk sarkanie strēlnieki, sarīkojumu slēdz, vainīgo paņem sev līdz. Bet viņam pagādās labi, cilvēcīgi draugi: tieslietu komisārs Rozenbergs, Leons Paegle. Liekņa ģimene. Tā smilšu kalnu vietā viņš nonāk gubernas cietumā, vēlāk citadelē. Kaut kur turpinās izmeklēšana.

Vieninieku kamerā nīkstot un nervus rūdot, kādu dienu pie viņa ievēd likteņa biedru — ar dzeltenu ādu pārvilkto ģindeni skolnieka gados. Kā šis te gadījies? Pie Slokas apšaudes laikā paskrējis pārdesmit soļu uz aizmugures pusi. Tur mežā noķerts, apvainots par dezertieri, sūtīts no cietuma uz cietumu. Tagad visi papīri pazuduši, piederīgie aizbēguši, laukā vairs netiek. Siku gabaliņu gaļas, ko mīļas rokas iesūtījušas, viņš nevar apēst — nāk atpakaļ. Nevar arī vairs kājās nostāvēt. Guļam — viens uz kula, otrs lāviņā. Viens trulā vienaldzībā prāto, kuŗu nakti viņu izsauks, otram nav nekā vairs ko gaidīt. Kur gan tagad šis mīļais zēns?

Kaut mazāk būtu jārunā par necilvēcībām! Diemžēl, karī un revolūcijas nav šķīrāmas no tām. Jau pirmajā naktī pēc boļševiku izdzīšanas Rīgā sācies baltais terrorsi. Ielās gul līķi ar šāvienu brūcēm pakausī. Cietumi atkal pildās ar latviešu darba ļaudīm, kas šā vai tā bijuši piesaistīti sarkanai diktatūrai. Mūsu tautu maļ kā velna dzirnavās.

Nākamā rītā, pa Iekšpilsētu iedams, nokļūstu Doma lau-

kumā. Tikko iznācis Rigasche Zeitung pirmais numurs. To tur uz ielas pārdod. Steidzoties pēc jaunām ziņām, neviļus pamanu, ka priekšā jau Benjamiņa pāris. Negaidīta sastapšanās, draudzīga sasveicināšanās un apvaicāšanās. Tad — laikam aiz prieka — viņi samaksā abus laikraksta eksemplārus. Tikko iebraukuši no dienvidu puses. Jāzīdod arī latviešu avīze. Formālītātes drīz nokārtos. Lai rīt jau ierodoties redakcijas darbā. Pateicos. Cita darba jau nav. Ar to līgums noslēgts. Līgumus ar redakciju Benjamiņš nekad nerakstīja uz papīra.

Tā sākās un ilgus gadus bez atelpas turpinājās sīks, sekls, ikdienas putekļos pazudis žurnālista darbs, šo rindu rakstītāja dzīve, kas kādreiz bija pavisam citā virzienā domāta un sapņota.

VECAIS KUNGS

ANTONA BENJAMIŅA DZĪVES GUDRĪBAS

Vecais kungs — šis apzīmējums Antonam Benjamiņam ir dots tikpat laipni, cik cienījami. Ja rūnāt par veco kungu tik ātri iepatīkas kollēgām, un to labprāt atzīst arī Benjamiņa ģimenē, tad tur būs kāds pamats. Redakcijā Benjamiņš pats sevi sauc par vecāko darba biedru, bet mēs izjūtam kādu atšķirību, distanci, cieņu pret šo darba vīru. Benjamiņa kungs — tas skan pārāk sveši, oficiāli, kā piemums, tā ģimenē. Tur tikai Emīlijai viņš ir vīrs un bērniem tēvs. Jāatrod kāds vidustonis un tas ir — vecais kungs.

Interesanti un vērtīgi ir, diendienā vienu darbu strādājot, vērot vecā kunga cilvēcīgās īpašības, ar kuŗām viņš gūst tik spožus panākumus materiālā dzīvē. Var jau teikt, ka straujo, nepārredzami mainīgo apstākļu labvēlībai ir arī savs nopelns Benjamiņa augšupejā, bet tas liekas samērā sīks un reizēm pagadās katra cilvēka dzīvē. Vecā kunga mūža vadmotīvs ir: Katrs pats savas laimes un nelaimes

kalējs. To viņš uzraksta jau 1891. gadā un negrozīts tas paliek līdz pēdējam solim. Laime te nozīmē drošu, materiālu pamatu.

Darbs — tā saucās pirmais bauslis. Nemitīgs, neatlaidīgs, arvien jaunu ierosmju dzīts, bezatpūtas darbs. Šis darbs vecajam kungam nav pašmērķis, dzīves jēga un pildījums, bet tikai līdzeklis. Mērķis ir un paliek darba saņemums — manta, mazāk vara, vēl mazāk gods, pēc kā vecais kungs netiecas. Viņš gan nekad neatsakās uzvilkt fraku un nosēsties pirmajā rindā, kā to prasa kundze un Benjamina stāvoklis sabiedrībā, bet domās arī tad ir darba drēbēs un savā avīzē. Darba spējas un darba cieņa, vēl vairāk — uzpurēšanās darbam ir pirmā un galvenā mērķa, pēc kuras vecais kungs vērtē visu sava plašā uzņēmuma personālu. Viņš neskaita prakses gadus, neprasa augstskolas diplomus, arī viņam pašam to nav, bet katru jaunpieņemto klusi, uzmanīgi novēro ikdienas darbā. Kam darbs liekas mīļš, interese nedalīta, spējas pietiekamas, tas kāpj droši uz augšu. Tā veidojas darbinieku izlase.

Visas domas un darbus vienam mērķim — tāds ir otrs bauslis vecā kunga dzīves gudrības grāmatā. Nesadalīties, neizplūst plašumā, bet koncentrēties vienam darbam, vienai idejai. Jau nabadzīgs lauku skolotājs būdams un aiziedams ar pagasta darbiniekiem krogū apsriesties, viņš kādreiz saka krogus papum:

— Pieraksti man tās patērētās 60 kapeikas uz krīta. Tagad, lūk, kabatas tukšas, bet reiz es būšu miljonārs...

Krodzinieks pasmaida. Pagasta veci pakrata galvas. Ače, kur lielīgs tāds nieka skolmeistars! Bet viņu skolmeistara domas un darbi nemitīgi tiecas uz šo vienu mērķi.

Kad Latvijas sākumā daži rakstnieki un redakcijas kolēģas sāk līdztekus žurnālista darbam studēt, vecajam kungam tur nav nekā ko atklāti iebilst — dzīva pēc izglītības arvien laba lieta, bet īsti apmierināts viņš nav un skeptiski prāto:

— Redzēsim, redzēsim, kas tur iznāks — pīlēni vai zoslēni. Divi vienā olā nevar atrasties.

Ar šo koncentrācijas tieksmi, liekas, izskaidrojama arī vecā kunga novēršanās no rakstniecības un teātra interesēm. Savos skolotāja gados viņš ir sarakstījis lugu par dzeršanas postu. Tā saucas Miglā. Ar moto Teātrim vajaga

būt tikumiskās dzīves skolai. Šī luga iesniegta III dziesmu svētku komitejai un saņem godalgu. Maz ticamas presē parādījušās aizdomas, ka līdzīgu rokrakstu dēļ godalgu komiteja šo lugu noturējusi par Rud. Blaumaņa darbu. Nevar noliegt, ka lugai Miglā ir savas literārās un skatuves vērtības. Tēlojumus no lauku dzīves (Tautietis, Nabagu māja, Zirga atmiņas u. c.) ar segvārdu Pastariņš vecais kungs ir publicējis 90. gadu sākumā Balsī. Viņš ir bijis arī aktīvs līdzdalībnieks Dubura dibinātā Skatuves biedrībā, kas uzturēja Jauno Rīgas teātri. Vēlāk visu to atmet, kļūst tikai žurnālists un redaktors. Rakstniecība viņu vairs neinteresē, grāmata nemitinās viņa mājā, teātra vai operas pirmizrādēs viņš sēž tāpēc, ka labais tonis to prasa. Viņš dzīvo tikai savam uzņēmumam, savam laikrakstam.

Vēlāk Jaunākām Ziņām pievienojas ilustrēts žurnāls, ko uztic atbildīgajam redaktoram, tāpat rakstāmlietu veikals un tintes ražotava, kur arī izraudzīti savi vadītāji. Grāmatu apgādu, ko būtu izdevīgi piesaistīt laikrakstam, tomēr nenodibina. Neatrod piemērotu vadītāju, tā kā neērti konkurēt ar ģimenes draugu Ansi Gulbi un, liekas, ka ar mazāk pazīstamo nozari uzņēmums jau izvērstos par plašu.

Darbinieku labā dibinātu kultūrālu vai saimniecisku pasākumu trūkums arī daļēji izskaidrojams ar nevēlēšanos piesaistīt viņu spēkus un interesi vēl kādam citam blakus uzdevumam. Ne pašdarbību, bet cilvēku un viņa darbu savam uzņēmumam prasa izdevēju intereses.

Lēnām pār tiltu — tāds ir trešais kanons vecā kunga praktiskā gudrībā. Nekur un nekad nepārsteigties, rīkoties apdomīgi, uzmanīgi vērojot apstākļus, pētot un pārbaudot visas iespējas. Vienu brīdinājumu viņš ir jau saņēmis kā lauku tirgotājs, ar nolūku lēti pārdodams dažas preces, lai ar šo reklāmu pievilktu pircējus dārgajām mantām. Sekas — bankrots. Mācība: Dari, ko darīdams, apdomā galu. Kad jaunie latviešu veikalnieki Rīgā sāk iegādāties automobiļus (bieži tikai uz izmēģinājumu laiku, vai uz ilgākām izmaksām), vecais kungs pasmīn un saka:

— Tie drīz bankrotēs. Lepnība ved uz postu...

Šī atziņa nav no gaisa grābta. Viņam ir savi novērojumi. Kad kādam žīdam firma ir tuvu bankrotam, viņš uzliek savai sievai četras sudrablapsas plecos, briljantus ausis un

pirkstos, tad ved šo uz krievu teātri rādīt publikai. Lūk, cik drošs ir šis uzņēmums, ko tas var atļauties!... Vēlāk vecā kunga personīgie uzņēmuma automobiļi sniedzas padsmītos, bet tad jau tā ir neatvairāma nepieciešamība.

The New York Times redakcija kollēgu no Rīgas laipni iepazīstina ar daudziem tehniskiem jauninājumiem un mašīnām, kādas Latvijas prese vēl nepazīst. Buenos Airesā La Prensas kollēgas iedāvina veselu čemodānu matricu — publikas iecienītos seriālmējumus, kādus arī vēl nelietojam. Kad Rīgā atgriezies, visu to gribu ieteikt vai izmēģināt, vecais, apdomīgais kungs pieliek punktu:

— Lēnām pār tiltu. Mums tas viss vēl nav nepieciešams. Nogaidīsim īsto laiku.

Un tomēr šī uzmanīgā piesardzība Benjamiņu nekad nenoved līdz pašapmierinātībai — saimnieciskam konservatīvismam. Nekad nesastingt un neapmierināties ar sasniegto, bet katru soli uz priekšu spert ar apdomu, nopietni apsverot visus apstākļus par un pret. Vienmēr uz priekšu — uz augsmi, bet uzmanīgi un nekur neaizsteidzoties nepieciešamībai priekšā, neeksperimentējot ar nepārbaudīto — šo mācību no saviem jaunības laikiem vecais kungs nekad neaizmirst. Ja Atpūtā viņš pieļauj brīžiem no šī principa novirzīties, tad tikai tāpēc, ka žurnālu uzskata zināmā mērā par izmēģinājumu lauciņu, kurā daudz neriskē — metienu likne ātri uzrāda kļūdas, vai sasniegumus.

Kad laikraksta un žurnāla metieni, strauji pieaugdami, spiež iegādāties jaunu, modernu rotācijas mašīnu, kas ir lielākā Baltijas valstīs un uzlabot krāsu spiedi, tas notiek, jo citādi vairs nevar. Tad ir pienācis īstais laiks.

Taupība — tā saucas ceturtais stūrakmens vecā kunga celtnē. Kas kapeiku nekrāj — pie rubļa netiek. Tā ir no tautas mutes ņemta gudrība, kaut gan izteic tikai pusi patiesības, bet viņš ir pārliecināts, ka pirmais un ceturtais stūrakmens labi noder katrs savā vietā.

Maldās tie, kam liekas, ka bagātā uzņēmuma darbinieki saņem augstākas algas nekā citur. Varbūt kāds ir gribējis ar šo illūziju palepoties. Atskaitot tikai dažus, kas uzņēmumus lielāku atbildību, tāpat tos pāris rakstniekus, kuru vārdi ir monopolizēti, lai citur neparādītos, viss pārējais

personāls ir nostādīts vispārparasto algu līmenī. Mazajiem nav viegli sisties cauri, bet vai citur ir labāk?

— Materiālām grūtībām ir sava svētība, spriež vecais kungs, tās spiež cilvēku censties uz augšu.

Vai viņš pats to nav izbaudījis? Un vai viņš tās augstākās algas ir pats piesolījis? Nē, to viņš nav darījis, tikai centies saprasties ar darba biedriem un apliecināt viņiem: Es gribu dzīvot un ļauju arī jums dzīvot. Dzīvot — tas nozīmē pelnīt.

Uzņēmuma turībai augot un angļu tabakas cenai nepaze-minoties, draugs Arturs Bērziņš, kas tolaik ir centīgs smēķētājs, tā paklusām saka:

— Aprunāsimies ar veco kungu...

Kas tur var būt ko iebilst? Izdevīgā brīdī, kad kundzes nav klāt, ieejam izdevēja kabinetā, kur mūs lūdz apsēsties. Kungs, tā un tā. Grūti laiki, vāja iztikšana. Derētu pielikt pie lones.

Vecais kungs jūtas tā kā pārsteigts, bet nav apmulsis. Viņš tūlīt zina, ko atbildēt: — Bērziņa un Kārklīna kungs, vai jūs domājat, ka tā avīze mums ko ienes? Ja gribat piemaksāt, ņemiet to kaut vai rīt un vadiet paši tālāk...

Pateicamies par labo padomu. Mēs apdomāsimies un aprunāsimies ar kollēgām. Nākamā rītā esam atkal klāt.

— Mēs ņemam to lapu ciet. Var jau būt, ka algas iznāks mazākas, bet lūkosim iztikt bez piemaksām.

— Nepārsteidzieties! — vecais kungs mūs apstādina. — nav jau viegli šais laikos iztikt. Tāpēc mēs ar sievu vienojāmies jūsu algas paaugstināt. Savu tiesu dabūs arī Skalbe un Akuraters. Jūs mums tie tuvākie.

Paldies! Bet tie citi? — Nē, to mēs nevaram nest. Apsolu jums, ka neviens netiks aizmirsts, kas ar darbu un spējām pierādīs savu tiesību saņemt vairāk.

Tālāk par šo solījumu netiekam. Arod biedrība nespēj nākt palīgā ar kollektīvām prasībām. Citos laikrakstos nav nekādu izredžu. Tur kollēgas baidās, ka konflikta gadījumā viņus izmetīs uz ielas un vietā pieņems citus ar vēl zemākām algām. Atliek viens ceļš — lūkot mazos brāļus vilkt augšup pa vecā kunga ieteikto darba ceļu. Ne vienmēr tas izdodas.

Algas redakcijā saņem pēc kopēja saraksta, bet ar honorāriem ir tā: jāizraksta spiestuvē pagatavota kvīts, uzrādot

rindu skaitu un cenu, šī kvīts jāpārbauda un pareizība jāapliecina atbildīgajam redaktoram ar savu parakstu, tad reizi dienā tādu kvīšu krājums jānes pie vecā kunga. Viņš vēlreiz pārbauda rindu cenu, paraksta savu AB un naudu var saņemt kantorī. Vai vienmēr rit tik gludi? Nē! Gandrīz sistēmatiski reizi nedēļā vecais kungs kļūst aizdomīgs un izdara pamatīgu kvīšu pārbaudi. Pēti katru reportieru rindu — cik viņam pienākas par honorāru, cik par cieto piemaksu uzrakstīt. Starpība parasti iznāk niecīga, bet redaktoram, ja viņš nav bijis uzmanīgs, tā jāizlīdzina. Grūtāk ar tā saucamajiem monopolizētiem kollēgām-rakstniekiem un reizē mīļiem draugiem. Gadās, ka viņi noliek tādu skaitļu lapeli uz galda, smaidīdami paskatās acīs un saka:

— Mīļais, pamēģini nu ar šito. Varbūt vecais kungs nepamanīs. Citādi nav ar ko šodien uz kafejnīcu aiziet.

Tad jānogaida izdevīgs brīdis, kad vecais kungs pašreiz nevaļīgs, ar kaut ko svarīgu aizņemts un grib drīzāk tikt no kvīšu kaudzes vajā. Bet kad pamana — sākās tāda kā pratināšana:

— Sakiet, par ko mēs viņiem algu maksājam?

— Par nerakstīšanu citās avīzēs, kungs.

— Un par rakstīšanu mūsu avīzē. Kā jūs to arvien aizmirstat? Lūdzu, atgādiniet to viņiem. Uz pieķertā kvīts tomēr parādās AB.

Par naudas lietām Benjamiņš ar redakcijas kollēgām nekad tieši nerunā un netielējas. Starpnieka stāvoklis nav viegls. Gadās pat dzirdēt: — Tu jau laikam turi Benjamiņa kanti.

Veselīgs egoisms — tā pats sevi apzīmē vēl viens balsts vecā kunga celtnē. Šo veselīgo dzīves gudrību viņš kādam savam darba biedram neatlaidīgi māca turpat 20 gadu, bet velti. Māceklim sirds ir par glēvu un prāts neizturīgs pret ļaužu nelaimēm. Vecais kungs to apzīmē par nederīgu sentimentu. Dzīve ir cīņa, un taisnība Darvina izlases teorijai, ka stiprie un uzņēmīgie pastāv, vājie un glēvie aiziet bojā. Kristiānisms ir laba lieta, bet šo likumu tas nespēj grozīt. Kas gan cits to ieguldījis visas dabas pamatos, ja ne pats radītājs — Dievs?

Slēdziens bargs, bet lietišķs, sociālās sirdsapziņas apmierināšanai veselīgs. Kas kopīgs cilvēkam ar cilvēku viņu

liktenīgaitās? Katrs pats savas laimes un nelaimes kalējs... Tā domā vecais kungs.

Grūti un badīgi rīt karā sagraudātās Latvijas pirmie patstāvības gadi. Jaunatne centīgi mācās, bet cieš trūkumu. Aug, nepietiekami paēdusi, nepietiekami apģērbta. Nav jau ne valsts, ne kāda atsevišķa cilvēka spēkos to pēkšņi novērst. Rodas tomēr atsaucīgi cilvēki, kas nav turīgi, bet vismaz kādu sīku daļu no šī posta grib ņemt uz saviem pleciem. Sarunājam, ka pilsētas III vidusskolā, no kuras nācis kāds redaktors, Benjamiņi vienai audzēknei, pēc skolotāju padomes norādījuma, dos stipendiju — apģērba un uztura apmērā. Jauki! Bet tas turpinās tikai divus gadus. Nu lai jau paši iztiek, neder lutināt.

Tā paša nelāgā sentimenta urdītas, vēlākos gados izraisās sarunas par Jaunāko Ziņu stipendijām augstskolā, konservātorijā, akadēmijā. Šoreiz gan pamatotas uz aplēses, ko īstā vārdā sauc par reklāmu. Jaunākās Ziņas ir bagāta avīze. To visi zina, un tas nozīmē, ka tautā šo avīzi ciena. Bet cienīs un lasīs vēl vairāk, kad redzēs sava laikraksta atsaucību, nesavtību. Atbilde ir īsa:

— Kas mums deva stipendijas, kad mēs mācījāmies? Dzīves spējīgi cilvēki tomēr izaugām. Vai jūs citādi domājat?

Die's pas'! Būtu netaisni par šo atbildi citādi domāt. Pašaizsardzības instinkta diktētais egoisms paliek droši savā vietā.

Vēl viena gudrība — nekad nejūdzies svešos ratos. Pats klausies abām ausīm, skaties abām acīm, šī vadlīnija noteic Jaunāko Ziņu politisko un saimniecisko neatkarību parlamenta laikā. Laikraksts nav salaulājies ne ar vienu politisko partiju vai saimniecisku grupu. Redakcija uzmanīgi vēro tautas vairākuma noskaņojumu un seko tam. Visāklākais ir vecais kungs — kamēr viņš vēl nesēž savā automobilī. Katru rītu, darbā nākdams, šefredaktors apciemo vairākus kioskus. Tur viņš iztaujā avīžu sieviņas, ko lasītāji saka par Ziņām? Kas tiem patīk, kas nepatīk, un ko viņas pašas domā? Vai jaunais romāns iet pie sirds, un kas tur visjaukākais? Avīžu pārdevējām tas patīk. Viņas labrāt pakalpo ar saviem padomiem un pauž tālāk: Tāds laipns un runīgs kungs tas Benjamiņš. Nemaz nav lepins. Grib iet ar tautu kopā. Citās avīzēs tāda nav.

Autoritārā režīma laikā vecais kungs savu neatkarības paroli pēkšņi groza. Viņš slepus pasmīn un droši māca:

— Ej ar paša velna vecmāti uz vienu roku, ja tas nāk tev par labu...

Ko citu lai viņš dara? Prātīgs vārds no cilvēka mutes, kas grib dzīvot un pelnīt. Avīžu sieviņas veco kungu vairs nemana. Ko lai viņš tur vaicā? Laikraksta gudrība tagad jau gatava nāk no kādas ministrijas. Un līdzī tai joprojām nāk nauda, šis brīnišķais līdzeklis, ar ko tik daudz var nopirkt.

Daudz gan, bet ne visu, ne pašu galveno. Tik ilgi un grūti strādājis, tik daudz iecerētā sasniedzis — vai vecais, labais kungs jūtas kaut cik laimīgs sava mūža saulrietā? Jāšaubās. Vara, kas uzspieda savu, nodomi, kas palika pusceļā, ģimenes nesaskaņas mantas dēļ, ar naudu neatvairāmās slimības un ciešanas viņam laikam gan atgādināja, ka ceļa zīmes nebūs bijušas īsti pareizi nospraustas, ka pats galvenais — dvēseles miers un skaidrība palikusi nesasniegta. Varbūt ar pašiem pēdējiem elpas vilcieniem vecā darbavīra sirdī atausa atziņa, ka visā pasaulē nav un nekad nebūs tik daudz zelta, lai vienu cilvēku padarītu laimīgu.

KĀ RODAS ŽURNĀLISTI

DARBS, SKOLA UN VĒL KAUT KAS

Latviešu preses pamatu licējos atrodam skolotājus un studentus. Ar to izskaidrojams tas nopietnais, praktiskais, pamācīgais mūsu avīžniecības sākuma raksturs kā populāri zinātniskā, tā elementāri idejiskā izpausmē. Cimzes skolotāju semināra audzēknis Antons Benjamiņš gan nevienu redakcijas darbinieku netaujā pēc skolas izglītības, bet tā nu ir sagādījies, ka viņa pajumtē bijušo skolotāju ir vairākums. Tie ir gados vecākie un cietā darbā ieņem uzdevumus, kas prasa visvairāk disciplīnas un atbildības.

Viņiem pievienojas brīvākā kollēgu grupa — monopolizētie rakstnieki un kritiķi, kas tiešo redakcijas darbu neveic, tāpat jaunākā paaudze, studenti, reportieri. Sākumā visi domā tikai piepelnīties studiju beigšanai, bet drīz vien iestrēg žurnālistu darbā, saindējas ar iespiedumu krāsu — kā mēdz sacīt, un pazaudē atpakaļceļu uz augstskolu. Arī žurnālistikā ātri karjēru taisīt nav viegli. Vairums paliek it kā pusceļā — reportieros. Pelna maz, konkurence pieaug, posteņi nav droši.

Kā tikt uz augšu — vismaz līdz redaktoram? Kā augt un nobriest savā arodā? Darbā vai skolā? Kas īsti ir šis arods — amats vai māksla? Vai kaut kas kopīgs no abiem šiem jēdzieniem?

Mēs vēl tiktāl nedomājām. Jautājumus atrisinājām pavisam vienkārši, varbūt reizēm pārāk subjektīvi un kļūdaini. Kas izrādās praksē derīgs, lai strādā un attīsta savas spējas. Kam neveicas un nav intereses — ieteicams pameklēt citu maizes darbu. Dot vietu tam, no kā var vairāk cerēt. Tā pati neiejūtīgā izlase, kas sastopama algotā darba tirgus citos sektoros.

Citās kultūras tautās, kur preses mūžs ilgāks, par pieminētajiem jautājumiem ir vairāk un nopietnāk domāts. Ilgus gadus domas ir dalījušās — par darbu vai skolu. Iznākumā neviens postenis nav atmests, bet abi bez kādiem spaīdu līdzekļiem pietuvināti viens otram. Piemēra pēc pametīsim tikai īsu skatu lielās demokratijas ASV presē, ko uzskata par tehniski un skaitliski visvairāk attīstīto pasaulē.

Līdz pat mūsu gadsimta sākumam tur valda uzskats, ka žurnālistiem nav vajadzīga kolledžu vai augstskolu izglītība. Savas aroda zināšanas viņiem nav jāiegūst skolās, bet redakciju darbā un, pats galvenais, jābūt iedzimtiem žurnālistiem. Ja tādi viņi nav, neviens profesors par žurnālistiem viņus neizmācīs.

Vēl tagad ASV nepastāv kādi vispārpieņemti noteikumi par žurnālistu teorētisko izglītību. Bet statistika stāsta, ka kādās 600 skolās žurnālistika ir viens no mācību priekšmetiem un šajā priekšmetā ik gadus eksaminējas vairāk nekā 2000 jauniešu. Līdztekus pieaug valsts un privāto ziedotāju uzturētas žurnālistu kollēdžas. Pirmo ziedojumu (2 miljonus dolaru) šādam mērķim 1903. gadā dod The New York Morning World izdevējs Jozefs Pulicers (Pul-

itzer). Skolu nodibina Ņujorkā un nosauc Pulicera vārdā. 1934. gadā to pārņem Kolumbijas universitāte, un audzēkņi, kas šo fakultāti beidz, iegūst bachelor of arts gradu.

Tas pats Pulicers, kas smagā cīņā ar Hersta trestu sāk kā dzeltenās preses darbinieks, atstāj arī savā vārdā nosauktas prēmijas Amerikas avižniecībai un rakstniecībai. Katru gadu izdala 8 šādas prēmijas gan redakcijām, gan atsevišķiem darbiniekiem, tā palīdzot spējīgākiem žurnālistiem ātrāk iegūt sabiedrības uzmanību. Prāvs skaits amerikāņu rakstnieku sākuši ar žurnālistu darbu. Prēmijas viņiem nāk it kā pateicība par to.

Jā — tas notiek kaut kur tālu Amerikā. Tur vēl reizēm pagadās naīvi un sentimentāli ļaudis. Pie mums valda veselīgais egoisms. Ar filantropiju lai nodarbojas baznīcas un pārtikušu dāmu organizācijas.

Vienīgais kollēga, kas pats ar saviem līdzekļiem mēģina iegūt žurnālista aroda teorētiskās zināšanas, ir Jūlijs Lācis. Viņš aizbrauc uz Parīzi un vienu gadu tur mācās žurnālistu kursus. Kad pārbrauc Rīgā, viņu pieņem ārzemju nodaļā, bet drīz tur konstatē, ka Lācis nekā daudz neesot iemācījies. Kur gan derēja kollēgas zināšanas, ja viņš tās nekur nevarēja parādīt? Visu jau pēc sava prāta rīko un noteic nodaļas redaktors. Lācis pārnāk atkal pie Atpūtas.

Māksla vai amats? Ja diplomātiju sauc par mākslu, tad šāds apzīmējums nav noliedzams arī žurnālista un redaktora izcilām spējām. Intellektuālā māksla, ko nevar iemācīties kā amatnieka darbu. Tajā jāpiedzimst. Darbs un amata prasme ir divi pamati šai virsbūvei. Neviena māksla jau nespēj izplaukt bez darba un amata mākas pamatos. Vienalga, emocionāla vai intelektuāla — pati tā ir kaut kas vairāk. Šis trešais faktors — vēl kaut kas vairāk — ir izšķirīgais izcilu žurnālistu un redaktoru darbā.

TRĪS REPORTIERI

VECAIS ZVIRBULIS — BAŅKA — JUBILEJAS MĒRIS

Reportieris ir tas mazais, čaklais preses darbinieks, ko lasītāji nepamana, nepazīst un necildina. Savu parakstu viņš apzīmē ar vienu, diviem burtiem ziņas sākumā vai beigās. Un tomēr viņam ir sava ievērojama loma, savs svarīgs uzdevums katrā laikrakstā, kas savus lasītājus grib iepazīstināt ar daudz un dažādiem sadzīves notikumiem. Viņš ir arī ziņu avots. Ziņas viņam jārod ātri, jātver precīzi, jāuzraksta bez apdomāšanās un — bez baumām. Viņam nepieciešams talants un prakse. Spējīgu reportieri tikpat grūti atrast kā spējīgu redaktoru.

Latvijas valsts sākumā mūsu laikrakstiem bija reportieru trūkums. Nācās nodarbināt dažus no bijušās krievu preses, kaut gan viņi neprata latviešu valodu. Tāds bija arī Pavlovs — Rižskij Vestņika ilggadīgs darbinieks. Nez' kāpēc viņu iesaucām par Starij vorobei — Vecais zvirbulis. Varbūt tāpēc, ka viņam bija veikls, krietni trenēts „knābis” sīko ielas ziņu uztveršanai. Vecais, apaļīgais vīrs ar pēnsneju uz deguna katru rītu savu manuskriptu žūksni atnesa no Maskavas (vēlāk Latgales) priekšpilsētas. Tur viņš dzīvoja tuvu Daugavai un bija Grebenščikova apvienībā (krievu vecticībnieki) kāds augstāks amatvīrs. Labs cilvēks bija no galvas līdz papēžiem, kaut gan ilgāku laiku redaktoru mocīja ar savu tautiešu prasībām.

Ko tad šiem vajadzēja? Rīgas stacijas laukumā bija noplēsta mazā kapella, kas vēstīja par cara brīnišķo izglābšanos dzelzceļa katastrofā pie Borkiem. Drīz pēc tam autokatastrofā gāja bojā ārlietu ministrs Meierovics.

— Avīzē jāraksta, ka tas ir Dieva sods. Ziņu lasītāji visā Maskavas priekšpilsētā to prasa.

— Nu saki tu, draugs, lai neprasa. Vai nu Dievs tāda nieka dēļ ies sodīties?

—Nieka vai nenieka, bet tas bija krievu cilvēku svētums. Jābrīdina vainīgie.

— Padomāsim vēl līdz rītam...

Nākamā dienā viņš ir atkal klāt un pareģo, ka citi ministri, kas tā lēmuši, arī var aiziet bojā, ja tos laikus ne-

brīdinās. Tad viņu nāve gulēs uz redaktora sirdsapziņas, šim nebūs viegli.

Nāca tik ilgi, kamēr beidzot nopietni saskaitās. Mans vecais, labais krievu cilvēks draudēja ar savas baznīcas lāstiem. Teicu, ka Jaunajā Derībā tie vairs neiederas, bet tas nelīdzēja. Kādu laiku Vecais zvirbulis nerādījās. Saslimis, nomiris? Nē!

Tajā laikā vēlēja Tautas padomi. Pēc vēlēšanām viņš atnāca laipns un smaidīgs.

— Vaņa, ti somnoiņ šuķi! (tu nejoko ar mani). Ja ķeper (tagad esmu) — autu padomes ļoceklis...

Kāds velns viņu, valodas nepratēju, bija izjokojis to vienu vārdu tik nelāgi sagrozīt? Nezināju — smieties vai nopietni apsveikt tādā postenī. Par saviem Grebenščikova ļaudīm viņš nebija veltī cīnījies. Bet par izjokošanas upuri bija kritis kollēgam — mūsu pašu Baķkam.

Baķka (Priedītis) arī nāca no Rižskij Vestņika, cienīja vodu, bija kārs uz visādām nerātībām. Arī viņš valkāja pensneju un šaurās acis aiz taukainiem stikliem arvien niķīgi smīnēja. Bija asprātīgs un reizēm pādrošs. Mākslinieku krodziņā (Valņu ielā, kur vēlāk uzcēla Armijas ekonomisko veikalu) viņš jautrā brīdī saderēja, ka vienā laidā apēdis 25 ceptus nēģus tieši no kubliņa — un apēda. Kad nākamā rītā vaicāju:

— Vai esi vēl dzīvs?

— Tā liekas — viņš atbildēja. — Naktī gan lietuvēns mēcās virsū, bet ar kortelīti aizskaloju. Tagad lai sader kāds cits. Man pietiek.

Baķkam bija kāds nelāgs paradums. No krogus iznācis, viņš negāja vis mājās gulēt, bet bieži ap pusnakti ieradās redakcijā, paņēma telefonu sarakstu un zvanīja uz žīdu kapiem.

— Te runā no Šmuskina dzīvokļa, — viņš veikli atdarināja žīdu krievisko izrunu. — Sievasmāte nupat nomira. Sūtiet tūlīt ratus, lai aizved. Lipīga slimība, mājās nevar turēt. Kāda adrese? Vai jūs tur vēl nezināt manufaktūras tirgotāja Šmuskina adresi? To zin visa Rīga! Tiešām nezināt? Tad paņemiet telefonu grāmatu. Stundas laikā zirgi un vīri lai būtu klāt! Šalom!

Cietušie telefona centrālē izpētī, no kurienes zvana. Viņi nāk sūdzēties, izskatās saniknoti, draud ar tiesu, prasa sa-

maksu par tādu izmulžošanu. Mums lielas nepatīkšanas. Baķka liedzas un dievojas: — Jei Bogu! Es nekā nezinu. Tie viņiem veci rēķini pret mani. Vēl no cara laikiem. Tagad es atzīstu, ka visi esam likumīgi pilsoņi brīvā Latvijā. Kas man ar viņu sorēm — lai tās dzīvo.

Bija jāierīko lamatas. Reportieru telpas durvis slepus pārtaisīja tā, ka tās ieejot aizkrita un no iekšpuses vairs nebija atslēdzamas. Dzeramā ūdens karafi iznesa, istabā palika tikai roku mazgājamā bļoda ar netīru, ziepainu ūdeni.

Nelaime nenāk kliegdamā. Baķka tai naktī bija ieradies pamatīgi iesilis. Kad no rīta durvis atslēdza, vecais lapsa sēdēja krātiņā pavisam skumjš un bāls. Viņš cīnījās ar pagīrām. Ziepains ūdens bija izdzerts. Žīdu kapos atgriezās mierīgas nakts.

Arvien laipns un pazemīgs, kluss un pieticīgs, ar spiekīti uz rokas redakcijā atsteidzas vecais Lašu Pēteris. Viņš neiet, bet sīkiem solīšiem rikšo no iestādes uz iestādi. Baltā bārdiņa pavīd gan te, gan tur un tikpat steidzīgi pazūd. Viņš saraksta daudz, fakti ir pareizi, izteiksme konvencionāli gluda, bet algā nepiesaistās nevienam laikrakstam. Uzrakstīto pavairo ar kopējamā papīra lapām un savas ziņas nes visām redakcijām. Redaktoriem tas lāgā nepatīk. Viņiem jau ir pašiem savi reportieri, nekādas sensācijas arī Lašu Pēteris necenšas sameklēt, tāpēc vairums viņa ziņu sabirst papīru grozos. Par atlikušām rindiņām iznāk sīks honorārs. Personīgā brīvība un neatkarība dod plānu maizes riecieni, bet Lašu Pēteris paliek pie savas pārlicības līdz galam.

Viss gāja gludi un klusi līdz viņa 70 gadu jubilejai. Tad nāca jubilāra laime vai nelaime — vēl šodien grūti to pateikt. Viņa dzīvoklītī Barona ielā ieradās draugi un redaktori no visām pusēm. Ēda, dzēra un — cits aiz pieklājības, cits aiz līdzjūtības — sacensdamies slavēja veco vīru tik pamatīgi, ka tautiskās atmodas laikmeta Kronvalds un Auseklis, tāpat Latvijas neatkarības cīnītāju redzamākās personības palika kaut kur ēnā — tālu aiz jubilāra bagātīgiem nopelniem. Jaunāks cilvēks šos nekautrīgos glaimus droši vien drīz aizmirstu, bet 70 gadu vecais gaviļnieks tiem noticēja. Savās daudzajās kriminālreportāžās viņš nebija pietiekami sastapies ar glaimotājiem un tāpēc šo ne-

tikumu vēl lāgā nepazina. Tik svinīgā brīdī likās — visi šie skaistie vārdi nāk no patiesu draugu sirds, tie ir patiesi.

Savā jubilejā Lašu Pēteris kļuva pavisam cits cilvēks. Pats viņš atklāja sevī jaunu talantu — spožas runas dāvanas. Vai tās bija kāzas vai bēres, kristības vai jubilejas, veikalu atklāšanas vai namu iesvētīšanas, citkārt klusais un kautrais ziņu vācējs nu neatturami un neapvaldāmi teica savas runas. Tagad viņš bija kaut kas, spēja kaut ko, un viņam netrūka ko teikt. Kas par to, ka šīs runas iznāca tikpat līdzīgas kā ar kopējo papīru pavairotie ziņojumi. Vai tad šī dzīve no jaunumiem vien sastāv? Un vai vērtīgas atziņas nav simtām reižu jāatkārto, lai ļaudis tās patiesi iegaumētu? Viņš runāja par gavilniekiem un dārgiem aizgājējiem, par ozoldēliem un liepu meitām, atgādināja tautisko dziesminieku izteicienus un jūsmīgi aicināja visus sapulcētos būt un palikt īstiem latviešiem. Vai kāds tur ko varēja iebilst?

Kad jaunākie un nepacietīgākie klausītāji veco censoni sāka dēvēt par jubileju mēri (tā viņiem gan nevajadzēja darīt), kādreiz sarunā ievaicājos, kā nu viņš tagad jūtas pēc savas jubilejas.

— Sievas man nav, bērnu nav, — Lašu Pēteris pavisam sirsnīgi atbildēja, — bet tagad manai vientuļa dzīvei ir savs mērķis un saturs. Es vēl kaut kur deru...

Laipnās acis aiz aceņu stikliem iemirdzējās.

DIVI DAŽĀDI PĒTERI

DZIESMA LATVIJAS KAROGAM —
KUNGI MANI BĀŽ MAISĀ...

Kad 1919. gadā uzaicinātais redaktors, vēl pa pusei reportiera stāvoklī, pazemīgi ierodas Jaunāko Ziņu redakcijā, viņš tur priekšā jau atrod kādu gados vecu, kalsnu, pasīka auguma kungu. Noliecies pār mazu galdīņu, vecais kaut ko ļoti citīgi raksta ar pelēko zīmuli. Viņš pat galvu

nepaceļ, kad jāatbild uz sveicienu, tikai savā klusajā, it kā viegli piesmakušajā balsī laipni atteic: — Sveiks!

Tas ir vecais, mīlais dzejnieks Pēteris Blaus. Viņš tur rūpīgi tulko šādus tādus izvilukumus no vācu un krievu laikrakstiem, kur tos atzīmējis šefredaktors. Darbs, protams, ir steidzams, bet kollēga strādā pavisam mierīgi, zīmuļa smailo galu reizēm pie lūpām apslapinādams, lai skaidrais rokraksts kļūtu vēl vieglāk salasāms. Blaua domāšana un darba temps, kā jau vecam vīram, tik gauss, ka redakcijas steigā tas vairs lāgā neiederas. Pēc katra rakstu darbiņa viņš ievelk pa dūmam no savas pipītes un, it kā atpūsdamies, dažus vārdus izmaina ar kollēgām. Ienācējam tas liekas neizprotami: tajā laikā viņš vēl neprot darbu steidzināt ar tehnisku veiklību, bet dara to ar nervu sasprindzinājumu. Kāda kļūda!

Pret veco Blauu ar sirsnīgo skatu aiz novalkātajām acenēm viņš visu laiku sajūt dziļu un patiesu cieņu. Jau 1905. gadā revolūcijas atplūdu laikā gan draugu, gan biedru barā bija dziedāta Blaua tulkotā dziesma:

Jau pagājusi baiga nakts,
Mēs jājam klusi, kaps ir rakts...

Baigi laikmetīgas izjūtas tur izskanēja tik spēcīgi, ka, var teikt, šī dziesma kļuva par nomāktās revolūcijas rekviemu. Tāpat jautros brīžos bija daudzkārt dziedātas Blaua dzīru dziesmas:

Pie melnās valzivs Askalos
Trīs dienas žūpoju...
vai:
Baudi zaļo jaunību,
Nebēdā par vecumu —
Liec lai glāze staigā!

Bēgļu laikā populārs kļuva Jāņa Zāliša skanurotā tērptais Ceļš uz dzimteni, ko dzejnieks Blaus veltījis Latvijas karogam. Viņš ir sirsnīgs patriots un draugu vidū labprāt cilā arī glāzīti, bet ar dziedāšanu neveicas — neesot dziedamās rīkles. Savu cieņu un autoritāti starp kollēgām vecais revolucionārs un trimdinieks nezaudē visu to īso laiku, ko pavada mūsu vidū redakcijā. Izdevēji nevienam mūža maizi nedod. Kollēgu uzticību Blaus cienīgi attaisno arī

tad, kad Rakstnieku un žurnālistu arodbiedrība no redakcijas darba atlaisto dzejnieku ieliek par Siguldas pilskungu. Tur viņš savas gādīgās kundzes aizvējā var mierīgi pavadīt mūža vakaru. Vecajā pils ēkā viņu reizēm iztraucē tikai kāds spoks, kas naktīs klaiņo, važas žvadināams, atvērdams durvis un vilkdams spilvenu no pagalvja. Bet tas atgadās tikai vienā istabā. Uzlaužam grīdu, atrodam cilvēka kaulu čupiņu, nekā vairāk. Īstā spoku mītne ir mazā dārznieka mājiņa pie pašas gravas pa labi no jaunās pils. Ļaudis stāsta, ka kāzu naktī tur nošauts pils dārznieks, viņam sekojusi jaunā sieva, bēniņos izdarīdama pašnāvību. Kas lai zina, cik tur baumu, cik patiesības, bet mierīga šī māja naktīs nav. —

Redakcijā ik rītus diezgan akurāti ienāk slaidi, vēl pajauns cilvēks, iedzeltenu sejas krāsu un spīdīgi sasukātiem matiem. Izskats drusku paguris, drusku nervozs. Pirmais darbs — viņš pielej glāzi ūdens, un ieber tur kādu pulverīti pret galvas sāpēm un to ātri izdzer līdz dibenam. Mazās ūsiņas tā kā atgādina kādu filmu aktieri. Nē, tas viņš nav. Ienācējs ir reportieris un reizēm vietējo ziņu redaktora piepalīgs. Pēc savām ziņām viņš iet uz aizsargu štābu, zina arī vairāk, kas tur notiek. Viņu sauc Pēteris Blaus. Protams, Blaus juniors. Darbu redakcijā atstājot, Blauam senioram palaimējies dēlu ielikt it kā savā vietā.

Jaunais Pēteris Blaus ir kluss un saticīgs, bet sevi noslēgts kollēga. Nav viņam tēva sirsnības, nav arī manāmas žurnālista spējas. Vai katram tās var būt? Viņš studējis arhitektūru, bet apnicis. Žurnālistikā trūkst uzņēmības un apķērības. Nav sevi vēl atradis. Strādā diezgan kārtīgi, bet bez intereses. Īsti nekad neslimo, bet pulverišus dzer vairākas reizes dienā. Neviens neinteresējas, vai tie ir kāda narkoze vai tikai galvas sāpju nomierinātāji. Viņam ir arī savs postenis un liela labvēlība aizsargu štābā. Viņš brauc uz Maskavu, laikam par liecinieku kādā prāvā. Kad no turienes atgriežas, vairs nekaulējas pēc avansiem. Neviens tam nepiegrīž vērību. Ar ordeņiem apbalvots, brīvības kara dalībnieks, aizsargos lielu uzticību ieguvis rotas komandieris arī mums liekas persona grata.

Tad atnāk 15. maijs, un Blaus jun. izvelk savu pirmo lielo laimestu. Notiekot maiņām redakcijas sastāvā, viņu ieteic par Jaunāko Ziņu atbildīgo redaktoru. Lūdzu, lūdzu! Viņam

ir vislabākās attieksmes ar jauno preses noteicēju. Ja avīze grib dzīvot un pelnīt — taisni tāds tagad visvairāk noderīgs. Nevienam redaktoram jau nav vairs pašam jādome, tikai jāizpilda rīkojumi. To Blaus jun. prot. Šie rīkojumi ir diezgan skaidri un vienkārši: tagad tikai jāslavē viss, ko valdība dara vai domā darīt (drošības dēļ tas jādara skaļāk nekā Brīvā Zemē) un jaunie kungi jāfotografē no priekšas un sāniem, lai ļaudis katru dienu redz viņu sejas. Jauki!

Tā turpinās līdz 1940. gadam, kad sabiedrisko lietu ministra mīlulis pēkšņi kļūst pats sabiedrisko lietu ministrs Kirchenšteina valdībā. Tur viņu ieceļ okupanti boļševiki. Par kādiem nopelniem, vai aiz platoniskas mīlestības — kas to lai zina. Blauam jun. tagad jāizformē aizsargu organizācija, viņš to izdara, tad aizmūk krieviem līdz, Maskavā viņu par kaut ko tiesā, un tagad viņš Latvijā atkal ieņem sīku žurnālista vietīņu.

Netiesāsim viņu, vismaz tik ilgi, kamēr vēl visu nezinām. Ja kāds gribētu mest pirmo akmeni, tad tas būtu jātēmē uz to pusi, no kuras viņam vieglprātīgi dāvāja tik neiero-bežotu uzticību, ko varēja cienīgi vai necienīgi izlietāt. Var jau būt, ka Blaus jun., būdams tikai pasīva, nevarīga figūra divu varu spēlē, šodien var teikt ar nelaimīgā skrodera vārdiem Grimmu pasakā:

— Kungi mani bāž maisā un grib celt par tiesnesi. Vai es varu pretoties?

SMĒKĒTĀJS UN ŠNABOTĀJS

ŽIDIŅŠ UN NIKS —

IZRAUTAIS ZOBS — VENĒRAS KAITE

Jaunāko Ziņu redakcijas vidus telpā, kur iet un nāk reportieri, divi redaktori sēž pie saviem galdiem viens otram pretim. Dara katrs savu darbu, katram ir savas intereses, un tomēr šie atšķirīgie kollēgas viens otru it kā papildina. Abiem nopietnas dabas, katram sava vājība.

Mūsu parlamentārietis Ādolfs Gersons (redakcijas pavārds Žīdiņš) ar pulksteņa noteiktību gādā par saeimas un tās dažādo komisiju sēžu atreferējumiem. Pirms žurnālista gaitām viņš strādājis par lauku skolotāju, kur laikam ieguvis savu priekšzīmīgo darba disciplīnu, atbildības sajūtu un galvenais, taktu rakstīt tā, lai partiju runātāji neapvainotos, ka uzmanības vienam pievērsts par maz, otram par daudz. Pārņācis no sēdēm, Žīdiņš (kāds viņš nav ne izskatā, ne radu rakstos, tikai mazliet pēc uzvārda) savus atreferējumus raksta redakcijā bieži līdz vēlai naktij. Viņam ir ideāli skaidrs, kaligrafisks rokraksts, par ko burtliči priecājas, kaut arī rakstīts tikai ar zīmuli. Laikam miegu un nogurumu gaidāms, kolēģa kļuvis par neglābjamu smēķētāju, kam pāris stundās telpu no grīdas līdz griestiem piedūmot ir tīrais nieks. Šie dūmi ir arī tāds kā pašaisardzības līdzeklis — kad Gersons raksta un smēķē, reportieri ar savām sarunām turas tālāk no viņa, un vecais kungs — šefredaktors nekad nerādās piesmēķētā telpā. Gersons parasti ir mazrunīgs, bet par saeimas slavenībām Dubinu, Lauvu vai likuma dēļ cietušiem jokpēteriem brīvos brīžos labprāt pastāsta jaunākos anekdotus. Viņš kādreiz arī bija uzrakstījis latgalisko izteicienu: Administratīvs sūds ir tods sūds, kūr priekšnieks uzlik pots uz sovu golvu. Neraugoties uz šādu vaļsirdību, Gersons no saeimas saņem pateicību — Trijzvaigžņu ordeni, ko ir patiesi nopelnījis.

Viņa partneris — vietējo ziņu nodaļas redaktors Nikolajs Šiliņš (ar redakcijas pavārdu Niks) arī savu skolotāja vietu apmainījis pret avīžnieka darbu. Kādreiz viņš īsu laiku strādājis par Benjamiņa palīgu lauku skolā, kur vecais kungs iepazinies ar Nika (saīsināts Nikolajs) darba spējām. Šiliņš pilnā mērā iekļaujas tajos klusā un melnā darba darītajos, uz kādiem balstās viss ikdienas smagums. Viņš vienmēr vērīgs un apdomīgs savu reportieru ziņu svītrotājs, mazāk viņu audzinātājs avīzes tradīcijās un izteiksmes taupībā — šim uzdevumam neatliek laika. Algotie ziņotāji saņem arī rindu honorāru, tāpēc viņu interesēs ir par katru nieku izrakstīties garī, plaši, udeņaini. Redaktora uzdevums — ātri izšķirties, no kā iztaisīt notikumu, to papildinot un izpušķojot sīkumos, ko atzīmēt tikai pāris rindās. Notikumam, kas savaldzina lasītāju interesi, nākas ievākt

papildziņas. Tās tad laikrakstā dzīvo vairākas dienas, atspoguļodamās arī uzņēmumos, ko sniedz fotografi. Reportierus pašus fotografēt vēl neiemāca — nav laika un liekas, ka fotoaparātus iegādājoties, radīsies lieki izdevumi. Niks prot izriktot un reizēm arī izbārties ar saviem ļaudīm, bet nekad nav jauns vai atriebīgs. Kolleģiālās attieksmēs viņu var likt par paraugu.

Niks nesmēķē, bet viņam — kā jau pie cilvēkiem parasts — ir kāda cita vājība, ko pats vienmēr grib apslēpt. Tikko no rīta darbu iesācis, viņš brīdi pazūd mazā mājiņā. No turienes iznāk piesarcis, acis mirkšķinādams, pavisam mazrunīgs. Kad Nika druknais augums smagi apsēžas pie galda un, viņš niķīgi smīnēdams, paskatās apkārt — reportieri zina, ka redaktors pašreiz nav runājams. Runāšanas postam Niks pats arī netiek pāri, kad kādreiz kaut kas nepieciešami sakāms — klausītājam grūti viņu saprast. Kollēgas jau zina, ka šļupstēšana rodas no iztukšotā korteliša, ko šad tad atrod apslēptu Nika tuvumā. To zina arī vecais kungs un reizēm mēģina Niku piekert nedarbos. Nelaimīgais tad, cik vien spēdams, cenšas izteikties skaidri, bet mēle neklausā.

— Kas jums kaiš, Šiliņa kungs? — šefredaktors smaidīdams iejautājas.

— Zobs sāp... nupat izrāva, Šiliņš atbild, tāpat smaidīdams.

— Jums jau ir vairākas reizes zobi izrauti. Cik vēl atlicies?

— Kādam laikam vēl pietiks, — Nika apaļā seja piesarkst vēl vairāk. Viņi saprotas. Vecais, labais kungs nekad nebažas ar redaktoriem.

Nikam esmu pateicību parādā, ka pārdesmit gados viņš tikai vienu vienīgu reizi atbildīgajam redaktoram sagādāja mazu raizi. Bija vieglprātīgi noticējis policijas protokolam, it kā ārsts būtu kādai pavieglas dabas meičai konstatējis Venēras kaiti. Zvērināts advokāts Mārtiņš Antons tādas lietas prata veikli un bez trokšņa nokārtot. Benjamiņš cietušai samaksāja nelielu sāpju naudu.

Abi šie jaukie kollēgas aizgāja viņsaulē no saviem redakcijas galdiem. Gaišas atmiņas par viņiem dzīvo vēl šodien.

BERMONTA, MĒNESIS RĪGĀ

TAUTAS PADOMES ROTA -- ŽĒL PIPITES --

BASKAJ! PIE DAUGAVAS

Kaut gan valdības galva Kārlis Ulmanis tautas vietniekiem ir svinīgi paziņojis: Labība tīrumos vēl nedzeltēs, kad vācu karavīru Kurzemē vairs nebūs — šis optimista solījums, diemžēl nepiepildās. Ulmanis pamatojas uz Strazdmuižas līgumu un Sabiedroto ultimātu ģen. Golcam izvērt vācu karaspēku no Latvijas. Šis karaspēks tomēr paliek mūsu zemē un kā algotņi kopā ar krievu monarchistiem pārvēršas par Rietumkrievijas atbrīvošanas armiju pulkv. Bermonta-Avalova vadībā. Vispirms tā grib atbrīvot Latviju no nacionālās Ulmaņa valdības, kas esot pusboļševistiska un no valstiskas patstāvības, lai tikko nodibināto valsti atkal iekļautu mātuškas Krievijas imperijā un vācu muižnieku pārvaldībā.

Cīņas starp vācu un krievu apvienotajiem spēkiem (ap 51.000 vīru), kas kaujās rūdīti, labi apmācīti un mūsu steigdzīgi savāktu, vāji apbruņoto baskāju armiju (ap 11.000 vīru) gar Daugavas krastiem ilgst veselu mēnesi un padara Rīgu par kaļalauku. Cīņas ir smagas un mūsu pusē prasa lielu pašuzupurēšanos. Tās latviešu tautu saliedē tik stiprā un patiesā vienībā, kāda līdz tam laikam nav radusies nevienas citas svešas varas draudos. Naidnieka pārspēks un negaidītais trieciens, ielaužoties Torņkalnā, panāka to, ka mūsu pusē reizē rodas pānika un drudžains pretspars. Saskaņā ar pavēli atstāt Rīgu un ieņemt pozīcijas pie Juglas, 9. oktobrī mūsu karaspēka vienības ar kaļaratiem un apbruņojumu plūst pāri Daugavas tiltiem, cauri pilsētai ziemeļu virzienā. Laikam gan Rīga būtu zaudēta, ja pāris drošsirdīgu virsnieku — ģen. Sīmansons un pulkv. Ed. Kalniņš uz savu atbildību nebūtu radījuši fronti pie Daugavas.

Tai pašā laikā Latgale prasa latviešu bruņotos spēkus pret sarkano armiju. Drudžainā steigā formējas jaunas vienības. Rīgā, Latviešu biedrības telpās rodas Tautas padomes rota. Tas nenozīmē, ka tā sastāvētu no deputātiem. Tādu nav daudz — vairākiem citi uzdevumi. Ierīn-

dā stāv profesori K. Balodis, P. Zālītis u. c., skolotāji, rakstnieki, žurnālisti, mākslinieki. No smagām kastēm kas tikko saņemtas, izceļ angļu šautenes. Tās vēl pavisam svaigas, ieeļļotas ar kādu dzeltenīgu ziedi, kas turpat rūpīgi jānotīra. Vecajiem profesoriem neveicas. Viņi pat nezina kā šauteni iedarbināt. Rotas komandieris, leitn. Bruno Kalniņš ir gados jauns, vēl jaunāks izskatā. Viņš māca un viņam paklausa bez iebildumiem. Kara disciplīna — to saprot kā vecie, tā jaunie. Prof. Balodis un vēl citi pagadās krietni īsredzīgi. Kā varēs pareizi notēmēt? Padoms īss un skaidrs: Karsē tikai pāri Daugavai! Dienā — uz ierakumiem, naktī — cilvēka augstumā. Tad šie tur tumsā staigā. — Tā darām. Tikai liktenīgajā naktī, Rīgu evakuējot, rota izjūk un vēlāk vairs neatjaunojas.

Žurnālistiem iedalītas naktis. Dienā arvien vēl jāstrādā redakcijas darbs. Brīvprātīgais streļķis Jānis Porietis un vēl kāds redaktors plecu pie pleca klaiņo pa Daugavmalas ielām. Šautenes rokā, žokejcepures galvā. Oktobra naktis aptumšotajā Rīgā ir drēgnas un aklas. Vietām jātaustas, lai kautkur nepakluptu vai neiekristu. Ierakumi ir tikai ap tiltiem, citur drupas un šis tas samests, kur aizslēpties. Tumsā plūst Daugava — mēma un melna. Smēķēt un runāt aizliegts. Garlaicīgi. — Paknikšķināsim, lai miegs nenāk, pačukst Jānis. Šāvienu skaņas šur un tur izsauc atbalsis. Kļūst tā kā vieglāk, mūzikālāk. Lai tur dzird, ka te nav tukšums.

Jaunāko Ziņu redakcija un spiestuve atrodas Iekšrīgā, tuvu Daugavai. Savus avižnieka pienākumus pildot, mums nākas darboties artilērijas uguns joslā. Neviena par to nekurn. Tagad katram kā tautas kareivim jābūt savā vietā. Mēneša laikā uz redakcijas nama jumta nokrīt septiņi mazāka kalibra lādiņi. Tos arvien izdodas apdzēst, nams nenodeg, tikai augšējā stāva logi pazaudē stiklus. Apakšējās stāvos strādā cilvēki un mašīnas, dienu dienu izmesdamas kvēlus uzmodinājumus tautai un karavīriem.

No rītiem, darbā ejot, bīstamākais ceļa posms ir pilsētas kanāļa apstādījumi. Tur nobirst daudz Bermonta granātu, bet nav namu, aiz kuriem paslēpties. Kādreiz godavīrs, vecais Blaua Pēteris un kāds viņa kollēga skrien kā uzbrukumā uz Iekšrīgas pusi, bet pēc katriem 10 vai 15 soļiem jākrīt garšļaukus un jāpieplok zemei. Gaisā svilpj atkal

un atkal sveicieni no Pārdaugavas. Kad abi tikuši laimīgi kanālim pāri un namu aizsegā nopurina dubļiem aptašķītās drēbes, Blaus klusi nopūšas:

— Žēl pīpītes... Izkrita no mutes ar visu tabaku. Kas nu vairs sadzīs rokā.

Bez savas pīpītes viņam tiešām grūti sēdēt un rakstīt, bet riskēt dzīvību, lai to atrastu, neviens nevēlas. Aizvelkamies kaktos tālāk no papīra strēmelēm aplīmētajiem logiem un katru brīvāku brīdi minam, cik tuvu vai tālu no mums detonē granāta. Bermontieši beŗ braši, kaut gan viņu lielgabali ne tuvu nesasniedz otra pasaules kara artilērijas spēku. Kad atbrauc divi igauņu bruņotie vilcieni, pilsētu pārlido gaišs prieka stars. Nu mums ir ar ko atbildēt! Bāleliņi vispirms iztukšo kādu monopola (degvīna) bodīti Kārļa ielā un tad šauj tik braši, ka prieks klausīties.

Bija dienas, kad fronti pie Daugavas tiltu galiem vārda tiešā nozīmē turēja baskāji. Šautenēm un rokas granātām apbruņoti baskāji — Rīgas strādnieki, bezdarbnieki, ar Raiņa kvēlo sērdienīšu dziesmu Daugavu kabatā. Anša Gulbja apgāds to steigā izdevis un izdalījis kaŗavīriem. Daži virsnieki domā, ka šī mazā grāmatīņa tajās dienās bijusi tikpat vērtīga kā vesels pulks frontē. Mugurā Rīgas sargiem ir noskrandušas darba drēbes, kājās — noplīsušas kurpes, vecas dubļenes, vai itin nekā, galvā — kas kuram mājās pagādījies, ar mazu kokardīti — Latvijas saulīti kā vienīgo kaŗavīru pazišanās zīmi. Tādi viņi rudens lietū un salā staigā pa savas pilsētas ielām, naktīs iegūļas pielijušos ierakumu grāvjos. Viņu vidū visur redzams pilsoņu ienīstais Veckalns ar saviem ļaudīm — kopējās briesmās partiju pretešķības ir pazudušas.

Neizgulējušies un samirkuši kollēgas ierodas redakcijā. Drebinās, dzer karstu tēju, pārstāsta nakts piedzīvojumus. Reizēm kāds aizkavējies — tūlīt jāzvana, jāmeklē rokā. Varbūt ievainots vai vēl jaunāk. Antons Benjamiņš ir vienmēr sava štāba vidū. Sākam jau pierast pie kara trokšņiem un ja tie pēkšņi apklust, liekas, ka kaut kas nav kārtībā. Tā paiet dienas un nedēļas. Rīga dārd, Rīga deg, Rīga cīnās. Lāčplēsis un melnais bruņinieks — šoreiz gan ne tas, kas nāk no tatāriem.

Beidzot uzaust diena novembra vidū, kad kara trokšņi Rīgā izbeidzas — ar baznīcu zvaniem un ļaužu gaviļēm. Sveši cilvēki uz ielām aiz prieka spiež rokas, cits citu ap-sveikdami un saviļņoti līdz asarām. Mūsu Rīga glābta! Glābējs ir pati briesmās vienotā tauta. Pēterā baznīcas tornis drusku nošķiebies, namu rindas šur tur paretinātas, bet pati Rīga joprojām stāv stipra un droša, lai kļūtu par Latvijas valsts cienīgu galvaspilsētu.

PREZIDENTS VAI NODEVĒJS

SARUNA AR ANDRIEVU NIEDRU
LATVIJAS LIKTENĪGAJAS DIENAS

Kad Golca un landesvēra sastādītais Andrieva Niedras kabinets 1919. g. jūnija sākumā ierodas Rīgā, Jaunākās Ziņas ir jau ieņēmušas Ulmaņa valdībai noteikti draudzīgu virzienu. Polītiskais stāvoklis izvērties tik neskaidrs un nenoteikts, ka pēkšņi pārorientēties būtu tikpat pārsteidzīgi, cik neiespējami kļuvis pašreiz atklāti atbalstīt Niedras pretinieku Ulmani. Kurzemē un Rīgā valda vācu un krievu militārie spēki ar saviem plāniem un nolūkiem. Tos latviešu sabiedrībā nākas kaut cik aizmaskot Niedras vāciski-latviskajam kabinetam, kam gan nav nekādas administratīvas varas, nedz pārvaldes aparāta. Bet tāds var rasties, fronteī un polītiskajam stāvoklim nostabilizējoties. Tad jaunie situācijas kungi Jaunākām Ziņām viegli var pārvilkt svītru.

Lai tas pēkšņi nenotiktu, jāsazinās un jāizrunājas ar Niedru, jāzina viņa tuvākie nodomi un prasības no preses. Benjaminš pats ir tik piesardzīgs, ka šādas sarunas tieši ar Niedru nevēlas uzsākt. Kas zina, kur un kā tās vēlāk atbalsojas. Viņš lūdz šo rindu rakstītāju uzņemties riskanto uzdevumu — runāt nesaistīgi ar jauno ministru prezidentu, nekā noteikta neapsolot par avīzes virziena varbūtēju grozīšanu.

Jau kopš zēna gadiem pazinu un cienīju Līduma dūmu autoru Andrievu Niedru, bet ministru prezidentu Niedru pirmo reizi sastopu zv. adv. Ansberga dzīvoklī, Barona un Elizabetes ielas stūra namā. Ar Ansbergu esam personīgi pazīstami kā viena pagasta ļaudis — jērcēnieši. Viņš ir arī Melngailim tāds kā radagabals un tagad izraudzīts par zemkopības vai tieslietu ministru. Ansbergs man laipni palīdz piekļūt vienreiz jau Liepājā nozagtam un tagad Rīgā bez kādas apsardzības slepeni novietotam prezidentam. Ar Niedras zadzēju Serjožu Staprānu bijām veci draugi un vēlāk Argentīnā, krievu emigrantu avīzi vadīdams, viņš man iedāvināja paprāvu grāmatu par šo un citām karavīra dēkām.

Prezidentam Niedram nav ne adjutanta, ne sekretāra vai cita kāda kalpotāja, kā valdības galvam pienāktos. Viens viņš mani pieņem, paspiež roku un apsēžas aiz Ansberga rakstāmgalda. Grūti iedomāties populāro rakstnieku un izslavēto kapu svētku runātāju, kas mīlām māmiņām lika pieraudāt slapjus nēzdodziņus, tagad bez kuplās cieņīgās bārdas un pierastā pensneja. Atkal un atkal nelegāli pāriedams frontes, viņš noskuvies un apcirpies līdz nepazīšanai. Niedras īsredzīgās acis drusku neuzticīgi raugās uz ienācēju, pelēkais uzvalks vecs un saburzīts. Ko nozīmēja šie bīstamie pārgājieni? Pašlabuma, goda vai varas meklēšanu? Niedrā skatoties, liekas, ka nevis sevis, bet savas pārliecības labā tie bija izdarīti. Kāda tā bija?

Jautāju, kas viņu pamudinājis sastādīt jaunu valdību un kādi tās tuvākie nodomi? Atbilde šāda:

— Mana valdība radās no manas pārliecības, ka ar latviešu pašu spēkiem vien mūsu zeme nav atbrīvojama no bolševikiem. Šo drošo pārliecību ieguvu, slepeni pārstāigādams frontes līnijas un pārliecinādamies, ka tautas apakšējie slāņi vēl nav izsappojuši bolševisma sapņus, vēl tic viņu mānīgajiem solījumiem. Neesmu aizmirsis arī to latviešu rotu, kas pret Ulmani sacēlās Rīgas kazarmās. Stipra fronte tagad ir vispirmais nepieciešamais aizsargs pret sarkano lavīnu no austrumiem. Pietiekamā vairumā vajadzīgi droši vīri un labi ieroči, bet tādu nav ne man, ne Ulmanim. Viņš cer uz angļu un amerikāņu deklarācijām un kara kuģiem, bet bolševiki no tiem nebaidās — mūsu dēļ šie draugi karot neies. Jāņem tas palīgs, kas sasnie-

dzams un tie ir vācu bruņotie spēki mūsu zemē. Ulmanis un viņa padomdevēji baidās no tiem. Viņi grib vāciešus dabūt prom, lai tie nenostiprinātos austrumu pozīcijās, no kurām varētu paņemt visu Padomiju savā varā. Bet vāciešu aiziešana tagad nozīmētu atdot mūsu zemi boļševiku vardarbībai un galīgai izlaupīšanai.

— Vai šo vācu bruņoto spēku kolonizācija Latvijā un muižniecības varas atjaunošana būs pieņemama mūsu tautai?

— Nebūs! Bet mums patlaban jāsola tā cena, ko no mums prasa. Nav citas izejas. Kad pienāks laiks runāt un izlemt tautai, mēs atkāpsimies, jo mums nav viņas pilnvaru. Un beigu vārdu par vāciešu atrašanos vai neatrašanos Baltijas telpā taču neteiks viņi paši, bet citi spēki. Es ceru, jūs saprotat, ka šī saruna nav tagad publicējama, bet paturama tikai jūsu redakcijas zināšanai.

Tā notika. Sapratu, ka Niedra savus politiskos uzskatus nedrīkst atklātībā līdz galam izteikt. Vēl daži vārdi par preses stāvokli un intervētājs pateicas par sarunu. Šo interviju nekad neiespieda. To īso laiku, kamēr Niedra bija ministru prezidents Rīgā, Jaunākās Ziņas neviens netraucēja. Jaunajai varai nepieklāvāmies, nevienu Niedras vai viņa līdzgaitnieku deklarāciju neiespiedām, pietika ar nepieciešamāko informāciju.

Pēc zaudētās spēles Niedru tiesāja par valsts nodevību un izraidīja no Latvijas. Viņš apmetas Austrumprūsijā, kļūst tur atkal mācītājs un uzraksta savas Tautas nodevēja atmiņas. Arī pēc gadu desmitiem Ulmanis savam pretiniekam neļauj atgriezties dzimtenē labi zinādams, ka trimdniekam politikā simpatizē daļa zemniecības, literātūrā — daļa intelligences. Tikai valsts varām mainoties, Niedram rodas izdevība vācu okupācijas aizvējā pārbraukt mājās. Tas ir 1942. gadā, kad viņš šķiras no šīs nemierīgās pasaules.

Pēc tik ilgiem gadiem atkal sastopamies Valtera un Rapas grāmatnīcā. Niedru grezno kupla, balta bārda, bet no citkārt spēcīgā vīra vairs atlicis tikai trausls attēls. Augums šķiet sarucis, sadilis, kļuvis bezspēcīgs.

— Tāds nu izskatās tautas nodevējs, — viņš sasveicinoties saka un skumji pasmaida. — Bet ne katrs, kas par nodevēju pataisīts tiesā, ir tāds savā sirdī un pārlicībā...

Saku, ka viss tas jau pieder mūsu tautas drāmatiskai vēsturei. Likteņiem, kurus ne katru reizi spējam pareizi izprast un grozīt. — Tā ir mūsu pēdējā tikšanās.

Dārgu cenu samaksāja Andrievs Niedra par neuzticēšanos savai tautai. Bet vai vēl dārgāk nesamaksāja viņa politiskais sāncensis Kārlis Ulmanis, kas pēc varas iegūšanas tāpat vairs neuzticējās savai tautai un neļāva tai brīvi noteikt valsts iekārtu? Nešaubīsimies, ka abi viņi bija tikai cilvēki, kas kādreiz maldījās, savai tautai labu gribēdami.

MĪĻIE KAIMIŅI

OFICIOZS AR 40.000 —
BRĪNUMDARIS — KĀ INDES PĀRVĒST MEDŪ

Mīļie kaimiņi — tie ir tik silti un skaisti vārdi, ka tos negribas atņemt pat sīvākiem un nenovīdīgākiem konkurentiem. Vai viņi tos nav pelnījuši? Vai mēs nezinām kādu valsti, kur uzņēmības rosinātāja un kvalitātes cēlāja sacensība ir iznīcināta? Sekas — trūkums un brāķis tirgū. Tātad konkurence ir pozitīvs faktors. Cienību konkurentiem!

Spēcīgākais, dažus mēnešus pat bīstams sāncensis Jau-nākām Ziņām 1919. gadā kļūst Latvijas Sargs. Arturs Kroders to nodibinājis Liepājā Ulmaņa valdības aizstāvēšanai. Valdībai uz kuģa Saratova paglābjoties, Andrievs Niedra šo laikrakstu slēdz. Rīgā ieradies kā valdības oficiozs, Latvijas Sargs visās valsts iestādēs ir jau sev nodrošinājis īpašu labvēlību. Benjamina izdevuma informācijas avoti aizsērējuši, reportieri bieži pārnāk tukšām rokām vai ar nenozīmīgu ziņu guvumu. Interesantākais arvien parādās Latvijas Sargā. Šim laikrakstam liels formāts, labs iekārtojums, metiens pieaug līdz 40.000. Nu vairs nav pa jokam! Benjaminam paliek tikai viena priekšrocība — sīkie sludinājumi. Jaunāko Ziņu metiens vēl pagaidām ir lielāks, tāpēc šo sludinājumu skaits nesamazinās. Bet interesantām

ziņām nav vājāks dzīvības spēks, arī ar tām var augt un augot vairot sludinājumus.

Antons Benjamiņš ir vareni norūpējies. Viņš saprot stāvokļa nopietnību un saka:

— Tagad mums jāsaņem. Tādas priekšrocības vienam laikrakstam nav ciešamas. Jums tas iekšlietu ministrs Dr. Valters laikam draugs. Aizejiet pie viņa un saki, ka mēs arī gribam dzīvot. Meklējiet rakstniekus ar pazīstamiem vārdiem. Piebikstiet Skalbi, lai vairāk raksta. Ziņu izsniedzējus vajadzēs ieinteresēt. Ar reportieriem es pats aprunāšos.

Uzdevumu nav maz. Tos redaktors cer veikt, tikai ar ministru tā grūtāk. No drauga viņš nav paradis nekā lūgt vai prasīt. Atteikties arī neveikli. Jānovilcina. Ministrs arvien aizņemts — laikam jau negrib pieņemt.

Palīgā nāk negaidīts gadījums — Latvijas Sarga redaktori saķildojas ar saviem izdevējiem. Nāk jauns redakcijas sastāvs, tam mazāk spēju un prakses avīzi vadīt — mēs esam glābti. Īsā, bet sīvā cīņā norisinājusies ārēji pieklājīgi, bez personīgiem uzbrukumiem un apmelojumiem, žurnālistu ētikas robežās. No Latvijas Sarga aizgājušos redaktorus Benjamiņš daļēji piesaista savai avīzei, lai tie nedomātu uzsākt jaunu konkurenci. Ar mutvārdu nolīgumiem izdevējs nodrošina sev monopoltiesības: rakstnieks vai žurnālists saņem noteiktu mēnešalgu par to, ka viņš neraksta nevienā citā avīzē — ne ar īsto vārdu, ne ar kādu segvārdu. Viņam gan jādod arī savs rindu skaits, bet ja iespiests vairāk par to, var saņemt rindu honorāru. Tā pamudina čaklāk rakstīt.

Pēdējā Brīdī nāk ar varenu reklāmas troksni, cenšas būt ekstrāmoderns. Vaddoma — sist ar sensācijām. Tām nav tikai krimināls, sabiedrisks vai politisks raksturs. Tās iebrūk arī jauzu personīgā dzīvē un neapstājas pat pie guļamistabas durvīm. Tupiņš ar savām Aizkulisēm ir devis piemēru, ka no šādas barības var pārtikt. Viņa darbību sauc par revolveržurnālistiku, viņš meties uz naudas izspiešanu, par ko savam upurim sola turpmāk vairs neuzbrukt. Pēdējā Brīdī to nedara, tas atdarina tikai īstu bulvārtpresa presi. No oda izpūš ziloni, lai lasītājiem arvien būtu pārsteigums, par ko brīnīties.

Antons Benjamiņš smaida: — Ar tādu vezumu tālu netiks. Mūsu ceļiem nepiemērots. Paklausieties, ko avižu sievas saka.

Jā, jauno, lielo laikrakstu, kam sākumā līdzekļu pietiek, sadiedz pēc svešas piegrieztnes. Aizmirsts uzstādīt sociālās psiholoģijas cejrādi. Rīgā nav Parīzes publikas. Latviešu laudis vēl negrib narkotiku, viņiem garšo vienkārša, veselīga barība — arvien kaut kas jauns, bet paties, noderīgs un pamācīgs.

Centīgais konkurents nesaudzē arī Benjamiņa privāto dzīvi. Ar un bez patiesības pamata. Vai nederētu reaģēt, pameklēt likuma aizsardzību? — Nav vērts, — vecais kungs atmet ar roku. — Lai izrakstās. Cilvēku nekad neiztaisīs par to, kas viņš nav. Arī no zaudētas prāvas viņi sev izsislū kapitālu. Kāpēc to viņiem dāvināt?

Trakākais tas, ka bezkaunīgo konkurences lapu vada mūsu FA brālis, rakstnieks Pāvils Rozītis. Nu divi tuvi draugi un brāļi stāv krūti pret krūti katrs savās pozīcijās. Rozītis ir labsirdīgs, bet brīžiem var būt arī indīgs un iecirtīgs. Kad sēžam Romas pagrabā vai Mazā parka restorānā, viņš atkal un atkal, it kā izaicinādams, uzsāk savu dziesmu:

Tu, vecais žīds,
Kam sirma bārda trīc,
Tev daudz būs sīkas naudas līdz...

Nav grūti nojaust, uz kuŗu pusi tas tēmēts. Kam gan citam tik daudz sīkas naudas, kā Benjamiņam? Vajadzētu tā kā saskaisties vai saķildoties, bet negribas. Brāļu būšana — kā tas izskatīsies? Izrādās, ka saskaities nav arī Antons Benjamiņš. Kad Rozītis atstāj Pēdējā Brīža redakciju, vecajam kungam nav nekādu iebildumu, kad viņa romānu tūlīt sāk iespiest Jaunākās Ziņās.

Mīlie kaimiņi... Par ko viņiem pienākas atzinība un pateicība? Par vairākām ļoti vērtīgām pamācībām, kā lielu tautas laikrakstu un reizē peļņas laikrakstu nevajag vadīt. Ja šādu negribētu pamācību mierīgi iegaumē, tad indes pārvēršas medū.

DRUSKU VĪZDEGUNĪGA

PILSĒTNIECE

EMILIJA BENJAMIŅA —

IZDEVĒJA, REDAKTORE, SABIEDRIBAS DĀMA

Laikam gan neviens atmiņu rakstītājs, jo vairāk šo rindu autors, neizvēlētos tādu virsrakstu, ja E. Benjamiņa pati to nebūtu vaļsirdīgi uzrakstījusi savam vīram veltītā grāmatā un ja šajā atestācijā neslēptos savs grauds patiesības. Mēs oficiālo izdevēju parasti saucam par kundzi vai Benjamiņa kundzi. Tas skan diezgan vēsi, bet pareizi. Tādas jau ir izdevējas attieksmes pret visu personālu — kā pret redaktoriem, tā kantora un veikala darbiniekiem. Augšējā slānī atturīgāk, zemākos asāk un spilgtāk — visur jāizjūt distance, pārākums par to, kas kalpo, ko algo. Izdevēju kabinetā ieiedami, redaktori labprāt noliecas un noskūpst kundzei roku. Viņai tas patīk, un tāds sveiciens kā ārēja pieklājības forma mūs nepazemo. Kantora un cits personāls, atskaitot vadītājus, to nedara — zemākiem nav parasts sniegt roku.

Sīki gadījumi, lai tie patīkami vai nepatīkami, dažreiz izteic vairāk nekā gaŗi raksturojumi. Kādā Nacionālā teātra pirmizrādē Jaunāko Ziņu kasiere Andersones jaunkundze, kā pieklājas, uzvilkusi melnu zīda kleitu un nopirkusi biļeti ložā blakus tai ložai, ko premjērās abonē Benjamiņi. Apzināta vai neapzināta — tā ir pārdrošība. Nākamā rītā viņu aicina pie kundzes. No izdevēju kabineta kasiere iznāk raudādama. Vai atlaista? Nē, tāpat vien.

Kādā uzņēmuma jubilejā mazāk atalgotiem darbiniekiem (ne redakcijā) nolemts izsniegt pieticīgas gratifikācijas. Aploksnītes uz paplātes nes kollēga B., blakus iet kundze, lai tās sadalītu. It kā pus pa jokam viņa iesaucas: — Kungī, iedomājieties, cik man te iznāktu kleitu!... Pavadoņiem kļūst tā kā drusku neērti par tik sievišķīgu vaļsirdību. Laikam vajadzētu izteikt līdzjūtību, bet mēle neklausā.

Ar tām kleitām arī citās reizēs atgadās nepatīkšanas. Benjamiņa kundze labprāt savas viešņas ved pie garderobju skapjiem un rāda, kas viss tur glabājas. Ir jau ko re-

dzēt, apbrīnot un krietni paslavēt tik skaistus tērpus un īpašnieces apbrīnojamo gaumi. Bet tās pašas viešņas, ap saviem kafijas galdiem sēdēdamas, aiz skaudības peļ un kritizē Benjamiņas skapjos redzēto tik skaļi un nekautrīgi, ka atbalsis drīz vien ielido arī redakcijā. Ko nu dara Benjamiņa kundze? Nekā. — Tāda jau ir sieviešu daba, — viņa gudri piebilst. Skauges lūdz atkal viesībās, cienā un ved pie citiem skapjiem.

Vai vīriešu daba citāda? Grūti pateikt. Aleksis Mierlauks ir varens kafijas cienītājs. Kādreiz grūtos laikos, slimnīcā gulēdams, viņš nespēj vairs ar kafijas surogātu iztikt, lūdz Kvēpu atnest no mājas veselās trīs pupiņas — jātaupa. To zina kollēgas Nacionālā operā un iedāvina viņam antīku sudraba kafijas kanniņu. Mierlauks ir priecīgs un kanniņa skaista. Lai ar to paleptos, viņš ielūdz pie sevis prominentas dāmas, uzklāj Briseles mežģiņu galdautu un liek savu kanniņu galdā. Bet tai pašā brīdī pamana kaut ko nelāgu, pamet dāmas un skrien pie tālruna: — Halo! Vai tur Jānis Kalniņš? Janka — tā kanniņa tek! Es tev saku — tā kanniņa, ko jūs man iedāvinājāt, tek! Padomā pats: es saaicināju visas tās stervas — minis-tra kundzi, direktora kundzi, Benjamiņa kundzi — un tā kanniņa tek! Saki, ko lai es daru?

Šis negadījums kā labs anekdots apstaigā visu Rīgu. Smejas arī Benjamiņa kundze, bet nedusmo. Viņa saprot vecā vīra satraukumu un neviļus pasprukušo nelāgo vārdu. Mierlauks paliek draugos.

— Es esmu arvien praktiska un lietišķa bijusi, — saka Benjamiņa kundze pati par sevi. Darbā šis skaidrais, vēsais prāts un ar vīru kopīgā mērķtiecība paceļ viņu pāri emocionālai vīzdegunībai. Viņa arvien ar prātu zina, ko un kāpēc tā vai citādi dara. Redakcijas uzdevumos viņas darbs parādās ar tērpu paraugu izvēli Atpūtas modes lapusē. Šos paraugus ņem no vācu un franču modes žurnāliem, par izvēli rakstītājs nav kompetents spriest. Benjamiņa kundzei, protams netrūka sava skaista un dārga tautas tērpa reprezentācijām Senču kāzās, Līgo vakaros un citos latviskos sarīkojumos, bet to pašu latvisko, kaut modernizētā veidā, modes redaktore nevēlējās populārizēt. Dažu mākslinieču pienestie tērpu zīmējumi palika neiespiesti.

Gatavošana izmaksāšot dārgi. Tautai domātā lappuse snie-
dza ko lētāku, vienkāršāku.

Interesants ir ceļš, pa kuŗu Benjamiņa kundze nonāk
līdz avīzei tulkojamiem romāniem. Tiem jābūt tā aptuveni
Kurtis Māleres gaumē, sentimentāli iesaldinātai, vietām
melodramatiskai, viegli sagremojamai lasītāju vairākuma
barībai. Vai romantikas mērcē pasniegtām dēkām, kuŗām
sekotāju uzmanība jāsavaldzina tādā mērā, ka miegs ne-
nāk, gaidot, kas tur notiks tālāk? Lētos vācu seriju romā-
nus izdevēja izlasa pirmā. Tad tie iet pārbaudē — kan-
toŗa jaunkundzēm. Viņām jāizlasa un jāziņo kundzei kā
kuŗais patīcis. Redaktorus šajā uzdevumā netraucē, tiem
par daudz literāra gaume un savas prasības. Kad īstais
atrasts, tulkojumu nodod metieŗa Krūmiņa rīcībā. Viņa
uzdevums ir romānu avīzē ielauzot, to svītrot un īsināt —
vienalga, kur un cik vajadzīgs, lai turpinājums katrā nu-
murā pārtrūktu kādā interesantā, sasprindzinātā vietā.
Viņš ir trešais, varētu teikt tehniskais redaktors ar pla-
šām pilnvarām. Tā romāns nonāk pie lasītājiem. Ienesīgā-
kais pirmajā laikā (1913. gadā) ir romāns Vendeta, kuŗu
lasot, metienu skaits pieaug par 10.000 eksemplāriem.

Izņēmums gadās ar visgardāko kumosu — Tarzānu. To
laimējies atrast Artura Krodera kundzei, viņa ir arī pirmo
grāmatu tulkotāja. Tāds vairums — no saeimas sapaliem
līdz skolas gadu zelta zivtiņām, nekad vēl nav piekodies
vienam āķim. Metiens atkal strauji aug, kaimiņi skauž un
aprunā: Tarzāns okupējis Jaunākās Ziņas... Lai runā, Tar-
zāns nes baltu naudu kasē.

Emīlijas Benjamiņas izcilāko nopelnu kontā jāieraksta
viņas veiksmē un prasme noorganizēt laikraksta kantoŗa
un sludinājumu vākšanas darbus. Rīgaer Tageblatt kantoŗi
strādādama, viņa praksē pamatīgi iepazinusies ar laikrak-
sta saimniecisko organizāciju, ekspedīcijas tehniku, grā-
matvedību, sludinājumu un lēšu daļu. Šīs zināšanas viņai
lieti noder, savu laikrakstu izveidojot. Darbu sākumā viņa
pati apstaigā firmas, iekasē lēses, ierīko izdalāmās vietas.
Darbs, uzņēmība un neatlaidība guļ arī viņas reālā dzīves
skatījuma pamatā un labi saskan ar Antona Benjamiņa
tieksmēm.

Sabiedriskie un labdarības posteņi nav darbam, bet re-
prezentācijai. Vecais kungs tādos posteņos nav manāms,

toties Emīlijas kundze ir pirmā goda biedrene Rīgas jūrmalas palīdzības un labierīcības biedrībā. Skautu organizācija viņai piešķir augstāko pateicības zīmi. Latviešu sieviešu nacionālā līga ieceļ par goda biedreni. Par labvēlību Latviešu-zviedru biedrībai saņem Vāzas ordeņa I šķiras zelta medaļu — augstāko atzinības zīmi, ko zviedri sievietēm piešķir. Dinejas un bridža partijas pie ministriem un ārzemju diplomātiem (Padomju Savienības sūtniecību neizslēdzot), pazišanās ar grāfiem un baroniem paceļ viņu it kā kādā augstākā dzīvē. Latviešu sabiedrība, atskaitot vārda un dzimšanas dienas, jau reti sastopama Benjamiņu mājās. Veiklie diplomāti zina, ka nepietiek tikai ar akreditāciju valsts prezidenta pilī — kaut neoficiāli tāda jāizdara arī Benjamiņu pilī, lai nodrošinātu visizplatītākā laikraksta labvēlību saviem uzdevumiem. Prezidents ir tikai prezidents, tas nāk un pēc dažiem gadiem aiziet, viņa nākšana un iešana ir labu tiesu atkarīga arī no preses nostājas. Preses karaļa nams, kaut bez kroņa un vabeņa, paliek un valda droši, liekas, pat nesatricināmi. Benjamiņi ir kaut kas un var kaut ko.

Benjamiņa kundzei, kas cēlusies no kāda zemāka dzelzceļu ierēdņa Simsona trūcīgas ģimenes, ir divas māsas un veca māmuliņa Ede, kādreiz bijusi avižu pārdevēja, pelnījusi arī ar veļas mazgāšanu. Tagad balta un sadilusi, kā izdegusi svečīte, kas ielikta greznā lukturī. Sabiedrībā ir allaž klusa, ar gaišu un sirsnīgu apgarotību sejā, ar sakrepējušām rokām klēpī. Dēliņ, tās jau man no tiem smagajiem veļas kurvjiem... Mātes siltums un gaišums ir atplaucis abās Benjamiņa kundzes māsās. Vecākā māsa Minna (skatuves vārds Tusnelda) ir dziedājusi Rīgas latviešu biedrības teātrī drāmatisko soprānu Alunāna laikā. Vēlākos gados viņa pievēršas tikai mājas dzīvei, kur katrā skatā, katrā balss tonī, katrā rokas spiedienā pauž klusu sirsnību. Jaunākā māsa Annija Simsone neatlaidīgā dziņā pēc skatuves kā savas sūtības kļūst ievērojama aktrise, kuŗas vārdu pazīst un cienī Vācijas un Austrijas teātrī, mazāk dzimtā Rīga. Šai pilsētai gan vienmēr pieder latviešu mākslinieces sirds, bet cilvēcīgā maziskuma sērga — nenovīdība, skatuves intrigas spiež viņu bez vainas nest apskaustā Benjamiņu nama krustu un pēc sekmīgām viesizrādēm atkal atstāt Latviju. Savu dzīvi mākslā un ikdienā

Annija Simsone siltās un patiesās krāsās ir attēlojusi grāmatā *Atmiņas, atmiņas...* Tas ir darba, ciešanu un prieku bagāta mūža cilvēcisgs dokuments.

Ulmaņa laiks neiedragā Benjamiņu ārējo prestižu. Kaut gan vadonis nekad pats Benjamiņu viesībās neierodas, viņam ir sava aplēse Jaunākās Ziņas atstāt Benjamiņu rīcībā. Tās jauno režīmu slavē skaļāk un centīgāk nekā valdības oficiozs Brīvā Zeme, un tautā paliek ieskats, ka to dara brīvprātīgi tie paši ļaudis, kas nesen vēl cildināja demokrātiju un parlamentu. Ne visiem Benjamiņa mantiniekiem šāda pēkšņa kažoka pārmešana uz otro pusi ir patīkama. Prezidentam Čakstem ar Ulmani palikušas neizlīdzinātas domstarpības. Čakstes dēli ir un paliek uzticīgi demokrātijai, bet viņu spēks jaunā situācijā ir mazs — nauda liekas stiprāks arguments.

Tad nāk lielā katastrofa. Antona Benjamiņa un viņa mierīgā padoma vairs nav. Krievu tankiem Rīgā iebraucot, pastāv vēl legāla iespēja izklūt uz Zviedriju. Vadonis gan svinīgi deklarē: Palieciets katrs savā vietā — es palieku savā... bet tas nav izšķirīgais. Ilgos gados iegūtā manta tur ciet. Tur un saista kā tumšā cietumā, kur vēl var cerēt un sapņot par to, ko vēlas. No Fābu pils izmesta, Benjamiņa kundze apmetusies mazā dzīvoklītī Barona ielā 19. Katru dienu viņa sēž jaunā ministru prezidenta Viļa Lāča uzgaidāmās telpās un veltīgi gaida, ka kādreiz redakcijas algā laipni uzņemtais rakstnieks viņu uzklausīs. Apmeklētājus kārtu Jaunāko Ziņu bijušais reportieris Springis, un iznāk tā, ka prezidents atkal un atkal ļoti aizņemts — kundzei jāpienāk rīt.

Pēdējo reizi Benjamiņa kundzi sastopu Rīgas Lielajos kapos. Tur apglabā viņas bijušā uzņēmuma galveno grāmatvedi Jāni Bīskapu. Pēc funerālijām lēni soļojam uz māju pusi. Benjamiņa kundzei nu nav vairs neviena automobiļa. Bet viņa vēl nav salauzta, nav visas cerības zaudējusi.

— Kas to varēja iedomāties, viņa saka, — Vilis Lācis, ko pēc jūsu aiziešanas ar ministra ieteikumu Junioris pieņēma cietā algā, izrādījās tik zvērīnāts komūnists! Mēs viņu materiāli atbalstījām, bet tagad viņš ilgi negribēja ar mani runāt...

— Vai jums tas bija pārsteigums? — pavadonis atbild.

— Lācis taču savas simpatijas padomju iekārtai tuvākiem paziņām nekad neslēpa. Viņu uzskatīja par tā saukto idejisko komunistu, kāds bija Laicēns, Paegle, Ķikuts. Vai viņš atradās arī kādā komunistu slepenā šūniņā, tas, protams, palika noslēpums literātu aprindās. To vajadzēja zināt kādai citai iestādei.

— Bet kā tad viņu varēja tā protežēt Ulmaņa ministrs?

— Benjamiņa kundze izbrīnā iesaucas. Tad gandrīz priecīgā balsī turpina:

— Viegli tas nenācās, bet nu beidzot būs labi. Man apsolīja piešķirt divas istabas Valdeķos. Tur es varēšu mierīgi iepazīties ar latviešu un cittautu literātūru. Tik daudz pa šiem gadiem nokavēts. Lai ņem tos lielos īpašumus. Man pašai ar vēl te kāds briljantiņš somā palicis. Daudz jau nevajaga...

Vai tā bija laikmetīga maska vai vērtību pārvērtēšana? Klusa, vientuļa dzīve laukos — bez mantas, bez varas, bez slavinājumiem... Tik naīvi sirsnīgu, mānīgā pašsuģestijā iemigušu šo skaidrā prāta sievieti nekad vēl nebiju redzējis. No patiesas sirds vēlu viņai visu labu un mēs draudzīgi šķīramies — lai nekad vairs neredzētos.

1941. gada 14. jūnijā sākās viņas Golgatas ceļš. Bagātības, slavas un varas māns izgaiss, aplis noslēdzas. Simsonu ģimenes nabagā meitene, tad lepnā un bagātā Benjamiņa kundze — nekronētā preses karaliene, brauc pretim jaunai nabadzībai, fanātiķu pazemojumiem un savai bada nāvei. Viņas dzīve ir pasaka un drāma.

KO LASA VAIRĀKUMS

*ROMĀNUS, CEĻOJUMU APRAKSTUS,
KRIMINALCHRONIKU, SPORTU VAI POLITIKU*

Katra laikraksta lasītāju aprindas ir ar tik dažādām personīgām interesēm, ka nav iespējams uz virsrakstā likto jautājumu droši un noteikti atbildēt. Plašāku aptauju

un skaitļu trūkst. Vadoties no gadu desmitu pieredzes daudzlasītā laikrakstā, tomēr var gūt aptuvenu secinājumu. Ja kāds vaicātu, kas Jaunākām Ziņām piesaistīja visvairāk lasītāju, būtu jādod negaidīta atbilde. Ne lipīgie romāni, ne ātrā, vietām sensacionāli iekrāsotā informācija, ne tolaik vēl šaurais sports, vēl mazāk politika un kultūra, bet — sludinājumi. Ne lielie un dārgie firmu sludinājumi, kas noderīgi laikraksta kasei, bet tie sīkie un lētie, kas paši sevi lielos metienos neatmaksā. Toties tie arvien kaut ko sola vai kaut ko vēlas ikdienas dzīves nepieciešamībās.

Ilgi esmu vērojis, no kuŗa gala vidusmēra ļaudis uz ielas vai mājās sāk laikrakstu lasīt. No pēdējā gan! Priekšpusē ir gudri ievadi, politika, tālāk romāns, dažādas ziņas. Pēdējās lappusēs — sludinājumi. Arī te intereses dažādas. Šo rindu rakstītājam bija vecāmāte uz laukiem. Viņa nepalaida garām nevienu avīzes numuru, bet lasīja tur tikai sēru sludinājumus, kaut gan nevienu no mirušajiem personīgi nepazīna. Pazinu dažus vecpuišus, kas izlasīja katru precību piedāvājumu, interesantākos zināja ilgi no galvas, kaut gan sarakstes nopietnos vai dēkainos nolūkos nekad neuzsāka. Parastais sludinājumu devējs un lasītājs ir pircējs vai pārdevējs, darba vai istabas meklētājs vai piedāvātājs. Viņš dzīvo un kustas sīkajos sludinājumos. Tie ir īsts tautas sīkumtirgus, kur daudz ko var viegli piedāvāt un atrast.

Sludinājumi ir tie, kas pirmā pasaules karā, pareizāk bēgļu laikā, Jaunākās Ziņas ieceļ drošos seglos. Tie ir ļoti īpati sludinājumi, kādus tik plašos apmēros velti meklēt citur latviešu vai cittautiešu presē. Ne tirgus balsis, bet drāmatisma pilni kliegzieni — bēgļu sasaukšanās sludinājumi. No savas zemes ar varu aizdzītie, Krievijas plašumos izkliestie latviešu lauku un pilsētu ļaudis ir cits citu pazaudējuši. Ģimenes izjukušas, radi un draugi izklīduši katrs savos ceļos. Garās lopu vagonu rindās saspiesti, tāpat kā 14. jūnija deportācijās, desmitiem tūkstošu latviešu pazūd tālajos ceļos. Tur viņus akmeņiem un mēsliem apmētā tumšie krievu zemnieki, noturēdami par sagūstītiem vāciešiem. Zemgales nobriedušos kviešu laukus tai pašā laikā dedzina kazaki. Krievijas sajukumā bēgļiem nav nekādas citas sazināšanās iespējas, vienīgi Jaunākās Ziņas. Tās joprojām iznāk evakuētajā Rīgā un bez maksas iespējz bēgļu

sludinājumus. Sīkiem burtiem, cieši citu pie cita, veselām lappusēm. Šie brīvsludinājumi ar skudru spēku 1915. gadā nes mazo avīzīti uz visām debess pusēm, kur vien kāds latvju bārenītis to spēj sameklēt.

Līdztekus šai humānajai akcijai, kas nav bez savas aplēses, nāk izdevēju materiālais sasniegums. Jaunāko Ziņu metiens uzkāpj līdz 97.000 eksemplāriem. Tas ir rekords tā laika latviešu preses izplatībā. Protams, Latvijas laikā šis sasniegums vēl divkāršojas, bet tad jau Benjamiņu avīzei ir nodrošināts sludinājumu monopols. Sīkie sludinājumi arvien ir un paliek samērīgi lēti. Neatmaksā papīru, ko tie aizņem, toties dod pircējus un abonētus.

Cīņa par metienu un sludinājumiem, kas saistās tik cieši kopā, joprojām ir galvenā dziņa un dzīvības jautājums arī mūsdienu brīvajā presē. Jo saimnieciski spēcīgāks kļūst kāds laikraksts, jo patstāvīgāks, brīvāks no blakus ietekmēm tas var justies demokratiskā sabiedrībā. Jaunākās Ziņas nesasniedz to reklāmas mākslas līmeni, ko tagad Rietumu pasaules lielajos laikrakstos veido speciāli darbinieki. Benjamiņu avīzē vēl diezgan daudz primitīva gan tehniskā apdarē, gan redakcijā, kur svešas pat rakstāmmašīnas, gan arī teksta iekārtojumā, kur daudz kas sabērts vienā lielā maisā, nepalīdzot lasītājam viegli un ātri orientēties. Bet šis lasītājs ir vēl pieticīgs — labāku iekārtojumu viņš nav redzējis un neprasa.

Negrozāms Jaunākās Ziņās visu laiku paliek viens noteikums — sludinājumi nav ierobežojami. Nekad tie nedrīkst gaidīt, tos nedrīkst atlikt. Ziņām un rakstiem jāpiekāpjas sludinājumu priekšā, jādod tiem nepieciešamā telpa. Vismazāk šajā ziņā cieš ziņas, visvairāk māksla, rakstniecība, kultūra. Cik tai lasītāju?

1950. gadu sākumā no liela skaita Amerikas dienas laikrakstiem savākta statistika rāda, ka caurmērā tie iespiež 51 proc. sludinājumus, 49 proc. ziņas un rakstus. Tātad sludinājumu lapas, kā pie mums ironiski apzīmēja Benjamiņu avīzi. Te pieminētos Amerikas skaitļus sludinājumiem par labu Jaunākās Ziņas bija pārsniegušas jau 10 gadus ātrāk, pašas sevi konsekventi nekad un nekur nesludinādamas.

SATELITS ATPŪTA

JŪRAS CĒLĒJS — CIŅA AR MAŅTICIBU —
BOJĀTI MĪLAS IEROČI — REKORDS: 60.000

Ap 1924. gadu Rīgā iznāk divi ilustrēti žurnāli — *Letas* izdots un *Prandes* korrekti vadītais *Ilustrētais* žurnāls mākslai un literatūrai, blakus tam J. Meldera aktuālā *Nedēļa* (vēlāk *Jaunā nedēļa*). Ilustrēto žurnālu, kas nav no lētajiem, lasa mākslinieki un intelektuāļu aprindas. *Nedēļa*, kur savākts viss, kas fotografam un rakstītājam gadās pa rokai, paredzēta plašās publikas gaumei. Izdevējs *Melders*, ko nezina kāpēc dēvē par *Vējmelderi*, ir arī tā kā aktieris vai statista *Jaunajā teātrī*. Uguns un *Nakts* pirmizrādē pret savu gribu viņš kļūst populārs un no savas slavas nevar vairs atkratīties. Notiek tā, ka jaunais aktieris *Melders*, kam izrādē jāpasaka tikai viens teikums — mēs Rīgu pie jūras uzcēlām — aiz uztraukuma iesaucas — Mēs jūru pie Rīgas uzcēlām! Mierlauks pieķer, kollēgas smejas, nelaimīgais pieliek visus spēkus, lai pirmizrādē vairs nekļūdītos — un droši pasaka: Mēs jūru pie Rīgas uzcēlām!... Tās ir viņa skatuves karjēras beigas. *Melders* salīgst manu veco draugu un tanī pašā laikā *Jaunāko Ziņu* algotu līdzstrādnieku *Jāni Porieti* par *Nedēļas* faktisko redaktoru. Ko saka *Benjamiņš*? Šoreiz viņš piemiedz aci — varbūt jau klusā apziņā, ka konkurence nav peļama lieta. *Nedēļa* iznāk, nekāpj mākoņos, bet atmaksājas.

Kādu dienu vecais kungs aicina šo rindu rakstītāju pie sevis aprunāties. — Mums tagad ir iespējams izdot *ilustrētu žurnālu*, — viņš saka. — Prese uzstādīta, papīrs dabūjams. Padomājiet par nosaukumu.

Pēc brīža redaktors atnāk ar *Burtnieku* un *Spoguļi* padomā. Izdevējs noklausās un saka: — *Burtnieku* atdosim mūsu tintes laboratorijai. Uz pudelītēm tāds vārds glīti izskatīsies. *Spogulis* neskan slikti, bet ko jūs domājat par *Atpūtu*? — Jā, *Atpūta* skan labi! Kam negribas brīdi atpūsties? Ļaudis lasīs, lai atpūstos. Tādam jābūt arī žurnāla saturam.

Tā radās *Jaunāko Ziņu* satelīts *Atpūta*. Rakstos ir sacīts: Sākumā bija vārds. Darbā ar to nepietiek. Nepieciešama

žurnāla seja, saturs, bet tāda vēl nav. Par to jāgādā redaktoram vienam pašam. Viņš pērk vācu, angļu, franču ilustrētos izdevumus un redz — atdarināt tos nevar. Mums citi apstākļi, cita gaume. Nākas uzmanīgi meklēt žurnālam pašam savu seju un saturu, kas nevienu lasītāju nesatrauc, neraudina un nekaitina, bet atpūtina. Pirmais numurs, kā parasti, iznāk ne cepts, ne vārīts. Iespiežam vienā krāsā, 6000 eksemplāros. (Nedēļai tad jau bija 3000. metiens). Ar Jaunāko Ziņu reklāmas atbalstu savējos izpārdodam. Tā laba zīme. Vēlāk žurnāla darbā iesaistās arī Jūlijs Lācis no avīzes redakcijas un Arnis no valsts bibliotēkas. Redakcija ir patstāvīga, izdevēji to netraucē. Viņiem pietiek ar skaitļiem. Metiens kāpj uz augšu. Tas ir pietiekams pierādījums, ka ar saturu viss kārtībā. Kad redakcijā iestājas arī Alberts Prande, viņš pēc katra numura turpina zīmēt grafisku līkni, ko droši rādām izdevējiem — žurnāls aug. Protams — plašumā. Tas ir masu produkts, peļņas līdzeklis. Kollēgas smejas: atpūta apris darbu! Tad tik būs dzīvošana...

Bet Atpūta pati nerodas bez darba. Šo darbu darām vienā laikā ar avīzes rediģēšanu, tāpēc algas nepaceļas, toties varam atļauties šo to tādu, no kā avīze izvairas. Iespiežam tikai oriģinālrēmumus — neviena tulkojuma. Aspazija, Brigadere, Akuraters, Jaunsudrabiņš, Ieviņš, Janševskis, Vilis Lācis — visi tā laika populārie prozisti, tāpat dzejnieki Skalbe, Plūdonis un citi ir it kā kupls ziedu klēpis Atpūtas mierīgā telpā. No politikas izvēdinātā gaisā viņiem pievienojas arī Rainis, kas savas partijas apsvērumu dēļ no avīzes atturas.

Reizēm dzird pārmetumus: Atpūta maz iespiež latviešu gleznu reprodukcijas. Tie nav bez pamata. Kad dabūjam krāsas, to pielietāšana dobspiedes tehnikā ir vēl tik nepilnīga, sekla un netīra, ka žēl vērtīgus mākslas darbus reproducēt tādā izskatā. Madernieka, Liberta, Krūmiņa un citu autoru zīmējumi noder labāk. Krāsotās fotografijas ir bez pretenzijām.

Līdz ar aktuālām ilustrācijām sniedzam angļu, franču, vācu valodas pašmācības kursu, Raiņa dienasgrāmatu, ko Aspazija dod negrozītu un nesaīsinātu, senās Indijas reliģisko filozofiju jogas, kas daudzus interesē, ceļojumu aprakstus, modes un skaistuma kopšanas padomus. Vēlāk no

lasītājiem vācam arī sapņus, telepatijas gadījumus un citus materiālus parapsicholoģiskai pētniecībai. Te nu pēc 15. maija saduramies ar kādu ministru, kas droši saka: Nost ar mānticības izplatīšanu vadoņa valstī! Punkts.

Daiļrakstniecības darbs nav redaktoram korigējams. To var darīt ar ziņām un publicistiku. Tomēr kādu Viļa Lāča romānu (varbūt tas saucās Senču mantojums) redaktoram pret savu gribu un principu nākas vietām svītrot. Boļševiku zvērības pret latviešu bēgļiem Sibīrijā, bāžot tos dzīvus āliņģos un citādi mocot, tur tēlotas tik brutāli, ka lasītājiem tās sagādātu mokas, ne atpūtu. Autora iebildumu nav.

Modē nāk skaistuma karalienes — no lauku pagastiem un Čiekurkalna līdz preses ballei. Nezinu, kāds velns mūs dīda bez apdoma skriet modei līdz. Izsludinām Atpūtā skaistuma sacensību bērniem. Mātes iesūta milzum daudz mīļu, jauku sejiņu. Katras bērns taču ir tas visskaistākais un arī visgudrākais pasaulē. Kas to drīkst apšaubīt? Bet karaliene paredzēta tikai viena. Pavisam neapskaužams stāvoklis žūrijai, kuŗā ieiet Benjamiņas kundze, Smiļģis, Madernieks, kāda sieviešu nacionālās līgas dāma un redakcijas pārstāvis. Izraugāties kādu avīžu pārdevējas meitenīti. Māmuļa laimīga, meiteni apdāvina. Bet visas citas mātes nu niknas un apvainotas. Tā izvēles komiteja nekur neder, nekā nejēdz. Viņām jau sava cilvēcīga taisnība, bet kļūda pie mums — tādu sacensību rīkodami, psiholoģisko momentu neesam iekalkulējuši.

Padomus skaistuma kopšanā uz vienas lappuses dod Dr. Klāra Stākena. Viņai ir savi skaistuma krēmi, kuŗiem tādi padomi nāk par labu. Bet viņai ir arī konkurentes. Tām gan nav doktora grada, tomēr savi krēmi viņām ir. Uzņēmīgākā izrādās Ferliņa. Arī viņa grib savus padomus iespiest žurnālā. Kāpēc to atļauj tikai vienai? Tā jau kļūs stāvus bagāta! — Nu tā un tā: šai tā dakteres izglītība, dāmas ņem nopietnāk... Ferliņa saskaišas. Saka dažus smagus vārdus un it kā par spīti noīrē Amatnieku biedrības lielo zāli. Viņa ir uzņēmīga — nākamā svētdienā tur runā par sievietes mīlas ieročiem, neaizmirstot arī savus krēmus un konkurentes. Publikas netrūkst, bet lektorei nelaimējas. Aiz satraukuma pārlietu kustēdamās, viņa neuzmanās un iekrīt atvērtā sufliera kastē. Krītot skaistums

tik bīstami cietis un mīlas ieroči bojāti, ka lekcija jāpārtrauc.

Visu laiku žurnāls aug līdztekus laikrakstam, sasniedz pie mums vēl nepiedzīvotus metienus — 30 — 40 — 60 tūkstošus un izbeidzas līdz ar Jaunākām Ziņām, pārņemts boļševiku vadībā. Krievu kungiem pilsoniskais slinkums — atpūta vairs neder. Nu jāsarauc tā, ka sarkanas zvaigznes zib gar acīm.

VIESOS KAIMIŅU VALSTĪS

AVANSĀ IZSNIEGTAIS ORDENIS — PIĻSUDSKIS SMAIDA —
MASARIKS SAKA: TĀ BIJA KĻŪDA...

Jau neatkarīgās Latvijas pašā sākumā notiek žurnālistu izbaukumi uz kaimiņu valstīm. Nolūks — ar tām tuvāk iepazīties un nodibināt draudzīgus preses sakarus. Ceļojam viesoties uz Lietuvu, Somiju, Poliju, Čehoslovākiju.

Ar brāļu tautu gar Ēmunas krastiem mums nekādas bāršanās vai nopietnākas rīvēšanās nav. Robežas novilkšana esam laimīgi sapratušie. Melngailis savos tautas melodiju vākšanas braucienos, tāpat daži citi ir gan atraduši, ka Kuršu kāpās vēl dzīvo latvieši, kas runā mūsu valodu, gaida no mums morālu un kultūrālu atbalstu. Lietuviešiem tas lāgā nepatīk. Uzvārdu Kalns viņi jau pārkristījuši par Kalnas, vārdu Jānis par Jonas, negrib pielaut mūsu grāmatu un laikrakstu ievēšanu nabadzīgajā kāpā. Tur mīt tikai zvejnieki un kovārņu ķērāji. Arī žurnālistus uz turieni neved — kas gan tur ko redzēt? Tas, protams ir sīkums brīvu brāļu tautu attieksmēs. Mēs to nemaz neņemam ļaunā, negribam dibināt Latvijas kolonijas Lietuvā. Toties vairāk priecājamies par skaisto Kaupu, Ēmunas gleznainos krastos un domājam, ka Viļņa būtu vēl skaidāka, ja tikai to izdotos atdabūt no poļiem. Lietuvas kolēģām tas patiesi patīk, savu patriotisko apņēmību viņi droši apliecina ar populāro saukli: Mēs bez Viļņas nenorimsim!

Mūsu pavadoņi ir lietuvju kollēga Jonas Paleckas. Viņš Kauņā visur iecienīts, visur jūtas kā mājās. Ved mūs pie Brīvības pieminekļa, pie uzņēmumu vadītājiem, ministriem, valsts prezidenta. Ir veikls žurnālists, labi runā un raksta latviski, tāpēc izraudzīts par Jaunāko Ziņu korespondentu Kauņā. Tikai Lietuvas beigu gados Paleckas saplūcas ar valdības vīriem un nonāk pat cietumā. To veikli izmanto boļševiki un, Lietuvu okupējami, aicina Palecku par savas valdības prezidentu. Notiesātais, kas cīnījies par demokrātiju, grib kādu gandarijumu par autoritārās varas nodarīto pārestību un pieņem šo piedāvājumu. Tā viņš kļūst par daudz bargākas diktatūras atbalstītāju.

Savus latviešu kollēgas, to skaitā Dr. A. Bīlmani, Richardu Bērziņu un Aleksandru Grīnu, Paleckas izvizina arī pa Ņemunu, jauno draudzības stādu aprasina ar krupnikas iestiprinājumu, lai tas čaklāk plaukst, aug un zaļo. Rīgā atgriezušies, pēc īsa laiciņa katrs ekskursants saņem Gedimīna ordeni — laikam par nopelniem, kas vēl gaidāmi. Tātad — viss īsti brālīgi un labā kārtībā.

Somiju apmeklējam kopā ar igauņu kollēgām. Mums ir patiesas simpatijas pret šo skaisto ziemeļu zemi, tās čaklo, brīvo, varonīgo tautu. Mūsu delegācijā jau minētie kollēgas, šoreiz arī Skalbe un fon Menzenkampfs. Tā ir jautra, draudzīga sabiedrība. Helsinkos, Tammerforsā, Vīpuros, pie Imatras varenām krācēm un uz Somijas ezeriem pavadītās nedēļas dod jaunas pieredzes un siltas atbalsis latviešu presē. Somiem ir jau vecākas demokrātijas tradīcijas, kultūras un saimniecības sasniegumi, no kuriem tiešām var mācīties. Bez manāmi uzspodrinātās ārējās etiķetes, bez caurspīdīgas reklāmas tieksmēm savus viesus viņi uzņem silti un vienkārši. Jūtamies kā patiesi draugi, kuŗu likteņceļi tagad šķiet saistīti ciešāk nekā agrākos laikos. Priecājamies par viņu priekšzīmīgi tīrajiem dzelzceļu vagoniem (Skalbe savās piezīmēs raksta par bērzu slotiņu kā somu tīrības simbolu), pat Eiropas veida viesnīcām, kādu mums vēl nav, par sīksto darbu un akurāto sadzīves stilu,

kuŗā nemana nekā no tām pārmērībām un izlaidībām, kādas krievi ievazājuši mūsu dzimtenē.

Skalbem drīz atrodas paziņas un kopējās atmiņas no 1905. gada trimdas laikiem. Tādas ir arī autoram no 1907. gada, kad, Rīgas centrālcietumu aiz muguras pametis, vēl gados jaunais pasaules lāpītājs uzturas Helsinkos. Mūs vadā pa zemnieku sētām un ministru vasarnīcām. Kādas spēkstacijas aizsprosta dobumā pie pašas mūra sienas palikusi nenoplēsta sīka zemnieka mājiņa ar ābeļdārzu. Kā tā tur gadījies tik neērtā vietā? Saimnieks ne par kādu naudu neļāvies nojaukt savu tēvtēva celto lizdu, un valstij jāievēro viņa īpašnieka tiesības. Tā ir pieķeršanās dzimtajai sētai un tiesību respektēšana tādā mērā, kādu mēs arī nepazīstam. Sabiedrības dzirkstošā dvēsele visur ir Alfrēds Bīlmanis. Ar nemītīgām laipnībām, jokiem un atjautībām viņš jūtas it kā nenotverama zivs visos ūdeņos. Nezinu otras personas latviešu presē un diplomātijā, kuŗai būtu līdzīgs talants sabiedrībā.

Latviešu un igauņu redaktoru apciemojums Polijā aranžēts spožās krāsās, skanīgos toņos, kā jau tas piedienas poļu dabai un tradīcijām. Igaunu un poļu draudzībai ceļā nestāv nekādi šķēršļi. Mēs esam domīgi par tiem pieciem Ilūkstes apriņķa pagastiem, uz kuŗiem savus skatus vērs Polijas valsts vadītāji. Braucam ar klusām cerībām, ka abu tautu ciešākas draudzības un saskaņas labā prese varbūt pirmā saņems oficiālu paziņojumu, ka šis sīkais jaūtājums izbeigts.

Polijai ir daudz ko rādīt. Viļņā neapstājamies, tas lāgā nepatīktu mūsu draugiem lietuviešiem. Lepnā austrumu Parīze — Polijas galvaspilsēta Varšava, senatnīgā Krakova ar savām bagātajām kultūras vērtībām Vaveļas pili, Lodza ar savu plašo tekstilrūpniecību, Galīcijas bagātie naftas lauki, mežonīgi Tatru kalni ar Zakopanes kūrvieta, kur kalnieši staigā savos tautas tērpos, teiksmainās sāls raktuves ar apakšzemes ezeriem un deju zālēm, kur mūzikas skaņām līdzī dzied sāls kristallu kroplukturi. Polijai ir

bagāta zeme, grezns sabiedrības virsslānis, bet nabadzīga tauta.

Tatros, laikam neparastās barības dēļ, pēkšņi saslimst Brīvās Zemes redaktors Freivalds. Poļu ārsti konstatē vēdera tīfu un slimo tūlīt ievieto epidēmiskā slimnīcā. Edmunds Freivalds ir mīļš kollēga. Lai nepamestu viņu vienu, kaimiņš atdalās no ekskursijas un paliek nogaidīt iznākumu. Pēc pāris dienām tas noskaidrojas — tīfa nemaz nav bijis. Ārsti ļoti atvainojas un lūdz šo gadījumu noklusēt. To izpildām.

Galīcijas naftas magnāti uzstājas ar plašu vērienu. Viņi rīko šampanieša dineju un balli. Visiem, protams, jābūt frakās. Viesus cienā ar putojošo dzērienu tādos vairumos, kas jau mērojami prāvām mučelēm. Viesības turpinās cauru nakti. Kad rīta agrumā viesi grib doties mājās, galvas gan puslīdz skaidras, bet kājas vairs neklausā. Kalpotāji viņus veikli aiznes uz saviem pleciem, noliek gultās un palīdz izģērbties. Nepiedzīvots stils! Nākamā dienā jūtamies it kā vainīgi, sakaunējušies, bet laipnie saimnieki tikai smaida: — Parasts gadījums. Tāda ir mūsu naftas īpašība. Laba manta! — Latvijai nafta ir vajadzīga. Kāpēc ņemt sliktu mantu, ja var dabūt labu?

Varšavā, prezidenta pilī mūs pieņem maršals Piłsudskis, Polijas valsts neatkarības izcīnītājs, karavīrs un politiķis ar legendāru slavas aureolu jau savas darbības laikā. Askētiski kalsns stāvs, asās līnijās veidota seja, lejup nolīkušās poļu ūsas, drūms, urbīgs skats zem kuplām uzacīm. Aiz viņa spoža karavīru svīta. Viss notiek pēc sīkumos izstrādāta protokola.

Ko teiks Polijas valsts galva Latvijas presei? Kādu laipnību parādīs? Kādu ciema kukuli dos pārvešanai mājās?

Iepazīstināšana, sasveicināšanās, roku spiedieni, cienā noliektas galvas. Drūmais maršals nesaka nekā — viņš klusē, tikai brīžiem it kā pasmaida. Piłsudskis smaida — vai tā diplomātijas valoda vai karavīra solījums?

Redaktori atgriežas Rīgā bez Polijas izlīguma dāvanas. Viņi par to klusē. Arī Polijas pusē piecu pagastu lieta iegūlas un apklust.

Par ziedošu dārzu čakli un rūpīgi izkoptā Čehoslovākija ar savu skaisto galvaspilsētu — Zelta Prāgu Moldavas kras-tos, ar Karlsbādes un Marienbādes slavenajām dziedniecī-bas kūrvietām, Macochas apakšzemes labirintiem un augļu kokos iegrimušām šosejām Isā laikā iegūst latviešu simpa-tijas. Tās vēl vairāk nostiprina kultūrālā saskare — čehu koŗu viesošanās Rīgā, latviešu darbinieku sirsnīgā uzņem-šana Prāgā. Liekas, abas tautas sasniedz rokas, meklē to, kas tām tuvs vai kopīgs. Presei jāiet kopsolī. Notiek žurnā-listu un PEN kluba ekskursijas, kurās šo atmiņu autoram negadās piedalīties. Viņš brauc viens.

Prāgā sagaida labs draugs, ģenerālkonsuls Ed. Krasts, kas tagad atdusas Sibīrijas tundrās. Viņam jau izcili no-pelni abu tautu tuvināšanā. Iepazīstina ar valdības oficiāla šefredaktoru Laurinu, kas pēc savas ierosmes sagādā au-dienci pie valsts prezidenta Masarika.

Par Tomasu Masariku latviešu kollēga interesējies jau agrāk. Šis kalējdēls, profesors un jaunās valsts nodibinā-tājs nemaz nelīdzinās parastajiem politiķiem — tautas tribūniem vai ievērojamiem karavīriem. Viņam nav ne spoŗu runu, ne aizraujoŗu cīņas rakstu, ne fanātiķu partijas kā Ļeņinam, Hitleram vai Musolini. Viņš nav ne demagogs, ne diktātors, tikai savas tautas dēls, viņas brīvības nesējs un kluss, mierīgas dabas zinātnieks. Kopā ar saviem čehu leģionāriem viņš ir iznācis no boļševiku chaosa un radījis valsti, kurā bez reklāmas bungām un diriģētiem aplausiem viņa vārds un cieņa ir augstākā autoritāte.

Prezidents pieņem Hradčinas pilī, kas augstā kalnā, aiz skulptūrām rotātā Kārļa tilta paceļas pāri visai pilsētai. Protokols noteic gaŗos vizītsvārkus, baltus cimds un citus piederumus, kādu tūristam nav. Tie jāirē pie kāda žīdu drēbnieka. Svārki gan gadās pagari, bet smieklīgu nepa-dara. Pavada Krasts. Adjutants ved cauri vairākām pils istabām un atstāj mūs telpā, kas līdzinās bibliotēkai. Plauk-ti ar foliantiem gar visām sienām no griestiem līdz grīdai, vidū maza strūklaka ar vēsu ūdeni, apaļš galds ar dažiem klubkrēsliem. Ienāk Masariks viens pats, bez kādiem pa-vadoņiem. Sīks, kalsns, drusku uz priekŗu salicis augums, sirmi mati, apcīrptas ūsas un zoda bārda. Pensnejs uz de-guna, liekas, pret isredzību. Mugurā tumŗi pelēka ņakete — pati vienkārŗība. Profesors un grāmatu cilvēks.

Sasveicināties, apsēžamies. Tad aiz cienības pieceļos un saku savu apsveikuma runu čehu valodā. Prezidents arī pieceļas. Kļūst neveikli — tik oficiāli jau nebija paredzēts. Nododu sveicienu no latviešu preses un pieminu, ka mūsu imantiešu pulks reizē ar čehu leģionāriem cīnījušies Sibīrijā.

— Tā bija kļūda. Vajadzēja atrast citu ceļu... bez asinīm.

Mazliet apmulstu. Tad sākas sarunas par citām lietām. Noslēgumā prezidents lūdz aizvest viņa sveicienus un sekmju novēlējumus Latvijas presei.

Kad telegramma par šo gadījumu nosūtīta Jaunākām Ziņām, jāsteidzas lejā uz Moldavas salīņu. Tur jau gaida kolēģa Jānis Zālīts, vēl kāds mūziķis un Konsuma pārstāvis P., kas atbraucis iepazīties ar Prāgas modernajām lopkautuvēm. Gadījumu nākas cienīgi atzīmēt. Prāgas viņi un konjaki nav pejami, arī garīguma procents diezgan pievilcīgs, lai pie tiem visu nakti bez garlaicības pavadītu. Jūnija rīts uzaust skaidrs un tveicīgi karsts. Ejām uz viesnīcu izgulēties, bet P. kungam jābrauc tieši pie lopkautuves direktora jau iepriekš noteiktā stundā.

Atgriezies viesnīcā, viņš stāsta: — Iznāca diezgan dumji. Iesēdos ērtā klubkrēslā, bija tik mīksti un patīkami kā gultā. Direktors sēž man pretim, aizkūpina cigāru, kaut ko stāsta un lasa gaŗas skaitļu rindas, bet es aizsnaudos un laikam sāku krākt... Tikai to nerakstiet avīzē.

SAVDABJU APCIEMOJUMI

JĀNIS STEIKS — DIŽENAJO BERNHARDS —

MIKĒLIS, AMĀLIJAS DĒLS

Pamaza auguma korpulents kungs ar platu un sārtu, gludi skūtu seju smagā bebrādas kažokā ietinies un acis mirkšķinādams, ievelas redakcijas istabā. Tad viņš apstājas un brīdi, kā aizslāpis, elpo. Uzkāpti divi stāvi — aizdusa. Kad elpa atgūta, sniedz roku un saka:

— Esi sveiks! Esmu Steiks.

Lūdzu apsēsties.

— Nē! Papriekš mums jāizrunājas. Saki, kāpēc tu iedriķēji avīzē, ka Limbažu mācītāš iesvētamiem bērniem līcis izravēt savu sakņu dārzu? Es esmu tas Limbažu mācītāš.

— Ja tā nav bijis, izlabosim. Atsauksim.

— Tā ir gan bijis, bet to tev nevajadzēja driķēt. Vai tad viss jādriķē? Kas tas slikts, ka es tiem baltročiem, kas vasarā svētās, liku bišķiņ pastrādāt? Balandas jau rokās nekož, un nātru mums nav daudz. Šie tūlīt — izmantošana! Vai Pestītāš nelika strādāt — vārpas lasīt, ēzeļa māti atvest, maizes un zivis dalīt?

— Līka gan. Bet viņš teica un sacīja, lai tās nezāles aug kopā ar tiem kviešiem līdz pļaujas laikam...

— Cilvēk! Vai tu nezini, ka siens ap Limbažiem jau nopļauts? Man pašam pūst gubiņās. Nav puiša, kas iedzen šķūnītī. Apsolies man, ka otrreiz par Steiku tā vairs nedriķēsi!

Apsolos. Viņš apsēžas, un mēs izlīgstam. Steikam ir laba sirds, plats smaids un šauras, drusku niķīgas acis. Jau žurnālā Stari biju lasījis Blaumaņa parodiju par viņa dzeju:

Zibens nav dibens,
Dibens nav zibens.
Kad kaŗš, tad jākaŗo.
Kad bars, tad jābaro.

Tolaik domājām, ka, Amerikā dzīvodams, Steiks ir amerikānizējies un dzejo, kā tur dzejo. Bet Jānis Steiks ir arī valodnieks. Te viņa savdabība uzplaukst vēl krāšņākos ziedos. Kādreiz viņš man teica:

— Tu taisi latviešu avīzi, bet vai tu ar zini, kā tie latvieši šurp atnāca?

— Tāda maza nojauta man ir, bet vairāk iemācīties nekad nav par jaunu.

— Nu tad uzklauses, ko teiks Jānis Steiks. Tie senči nāca no dienvidiem, pāri kalniem starp Kaspijas un Mello jūru. Tur ir daudz kazu. Viņi kāva tās kazas un to vietu nosauca par — Kaukazu. Gāja tālāk uz ziemeļiem un atpūtās kādā līdzenumā, kur nebija ko kaut. Krievi bēga un lāči tiem pakaļ. To vietu nosauca par — Mazkava. Tie, kas pa jūru brauca, bija izsalkuši un izkāpa malā tur, kur

jau prata desas taisīt. Tās ieraudzījuši, viņi priecīgi iesaucās: O, desa! Tā vēl tagad sauc to pilsētu. Nu, vai tagad kļuvi drusku gudrāks?

— Liekas gan.

— Tad labi. Sveiks!

Steika metode man lieti noderēja, kad iebraucu Zviedrijā un nokļuvu pie Siljāna ezera. Tur tūlīt sapratu, ka silā te kādreiz dzīvojis kāds latviešu Jānis, kura vārdā nosaukts gleznainais ezers.

Nu gadu desmiti jau aizritējuši, kopš Jānis Steiks aizgājis pie senčiem un varbūt arī tur viņš lietainās vasarās staigā savā bebrādas kažokā. Bet šajā saulē, kur vien skan latvju mēle, skan arī viņa dziesma:

Šie kauli, šī miesa,
Šis gars un šī sirds
Ir tēvu zemes tiesa,
Kamēr šī saule mirdz.

Kur solīti iemu,
Tur tēvu zemes krūts,
Un pār ikkatru ciemu
Vēl vecais Pērkons rūc.

— Zdrastu, redaktor! — droši uzsauc kāds vidēja auguma ciemiņš, rīta agrumā iesprucis redakcijā. Mati izpušuši, seja sarkana, acis neskaidras, balss aizsmakusi. Liekas, nakti nav gulējis. — Vai tu esi izlasījis to grāmatu Kā mani par cilvēku taisīja?

— Kad puika biju, izlasīju.

— Un sekas? Vai no tevis iznāca cilvēks?

— Man pašam tā reizēm liekas.

— Tad samaksā man honoraru. Es esmu autors — Dižēnais Bernhards no Valmieras, kur tu skolā gāji. Ieklausies — sausa rīkle. Trakoti slāpst pēc kādas garīgas lāses. Tu taču labi pazīsti mūsu sarkano diktātoru Dr. Hornu (Radziņu)? Viņš tavas dumpīgās ziņģes izdeva un laikam iekrita parādos. Manus darbus viņš neizdod, bet sūta tev sveicienus. Vai tu nevarēji nogaidīt, tad es tiktu pirmais. Man ir vērtīgākas dzejas, bet tu jau nedrukāsi. Ak tu piķis kā slāpst! Dod avansu!

Viņš saņem dažus latus, pateicas un turpina: — Vai tu nezini, kā es varētu tikt pie naudas? Vai Benjamins ir manu grāmatu lasījis? Un cik viņš par to dos, ja pārdošu? Aprunājies. Man pašreiz tāds nelāgs izskats, puika nelaiž iekšā.

Dažus eksemplārus nopērk redakcijas kollēgas. Nezinu, vai autoru redzot, arī viņiem iegribas par cilvēku kļūt vai pamācīties, kā no šī titula izvairīties. Diženais piekodina grāmatu katram pircējam izlasīt vismaz trīs reizes un nepārdot tālāk, lai netraucētu viņa veikalu. Pašam ir jāsteidzas — trakoti slāpst. Viņš ir pateicīgs un mūs nekad neaizmirst arī turpmāk, kad ierodas Rīgā.

Redakcijas zēns smaidīdams pasniedz vizītkarti: ieradies Šanas virsaitis grāfs Miķelis Amālijas dēls un lūdz viņu pieņemt steidzamā audiencē. Nu, protams, virsaitim nevar likt gaidīt.

Grāfs ienāk cēli, kaut arī drusku sašķiebies — viens plecs augstāk, otrs zemāk, mugurā garais pērmindera svārks, pie krūtīm lielais Amālijas ordenis, mugura un dibens ar smiltīm nosmulēts. Seja, kā vienmēr, svinīgi nopietna.

— Sveiks, redaktor. Atbraucu darīšanās.

— No kurienes?

— Tepat no Tērbatas ielas. Kājām iet neklājas, zirgus mocīt negribas. Iebraucamā vietā sarunāju veci ar tačku. Tas atdzina un gaida apakšā. Man maz laika.

— Bet kur tu tā savārtījies?

— Es? Nevar būt! Sacīju, lai apakšā pamet avīzes, ja jau uz redakciju brauc. Tas, lops nebūs izdarījis. Ja smiltis vien — nopurini.

Patīrīju.

— Man jādod intervijs Šanas uzdevumā. Šoreiz labi pamatīga. Sēdies un raksti.

— Man nav laika, virsaiti. Pasaukšu kādu reportieri, lai tas nopelnī.

— Nē, tie puikas nemāk rakstīt. Dari, kas tev darāms, es stāstīšu un vēlāk uzraksti. Tā ir tiesu lieta.

— Kas noticis?

— Biedrības darīšanās darbodamies, es šad un tad neda-būju nakti izgulēties. Rīta pusē tad aizeju uz Valmieras staciju, iekāpju vilcienā, kas iet līdz Igaunijas Valkai un braucot izguļos. Bet šie bez manas ziņas izdevuši tādu likumu, ka papirosu galus nedrīkst uz perona nomest, par to jāmaksā sods. Kā tukšā dūšā lai braucu? Staigāju, ievelku pa dūmam un manu, ka iekasētājs jau mani novēro. Pagaid, putniņ — nostājos uz vilciena platformas, un tiklīdz sāk iet — nometu munštuku tam vīram pie kājām. Šis paliek skatoties. Bet, Valkā izkāpjot, tāds pats vīrs ar gatavu kvīti jau priekšā. Sazvanījušies. Lai samaksānot latu par to Valmierā nomesto papirosa galu. Es nē. Un nu sākas tiesas darbi.

Aizstāvu pats mūsu biedrības godu. Tā un tā. Nav mana vaina. Redziet, te ir Jaunākās Ziņas un lasiet tās dienas laika ziņojumu. Barloti raksta: Rāms un mierīgs laiks. Meteoroloģiskais birojs ir valsts iestāde, un es tam noticēju. Bet kas notika? Uznāca stiprs vējš un to papirosa galu man izrāva no pirkstiem. Dabas spēks. Neparedzēts apstāk-lis. Vainas nav. Lūdzu attaisnot.

Neattaisnoja. Tad iesniedzu lūgumu maksājumu sadalīt četros termiņos — pa 25 santimetriem mēnesī. Biedrībai bija piešķirti linu mārkli pie Varžu parka, bet lietainā vasarā tie pārplūda, radās zaudējumi. Paši viņi bez manas ziņas ir izdevuši likumu, ka dabas katastrofās cietušiem pilsoņiem maksājumi valstij jāsadala. Tiesa izsūtīja trīs eksper-tus, tie pārbaudīja mārkus un aprēķināja zaudējumus, bet ūdens pa to laiku bija jau nokrities. Suverenās tautas vār-dā — atkal jāmaksā. Bet ar ko maksāsim, kad biedrības kase ir tukša? Tagad pārsūdzēsim trešā instancē, tur tev viss dzirdētais jāapliecina un tiesas izdevumi jāņem uz pusēm.

— Kā virsaitis vēlas, tā notiks.

— Tad viss kārtībā. Iedod tikai man kādu vecu avīzi, ko apakšā pamest. Vecais gaida. Sveiks!

Ķerra čikstēdama mierīgi aizribo gar pastu uz Vērmanes parka pusi. Tur brauc Latvijas pūcesspieģelis — aiz nerra maskas paslēpies drauds jaunās valsts birokratijai.

JAŅUNAKTS ZILĀ KALNĀ

ATMIŅAS PAR SENU DIENU NERĀTNĪBAM

Emīlim Melngailim ir savs koris. Neviens onkulis to neatbalsta, neviens ministrs nepabīda uz priekšu, bet diriģents nevar aiz dziesmu mīlestības vien locīties. Tāpēc šim korim bieži jādzied, centīgi jāpelnās. Vadītājs ir vīrs, kam netrūkst ne uzņēmības, ne izdarības. Kādreiz viņš atnāk un saka: Man ir diža ideja. Kāda? Tautiska Jaņunakts Zilā kalnā. Ar manu kori i manām līgo dziesmām. Ar maniem ragu pūtējiem i manām miestīņa mučelēm. Tas tracis skanēs pāri trejdeviņām valstīm. Dos pilnu kasi. Visa Valmiera jādabū tur augšā. Tikai troksni, troksni, troksni jau laikus!

Lieta ir pavisam skaidra un lieliski izdomāta. Abi esam šanas biedrības zvērināti amatu vīri — viens dziedāšanā, otrs rakstīšanā. Kas tā par biedrību, jūs jautājat. Liela un plaša, ar ilgu un raibu vēsturi. Aptver visu darbību veidus, kas mūsu valodā beidzas ar -šana. Piemēram: dzeršana, runāšana, dziedāšana, dancošana — un tā droši tālāk. Jāzvana virsaitim, grāfam Miķelim Amālijas dēlam uz Valmieru. Viss tad būs krāšņi izkārtots un sagādāts, kā jau pašu ļaudīm pienākas.

Ir tveicīgs jūnija rīts, kad Rīgas stacijā sēžamies savos divos vagonos. Kas par to, ka tos sauc par lopu vāgiem — mēs tādi neesam un brauciens iznāk lētāks. Koris, pūtēji, preses samakšķerētie rīdzinieki, alus mučeles un vēl šādi tādi iestiprinājumi katram kabatās. Atklāti korķēt tos aizliegts, var nelaikā piekust, bet galvenais — kas tad iztukšos pilno bufeti? Tur koncerta starpbrīžos tirgosies pats diriģents.

Līgodziesmas skandinot un kopgalda sviestmaizes atklāti ēdot, nemanīta pienākusi Valmiera. Uz stacijas perona visā savā godībā — ar pērminderā svārku mugurā, ar Dr. Apiņa melno žokejcepurīti galvā un trim dižiem Amālijas ordeniem pie krūtīm stāv grāfs Miķelis. Tikko mūs pamanijis, viņš paceļ roku sveicienam un sauc:

— Čabatas, kāp laukā!

Čabata ir cienījams tituls šanas valodā, un amatu vīri

izlec pirmie sabučoties ar virsaiti. Aiz viņa stāv seši bārdaini Pārgaujas veči kailām kājām, kuplām mejām pār pleciem. Viņi ir angažēti mūs pavadīt cauri visai pilsētai. Lai brīdis būtu vēl svinīgāks, mūsu vīri paķer ragus un pūš tādu kā tušu, bet virsaitis vicina ar pudeli un no tās visus laipni pacienā. Koristi smejas, tauta sit plaukstās. Labs sākums.

Kad gājiens sakārtojies, lai cauri pilsētai pa Rīgas ielu, dziedot un pūšot, dotos uz Varžu parku, kur no Jāņuvārtu stacijas atiet mazais bānītis uz Zilo kalnu, Melngailis saķer mani aiz rokas un sauc:

Tev jāsit bungas! Bundzinieks piedzēries, neturas kājās. Iegrūdu amata ratos pie mučelēm. Ak tu nesaproti? Kas tur ko nesaprast! Tevi te daudzi pazīst. Es iešu blakus, pamācīšu.

Tādu izrādi valmierieši laikam vēl nav redzējuši. Logi atveras, ietves pildās ļaudīm. Smieklī, aplausi, puiku svilpieni. Priekšgalā, smaidīdams un klanīdamies, soļo Melngailis. Vienā pusē viņam šanas virsaitis, otrā — neapmācītais bundzinieks. Tad pūtēji, koris, ugunsdzēsēji spožās ķiverēs (lai kalns neaizdegos) un tie seši apmeijotie bas-kāji. Skan marši, rīb bungas, bet diriģents skubina: — Sit drošāk! Netaupi to ādu. — Situ un domāju: ja īstais bundzinieks to dzirdētu, viņš manu ādu arī netaupītu...

Pie mazā vilcieniņa cilvēku biezs — līdzī saskrējuši. Pemale gan aizvelkas, gaiss kļūst dūmakains, bet lietus vēl nedraud. Braucēju — vairāki simti. Vilcieniņu komandēt uzņemas šanas virsaitis. Viņš ir ļoti izpalīdzīgs un gādā, lai solus no citiem vagonīšiem sanestu tur, kur atrodas koris, pūtēji un viņa biedrības amata personas. Neviens no tiem nedrīkst kājās stāvēt, vēlāk būs smagi jāstrādā. Lokomotīves vadītājus viņš ir jau iestiprinājis un norunājis tā: ja kādam ievajadzēsies izkāpt un atvēsināties, viņš pievilks garo auklu, kas lokomotīvi savieno ar visiem mazajiem lopvāģīšiem. Tad tūlīt pieturēs, vienalga, kādā vietā un kad varēs braukt tālāk, sasauks tautu ar tvaika svilpi.

Braucam līdz pievakarei. Daudz jāpietur, bet viss notiek kā jānotiek. Visi kāpj Zilā kalnā līdz balles laukumam. Pa ceļam Melngailis uzdod šanas virsaitim ņemt vietējo kārtībnieku stingrāk savā aizgādībā. Lai viņš netrinas gar bufeti — tur būs arī kas stiprāks paklusām dabūjams.

— Klausos! Tiks pacienāts! — virsaitis atbild ar karavīra stāju.

Zibeni jau draudīgi plaiksnās kā rītu, tā vakaru pusē, kad Melngailis pakāpjas uz kādas kastes, lai teiktu atklāšanas runu. Zem šitā kalna, kā dziesminieks saka, dus pats Imanta. Šonakt viņš labprāt celtos augšā, ja vien varētu uzmosties, tukšotu miestīņa kausu, padziedātu un uzdancotu ar brīvo latviešu tautu te, kur vecais Pērkons rūc. Šie rūcieni lai jūs nesabaida. Būsim i mēs kā tie varoņi: visi līgosim, visi dancosim. Sausā neviens nepaliks.

Pēdējie vārdi izrādās vispareizākie. Pēc pāris koņa dziesmām, kad jūgubērni jau paguvuši ap pilno bufeti sadrūzmēties, sāk jau līt. Pērkona grāviņi ir tik pamatīgi, ka, liekas, kalns dreb un Imanta patiesi var atmosties. Tautā pānīka — tuvumā nav nevienas pajumtes, kur patverties. Vienīgi lazdu krūmi ar savu lapotni, bet 300 cilvēkiem ar tiem nav līdzēts.

— Neizklīst, tautieši! Nebēgt! Skatu tornī ir zibens novedis, sauc diriģents no bufetes, kuņai arī nav nojumes. — Barloti ziņo, ka drīz pāries! Lai pūtēji pūš!

Šie pūš, cik jaudas, bet negaiss nepāriet. Gāž kā ar spaiņiem. Vēja brāzieni purina pielijušos lazdu krūmus. Arvien plašāka ļaužu straume plūst no kalna lejup uz kilometru atstato Dauguļu piestātņi, Tur gaida mūsu vilciens. Visi līdz ādai slapji, bet omulības netrūkst. Jāglābjas jokos. Beidzot lejā nobrauc arī bufete. Tautā viena vēlēšanās — drīzāk, drīzāk tikt atpakaļ Valmierā! Tur būs kāds sausāks kaktis, kur padancot. Tās Pērkona bungas lai klausās Imanta viens pats, ja šim miegs nenāk.

— Uzgaidiet! Uzgaidiet! — skan atkal Melngaila balss. — Nav kas vilcienu nolaiž. Virsaitis pazudis. Un trūkst vienas mučeles. Šurp, puiši, kam brezenta metēji! Jābrauc meklēt...

Drošsirdīgi puiši atrodas, bet, lietum gāžot, nakts ir tā satumsusi, ka jāmeklē vējluktuŗi. Tos stacijā atrod un puišus nozvērīna: — Skatieties acīgi uz visām pusēm! Mučele būs pa ceļam no ratiem izvēlusies. Un visu laiku sauciet ar pilnu jaudu: Šana! Šana!...

Pēc stundas braucēji ir atpakaļ. Virsaitis guļ salmos ratu dibenā. Turpat ordeņi un cepurīte. — Atradām krūmos.

Piekusis. Laikam to kārtībnieku cienādams, puisi ziņo.
— Bet mučeles nav.

— Sātani! Nospēruši... skan īsa atbilde. Un mēs braucam mājup.

Jau nākamā dienā sapemu mūsu čaklā korespondenta ziņojumu no Dikļiem. Virsraksts izteiksmīgs: Huligani. Dikļos un apkārtņē ļaudis pamatoti uztraukti par dažu iereibušu subjektu piedauzīgu izturēšanos mazajā bānīti ceļā no Valmieras uz Zilo kalnu. Šie šaubīgie elementi nolaupījuši solus, sanesuši tos pie sevis, un ļaudīm visu ceļu bijis jāstāv kājās. Tie apdzirdījuši lokomotīves vadītājus un likuši tiem vairākkārt nevietā apturēt vilcieniņu. Vai iestādes nevarētu šo gadījumu noskaidrot un vainīgos saukt pie likumīgas atbildības?

Hm! Tā kā būtu savs grauds patiesības... Bet vai tad visu to, kas ir patiesība, var iespiest avīzē?

Ziņojums klusi ieslīdēja redakcijas papīru grozā.

SIRDS UN SAULES DZEJNIEKS

KARA LAIKU PIEDZĪVOJUMI —
REDAKCIJAS GAITĀS — SKUMJA ŠĶIRŠANĀS

Cik dīvains, skaitļu īstenībai nepakļaujams ir laiks! Tverot atmiņu atspīdumus par Skalbi, jāatskatās tikai daži gadu desmiti, bet šis laiks tagad jau kļuvis par kādu citu — tālu, sevī aizgājušu pasauli. Tā ir kā laika okeanā nogrimusi sala, no kuņas tikai kāds kluss, iekšēji tuvs gaisums reizēm atplaisnās sirdī un domās. Kā stari tumsā pavīd gadi un notikumi, kā rēgainā veļu gājienā no pagātnes iznirst tēli un sejas, lai mirkli pasmaidītu un klusi atvadītos. Viena no tām ir Kārļa Skalbes seja. Ap viņu tik silts un mierīgs gaisums, ka gribas pasniegt roku un teikt: Esi sveicināts! Un viņš arī šoreiz atbild ar sendienās dzirdēto: — Nu, ko tu esi pārdomājis, draugs?

Te tikai dažas skopas ainas no ilgo gadu kopceļiem. Pirmais pasaules karš sācies. Kara korespondentu gaitās

sastopamies Varšavā. Kad atbrauc Skalbe, brīnums pie Vislas (vāciešu atspiešana) ir šo lepno skaisto pilsētu jau izglābis no bada un apjukuma. Pilsēta joprojām līdzinās lielai kaŗa nometnei, un lielgabalu dunoņa neapklust ielu trokšņos. Skalbe nav tāds kā tie citi, kuŗus sauc par kaŗa korespondentiem. Viņš vairāk līdzinās savam draugam, krievu dzejniekam V. Brjusovam, kas mājīgi sēž Eiropas viesnīcas greznā, silti apkurinātā apartamentā un tur frontes jaunumus pārvērš dzejā. Brjusovs to var atļauties, viņam ir spožs vārds un pat savs denšciķis piekomandēts. Skalbem notikumu kārais Dzimentenes Vēstnesis katrā telegrammā prasa faktus, faktus, faktus. Kur tos ķert? Pārtulkoju šo to no aculiecinieku stāstiem poļu avīzēs, bet Skalbem tas nepatīk, par daudz tur kailas mežonības, akla naida, dubļos izlietu asiņu. Fronti viņš grib redzēt pats savām acīm. Salīgstam šoferi un bez kaŗa iestāžu atļaujas braucam frontes virzienā. Pa kaŗa ratu pārpildīto šoseju grūti tikt uz priekšu, bet nevienai sardzei neienāk prātā mūs apturēt. Beidzot iestiegam ceļmalas dubļos, pozīcijas nesasnieguši. Skalbe tomēr apmierināts — ceļā daudz vērojis un krājis faktus, ko sūtīt Āronu Matīsam. Bet kā nu tikt atpakaļ? Zaldātu ielenktais šoferis velti sten ap savu mašīnu. Atrodamies civilpersonām aizliegtā joslā un neizskatāmies pēc krieviem. Mūs paglābj ātri satumsuši rudens nakts un piefrontes vilcieniņš. Uz tukšas platformas uzrāpušies, vējā pazaudējam platmales, bet laimīgi sasniedzam Varšavu. Lai materiālus kaŗa ainām papildinātu, nākas uz ielas apturēt kādu ievainotu zaldātiņu vai kafejnīcā izprašņāt kādu bālu kazakzēnu, skumjām acīm. Visslabprātāk Skalbe vientuļš, it kā pasauli aizmirsis, daudzas stundas šēž līdz grīdai piepipotās kafejnīcās, kur spožiem uzpleciem greznotie ofiŗieri ar savām kaŗa brūtēm mudž kā bites spietā. Liekas, ka Skalbe visu šo kņadu nemaz nemana. Tikai kad rīta pusē telpa kļūst arvien tukšāka, viņš it kā atmostas un ievaicājas: — Nu, ko tu esi pārdomājis, draugs? — Jautājums kļuvis par paradumu, kas līdzinās atvadām un neprasa pēc atbildes. Nekad Skalbe pats arī neatklāj savas pārdomas. Kādreiz kautri ieminos: — Kas tevi savaldzina šādā ellītē? — Viņš atbild: Cilvēki, kas tur ir un kuŗu tur it kā nav. Ne viņu sejas un valodas, bet čalas un dzīvība. Es zīnu, ka vēji dzied,

koki runā, ziedi smaida un tomēr pasaule bez cilvēkiem liekas tik tukša, ka reizēm bail sametas pašam no sevis. Viņi izlīdzina dvēseles pulsu.

Kad vācu iebrukums atspiests gabalu aiz Ventas, braucam atkal kā kara ziņotāji, šoreiz pa kara pēdām Kurzemē. Te Skalbe jūtas brīvāks, kustīgāks, runīgāks — kā jau mājās. Var patērēt ar ganiņu ceļmalā, ar saimniektēvu sētsvidū, katrs kaut ko ir pieredzējis un zina pastāstīt. Nav arī tik daudz posta, šausmu un asiņu kā saplosītajā Polijā. Kurzeme atkal dzīvo un elpo vasaras pilnbriedumā. Mīļā, baltā Dieva zemīte... Kā apreibis Skalbe mīl šo gaišo, skanīgo plašumu, kas šķita jau zaudēts, bet nu ir atkal mūsu zeme un debess. Karš bieži aizmirstas un apnikušo lielgabalu dudināšanu kaut kur pamalē priecīgi pārskan cīruļu trallas tepat virs galvas. Iebraucam Kuldīgā, toreiz vēl zīmīgā baltvācu mazpilsōņu līzdā. Kamēr cilpoju pa tikko atjaunotajām pārvaldes iestādēm, Skalbe sakās aiziet līdz Rumbai — Ventas krācēm un drusku pamakšķerēt. Viņš atgriežas tikai pievakarē ar smagu nesamo un smaidīdams pasniedz to viesnīcas saimniecei. — Kārli, kā tu varēji sava prieka pēc slepkavot dzīvu radību? — puspaļokam iesaucos, — Tā jau nav. Es tikai sēdēju krastā un apmīļoju Ventu. Tad pienāca kāds nabaga zēns un piedāvāja zivis ar visu tarbu. Es tās nopirku, bet saimniecei tas nav jāzina. — Ko gan praktiskā saimniece domātu par tādu kungu, kas tik sēž un apmīļo Ventu?

Garā Kurzemes ore grabēdama izbrauc no Kuldīgas. Nemītīgi līnā sīks lietus, un sānu redeles ir pārklātas ar vecu brezenta segu. Apakšā, uz salmiem garšļaukus izstiepušies, vērojam un prātojam: pāries vai nepāries? Garš ceļš ir priekšā: uz Pilteni un tālāk līdz pat Ventspilij. Ir jau sausi un labi, tikai ore neganti krata un nospiež sānus. Pus-snaudā skaitām stundas un verstis — kaut drīzāk tiktu Piltenē. Bet laiku nekas nespiež, un verstīm nav kur steigties. Laukā viss pelēks, vienmuļš, miegains, tikai riteņi grab un grab. Māc atkal snauda... Te uzreiz varens skaņu brāziens: pūtēju orķestris tepat pie auss ar pilnu jaudu brāž vaļā latviešu tautas maršu. Ore apstājas. Pagalam samulsuši, saburzīti, salmiem aplipuši, lienam laukā. Piltene! Uz ceļa priekšā stāv nevainojami braša pilsētas ugunsdzēsēju komanda parādes uniformās un, pilnām krūtīm pūs-

dama, salutē. Kam? Orei pienāk cienīga izskata kungs, nostājas militārā pozā un ar roku pie cepures dod godu Kārlim Skalbem. Tad viņš saka īsu, mazliet satrauktu, bet kodolīgu uzrunu, apsveikdams lielo dzejnieku ar ierašanos Piltenē un lūdz par šo veco, skaisto pilsētu rakstīt tikai visu labu. Skalbe paceļ cepuri, smaida un pateicas, bet vēl arvien jūtas neērti un izdevīgā brīdī pačukst: — Jāni, ko tas cilvēks ākstās? — Esi mierīgs un priecīgs. Tas viņam patīk un ir viņa pienākums, jo tev ir vārds... Piltenieši bija patiesi laipni ļaudis.

Rīgas Jūrmala. Pa Jūras ielu soļo kāds pusducis savādu kareivju. Mugurā viņiem latvju strēlnieku mēteļi, galvā pelēkas jērenīcas, pie uzpleciem brīvprātīgo uzšuves, bet soļo viņi pa ietvi, jautri sarunādamies, cits aiz cita kā zosu gājienā. Tā nedrīkst staigāt piefrontes joslā, kur jāiet komandā un pa ielas vidu. Pēkšņi bars sastingst, smieklī aptraujas, rokas vienā mirklī uzlec pie jērenīcām. Tikai viens padrukns strēlnieks omulīgā mierā soļo uz priekšu, tad gandrīz svinīgi ar labo roku paceļ gaisā savu jērenīcu, it kā tā būtu platmale vai salmenīca un, laipni paklanījies, sveicina: — Zdrastvuiķe, gospoģin polkovņik! — Sveicinātais ir Kārlis Skalbe, sveicināmais — otrās strēlnieku brigādes štāba priekšnieks pulkvedis Zagojancs, ko pavada daži virsnieki. Negaidīts iznācis no kādas šķērsielaiņas un gandrīz krūti pret krūti sastapies ar savādiem strēlniekiem, viņš gan gluži labi zina, cik tālu pēc reglamenta jānostājas un jāastingst kareivim, pulkvedi sveicinot. Ka jāsaka nevis Zdrastvuiķe, gospoģin, bet jānokliedz: Zdravi želaju, vaše vysokorogīe! Šoreiz tomēr pulkvedis piemiedz aci, pasmīn ūsās un aiziet, piešus žvadinādam. Kad negaiss pāri, atdzīvojas pieci sālsstabi (tos varētu saukt par Akurateru, Kroderu, šo rindu rakstītāju un pāris gleznotājiem). Pirmais sauciens: — Kārli, vai tu traks! Atbilde: — Ko tad es izdarīju? Laipni pasveicināju un jūs redzējāt, ka viņam tas patika... Mēs smējāmies, bet izrādās, ka Skalbe bijis tuvu patiesībai — citādi neizbēgamais sods šoreiz pāiet secen. Pulkvedis noskaidrojis, ka savādie strēlnieki ir viņa paša brigādes štāba otrās pusrotaš vīri. Viņš nācis pie prātīgas atziņas, ka rakstnieki un mākslinieki par īstiem zaldātiem grūti izdresējami.

Līdz ar Latvijas valsti atnāk miera un darba dienas.

Skalbe kļūst parlamentārietis, avižnieks un nešķīrs no rakstniecības. Diemžēl, savai dzejnieka sūtībai viņš var atlicināt vismazāk laika. No tā nav secināms, ka tikai nevala Skalbi padarījusi par mazrakstītāju. Liekas, ka princips mazāk, bet labāk, izriet no Skalbes rāmā rakstura un augstu attīstītās literārās gaumes. Turklāt viņš, tāpat kā daži citi piebaldzēni, prot ieturēt līdzsvaru darbā, nekad neklūdams par tā vergu. Ar Jaunāko Ziņu redakciju Skalbes vārds un darbs saistās ilgus gadus, bet viņa stāvoklis tur ir diezgan īpats. Viņš nav redaktors vārda parastā nozīmē, nelasa manuskriptus, nepilda nekādus kārtējus uzdevumus, bet redakcijā kārtīgi ierodas katru darba dienu. Tur Skalbem nav pat sava galdiņa, pie kā piesēsties. Viņš piemetas gan šur, gan tur, patērzē ar kollēgu, kas patlaban brīvāks. Viņš nav arī tikai skaista izkārtne vai ar mēnešalgu monopolizēts vārds — Skalbe, tāpat kā Akuraters un Art. Bērziņš ietilpst redakcijas smadzeņu trestā. Tas nozīmē arvien būt klāt praktiskā darba darītājiem. Straujā tempā strādājot pēkšņi var rasties situācijas, kad viņu padoms nepieciešams. Droši var teikt, ka līdz 15. maija apvērsumam Jaunāko Ziņu redakcijā bija demokrātiska iekārta. Nevienu svarīgāku jautājumu — vai tā bija politiskas pozīcijas ieņemšana, kādas akcijas uzsākšana pret dažu partiju korrupcijām, vai pat kāda kollēgas aizstāvēšana — nekad neizšķīra tikai izdevēji vai atbildīgais redaktors pēc sava ieskata. Katru reizi tad izdevēju kabinetā sapulcējās redakcijas kollēģija, kopīgi pārbaudīja apstākļus un lēmums gandrīz bez izņēmuma bija vienprātīgs. Autoritārā iekārtā šādi lēmumi zaudēja nozīmi — paklusām ievestā cenzūra pārsniedza cara laika stingrību. Visu to redzēja Skalbe. Viņš manāmi saduga un brīžiem kļuva pat dusmīgs. Zaudējis savaldīšanos, dzejnieks sabiedrībā bija izmetis dažus smagus, bet patiesus vārdus, kas čakli aizstaigāja līdz pašam augstajam kungam. Brīžiem asais, bet vienmēr godīgais un kollēģiālais Julijs Druva bez Skalbes paša ziņas mēģināja viņu reabilitēt, bet velti. Visi ienesīgie amati un tautas balva nu paslīdēja garām. Viņš pēc tās netīkoja, jo klusībā apzinājās savu cienījamo vietu latvju rakstniecībā.

Skalbe ir skops rakstītājs arī žurnālistikā. Kamēr netrūkst brīvības savu pārliecību neierobežoti izteikt, viņš

raksta mazās piezīmes. Redakcijas ierosinātās temas Skalbe maz noder. Viņš aizsoļo uz švarca kafejnīcu, tur kaut ko pārdomā, tad raksta mājās tik lēni, skaidri un apdomīgi, ka itin nekas tur vairs nav grozāms vai papildināms. Nesanāk jau daudz. To mana vecais kungs un lūdž pamudināt Skalbi, lai raksta vairāk. Saku, ka abi lielie dzejnieki (Skalbe un Akuraters) ir kā skaistas puķes, kurām jāļauj brīvi ziedēt redakcijas logos. Vecais kungs atbild: — Nē, viņi ir kā bagāti augļu koki rudenī. Papuriniet tikai biežāk, tad augļu mums netrūks. — Solu, bet nepildu: abi labi draugi un vienlīdz smalkjūtīgi saudzējami.

Ventspils tumšā, brāzmainā rudenī. Pār dzimto Vidzemi un mīļo Rīgu jau nolaidusies visu cerību pastardienas nakts, bet Kurzeme vēl baigi blāzmo. Pilsētā daudz pazīstamu seju, visas rūpēs un jautājumi: ko un kā tālāk?... Ieradies arī Skalbe ar ģimeni. Viņš izskatās noguris, kaut gan to slēpj, nevarīgi mierīgs, gandrīz vienaldzīgs pret visu. Straume viņu nes, viņš tai ļaujas. Vakaros atnāk viesmīlīgās Kripes ģimenes dzīvoklī, kur draugi tērzē un spēlē kārtis, Skalbe sēž tur nomaļus, kluss, savās pārdomās iegrimis, stundām ilgi. Zinu par Skalbes nieņu kaiti jau kopš Rīgas laika, kad viņš tur kafijas vietā sāka dzert mežrozīšu tēju. Māc slepenas bažas, iedomājoties, ka tik daudz smagu dienu vēl priekšā. Par slimību nekad nerunājam. Meklējam jokus, bet tie izskan nedabīgi, bez prieka. Ap Skalbi savilcies kaut kas smags, vēl neuzminams un neizteicams, tikai viņa paša dziļākām nojautām iztālēm tverams. Kad pienāk šķiršanās brīdis, dziļi, dziļi kaut kas iesmeldzas sirdī. Smagā, satrauktiem cilvēkiem piebļīvētā mašīna ierūcas, lai dotos uz jūrmalas pusi. Skalbe stāv ielas malā, paceļ mutautiņu un skumji smaida: Ardievu!

Tāda bija šķiršanās no laicīgā Skalbes. Šīs zemes gaitās Zviedrijas krastā viņu vairs nesastapu. Bēgļu nometnē dienvidos pienāk ziņa, ka Skalbe beidzot laimīgi pārbraucis. Tas ir gaišs brīdis. Saņemmu dažas Skalbes vēstules, bet cerētās atkalredzēšanās vietā 12. aprīlī pienāk Skalbes kundzes rakstīta lapiņa, kas beidzas drāmatiskiem vārdiem: Brīnumam vairs nevaru ticēt... Skalbes bēgu dienā nespēju ierasties Stokholmā. Zīmīgi, ka no tās pašas Stokholmas, kur tagad glabājas dzejnieka pelni, gaidot savu atgriešanos dzimtenē, dzīvais un neiznīkstamais Skalbe brī-

vi cēlies un savu kopoto rakstu sešās biezās grāmatās izgājis uz visiem kontinentiem pie mūsu trimdas tautas, lai ar to runātu sirds un saules valodu.

PIELIPUSI DZEJA

NELAIMĪGĀ KLADE — LAIPNĀ PORUKA KUNDZE —
DZEJNIEKU DZIMTA

Kā mūzikāliem vecākiem dzimst mūzikāli apdāvināti pēcnācēji, tas vērojams diezgan bieži. Retāk jau pagadās, ka rakstnieku bērni turpina savu priekšgājēju arodu un tajā sasniedz izcilākas sekmes. Pavisam maz pazīstama ir parādība, ka dzeja var pielipt arī bez iedzimtības, pat pusmūža gados. Tāda kaite nenokrīt no zilām debesīm, kāds ierosinājums tai tomēr ir.

Dzejnieks Ed Treumanis (Zvārguļu Eduards) savā laikā ir tikpat pazīstams un cienīts, kā viņa draugs Eduards Veidenbaums. Turpat vai katrā mājā lasa Zvārguļa sastādīto Zobgaļa kalendāru, jaunatne no galvas skaita viņa dzejas par Leonīdu, kas līdz ar tautu ceļas un krīt, kas līdz ar tautu prot šķēpu trīt. Aktieři dzied viņa kuplejas par zilo asiņu kurtiem un liekuļiem — melnsvārčiem. Latviešu tauta viņu pat ievēl Krievijas otrā valsts domē par savu aizstāvi.

Kad par Veidenbauma revolūcionāro rakstu izdošanu cara tiesa dzejnieku iesēdina Cēsu cietumā, viņš tur saraksta dzejoļu grāmatu Cietuma rozes. Tur starp citām lasāmas arī šādas rindas:

Ak, svētais brīds,
Kad sieva stāv pie plīts
Un gatavo mīļotam vīram...

Neatceros — pankūkas vai cūku cepeti. Nešaubīsimies, te izteikta dziļi izjusta subjektīva patiesība un pateicība,

bet ar dzejnieka jauko kundzi šo atmiņu autors iepazīstas tikai pēc gadiem.

Latvijas valsts laikā vecais dzejnieks jūtas it kā pie malas nostumts, pa pusei jau aizmirsts. Viņš noslēgti dzīvo savā Leukadijā, Cēsu tuvumā, pie Raunas upes. Nodarbojas ar lauksaimniecību, maz ko vairs publicē. Uz rakstniecības skatuves uznākusi jauna paaudze, tā runā, raksta un dižojas sabiedrības interešu centrā. Vecais jūtas jau tā kā pagātnē aprakts. Stāvoklis saprotams, bet sarūgtinājums nav pelnīts un vispār, vecus ļaudis nevajaga kaitināt. Jālūko rast kāds izlīdzinājums.

Sarunājam kādu svētdienu aizbraukt ciemā pie Zvārguļu Eduarda. Cēsinieki jau labi zina, kur atrodas tā Leukadija. Ierodamies negaidīti — tā nevajadzēja darīt. Saimnieks sākumā vēss, atturīgs, skeptisks pret visu. Rīgas kungi nu beidzot atbraukuši pie aizmirstā. Kāda šiem tā vajadzība. Vai grib pirkt medu vai jaunus kartupeļus? Tos gan šoreiz nē, bet lūdzam rakstīt avīzei, neliegt dzejoļus, kas ilgāku laiku nekur nav manīti.

Cietās līnijas dzejnieka brūnganā sejā savelkas vēl asākas, sirmie mati un neapgrieztā bārda nervozi trīc, kad viņš mēģina atrunāties: — Vai jums tur Rīgā rakstītāju trūkums? Nopelniem bagāti, ordeņiem pušķoti, saauguši kā mušmires, visi labās algās. Kā tas Benjamiņš viens pats tik daudzus var apgaut? Man pašam savi ragu lopi, ko kopt un bites, ko ganīt. Nāciet līdz, es jums parādīšu kā spieto.

Bites apbrīnojot un viņu ganu uzslavējot, pamazām sablabstam. Saimniece atnes siltu pienu tieši no govš pupiem, galdā liek karašas un izsviestu medu. Apziežam medus maizes un velkam saimnieku uz senām atmiņām. Jā, abi ar Veidenbaumu viņi labprāt pasēdējuši tur tajā krodziņā, kas tagad izžuvis. Kopīgi prātojuši kā tautu glābt no vācu baroniem un viņu kalpiem mācītājiem. Kopīgi dzēruši bairīti, cik maks atļāvis, bet trūcīgās reizēs vasarā varējuši krodziniekam iekilāt zābakus. Kopīgi ģēģerējuši uz mājas pusi, jautrā omā viens otram pret plecu atspiedušies. Tas tik bijis alutiņš!

— Cik jums tad varēja būt to gadu? — dzejnieks ievaičājas ar pamatotu pārākuma apziņu.

— Zīdaiņu laiks jau bija aiz muguras. Skraidījām puiku bikšēlēs. Lasījām Zvārguļa Zobgaļa kalendāru.

Vecajam dzejniekam tas patīk. — Sakiet, kas tagad prot zoboties? Lamājas. Par istu zobgali nav jādusmojas, bet jāsmējas. Tā jāsmējas, ka nešķīstais no smiekliem izgaist.

Atvadoties vēlreiz ieminamies par tiem dzejoļiem. Nē, viņš vairs neprot rakstīt! Bet sieva vēl raksta. Ir jau vairākas klades piedzejojusi. Iemanījusies, raksta akurāt kā viņš pats. Kad to vienu kladi būsīm iespieduši un honorāru piesūtījuši, tad dzejnieks kaut ko sagrabinās un mums atstīs arī no savas atvilktnes.

Klade nav no plānajām. Dzejnieces pseudonims vēl nekur nedzirdēts. Vedam šo grāmatu kā savu nelaimi. Ir taču skaidrs, ka no vīra pielipušās dzejas tādā vairumā nekur nevarēsim iespiest. Nekad netiksim līdz dzejnieka solījuma kaut ko sagrabināt arī savā atvilktnē. Nelāgs brauciens...

Rakstnieku pils tuvumā, viņpus nobrauktuves ceļam, Siguldā atrodas kāds balts divstāvu nams, ko sauc par balto pili. Sākuma gados abās pilīs ierīkotas pansijas, kas paklusām sacenšas viena ar otru. Pansionāriem tas nāk tikai par labu. Rakstnieku pilī saimnieko Priedīša kundze, Baltajā pilī — Poruka kundze. Abas čaklas un laipnas, ar abām esam pa draugam.

Poruka kundze allaž uzņem kā mīlus kaimiņus, pacienā vienreiz, pacienā otrreiz, tad sākam nojaust, ka viņai kaut kas sakāms sakrājies uz sirds. Cik ilgi lai slēpj? Tie ir dzejoļi. Pašas ceptas kafijmaizītes, pašas rakstīti dzejoļi. Vai nevēlamies palasīt? Jaukāk jau būtu, ja to izteiksmīgāk izdarītu autore pati. Viņai kauns... Ar tādu sajūtu cinās ģimnazistes, kad uzrakstīts pirmais mīlestības dzejolis. Vai uzrakstītais no tiem laikiem? Nē, viņa sākusi tikai pēc apprecēšanās ar Poruku Jāni. Nekas nav publicēts, bet grūti rakstīšanu atmet. Varbūt kādu nieku kādreiz varētu iespiest avīzē? Jāpieņem ir. Nav jau Poruks, bet kaut kas uz to pusi. Kādu pārīti iespīējam kundzei par prieku. Vairāk gan nevar, jaunie dzejnieki nelabi kliedz: tur tajā Benjamiņa redakcijā sēž literāri noziedznieki! Iespīēz tikai diletantu romānus un dzejokļus raudulīgām ķēķenēm... Šausmas!

Likumiem ir izņēmumi: ne visa ģimenes dzīves ierosi-

nātā dzeja izplaukst cauros ziedos. Mūsu lirikā ir ienākusi Friča Bārda dzīves biedre Paulīna Bārda ar dzejoļu krājumu Vientulības prieks. Tā ir grāmata, kurā patstāvīgi skan dziļi intimi mīlestības un reliģisku nojautu toņi, nekas svešs tur nav pielipis, aizņemts, atdarināts. Paulīna Bārda ir īsta dzejniece. Tā ir latviešu dzejnieku dzimta.

MAINĪGS MĀKOŅU DAUDZUMS

KATASTROFA SIGULDAS PILI

Latvijas muižniekiem atņemtos īpašumus sadalot, Rakstnieku un žurnālistu arodbiedrība nepalika tukšā. Kā gan tas citādi var būt? Ar iespiesto vārdu — cits vairāk, cits mazāk — brīvības cīņām savu tiesu ir devuši arī rakstnieki un preses darbinieki. Par to viņu organizācijai Zemes ierīcības komiteja piešķir Siguldas pili līdz ar tai piederīgajām ēkām. Pils bijušais īpašnieks kņazs Krapotkins jun. nav nekur aizbēdzis, nav iesaistījies Bermona-Avalova dēkā, bet mācījis dejojot un galanti uzvesties. Tāpēc arī viņš dabū savu tiesu — kādu jaunsaimniecību Siguldas centra tuvumā un sakās apmierināts. Ko šis ar tādu pili tagad iesāksot?

Pils nu ir mūsu, bet kāda tā izskatās? No ārpuses vēl nekas bīstams, mūri turas savā vietā, bet iekšā — postaža. Pa lēzenām kāpnēm krievu zaldāti savus zirgus veduši arī otrā stāvā. Ozolkoka dēlīšus turpat no parketa grīdām izlauzuši čajas (tējas) vārīšanai. Durvis un logus svaigāka gaisa labā arī pārpelnojuši. Kropluktuŗi norauti un tīši sabradāti. Gleznās izgriezti lieli laukumi, liekas, kājautu papildināšanai. Vārdu sakot — tīrs darbs. Jūtamies kā īsti jaunsaimnieki tikko nolīstā līdumā.

Latviešu cilvēkam ar kailiem mūriem vien nepietiek. Mēsli jāizmēž, drupas jānovāc, jāceļ no jauna. Jāmeklē meistari, amatnieki, materiāli. Visur grūtības, viss prasa naudu un atkal naudu, kuŗas mums nav. Mūsu arodbiedrī-

bas priekšsēdis ir Pāvils Rozītis. Viņš pats iecerējis Meža parkā celt divstāvnīcu, ir praktisks, izdarīgs, neatlaidīgs. Tikai aiz rūpēm vai priekiem par jauno īpašumu, katru reizi, kad esam Siguldā un iegriežamies pie Dr. Rubina, vai turienes aptiekas īpašnieka, viņš drīz nolūzt vai kļūst tik bīstami kustīgs, ka vagonā jānoliek guļus un jāsež virsū. Aptiekniekam ir daiļas meitas, un nākamais kaimiņus, pils īpašniekus viņš kaut vai nakts vidū arvien bagāti pacienā.

Pils atjaunošanas darbi sākas, kaut arī uz kredita. Līdzekļi tomēr jārod steidzīgi. Nevienš ilgāku laiku nevar pārtikt tikai no cerībām. Katram jādabū sava alga. Tiklīdz nepieciešamākais paveikts un pils telpas koši izkrāsotas ar Jūlija Madernieka īpato ornamentu platajām jostām, rīkojam atklāšanas svētkus. Vēl svinīgāk skanētu, ja šos mantkārīgos nolūkos rīkotos svētkus varētu saukt par rakstnieku pils iesvētīšanu. Svētkiem jādod krietns atlikums, citādi draud bankrots, un gara darbiniekiem tas nepiestāv. Bet vai mācītāji būs pierunājami svētīt to, kas vienam patvarīgi atņemts un otram iedots? Vienojamies, ka aprunāšos ar mācītāju V. Maldoni. Viņš ir gudrs, iecietīgs kungs un Jaunākām Ziņām labprāt izpalīdz ar baznīcas svētku rakstiem. Parasti sastopamies Krēgera pirtī, kur, tvaika kastēs svīzdami, stāstām anekdotus. Tā vieglāk karstumu paciest.

Kāpēc gan nē — Maldonis ir ar mieru. Tautas griba jāatzīst arī baznīcai. Nu tikai presei sparīgi jāsit reklāmas bungas. Jo skaļāk, jo labāk. Pils drupās tēlos kaut ko no bruņinieku laikiem. Gruzna to sarakstīs, tēlotāji būs ar spožiem vārdiem. Tad deju orķestri bez atelpas pūtīs pāri pusnaktij. Svinības noliktas pašā ziedonī, svētdienā, kad katram rīdziniekam gribas paklejojot pa Siguldu, Gaujas lejā padziedāt Dažu skaistu ziedu un padejot. Dzelzceļu virsvaldē aizrunājam divus prāvus vilcienu sastāvus. Bufete, protams, būs pilna. Vairs atliek tikai viena klusa rūpe: kāds būs laiks?

Sestdienas rīts aust dzestrs, mākoņains. Satraukti gaidām Barloti laika ziņojumu par svētdienu. Kad tas pienāk, zvanu Pāvilam Rozītim: — Brālīt, nu esam tintē! Tas negudrais pareģo lietu no rīta līdz vakaram...

— Nedrukā! — viņš enerģiski atsaucas. — Tās būtu bei-

gas. Parādu piedzinēji mūs izgērbs. Un vai šī ir pirmā reize, kad laika ziņu birojs melo?

Jā gan, šī nebūtu pirmā, ne pēdējā reize, bet pavisam bez laika ziņām iztikt tomēr nevar. Liksies aizdomīgi. Prātīgāk būs nelāgo pareģojumu pieklājīgi mīkstināt. Avīzē parādās šāds laika ziņojums: „No rīta vēl samācies un brīžiem līst. Vēlāk mainīgs mākoņu daudzums.“

Tātad — nekā bīstama. Divi gaŗi vilcieni no Rīgas stacijas aiziet, ļaužu pārpildīti. Sīks, nemitīgs lietutiņš līnā gan visu ceļu, bet braucēji droši cer uz „vēlāk“. No Siguldas stacijas varena ļaužu straume plūst uz pils pusi. Tur viss sagatavots tik daudz viesu saņemšanai. Maldonis runās pils plašajā pagalmā no zaļumiem rotātas katēdras. Tā novietota zem vecajiem kokiem, kur vēlāk atradās Kronvalda pieminekļi. Viss pagalms ļaužu pilns. Bet tikko Maldonis uzsāk savu runu par veco, mūsu tautai nodarīto netaisnību un jaunas taisnības nodibināšanu, kas saderas ar Dieva gribu, lietus ilgāk vairs nejoko. Gāž aumaļām.

Ļaudis sabēg pilī un apkārtējās ēkās. Visiem telpu tomēr nepietiek. Brīdi parunājis tukšā laukumā, pavisam samircis, ūdeni no kuplās bārdas slaucīdams, pilī ienāk arī Maldonis. Katastrofa? Nē, viņš ir pavisam mierīgs, pastāsta līdzīgus gadījumus no savas prakses. Var jau pagaidīt, kamēr pāries, tad sākt vēlreiz no gala. Klausītāju netrūks.

Grūtāk klājas pilij. Visas telpas un gaiteni ir tik cieši pieblīvēti slapjiem ļaudīm, ka svaigie sienu krāsojumi un Madernieka raibie ķīņķēži drīz vien pazūd. Tiem labāk patīk pārcelties uz viesu mugurām.

Ļaudis vēl gaida. Bija taču ziņots: vēlāk mainīgs mākoņu daudzums... Mainās gan, bet daudzums arvien pieaug. Nebij jau teikts, ka mazināsies. Cik ilgi tā nostāvēsi? Pietiek ar dažām stundām, tad viesi rikšo atpakaļ uz staciju. Svētdienas prieki zaudēti, Siguldas romantika neizjusta, kleitas saburzītas ne par šo, ne par to. Vēl ļaunāk — rakstniekiem kase tukša. Alus kurvjī neizdzerti, desīņu katli neizēsti. Preses darbinieki paliek nobružātajā pilī un spriež: kur nu tiks tādu lērumu? Līdz preses ballei nesaģlabās. Jāsadala uz galviņām.

Kāds aizbraucējs nikni norūc: — Te tev nu bija mainīgs mākoņu daudzums... Nopērt vajadzēja to Barloti!

PRESES BALLEŠ

KRĀŠNS ZIEDS NO AIZLAUSTAS SAKNES —
PRESES PILE — LAIKA GRĀMATA — BALLEŠ KARALIENE

Greznākie ziedi Latvijas laika sarīkojumu vidū ir preses balles. Pirms valsts rašanās latviešu prese šāda veida reprezentāciju nepazīna. Dienas Lapas jaunstrāvnīki un progresisti, Lauksaimnieku centrālbiedrības apriņķu un Kreplina bankas atbalstā dzīvoja savu dzīvi. Tāpat norobežojās politiski vēl neizkristalizētās pilsonības Baltijas Vēstnesis ar Bisenieka Ekonomiskās sabiedrības labvēlību un Friča Veinberga reakcionārā Rīgas Avīze ar neslēptām simpatijām baltvācu muižniekiem un lielpilsoņu interesēm. Strādnieku-sociālistu izdevumus nemitīgi vajā denunciācijas un cara administrācija — kaut kāda veida pozitīvai sadarbībai ar pilsonību tie nav piedabūjami. Dažus gadus gan rosīgi darbojas rakstnieku biedrība Ideja, izdod pat savu literāri-politisku žurnālu ar līdzīgu nosaukumu, bet tā apvieno vienīgi sociālistisko sektoru. Trūkst preses koporganizācijas, tāpēc trūkst arī kopīgu pasākumu.

Liksies varbūt tā drusku dīvaini, ka preses balles rīkošanas krāšņā tradīcija pie mums izaug no pavisam prozaiskas saknes — no parādīem. Rakstnieku pils pirmā pārbūve Siguldā prasa tādas summas, kādas Rakstnieku un žurnālistu arodbiedrība tai laikā nekur nespēj izraut. Parādī krājas, pils atjaunošanas darbi velkas garumā. Neatceros vairs, kam īsti no valdes locekļiem iešāvās prātā doma par glābēju balli. Nav jau tā mūsu atradums, paraugi redzami vairākās Rietumeiropas zemēs, kur greznas preses balles kļuvušas par stabilu tradīciju. Vēlāk arī ar tāpat aizņemtu operas balles ideju savās telpās sekmīgi iedzīvina Nacionālā opera, bet pirmā vietā joprojām paliek prese. Tai plašāka ietekme kā kultūras, tā saimnieciskās un politiskās aprindās. Preses aicinājumiem atsaukties par savu nediskutējamu pienākumu uzskata prezidenti un ministri, sūtni, fabrikanti, direktori, mākslinieki — visa Rīgas prominence. Šopēna polonēzei skanot, Vīrsnieku kluba plašā zāle, ko

dekorē Liberts, Strunke un citi krāsu meistari, ir vienmēr pārpilna ar jaunos vakara tērpos greznotām dāmām un frakotiem kungiem. Raibā rindā viņus ved kāds operas baletmeistars. Balets un izcilākie dziedoņi veic arī mākslas programmu. Vienu no boles galdiem arvien pārzina Emīlija Benjamiņa, pati atrasadamās savu palīdzību vidū. Tur cits pie cita glāzēm rokās stāv izšķērdīgi un komplimentiem bagāti ārzemju sūtni. Novietnes ienākums arvien ir viskuplākais. To sasniegt Benjamiņa kundze uzskata par savu goda pienākumu.

Jau pašā pirmajā preses ballē sākās īpatns paradums — reizē ar daudzajiem firmu dāvinājumiem izlozēt arī preses pili. Tā simbolizē presē palaistās baumas. Pirmajos gados pīle jau ir izcepta un laikrakstu galvām garnēta, bet sākot ar 1930. g. tā ierodas ballē kā dzīvs laimests. Iespiedumklūdu personificējumam — drukas velniņam — ar viņa nerātnībām ļauts dažādās atjautībās izpausties Preses balles laikagrāmatā. Tā iznāk katrā preses ballē ar dzejnieku un humoristu-satīriķu radītu saturu. Personāliju daļā atrodami dati par visiem rakstniekiem, žurnālistiem un kultūras darbiniekiem.

Trimdā saglabājusies kāda 1930. gada preses balles Laikagrāmata. To grafiski iekārtojis Niklāvs Strunke, atjautīgi kombinējot burtu zīmes un noslēgumā teikts: Nemaksā ne santima. Polonēze sākas 22. februārī pus 10 vakarā, džesa mūzika beidzas plkst. 6 no rīta. Par to apsveikumā viesiem teikts sekojošais: Balle šogad pagarināta par vienu stundu. Ja rēķinām tikai 1000 apmeklētājus, tad iznāk, ka balle pagarināta par 1000 stundām — gandrīz par 42 dienām — un beigsies ne agrāk, ne vēlāk kā svētdien, 6. aprīlī. Katrs pievienosies, ka tāda balle vēl nav redzēta. Vēl ievērojams dāmu tērpa pagarinājums. Salīdzinot ar pag. gada preses balli, katrs tērps pagarinājies par pusotra metra. Cik tas iztaisa kopsummā? Jautājuma sīkāku pārbaudi atstājam universitātes matēmatikas un arhitektūras nodaļām. Pastāv domas, ka šis pagarinājums var vilkties no Virsnieku kluba līdz Baložu krogum... No veselās rindas īsāku un garāku dzejoļu atzīmēsīm tikai dažus, kas autoru kopotos rakstos nebūs iekļuvuši:

K. Skalbe

T i e, k a s r a k s t a
Tie, kas raksta un kas dzejo,
Arī labprāt domās dejo.
Kamēr citi cilā kājas,
Viņi sapņos lidinājas.

J. Jaunsudrabiņš

M ī l a
Dzīve — jautra joku spēle:
Neuzmanīgais dod ķīlu,
Kuŗa jāizpērk ar mīlu.

Ezops (Akuraters)

P r e s e s m e s e
Atkal gadskārtējā mese —
Sanāk ballē visa prese:
Ministri un žurnālisti,
Pilsoņi un sociālisti.
Cep uz iesma preses pīli.
Lozungs: dejo, dzejo, mīli.

Atjautību vairākumu devis Dr. Orientācijs. Tur atrodam šādus ziedīņus:

T i c i e t — n e t i c i e t. Meža pīles atzīst monogamiju (viensievību), māju pīles — poligamiju (daudzsievību).

K a s i r v a k a r a t u a l e t e ? — Tā, kuŗu nedrīkst dienā rādīt.

K a s v i s g r ū t ā k v ī r i e t i m ? — Virietim visgrūtāk panest daudzu sieviešu tuvumu vienā laikā.

K a d i r m ī l a s a u g s t ā k ā p a k ā p e ? — Tā sa-
sniegta tad, kad vīrietis nošaujas aiz mīlas pret sievieti,
kas tam teikusi, ka sēru krāsa ļabi piestāv viņas sejai.

Laikagrāmata noslēdzas ar Otto Švarca, K/S Ķimmeja,
Nitras, Ķuzes šokolādes, Tomberga smaržu, Roziša krāsu
un citu firmu bagātīgi samaksātiem sludinājumiem, kas
ietērpti tipiskās reklāmdzeju formās.

Pēdējā preses ballē, ko arodbiedrība rīko Rīgā, nāk klāt
vēl viena jauna tradīcija — tur ievēl preses balles karalie-

ni. Tā kā karalienes visa tauta nemēdz vēlēt un balles prezidentes tituls neskan diezgan svinīgi, karalienes izraudzīšanu nākas izdarīt īpašai komisijai. Tā sastāv no Mākslas akadēmijas, Nacionālās operas, teātra un rakstnieku pārstāvjiem. Uzdevums nav vieglais — bez mērījumiem un pētījumiem uzminēt visdaiļāko un cēlāko starp simtiem skaistu un izgreznotu dāmu, kas katra par sevi un savu jauno tērpu ir vislabākās domās. Lielais laimests krīt jaunajai advokātei O. Dzelzītes kundzei. Atbalsis ir tādas, ka nākamai preses ballei dāmu skaistuma vērtēšanas komisiju vairs neizdotos sastādīt.

LAUPI SALAUPĪTO!

VIESĪBAS ARVALSTU SŪTniecības

Preses pārstāvjus sūtniecībās parasti aicina tad, kad kāds ārzemju mākslinieks vai zinātnieks, koris vai teātris viesojas Latvijā. Tad attiecīgās valsts sūtnis rīko plašāku pieņemšanu savas sūtniecības namā. Ielūdz arī mākslas vai zinātnes pazīstamākās personas un presi, kuŗas labvēlība katrā gadījumā nozīmē diezgan daudz.

Vācieši parasti rīko savus tradicionālos alus vakarus ar siera standziņām un siltām desiņām. Tur var justies diezgan brīvi un vienkārši, bet mūsu tautiskās atmodas laikmeta dzejnieku slavinātam Trimpus kultam latviešos vairs nav īstu cienītāju. Tagad priekšroku dod franču konjakiem, skotu viskijam un labu marku vīniem. Putojošos miestiņa kausus atstādami senām atmiņām, latviešu viesi ārzemnieku mājās labprāt bauda putojošo šampanieti un smēķē Havannas cigārus, nemaz neapdomādamies, ka lepnība ved uz postu. Pietiek, ja tas pieder pie labā toņa virsējā slāni.

Zviedri savā mājas kultūrā ir vairāk formāli, rīko īstas dīnejas pēc diplomātijas protokolā pieņemtām tradīcijām. Bet arī tās īsti neapmierina latviešu viesus no bohēmas aprindām. Paradumi ar sēdināšanu pie galdiem, obligātām

runām, glāzīšu pacelšanu zināmā augstumā, māksloto smaidīšanu un ieskatīšanos acīs viņiem liekas par daudz stīvi un oficiāli, latviešu iedabai nepiemēroti. Latvieši, vēl protokolā īsti neieklājoti dabas bērni, prasa brīvību un sirsnību vispirmā vietā.

To viņi izjūt pie saviem kaimiņiem igauņiem un lietuviešiem. Tur droši var draugs draugam uzsist uz pleca, dzert un ēst bez liekiem ierobežojumiem, beigās uzdziedāt un pat sabučoties. Igaunīšu-bālenīšu spēcīgam kartupeļu spirtam, tāpat brāļu-lietuviešu krupņikam un trejdeviņu zālīšu veselības šnabim nekad netrūkst uzticīgu cienītāju. Laba slava speciālistu aprindās arī poļu un čehu plūmju degvīnam — slivovīcai un zubru zālītes piesātinātai zubrovkai. Latviešu šnabotājiem ir gaume un ķēriens!

Krievi tomēr ir pratuši ieņemt pirmo vietu labu attieksmju uzturēšanā ar latviešu pilsonisko intelliģenci. Intellektuāļos pamazām nostiprinās uzskats, ka boļševisms ir krievu iekšēja lieta, kas kaimiņus tieši neapdraud, bet evolūcijas ceļā, līdzīgi lielajai franču revolūcijai, pārveidosies par Rietumu uzskatiem pieņemamu valsts iekārtu. Šo illūziju krievi veicina ar visādām laipnībām un sadarbības piedāvājumiem, vispirms mākslas un kultūras novadā. Uz Rīgu brauc viesizrādēs viņu mākslinieki ar augstu kvalifikāciju. Prese un publika viņus saņem bez aizspriedumiem, ar mākslā pelnītām simpatijām. To pašu vērojam mūsu māksliniekiem viesojoties Maskavā un citās Padomijas pilsētās. Notiek preses darbinieku ekskursijas un musu valdības locekļu viesošanās Maskavā. Paraksta jaunus līgumus par saimniecisko tuvināšanos un kopēju aizsardzību pret varbūtēju uzbrucēju, kāds, mums, liekas, var būt tikai Hitlers. Kad baltvāci repatriējas, Ulmanis sauc: Uz neredzēšanos! Bet kad iebrūk Staļins, valdībai nav neviena līguma, kas valsti un tautu pret viņu aizsargātu. Tās pašas mīļās neitrālītātes vārdā Rietumu lielvalstis laipni noraidītas.

Krievi savas pieņemšanas rīko visbiežāk un izšķērdīgāk. Tās sākas ar viņu dziedoņu un baletdejojtāju uzstāšanos. Tie rāda savas spējas, dod presei intervijas, kuŗas gan kollēga Brusubārda mums raksta atturīgi un bez politiskas piegāršas. Plašā skaitā aicina mūsu māksliniekus no visām nozarēm, arī tos, ko citas sūtniecības neievēro, mi-

nistrus, direktorus, politiķus (atskaitot komunistus), armijas pārstāvjus un saimnieciskus darbiniekus. Viesību veids — a la fouchette, kas visiem ļauj brīvi grupēties un saimniekiem dod iespēju ērti ar katru aprunāties. Galdā netrūkst melnā, graudainā kaviāra, Kaukaza vīnu un krievu šampanieša. Apkalpo Švarca restorāna personāls. Viesi jūtas brīvi un omulīgi, var izturēties un izrunāties katrs pēc savas patikas. Kad vairāk iesilst, dzird pat krievu trīsstāvu izteicienus no latviešu mutēm, neviens par to neuztraucas, saimniekus ieskaitot. Viņi tēlo ārēji ļoti kultūrālu izlasi, par politiku nekad neierunājas.

Kādreiz, labākos dzērienus savam galdinam pievācot, vienam no mums pasprūk boļševiku revolūcijas sākumā lidojošais izsauciens: — Grabi nagraļennoje! Laupi salaupīto! Atceros, Brīvās Zemes redaktors V. no šīs pārdrošības pirmajā brīdī tā sabīstas, ka grib mukt un kollēgas atstāt savam liktenim, bet laipnie saimnieki neliekas nekā dzirdējuši. Vēlāk šis sauciens iegūst atklāta joka tiesību. Švarca viesmīļi tad zina, ka no pagraba vēl jāuznes kāda pudele un kāda bundža kaviāra. Vai no labiem cigāriem kāds ies atteikties? Ar smaidu un pateicību tos pieņem arī nesmēķētāji, sakrāj pilnas kabatas un nākamā rītā sadala kollēgām smēķētājiem. Grabi nagraļennoje!

No krieviem mājās nāk rīta pusē — laiks bohēmai tur nav ierobežots. Ka jautrā barā tur dzeram vergu darba sviedrus un asaras, to tolaik nesajutām. Mēs dzīvojām citā pasaulē un pagājušo bijām jau puslīdz aizmirsuši. Vai šodien tas pats nenotiek daudzās citās valstīs?

DIŽCILTĪGAIS PIEBALDŽĒNS

LORDS AR PĪPI — VARENS MEDNIEKS —

DIREKTORS AR ORDEŅIEM

Ja kāds šo atmiņu lasītājs Arturu Bērziņu vēl nepazītu, kas gan maz ticams, autors labprāt varētu pakalpot ar šādu ieteikumu: No galvas līdz papēžiem viņš ir īsts pie-

baldzēns, tiešā līnijā izturīgi kalts kalēja dēls, ar labu sirdi, bet nenoliedz, ka senčos kāda ietekme varētu būt Piebalgas grāfa Šeremetjeva dižciltībai. Viņš ir autora tuvākais FA brālis, ilggadīgs redakcijas kollēga un turpat pus cilvēka mūža nepazaudēts draugs. Par viņu būtu ļoti daudz jauka ko teikt, bet tikpat grūti izšķirties — ko drīkst un ko nedrīkst, lai draugs nesaskaistos. Atklāti runājot, jāsaka, ka viņš ir jau trīs reizes pa tālruni aizliedzis sevi aprakstīt, bet autoram tā celtos zaudējumi — grāmata iznāktu par īsu. Tāpēc autors trīs reizes pa tālruni centies draugu pārliecināt, ka bez cilvēkiem nevar iztikt, notikumi paši neizraisās un netiek uz priekšu.

Jaunāko Ziņu pirmajos gados redakcijā sēžam pie viena galda, katrs savā pusē, kā jau pienākas — viņš nācis no labās puses (Latvijas), autors no kreisās. Satiekam tomēr gluži labi, viens otru politiskā žargonā par skribentu nesaucam. Nav jau tas redakcijā nekāds rakstāmgalds, bet tāds pats vienkāršs paplats četrkājis. Kollēga ir augstākā rangā: viņš vada literāro daļu, gatavo teātru kritikas, apraksta ievērojamākos jubilārus. Viss viņam izdodas lietpratīgi, nopietni un pamatīgos apmēros. Autors turpretim sāk kā kuņģis katrs reportieris, tikai vēlāk kļūst par iesūtīto rakstu saīsinātāju. Avīzīte ir tik maza, ka nav nekādu cerību visu iespiest pilnos apmēros. Jāsvītro uz visām pusēm, tikai Bērziņa palagus nedrīkst aiztikt. Tur viss vienlīdz svarīgs, bet galvenais, tad iegrābtu tieši viņa kabatā — par rindām taču maksā.

Lielā cieņā nāk angļi. Bermontiešus baidīdami, viņi vairākas reizes izšāvuši no saviem kuģiem Daugavgrīvā. Tā ir reāla palīdzība, ko visi novērtējam ar patiesām simpattijām. Tādas atklāti apliecinādams, Arturs Bērziņš nopērk angļu pīpi, sagādā angļu tabaku un katru brīdi, laukā vai mājā ievēl angļu dūmu. Piedevām pats izskatās pēc tāda kā angļu lorda. Bet nepīpotājam tādi dūmi nepatīkami lien degunā, kož acīs. Kaut kas jādara. Pelnus no angļu pīpes izkrata papīrkuŗvī un vienreiz tas sāk baigi degt. Redakcija pieplūdusi kodīgiem dūmiem, visi uztraukti, sauks ugunsdzēsējus. Kā tas gadījies? Nu, tā un tā — no tiem karstajiem pelniem aizdedzies. Smēķētājs nevar noliegt, ka tos iebēris. Izdevēji nesmēķētāji, viņiem tāds negadījums lāgā nepatīk. Tad kādu dienu galds sāk klibot. Kas

par vainu? Tieši tā kāja, pie kuras smēķētājs izsit savu pīpi, izrādās tik pamatīgi iedragāta, ka tikko turas savā vietā. Smēķētājs nav gribējis mēbeli bojāt, lūdz klusēt un turpmāk kūpina vairāk kafejnīcās.

Redakcijas smadzeņu trestā Arturs Bērziņš arvien dod mērenus, labi pārdomātus padomus, kurus var šā un tā grozīt, lai tie nebūtu jānoraida. Viņam ir sava dzīves gudrība, un pār sava novada jēru tirgoņa tipu viņš paceļas kā debess pār zemi. Viņš ir no tiem garīgajiem piebaldzēniem, kas tomēr prot nepārpūlēdamies dzīvot. Stāstus un romānus rokrakstā lasīt nav nekāds prieks, tāpēc redaktors izvēlas vecus un drošus autorus, bet nepazīstamos krauj gubā. Jaunie aiz muguras rūc, tomēr redaktors atrod savu taisnību: lai avīze augtu liela, tai vajadzīgi lieli vārdi. Jaunie lai vēl paganās pa citām ganībām.

Kad Latvijas jaunā augstskola uzņem arī gados vecākus kultūras darbiniekus, studijas uzsāk pat Siliņu Matīss, kas jau novietojies mūzejā. Tieslietas studēt steigšus arī Arturs Bērziņš. Izdevējiem tas lāgā nepatīk, ja kāds redaktors pilnā mērā nenododas avīzes darbam, bet izglītību jau visi cienī un ieteic, redakcijas melno darbu Bērziņš tik un tā nestrādā, ko tad tur atklāti var iebilst? Pagaidām viņi samierinās, un redaktors arvien vairāk kļūst par mācītu juristu. Vai tāds vīrs strādās redakcijā?

Arturs Bērziņš ilgi un patiesi mīl teātri, viņam ir labs izskats, viss labi padodas. Pēc Raiņa Benjamiņš viņu ieteic par Nacionālā teātra direktoru. Ministrs ieceļ. Teātra darbs rit sekmīgi, bijušais redaktors to saprot, viņam tas patīk. Direktora darbam pievienojas vēl citi uzdevumi.

Medības ir augstākā sabiedrībā iecienīts sports. Direktors Bērziņš kļūst kaislīgs mednieks, ar bisēm un somām apbruņo savu aktieņu svītu, brauc valdības un diplomātu medībās, kaut tuvredzīgais finanču ministrs Ringolds Kalnings jau iešāvis skrošu lādiņu kādam dzinējam mugurpusē. Direktors zina, kā jāšauj rubenis, kazu buks vai meža kuilis un kā jāmūk kokā, ja tas saniknots, tūlīt nekrit gar zemi. Viņš, protams, zina arī, ka tādus sīkumus kā zaķus nemaz nelon šaut — tos nopērk tepat Daugavmalā.

Direktoram bieži jāierodas reprezentēties ārzemju sūtniecībās, kur sēž īsti baroni un grāfi. Kas cilvēks tur ir bez ordeniem? Lai labāk izskatītos, viņu godalgo ar daudz

un dažādiem ordeņiem. Kas tos visus var saskaitīt? Galvenais, tie ir spoži un skaisti, pie frakas izskatās allaž lieliski. Vēl trimdā, viņa 75 gadu jubilejā, draugi dzied dzīļi patiesus vārdus:

Kas cilvēks ir bez ordeņiem?	Kas cilvēks ir ar ordeņiem?
Tikpat kā plīks.	Tāds tālu tiks.
Un kad viņš atnāk banketā —	Un kad viņš atnāk banketā,
Kur tādu liks?	Ir glauns un šiks.
Fidrī, fidrā, fidrallallā —	Fidrī, fidrā, fidrallallā —
Kur tādu liks?	Ir glauns un šiks.

Nu mans draugs būtu gatavs direktors, trūkst tikai vēl savas vasarnīcas. To viņš ceļ Meža parkā, ceļ ērtu un pamatīgu. Aktieri piepalīdz ielikt pamatus, FA brāļi iestādīt un aprasināt ozolus. Pēc īpašnieka laicīgās nāves tur būs latviešu teātra mūzejs. Pagaidām direktoram jāreprezentējas, viesībās jāaicina augsti viesi. Viņam laimējies noprecēt brīnumjauku kundzi, kas gaumīgi iekārto māju un eleganti uzņem viesus. Vārdu sakot, dzīve ir krāšņa un iet braši uz augšu.

Valdību maiņām demokrātijas laikā viņš tiek viegli pāri, paliek savā vietā, arī vadonim atnākot. Tikai tad direktoram blakus paceļas kāds liels, smags un glums kungs — drāmaturģis Zonbergs. Šis veiklais vīrs pārsaucas par Sauleskalnu, uzdodas par paša Ulmaņa krustdēlu un drīz vien jūtas kā faktiskais direktors teātrī. Viens otrs gan paklusām šaubās par tādu augstu radniecību, bet ej nu izpēti, cik tā īsta, cik izdomāta. Bērziņš domā — prātīgāk iztikt ar labu. Sauleskalns ir situācijas kungs: brauc augstās medībās tāpat kā oficiālais direktors, steidzīgi drāmatizē visu, kas pagādās pie rokas (atskaitot telefona grāmatu) un bagātīgi ievāc spožus latus. Viņš ir vadoņa krustdēls...

Tai pašā laikā augstu vilni sit arī Pēteris Ašaks. Viņš ir bijis kādas maz pazīstamas skatuves mīlotāju trupas vadītājs. Viņa laime, ka šī trupīņa nosaukta par Zemnieku drāmas teātri. Tagad viņš ir šī teātra pilntiesīgs, no augšienes protežēts direktors. Vadoņa slavināšanai viņš rīko varenu Atdzimšanas dziesmas izrādi Rīgas Esplanādē Apmeklētāju sarodas tik daudz, ka tūlīt pēc izrādes veiklais direktors var nopirkt savu auto, algot šoferi un frakotu kungu pulkā salaulāties kādā lauku baznīcā. Veikls zēns.

— Nu tikai sāksim dzīvot! — viņš saka. Bērziņam pēc daudzajiem direktora gadiem garāža gan ir, bet viņš nav vēl pratis tikt pie sava auto. Viņam vēl jāmacās... Abi kopā brauc uz Tallinu un citur reprezentēt latviešu teātri. Piebaldzēns izliekas, ka savu kollēgu diletantu ņem pavisam nopietni.

Tikai ar visām tām klapatām iemīļotai studēšanai atliek maz laika un direktoram vairs studēt lāgā nepiestāv. Iecerētais mūža darbs — Latviešu teātra vēsture arī kaut kur pacietīgi gaida, nav laika, un Ziemeļnieka vāktie avīžu izraksti izrādījušies viltoti, no papīrkuŗvja izcelti. FA brāļi gan iedāvina divus biezus foliantus laba rakstāmpapīra ar glīti iespiestām titullapām, bet kad tur nekas nerodas, paši uzraksta sava brāļa mūža dēkas, iespiež tās vienā eksemplārā, iesien medību suņa ādā un iedāvina direktoram, lai glabā ģimenes archīvā.

Jāliek punkts. Autors zina, ka draugs nu atkal būs saskaities, bet viņam tas pāries. Raksti vai neraksti, tāda jau tā dzīve izskatījās. Kaut gan Arturs Bērziņš ir savam brālim tikpat kā testamentā novēlējis bebrādas kažoku, mantinieks tomēr klusībā vēlas, lai uz viņpasauli viņš neaizsteigtos pirmais. Kas gan autors būtu un ko viņš iesāktu ar kažoku vien — bez sava vecā, labā brālīša?

MANS ATMIŅU DĀRZS

MARIJA LEIKO — AUSTRA KRAUZE

Rīgā, kādā vecā pa pusei zemē iegrimušā Pārdaugavas koka namiņā reiz dzīvoja teātra apmāta skuķe. Vecākiem nemanot, vakaros viņa izlec pa logu un kājām skrien uz Apollo teātri (Grīziņkalnā), kur tolaik notiek izrādes latviešu valodā. Drīz viņa ir jau uz skatuves un pēc 1905. gada brāžmainajiem notikumiem kopā ar aktieri J. Gūteru — vēlāk Vācijas filmu režisoru, kā trimdiniece nonāk Vīnē. Tur cīnās ar badu un macās teātra akadēmijā, lai

vēlāk kļuva par vienu no sava laika visspožākām skatuves un filmu zvaigznēm Vācijā. Makša Reinharda teātri un Ufas filmu ateljē ir viņas slavas kalngals Berlīnē. Viņu sauc Marija Leiko. Viņas raibo, vietām melodramatiski atspoguļoto dzīves stāstu sniedzam Jaunākās Ziņās.

Rietumeiropā māksliniece savu zenītu ir jau sasniegusi. Tur modē nāk cita gaume, cita stila zvaigznes. Viņai nu atliek kaut cik laika atbraukt arī Rīgā un viesoties Nacionālā teātrī. Vēl kas cits viņu saista Rīgā — tā ir mākslinieces vecā, baltā māmiņa Pārdaugavas vecajā namiņā. Aizkustinoši redzēt, ar kādu sirsnību meita šo balto kamoļiņu apmīļo un ietin savā siltajā kažociņā, kad vecās, izdzisušās acis kļūst mitras.

Skatuves gaismā publika redz Legro kundzi, Blaumaņa Kristīni, Mariju Vajevsku un citus neaizmirstamus tēlus, bet tēlotāja pati rīdziniekiem ir un paliek vēl sveša. Intereše par viņu aug, avīze nevar klusēt. Leiko ir virtuozā tēlotāja, bet nav rakstītāja. Intervijas veids ir par sausu un nedzīvu personības atspoguļojumam. Norunājam tā: viņa stāstīs, man būs jāraksta. Brīdi šaubos, kas tur iznāks, neesmu rakstnieks, tad piekāpjos. Tikai viens noteikums — autores vārds būs Leiko. Nu brīvajos vakaros Romas viesnīcā sēžam pie viņa glāzes vai kafijas tases un dēstām Manu atmiņu dārzu. Vēlāk tam kā autobiografijai jāiznāk grāmatā, bet tas nenotiek. Viesizrādes pārtrauc, Leiko kaut kur steidzami jāaizbrauc, rakstītājs netiek līdz beigu punktam. Sabiedrībā viņai teic parastos komplimentus arī par rakstu darbiem, Marija pasmaida un piebilst: autors priecāsies.

Kar ir Marija Leiko? Ja par Aspaziju var teikt — viņa bija uguns un dūmi, tad par Leiko jāsaka — viņa ir viens vienīgs saraustītu nervu kamols, kas pārtiek no stipras, melnas kafijas un cigaretēm. Tāds arī viņas dvēseliskais atspulgs, viņas māksla. Vienmēr laipna, sirsnīga, izpalīdzīga, bez mazākās pārākuma izjūtas pret skatuves kollēgām. Šajā ziņā līdzīga mūsu teātra mākslas otrai cildenai galotnei Līlijai Štengelei. Abām viņām nav jābaidās no sāpēnsēm vai sīkām intrigām, kas bieži saindē skatuves atmosfairu. Tik augstu tās nespēja sniegties.

Tad pienāca tas brīdis, ko baltā māmuliņa arvien pareģoja, no savas meitenes šķīroties: — Šī nu ir pēdējā rei-

zīte... Arī Leiko ir izaugusi meitene un klūmīgi ieprecējucies padomju zemē. No Kaukaza nāk ziņa, ka jaunai ģimenei radies pieaugums, bet dzīves apstākļi ir grūti, neciešami. Daudz nedomādama un neprasdama krievu valodu, Leiko steidzas turp. Viņa palīdzēs, aizvedīs līdzekļus, mēģinās izvest uz dienvidiem vai rietumiem. Ar šo skaisto sapni viņa aizbrauc un bez vēsts pazūd Staļina diktatūras rijīgajā slazdā.

Pēdējos gados Leiko sadraudzējas ar Austru Krauzi-Ozoliņu, vienu no intelektuālākām, bet reizē dēkainākām latviešu sievietēm. Studējusi Berlīnē, darbojas Šveicē, Vācijā, Francijā kā veikla politiķe - latviešu nacionālo cēntienu paudēja presē un priekšlasījumos. Rīgā viņai ir tēva atstāti nami, viņa kļūst žurnāla Ho Ho izdevēja, saraksta interesantu romānu un skatuvisku komēdiju Marija Vāļevska, kur Leiko paredzēta titulloma. Šis darbs apzīmēts ar Krauzes un Leiko vārdu. Tātad divas autore, kas maz ticams. Pēdējās vasarās viņas mitinās vienā dzīvoklī, Saulkrastu jūrmalā. Tenku kāri ļaudis melš, ka pāri parastai draudzībai abas vientuļnieces vienojot kāda īpaša mīlestība. Reizēm esmu tur viesis, bet tā nedomāju.

Vienu nevar noliegt, Austru Krauze mīl ekstrāvagances, pārdrošus izlēciēnus, no kuŗiem ļaudīm izplešas acis un brīdi sastingst mēle. Tas viss viņas dabā — tāds kā protests pret svēto mietpilsonību. Pietiks ar viēnu epizodu. Kādreiz, tikko no Parīzes atbraukusi ar jaunām ziņām, viņa pati piezvāna redakcijai. Austrai ir vienmēr kas interesants ceļa somā. Lūdzam draugu Jāni Porieti, kas allaž ar dāmām laipni saprotas, aizbraukt uz Lāčplēša ielu un atvest svaigu interviju. Viņš atgriežas piesārcis un nosvīdis. Kas noticis?

— Šausmas! — Jānis atsaucas, pieri ar mutautiņu slaucīdams. — Iedomājies: viņa mani piepēma vannas istabā! Pati vannā Ādama kostīmā, mani lūdz apsēsties turpat uz ķebliša un rakstīt. Kur lai es skatos — griestos vai grīdā? Viņa tik smejas, mazgājas un stāsta. Kā tur lai nesvīst?

Poriešu Jānis, kārtīgs vecpuiša cilvēks, pie tādām lietām nav vēl pieradis.

Lielo politisko varu sadursmes Austru Krauzi ierauj divkārt bīstamā spēlē. Vienā laikā viņa sniedz pakalpojumus kā Parīzei, tā Maskavai. 1940. gada vasarā Krauze

no Maskavas ierodas krievu okupētajā Rīgā. Sameklē bijušā redaktora mainīto tālruni (tolaik apmetos pie zv. adv. Dzirkļa) un lūdz atnākt Romas viesnīcā. Dīvaini, tur tagad apmetas tikai okupantu augstākie virsnieki un politiķi. Aizeju. Krauze ir spārnota no visa, kas notiek. Viņa gan nerunā par Staļinu, bet personīgās atmiņās jūsmo par Ļeņina dižo un daudzpusīgo personību. Kā viņš saprata literātūru, kā mīlēja mūziku! Kāda drīz izskatīsies viņa iecerētā jaunā pasaule! Nekā konkrēta ko teikt viņai nav. Švarca vecie, pazīstamie viesmīļi, acis ieplētuši, skatās uz negaidīto ienācēju no citas pasaules. Tā ir pēdējā tikšanās ar Austru Krauzi.

Nākamā gada jūlijā, tūlīt pēc vāciešu ienākšanas Rīgā viņu un kādu židiāti atrod bez dzīvības prof. Arvida Kalniņa dzīvoklī Ausekļa ielā. Nāvīgā inde iegūta no atvērta gāzes krāna. Tā atrasta par vēlamāku nekā krišana Hitlera Gestapo nagos.

Tādas bija latviešu Mata Haras traģiskās beigas.

PIE BALTO ĀZI

KAS ISTI NOTIKA MĒRKAĶU ISTABA

Saimnieciska krīze žpauz Latviju. Vissmagāk to izjūt Rīga. Tūkstošiem bezdarbnieku diendienā ielenc Jaunāko Zīņu kantori. Stundām ilgi viņi gaida Mazā Kalēju un Grēcinieku ielā, lai tūlīt pēc avīzītes iznākšanas steigtos uz tām nedaudzajām darba piedāvājumu vietām, kur no simtiem izvēlas tikai vienu vai divus. Gaidītāji un cerētāji ir pamesti, izpostīti, bet savā nelaimē savaldīgi ļaudis. Ne viņu pašu vēlētie saeimas deputāti, ne ministri, ne prezidenti nezina kā krīzi novērst vai vismaz ierobežot. Starp viņiem ir izveicīgi politiķi, teicami runātāji, bet bez saimnieciskas pieredzes un zināšanām. Tikai prof. K. Balodis nāk ar plašu sabiedrisku darbu programmu, kur ietilpst arī Ķeguma spēkstacijas izbūve ar ārzemju aizdevumiem,

bet viņš mūsmāju taupīgajiem saimniekiem liekas īsts fantasts. Šie plāni varbūt noder lielajai Vācijai, ne mūsu mazajai Latvijai, viņi prātīgi saka. Pie mums drošākais līdzeklis taupīt, svītrot, samazināt, cik un kur vien iespējams.

Nesaudzīgie svītrojumi grauj arī Nacionālo operu. Direktors Reiters izmisis skraida un klauvē pie visām durvīm, aiz kuŗām ir kāda teikšana. Vietām viņu mierina, ieteic droši samazināt algas un personālu, citur pasaka pavisam skaidri un atklāti:

— Taisi to būdu ciet! Kam tā tagad vajadzīga?

To būdu, ko citi sauc par mākslas templi, nebija tik viegli aiztaisīt. Līgumi parakstīti uz visu sezonu, iznāktu liela prāvošanās ar personālu. Reiters to negrib darīt. Kā smagos brīžos paradīs, viņš aicina presi palīgos. Kad sapulcējamies Romas pagraba atsevišķā istabā, direktors lūdzas:

— Mīlie draugi! Aizstāviet Operu! Rakstiet par nekultūru. Es viens esmu bezspēcīgs. Un vairāk reklamējiet izrādes — tās ir pustukšas. Valsts piemaksas mums atņem. Ja opera būs jāslēdz, lielle varbūt izklīdīs pie citām tautām, bet ko iesāks mazie? Tie būs uz ielas.

Viņam taisnība, kaut gan ar reklāmu vien apmeklētājus nevar pievilkt, ja viņiem kabatas tukšas. Jāmeklē citi ienākumi. Lūk, tepat Romas pagrabā apmeklētāju vēl netrūkst. Arī Operas plašo pagrabu diezgan viegli varētu pārvērst par restorānu.

— Die's pas'! Krogu svētnīcā! — Zālītis enerģiski pretojas. — Cik tad vairs tālu līdz prieka mājai?

Kāds aizrāda, ka Milānā krodziņš esot ierīkots pat uz katoļu baznīcas jumta. Reiters piebilst, ka Rietumeiropā restorāni pie teātriem esot manīti, bet Zālīša nevainības neiedragā. Direktors zina, ka nav gudri kritikai pretties.

Jārīko loterija. Arī tā nav svešs līdzekļu avots mākslas iestādēm Rietumos. Bet vai dos atļauju šādā taupīšanas laikā? Vai radīsies pircēji, ja par brīvvietām izrādēs nekā daudz vairāk nevar solīt? Cerību maz.

Tad jāmaina repertuārs — uz vieglo pusi. Vairāk vietas jādod operetei. No bēdīgās, drāmatiskās ikdienas publika

grib kādu brīdi izrauties, aizmirsties vieglā, rotaļīgā priekā..

— Klasiskās operetes ar ar labu mūziku jau reizēm varētu rādīt, — Zālītis piekāpjas. — Es tikai nezinu, kas tās dziedās: Ādolfs Kaktiņš, Rūdolfs Bērziņš vai Tursa kundze?

Jā, tā ir problēma. Tie nedziedās. Jāmeklē, jāatrod citi dziedoņi, kas piemēroti operešu žanram. Balets labi noderēs. Reiteram ir jau padomā Benacka melodiskā operete Pie baltā zirdziņa.

— Es pilnīgi pievienojos visādu lopu vešanai uz skatuves — iesaucas Dr. Orientācijs. Dziļās alus krūzes viņu drusku iesildījušas. — Tikai „pie baltā zirdziņa“ izklausās par daudz sentimentāli. Tad jau latviski būtu jāsaka „pie kumeļa“, bet tas skan vēl nelādīgāk. Lustīgāk būtu teikt: Pie baltā āža, vai vēl labāk — Pie balto āzi.

Šis joks nav peļams. Atzīstam, smejamies, aplaudējam. Reiters arī vienis prātis. Būs operete.

Mājup iedami, redzam: kopējā telpā pie bufetes, kā parasts, stāv Rūdolfs Bērziņš. Piesarcis, nosvīdis, acis mirkšķinādams, viņš loka nēgu maizītes savā rūmīgajā vēderā. Cik — tas sākums, lai saskaita bufetčīks. Zālītis, garām iedams, mirkli apstājas un smīnēdams pasaka kaut ko tādu, no kā dziedonim pēkšņi pazūd viss labais apetīts.

Brīdi vēlāk pie tās pašas bufetes pietājas arī Sociāldemokrata redaktors Eliāss-Čipus. Tur viņš tūlīt sapēmis baigu ziņu, ka vecajiem dziedoņiem Operā tagad došot „vilku pases“ un vietā nāksot jauni no Benjamiņa lapas. Tie dziedāšot trādi-rīdi, un Reiters pats dančošot pēc Emīlijas (Benjamiņas) stabules. Čipus ir goda vīrs, kas iestiprinājies droši cīnās pret pilsoņu diktatūru un par taisnību. Nepamanījis, ka viņa kollēga Sociāldemokrata Dr. Orientācijs arī iejaukts šajā tumšajā lietā, viņš tajā pašā naktī iespiešanai nodod prāvu rakstu. Tas saucas: Mērķaņu istaba Romas pagrabā.

Nākamā rītā lasām, ka Jaunāko Ziņu privātpolitiķi sagrābuši latviešu mākslas iestādes un Romas pagrabā, separātā kabinetā, dancina direktorus kā mērķaņus būrī. Spiež tos angažēt visādus diletantus — savus mīļus, bet vecos, patiesi spējīgos māksliniekus draud izmest no Operas. Saeimai un izglītības ministram te steidzīgi jāieņem

stāvoklis, lai visa mūsu kultūras dzīve nepārvērstos par Benjamiņa mērķaķu dancinātavu.

Zvanu Orientācijam: — Ko tas Čipus tur savārijis?

— Ziepes, viņš īsi atteic. — Bet ko es tur varu darīt? Viņš ir galvenais redaktors, un Rūdolfs Bērziņš tikpat kā partijas cilvēks. Kam Zālītis palaida muti?

Ar šīm ziepēm saimai nenācās nodarboties, bet kādai atskaņai gan tā vēlāk dabūja uzlikt savu veto. Joku par Balto āzi Reiters bija ņēmis nopietni, un kādā dienā starp operas kolonnām parādījās milzīga izkārtne: *Pie balto āzi*. Ļaudis Brīvības bulvārī apstājās un brīnījās, kas tas par varenu āzi Operā!?

Nākamā dienā direktors saņēma bargu pavēli: Izkārtnei noņemt!

DZĪVE MAINĀS UN SKAISTUMĀ

*FRANČU GARA CIENĪTĀJS — GRŪTĪBAS
ŽURNĀLISTIKĀ — PRAKTIĶIS UN ROMANTIĶIS*

Žurnāla Dzīves 1. numurs 1906. gadā sniedz tā saukto dekadentu deklarāciju (Mūsu mākslas motīvi). Tai pievienots jauno rakstnieku grupas uzņēmums, kur redzami astoņi bārdaini kungi. Viens no viņiem ir deklarācijas autors Jānis Akuraters — stalts kungs ar garīem matiem, kuplu zoda bārdi. Augsta piere, nopietna seja, suģestīvi raugās dziļas acis zem tumšām uzacīm. Tādu pirmo reizi redzu dzejnieka attēlu, viņa darbi jaunatnei nav vairs sveši.

Pēc gadiem desmit, kad mūsu ceļi sastopas ilgākam laikam, Akuratera āriene neticami pārvērtusies: vienlīdz gludi skūta seja un galva, drūmais acu spēks it kā dziļāk ierāvies dzejniekā, paslēpies aiz gaišākas, apvaldītākas izteiksmes, tikai brīžiem uz āru izlaužas impulsīvos brāzienos.

Vēl mazāk pazīstams Akuraters kļuvis savā iekšējā attīstībā — izjūtu un atziņu pasaulē. No Ničes un Bairaona lepnajiem augstumiem viņš 1905.gadā ar savām populārajām cīņas dziesmām kļuvis par pūļa tribūnu, tad izcietis Tantala slāpes pēc Rietumeiropas kultūras un beidzot iemācījies tās guvumus saliedēt ar mūsu tautas gara skaidrību. Rietumu skola nav gūta slavu un ģermāņu ietekmē. Vāciskais viņam liekas sentimenta un brutālītātes apvienojums, slaviskais misticisms un mesiānisms latvietim būtiski svešs. Viņu uzvarējusi Parīze, Elizejas lauku mirdzošais plašums, franču mākslā izsmalcinātās gara vērtības. Šajā ziņā Akuraters ideāli saprotas ar Edvartu Virzu, šo spēcīgo dzejnieku, bet planētāro personību, kurai vienmēr vajadzēja kādu spožāku ķermeni, ap ko griezties, vienalga, vai tas strēlnieku gados ir pulkvedis Jukums Vācietis, vai vēlāk prezidents Kārlis Ulmanis.

Jaunāko Ziņu redakcijā Akuratera uzdevumi nav literāras dabas. Tā ir žurnālistika, kas viņa talantam sveša. Pēc norādītiem tematiem turpat uz vietas viņam jāuzraksta apceres par politiskiem vai sabiedriskiem jautājumiem. Vadlīnijas ir pārrunātas, tajās nevar kļūdīties. Bet rakstības veids, žurnālista stils — ar to ir tīrais negals. Par daiļrakstniecību Akuraters pats saka: Milzīga ir cīņa ar formu, kurā darbam parādīties, lai tas būtu dzīvs un baudāms. Tā ir vienīgā cīņa, kurā dzejnieks var uzvarēt vai krist. — Arī žurnālistam jāiegūst sava izteiksmes forma, lai tā būtu skaidra un koncentrēta, saskanīga ar viņa konkrēto domāšanu. Diemžēl, Akuraters šai formai neveltī nekādu ievērību. Cik dzīvs un impulsīvs ir viņa rakstnieka stils, tik saraustīta, chaotiski neskaidra žurnālista rakstība. Redaktoram jāstrādā pie katra teikuma, lai tas kļūtu gluds un saprotams. Reizēm jāņem balta papīra lapa un darba steigā tur viss jāpār raksta. Katrs tāds raksts ir uzņemts 15 vai 20 minūtēs — viens, divi, gatavs — liekas pat, ka autors ir apzināti tik nevērīgs pret uzrakstīto. Celt iebildumus pret draugu neklājas, tad jau labāk viņu mazāk apgrūtināt ar darbiem. Viņa interešu pasaule ir cita, te pilnīgi tikai latas.

Eksplozīvais temperaments Akuratera raksturā nav izsīcis. Reizēm par niecīgiem ikdienas gadījumiem viņš tā uztraucas, ka sacel varenu traci, kas gan ātri apklust. Tikko

saeimā pasprucis kāds paviršāks izteiciens, vai kāds cēnīgs zemnieks apšaubījis nacionālās kultūras pārkumu par racionālu lopkopību, kollēga tūlīt grib uzsākt krusta karu pret visiem zemniecīņiem. Viņam pašam ir īpašumā divas lauku mājas, bet kāda tām nozīme rakstnieka vērtību skālā? Pie žaķetes viņš nes sarkanu rozī, pie sirds visas tautas krāšpāko ziedu — latvisko gara kultūru. Nacionālais teātris un Nacionālā opera ir viņa izcīnīti apzīmējumi. Andrejs Upītis asi nostājas pret tiem, bet zaudē. Upītis nācis no Andrieva Niedras un kļuvis kreiss, Akuraters no soc.-dem. un soc.-rev. kļuvis par nacionālistu. Viņu pārliecību ceļi krustojušies, laikam tāpēc viens otru pagalam nemīl. Abi ir vienlīdz neiecietīgi cīņā ar pretinieku, tikai Upītis cīnās par aizgūtu dogmu, Akuraters par paša atras-tu pārliecību.

Skalbe naudas lietās ir kā bērns — cik dod, tik saņem un saka paldies. Akuraters prot kalkulēt. Viņš paķer zem rokas piekāpīgo Skalbi un saka: — Benjamiņš pelnī kā traks, bet mēs te darbu darām. Mums izdevīgāk būtu nolīgt uz procentiem.

— Parunā tu ar veco, — Skalbe smaidīdams piebilst. — Tad dzirdēsim, ko šis teiks. Jānam jau ir taisnība.

Parunāju visas vecās gvardes vārdā. Antons Benjamiņš ieplēš acis: — Ko jūs domājat, vai mēs maz maksājam? Tikpat cik citi, dažiem pat vēl vairāk...

— Rakstniekiem te redakcijā bez darba jānonīkst visa diena. Cītur rakstīt viņi nedrīkst...

— Lai nenīkst. Lai raksta mums. Katru rindu virs normas samaksāsim. Mēs ar sievu nevaram ļaut kontrolēt avīzes ienākumus. Te nav akciju sabiedrība. Tā to pasakiet.

Vecā kunga valoda šoreiz neparasti stingra. Akuraters aģitē, ka mums visiem reizē jāaiziet. — Bet, Jāni, uz kurieni lai mēs ejam? — iejautājās Skalbe. Atbildes nav — un tā tas paliek.

Ar praktisko Akurateru visu laiku jauki sadzīvo brīnišķīgs romantiķis. Atceros kādu gājienu divatā, braucot uz viņa Birzniekiem. Izkāpjam Kokneses stacijā, pārceļamies ar prāmi Daugavai, un tad cilpojam pa sidrabainās straumes Kurzemes krastu. Ir skaidra, klusa mēnesnakts. Tikai kaut kur tālumā retumis sasaucas vēlīno putnu balss. Viss krasts zied un smaržo. Mežrozīšu krūmi kā zaļgan-

sārta sega, iemērķta mēness sidrabā. Klusi plūst Daugavas ūdeņi — mēs pusbalsī fantazējam par puķu dvēselēm. Cik brīnišķīgi tās atvērušās jūtīgajā franču dzejā. Kāds dziļš, prātam netverams noslēpums ir bezskaita veidos dabā izpaustais skaistums. Tikai tad, kad cilvēka dvēsele atveras dabas varenībai un skaistumam, tas pats ienāk viņā. Vai smarža ir zieda valoda, un ko tā cilvēkam saka? Kā to vislabāk atminēt? Jautājumu un minējumu režģis neaizēno dabas un cilvēka dvēseles tuvuma dziļizjūtas, kaut gan ikdienas prātam šī mistērija paliek apslēpta.

Kad 1937. gada jūlijā Jāņa Akuratera laicīgo augumu, izvadot no viņa mājas Āgenskalnā, ietinam baltos vīraka mākoņos, šo atmiņu teicējs domā par sidraba viznās iegrimušo mežrozīšu smaržas šūpoto nakti Daugavas krastos. Atkal viens draugs ir aizgājis aiz dzīvības un nāves lielā noslēpuma robežas.

TURAIIDAS ROZE

PIRMĀ LATVIEŠU BALETA KLŪMIGAIS LIKTENIS

Atsevišķa istaba Švarca agrākā restorānā, kur vēlāk atradās Lunas kafejnīca. Pie kafijas galdiņa sēž pieci vīri, sūc konjaka glāzītes un — netenko. Viņiem ir nopietnāks uzdevums, lietišķākas valodas. Kā tikt pie latviešu baleta? Operai ir savs orķestris, savi dejotāji, bet latviešu baleta vēl nav. Emīlis Melngailis pārliecināts, ka tas neizskatās glīti un vecas kultūras tautas cienīgi. Ko domā ārzemnieki par šādu nabadzību, tā kaitē jaunās valsts prestižam. Tāpēc valstij jānāk palīgā, lai drīzāk rastos nacionāls balets. Melngailis dos mūziku, vecais baletomans no Pēterpils laikiem, Oskars Grosbergs, kas sēž viņam blakus, uzrakstīs libretu un kā Rīgasche Rundschau redaktors gādās par reklāmu. Šajā ziņā palīgos jānāk arī Arturam Bērziņam un man Jaunākās Ziņās. Tur nav ko iebilst — cik varēsim, darīsim. Bet Teodoram Reiteram jāgādā nau-

da — avanss. Neēdis nevar komponēt. Reiters ir Operas direktors, viņam ir nauda kasē, sakari ar saeimas dūziem, ar pašu ministru. Tāpēc viņš nes visu atbildību par šīs nacionālās idejas īstenošanu vai nogremdēšanu.

Melngailis šauj kā no ložbērēja, bet Reiters klusē un izskatās pavisam nelaimīgs. Zinām, ka viņi abi viens otru necieš. Komponists diriģentu dēvē par provinces pelēksvārci un neatzīst viņa mūzikālās spējas. Reiters ir izteicīenos piesardzīgāks, bet draugiem neslēpj, ka Melngaiļa kora dziesmas, kuras autors neļauj viņam diriģēt, skanot kā slāvu ērģeles.

Tik drošu un stratēģiski veiklu uzbrukumu Operas kasei Reiters nebija iedomājies, kad, Melngaiļa pamudināts, lūdzu viņu ar mums brīdi pasēdēt. Ar presi viņš negribēja nekādās nesaskaņās nonākt, bet te nu Rīgasche Rundschau kritiķis bija tieši ieinteresēts. Bailīgi viņš iejautājās, cik tad īsti būtu nepieciešams latos.

— Mazākais 3000! — Melngailis bez apdomāšanās droši atcirta, — Visiem ir siltas vietas i Operā, i Konservātorijā, i ministrijā. Vai kāds pēta, ko kāds Ješka spēj vai prot? Tikai man jādzīvo no rokas mutē. Vai tā ir taisnība?

Nē, taisnība tā nebija. Mēs visi vēlējāmies, lai netaisnība kaut cik mazinātos. Ko nabaga Reiters tur varēja iebilst? Viņš sarka kā nevainīgs zēns, varbūt aiz apspiestām dusmām, tomēr apsoliņās runāt ar izglītības ministru un saeimas večiem. Viens pats tik lielu avansu izsniegt nedrīkstot.

— Labi. Es arī ar viņiem pēc tam aprunāšos, — Melngailis uzvaras priekā pielika punktu šai sasprindzinātai sarunai. Visu laiku viņa kustīgās, ārup izspiestās acis nīkīgi smīnēja un atgādināja kaķi, kas peli iedzinis slazdā.

Mums atlika tikai pacelt glāzes baleta Maija — Turaidas Roze drīzai un spožai atnākšanai. Būs trīs cēlieni: divi virszemē un trešais pie veliem, Gaujas dzelmē — vecais Oskars laipni paskaidroja, piedevām pastāstīdams kādu pamīkstu anekdotu no muižas ļaužu dzīves. Šķirāmieš smaidīdami, diezgan drošā apziņā, ka ierosināts kāds vērtīgs darbs latvju mākslā.

Tai laikā iznāca ilustrētā žurnāla Atpūta pirmais numurs. Veselu lapas pusi ar bildēm un cildenām cerībām tur veltījam iecerētam baletam, kaut gan tā vēl nav un avanss

autoram arī nav vēl izkaulēts. To izlasa Operā, saeimā un ministrijā, — nevienam negribas būt vainīgam tāda nacionāla darba aizkavēšanā. Avansu izsniedz un skaņradis sēžas pie klavierēm.

Paiet mēnesis, pusgads, gads. Reiters kļūst arvien nemierīgāks. — Tās Melngaiļa Rozes kā nav tā nav, — viņš sūdzas pa tālruni. — Revizija nāk virsū. Ko lai es daru?

— Runā ar viņu pašu.

— Viņš man neatbild. Tu mani tai ķezā ievilki, tev jāpalīdz.

Taisnība. Zvanu uz Rēveles ielu: — Gailīt, kur tava Roze? Reiters rūc...

— Ko šis rūc! Nav jau nekāds lauva, bet krietni sīkāks dzīvnieciņš ar kūkumu mugurā. Klavieru izvilks jau tikpat kā gatavs. Tu, Bērziņš i Zālītis — atnāciet rītvakar pie manis. Dzirdēsīt kā skan.

Aizejam. Atnācis Jūlijs (Madernieks), vecais Nikelmanis (Nogrimušā zvana ūdensvecis), kā Oskaru nerātni saucam, vēl pāris mūzikas kritiķu, bet Reitera nav. Melnais Gailis, gana cepis un vārījis Aizkaspijas gardumus, pietvīcis un nosvīdis ceļ pilnu galdu ēdieniem un dzērieniem. Pats viesus apkalpo un nemitīgi stāsta, cik Musorgskis varens un ģeniāls, bet Rimskis-Korsakovs akadēmiski nolaizīts pīķa kalpiņš, kas instrumentēdams piesmējis Musorgska operu Boriss Godunovs. Un tas trakākais — to nu grib atskaņot mūsu Operā.

Beidzot laipnais mājestēvs noslauka pieri, sēžas pie klavierēm. Uzmanību! Te nu būs tā Roze pašā pirmplaukumā. Taustiņi dejo veikli, skaņas rit viegli, raiti, rotaļīgi. Kad pēc 15 minūtēm pirmais cēliens galā, autors pieceļas, paklanās un vaicā: — Nu, ko kritiķu kungī saka? Vai kur ķeras? Vai kur stomās? — Atbilžu vietā aplaudējam.

— Jauki, jauki, — Zālītis smaida. — Tikai, liekas, tā kā par īsu. Un labi būtu, ja tu, Gailīt, to auscūgu kādreiz nospēlētu arī pašiem deļotājiem Operā.

— Ij to var! — atsaucas autors. Otrs cēliens — poļi nāk. Skan mazurka, ilgi un braši. Poļi nāk un nāk un nevar atnākt. Vai autora vaina, ka šie tik gausi? Bet cēliens kaut cik pastiepjās. Trešais vēl dzimst — to netraucēsim.

Pateicamies un šķīramies. Gan šaubās, gan cerībās. — Ko tie revidenti jauca mākslas lietās, kur viņiem nav ne-

kādas jēgas, — kāds recenzents piebilst. Nu savā lapā viņš droši aizstāvēs kā autoru, tā direktoru.

Tad kādu dienu no Operas izlaužas pavisam nelāga vēsts. Baletnieki sakot: pēc tās mūzikas mēs gaisā gan varam uzlekt, bet zemē tik drīz vairs netiekam... Sabīstas draugi, apstulbst krusttēvi. Vai tiešām tā varētu būt? Zvanu uz Rēveles ielu: kas par trakām baumām?

— No gaisa grābts! — nāk droša atbilde. — Ko tad viņi tur grib? Vai lai rakstu tā, ka zemē nolec un augšā vairs netiek? Kas prot dejot — visas notis izdejos. Divi cēlieni jau instrumentēti. Bet tai krievietei (baletmeistarei Feodorovai) es savu baletu izķēmot nedošu. Ko viņa sajēdz no latviešu mākslas? To tu pasaki Reiteram.

Mēģinu atrunāties. Kas es par starpnieku? Direktors teiks: tāds noteikums nav līgumā paredzēts. Nu Melngailis nopietni sadusmojas. Viņš nesavtīgi novēl to līguma lapu izlietāt pavisam prozaiskai vajadzībai un noliek klausuli.

— Tā. Nu ir grāvī, — saku draugam Bērziņam. — Gailim izaugusi sekste. Atradis jaunu iemeslu nepildīt līgumu. Reiters būs nikns, vainos mūs kā savedējus.

Tā notika. Reiters nebārās, bet smagi nopūtās... Revidenti pieprasa 3000 latus atmaksāt. Kur tos lai ņem? Melngailis spēlē apvainoto, steidzīgi aizbrauc uz Londonu. Atvadoties viņš saka: — Jums te mana darba nevajag. Tagad varēsīt braukt to noklausīties Kovengardenas operā vai Ņujorkas Metropolitānā.

Pēc dažām nedēļām, kad revidenti kaut cik nomierinājušies, Melngailis atgriežas Rīgā. — Nu, ko es jums teicu? Līgumi noslēgti. Vēl jāuzraksta tikai tā veļu mūzika un Turaidas Roze izies pasaulē. Jūlijs zīmēs kostīmus un dekorācijas. Ko tad jūs teiksīt?

Lūk, ko nozīmē uzņēmība, — mēs domājam, bet nesakām nekā. Rit strauji gadi, mainās direktori un režīmi. Sarkanam seko brūnais. Jau otrā dienā pēc „fazānu“ ienākšanas pie centrālā pasta neviļus sastopu Melngaili. Viņš sagrabj mani aiz apkakles kā nedarbos pieķertu zēnu, druknais augums draudīgi sasveras uz priekšu, acīs zib niknums, un mute kliedz:

— Iznīcināt jūs visi mani gribējāt! Tu, Reiters, Zālītis, tā Benjamiņa lapa! Šādi tādi diletantīni jums bija mīļāki.

Tos jūs lutinājāt i aplaizījāt. Bet tagad būs taisnība mājā.
Mana Roze ziedēs Rīgā i Berlīnē!

Zipkāri ļaudis salasās mums visapkārt. Cenšos smaidīt
un mierināt, bet asaras spiežas acīs. Satriekts un pazemots,
sakožu zobus — tas taču ir Melngailis! Tas pats, kas man
svinīgi dāvināja savu neaizmirstamo Mūsu Tētiņ, kas Tu
esi debesīs... Kam biju atļāvis avīzē pat ar Endzelīnu ķī-
vēties un par to pats iedzīvojies nepatīkšanās. Lai viņš iz-
trakojas! — Tiklīdz apkakle brīva, pazūdu barā.

Vai šis negadījums iedragāja mūsu ilgo draudzību? Nē!
Pēc dažiem mēnešiem Melngailis lūdza Madernieku un
mani pie sevis dzīvoklī — nu jau kaut kur Valdemāra ielas
apakaimē. Priekšnams un gaitenis piekrauts miltu un kar-
tupeļu maisiem, kāpostu galvām, gurķu mucām. Virtuvē
klukst vista ar cāļiem. Viss tas sapirkts un savākts no
laukiem, — liesos gadus gaidot. Istabās vēl vietas diezgan,
tikai naudas aptrūcis, ar ko iepirkties. Pie bagāta galda
sēžot, mājastēvs atzīstas, ka viņam jārīko jubileja un
mums, kā veciem draugiem, jāpiepalīdz. Ko mēs te vairs
varam? Tagad citi kungi un cita varēšana. Bet nav jau
nekas jāvar, nākamais jubilārs mūs mierina. Viņš pats visu
izkārtos. Mums tikai būs jānostājas katram savā pusē, lai
tie jaunie nepiespiežas pārāk tuvu klāt. Laiki var mainīties.

Pēc nedēļas Melngailis ziņo: Jubilejas nebūs. Pašpār-
valdē sēž knauzeri. Negrib dot aploksni. Bez tā nelon
smērēties. Paldies par labo gribu izpalīdzēt.

Turaidas Roze neizplauka arī brūnajā zemē.

ZEME, KUR JĒZUS STAIGĀJA

PĒTER, TU DIEVA KALPS... PRETSTATU ZEME

PALESTINA — LAUPITAJI PRET PAŠU GRIBU

— Ignāķij, atnes vectēva dzērienu! Divas glāzes!

Tādu pavēli dod kāds bārdains kungs Krēģera pirtī.
Vectēva dzēriens ir svaigi izspiesta dzērveņu sula. Pavēles

devējs — V. Maldonis. Otra glāze paredzēta šo atmiņu izpau­dējam. Tvaika kastēs nejauki svīst. Jādzer, lai neizžūtu.

Šoreiz mums svarīgas pārrunas. Norunāts kopīgs brauciens uz Palestīnu. Uz zemi, kur Jēzus staigāja, kā drošais ceļotājs māc. Freijs kādreiz nosauca savu grāmatu. Rainis ar Dr. Lifšicu ir jau izbraukuši. Mūs arī kaut kas grūti definējams velk turpu. Vienu laikam ar dzīves un darba sūtību saistīta interese. Otru, kas pasaulē atskrējis Ziemas svētku vakarā, varbūt kādi ar pirmo elpas vilcienu uzņemti psihiski fluidi. Pēc pāris nedēļām jādodas ceļā.

Maldonis kļūst domīgs. — Zini, — viņš saka, — es baidos. Pārpūlējies. Tu nevari iedomāties kāds pos'ts kļūt pazīstamam. Pagājušā svētdienā aicina pie sešiem kapiem. Man saraksts gatavs. Saku, lai ved pēc kārtas. Bet vai uz kapu sargu var palauties? Uz papīra man rakstīts: Nr. 4. Pēteris Pakalniņš. Nostājos un saku: Pēteri, tu Dieva kalps... un dzirdu, kāds pie auss izbijies čukst: Mācītāja kungs, tā jau ir kalpone. Vārdā Minna. Nu, ko tu teiksi.

— Es teikšu, ka to jau man stāstīja vecais Sanders no saviem piedzīvojumiem.

— Kāda sagadīšanās! — smejas Maldonis, bet negrib atzīties, ka stāstījis anekdotu. Beidzot viņš izlemj nebraukt. Varbūt aiz mājas kases neērtībām, varbūt kādu darbu nopietni pasācis.

No Triestas ostas vieglprātīgais redaktors brauc viens pats kristītais starp 1500 židiem un skaistām persietēm. Ceļa biedri lieliski. Cionisma apgarota jaunatne brauc atmodināt savu sentēvu zemi. Ienesīgas vietas Eiropā un Amerikā pametuši, ārsti, advokāti, skolotāji brauc ielas bruģēt Telavīvā, purvus nosusināt kolonijās. Veci, cienījami rabīni brauc ceļus locīt pie Raudu mūra un tad klusi nomirt Dieva izredzētajā zemē. Tolaik mēs nezinājām, ko nozīmē mūža trimda un savu pelnu atdošana dzimtenei. Izraēlas valsts vēl nav, bet Palestīnas renesansi nes apbrīnojams ideālisms un patriotisms.

Ir Lieldienu ieskaņa — jūdu seidors. Ramatganā, ap kuru zied apelsīnu dārzi (pardesi) un saldā smaržā ietin visu ieleju līdz pat jūras zilgmei, viesmīlīgā žīdu ģimenē svinam viņu senos svētkus. Viens dēls ateists, otrs cionists, trešais kristījies, vecāki paši reliģiozi jūdi. Tūkstošgadu tradīcija apvieno visus. (Mūsu tautai tāda varētu būt tagad

Latvijā noliegtā Ligonakts.) Talmuda tekstus noklausāties ar cepuri galvā, tad dzeram Cionas saldo vīnu un dejojām aplī, rokas citam uz pleciem salikuši. Nakts klusumā var dzirdēt, ka kalnos kauc šakaļi, turpat glūn arabi ar vecām bisēm plecos. Pretstatu zeme. Sena leģenda, triju lielo reliģiju šūpulis. Modernā mūsdienu ar līdztiesīgām mošavām (privātām viensētām) un kibucām — kopīpašuma komūnām. Brīvai sacensībai tās vienlīdz atbalsta žīdu vispasaules fondi — Keren Kejemet un Keren Hajesod. Kolonisti vēl dzīvo teltīs, pirmās skaistās mājas ceļ bērniem.

— Vai gribat zināt, kas ir mūsu šejienes bērni, kas iebraucēji? — vaicā rakstnieks Bjaliks. Ielas malā ju-jū spēlē bērnu pulciņš. Viņš izrauj aukliņu no rokām vienam, otram, trešam. Viens tūlīt raudādams aizskrien pie mātes sūdzēties, divi uzbrūk Bjalikam un droši apstrādā viņu savām cieši sažņaugtajām dūrītēm. — Šitie divi ir tepat dzimuši, — paskaidro rakstnieks. — Tie ir mūsu sabri (kaktusi), iesakņojas dziļi zemē un dzeļ katram, kas viņiem tuvojas.

Vai te nav manīti arī kādi latvieši? Jā, tepat pāris kilometru tālāk būs telšu ciems. Tur dzīvo latvieši. Dīvaini... Ārsts palien savu ēzelīti, jāju turp. Patiesi — tur runā latviski, skaidri un skaļi. Ak no Rīgas! Apkārt saskrien vesels bars brašu, saulē iebrūnušu žīdu jauniešu. Mēs arī no Rīgas, no Ogres, no Liepājas, Daugavpils. Kā tur tagad izskatās? Mūs te sauc par latviešiem. Ir arī tādi paši poļi, leiši, krievi. Ivritu (seno bībeles valodu) vēl neesam iemācījušies. Uzdziedāsim Kumeliņi, kumeliņi! Nē — Tek saulīte tecēdama... Jauki latvieši.

Jeruzālemē meklēju Golgatu, Getzemenes dārzu. Kas tas par dārzu? Ceļa biedri tāda nezina, uz ielas arī nezina. Viņi zina Sinedrionu, Raudu mūri, jauno universitātes celtni. Tā arī der, bet mani interesē pravietis Jēzus. Ak rabīns Ješuā! Viņš nav pravietis, bet par viņu interesējas daudzi amerikāņu tūristi. Tad jāiet, lūk, tur tajā piekalnē, kur tie vecie olīvu koki un kapella. Tikai neejiet mošejā uz Morias klintīm, tur arabi dzen laukā.

Olīvas ir dīvaini koki. Savās vecuma dienās tie cenšas pieņemt cilvēka vai dzīvnieku izskatu. Getzemenes olīvu koki, kuņiem lēš ap 2000 gadu vecumu, tā nedara. Tie ir pagalam izkurtējuši, gandrīz jau pilnīgi nokaltuši koki. Ap tiem sasēdušies mūki. Pārdod krustiņus ar rožukroni,

sīkus maisīņus ar svēto zemi. Kapellas iekštelpa brīnišķīga: zilā krēslā spilgts gaismas stars krīt uz lielu altārgleznu, kur Jēzus redzams dievlūgsmē. Uz sienām lasāms Pater noster (Mūsu tēvs) visās kristiešu valodās.

Kroplu un uzbāzīgu ubagu aplenkta, par naudu rādītas, bezgaumīgi izgreznotas un netolerantu tūristu piesvilpotas kristiešu svētās vietas brīdina ticīgu kristieti nebraukt svētceļojumā uz zemi, kur Jēzus staigāja. Illūzijas ir skaistākas par īstenību.

Jābrauc uz Betlēmi, uz Nāves jūru izpeldēties. Tepat jau tā redzama kā zaļš plankums dziļa katla dibenā. Pa Jūdejas pelnaino tuksnesi autoceļš tomēr aizlokās desmitiem kilometru tālu. Dziļas aizas malā kā bezdelīgas līzda pielipināts mazs klosterītis. Tur līdzcietīgi kraukļi barojuši pravieti Eliju. Tālāk paceļas kalns, uz kuŗa nelabais kārdiņājis Jēzu, solīdams viņam visas pasaules godību. Un nu pats sāļais, izmiruslais ezers, ko nespēj atdzīvināt Jordānas auglīgie ūdepi. Var peldēt, uz ūdens pagulēt, atpūsties un peldēt atkal tālāk kaut vai līdz pretējam krastam — Transjordānijas kailajiem kalniem. No ūdens izkāpjot, pamatīgi jādušojas, āda jau iesālīta.

Tuksnesī nav ko meklēt. Brauksim gar straujo Jordānu uz zaļāku pasauli — Ģenecaretas ezeru, Nācereti, Haifu. Tālāk par Kapernaumu netiekam. Tur jāpārnakšņo, bet visas viesnīcināšas arābu pilnas. Atraduši kūrvietu, sautējas karstās vannās, tad guļ arī teltīs uz zemes. Pieraduši. Par mums iežēlojas kāds vecāks patriarchs. Viņam mājā ir jau citi viesi, bet vienu istabu varēs atbrīvot. Tur nu jāpārnakšņo sešiem kungiem un vienai dāmai. Viņu sauc Vēra Mūchina. Naudu meklējusi Monte Karlo spēļu kazino, mums pievienojas Triestā un brauc līdz vīru meklēt. Vecais saimnieks atnes žāvētas zivis un trīs pudeles salda vīna. Karstumā brangi garšo, bet lāga zēns Dvolaickis to nevar panest. Naktī viņš skrien laukā, tik tālu netiek un rīta agrumā, kad jābrauc tālāk, — Mūchinas kleitiņa izrādās nelāgi aptriepta. Vainīgais, ar pagīrām kaudamies, steidzīgi krauj koferus mašīnā, kamēr mēs sēdām pie sūkņa mazgājam kleitiņu, lai meitēnam nav jābrauc kreklā. Pēc pusstundas brauciēna redzam: mums pakal čenas divi automobiļi, pilni bārdainiem žīdiem. Tie neganti klieodz, plātās rokām un, blakus piebraukuši, sauc mūs par lau-

pītājiem. Kā tad tā? Ar kādām tiesībām? Apturam. Izrādās, ka lāga zēns aiz pārskatīšanās pakēris arī viņu koferus, kas atradušies turpat priekšnamīnā. Nu iznāk tā, ka prātīgāk atdot un nekildoties.

Haifā maršējam pa Karmeļu kalniem un dziedam žīdu Marseljēzu — Kadimā, hapoel! (Uz priekšu, strādnieki!). Pilsētā orientāla burzma, neciešams skaļums. Tirgojas uz ielām, katrs savu preci izkļiedz cik jaudas, slavē pat pantos ar atskaņām. Suņi, kaķi, ēzeļi, putekļi. Ilgi tā nevar klaiņot.

Tad kādā piekalnē pāri pilsētai pamanu brīnumskaistu dārzu. Sulīgs zaļums, baltas, sarkanas, dzeltenas ziedu kupenas. Dārza vidū neliels balts templis. Pār ieeju uzraksts: Iznākšu labāks nekā ieeju... Jānovelk puteklainās kurpes, jāapvelk tīrs, balts talārs. Iekštelpa sadalīta mazās cellēs. Tur krēslā deg baltas sveces, vāzēs smaržo daudz rožu, jāsēž uz mīkstiem paklājiem. Miers, klusums, pašiegremde. Tas ir behaistu templis, celts meditācijai, dvēseles miera un skaidrības atgūšanai. Beha Ulla pats 20 gadus kā ķeceris pavadījis Akas cietokšņa ieslodzījumā.

Pārbraucis Rīgā, ceļotājs mēģina sniegt Atpūtā ar saviem uzņēmumiem illūstrētu rakstu virkni par leģendāro un moderno Palestīnu, bet neiegūst plašāku interesi. Lasītājiem liekas — tas būs kaut kas no bībeles stāstiem, ko pieaugušie vairs necienī. Autors pats Beha Ullas jauno reliģijas aspektu paņēmis līdz kā neaizmirstamāko guvumu no Palestīnas.

ĻAUJIET MAN DZĪVOT!

PAR UN PRET RAINI -- KUR PALIKA
NOBEĻA PRĒMIJA — SAPŅOTAJA ATMODA

Kad Rainis un Aspazija 1920. gada aprīlī, karaliski sa-
gaidīti, ierodas no svešām varām brīvā Latvijā, viņš ir jau
apliecinājis, ka politikā grib palikt uzticīgs tai partijai —
sociāldemokrātiem — ko pats dibinājis un trimdā 15 gadus
atbalstījis. Ar saviem daiļrakstniecības darbiem, kur iz-

paužas Raiņa garīgais lielums un ētiskais cildenums, viņš grib piederēt visai tautai, ar kuŗas likteņgaitu, ilgām un cīņām, rakstnieka dzīve un darbi ir visciešākā vienībā.

Šādas deklarācijas pirmā puse nepatīk tiem pilsoņu politiķiem, kas baidās, ka Raiņa vārds var vēlēšanas ietekmēt viņa partijai par labu. Otrā puse lāgā nepatīk sociāldemokratu partijai, kas vēlas Raini pilnā mērā iegūt par savu, viņa politisko pārliecību apvienot ar rakstnieka slavu. Kaut gan Rainis ir apsveicis latviešu strēlniekus un vēl citos gadījumos nav slēpis savus patstāvīgos uzskatus, daļa pilsoņu, tā sauktās bergistu aprindas, ir tik aizdomīgas pret lielo rakstnieku, ka ieņem nogaidošu, brīžiem pat nelabvēlīgu stāvokli pret viņu.

Abu rakstnieku trimdinieku sagaidīšanas komiteju organizē viņu politiskie tuvinieki, aicinot piedalīties arī pilsoņu organizācijas. Atsaucas demokratiskā pilsonība un Jaunākās Ziņas. Benjamiņš ziedo atbraucēju mītnes iekārtošanas fondam un komitejā lūdz piedalīties šo rindu rakstītāju. Līdz ar to nodibināts pirmais kontakts un abpusīga labvēlība, kas saglabājas visus vēlākos laikus.

Pilsoņu un sociālistu politiskām pretešībām saasinoties, sociāldemokratu partija pieņem lēmumu, kas biedriem noliedz līdzdarboties pilsoņu presē. Raini un Aspaziju (kamēr viņa atrodas partijā) tas neietekmē. Partijā netrūkst jaunu ekstrēmistu un no pagrīdes laikiem aizgūta sektantisma, kam Rietumeiropas kultūras gaisotnē 15 gadus dzīvojušie rakstnieki nevar pakļauties. Nav noliedzama Raiņa vēlēšanās runāt ar iespējami plašākām tautas aprindām. Šo vēlēšanos viņam kā rakstniekam palīdz piepildīt izdevums ar 160.000 eksemplāriem. Nevienu politisku rakstu Rainis ne Ziņās, ne Atpūtā npublicē. Pavisam aplamas ir aizdomas, ka sadarbībā ar Benjamiņa izdevumiem Rainis būtu materiāli ieinteresēts. Pats viņš nemin nekādas prasības, tikai kādam redaktoram laimējas dabūt izdevēju piekrišanu, ka Rainim, tāpat kā Plūdonim, maksā 2 latus par dzejas rindu. Tas tomēr nekādus manāmus ienākumus nedod, jo publikāciju ir maz.

Atskaitot vienu vai divas reizes, kad Rainis bija izglītības ministrs, ne viņš, ne Aspazija nav Benjamiņa viesu vidū manīti, kaut gan izdevēji abus cienī kā rakstniekus un vienmēr apmeklē viņu lugu pirmizrādes. Par to dažkārt

pārrunājam, bet atzinums paliek tāds, ka taktiskāk būs nepadarīt viņu stāvokli partijā vēl grūtāku. Arī Jaunāko Ziņu redakcijā Rainis nekad personīgi neierodas, tikai piezvana. Tad mājās pie viņa pēc manuskriptiem aizbrauc dzejnieks Ziemeļnieks.

Pilsoņu literārās aprindas vaino partiju, ka tā savu interešu labā iejūdzot Raini dažādos uzdevumos (saeimā, mākslas departamentā, Nacionālā teātra direkcijā, izglītības ministra postenī), kas kaitējot viņa rakstnieka talantam. Šai motivācijai ir sava daļa taisnības. Lielais vientuļnieks, Šveices kalnu klusumā radīja savus monumentālos darbus, trokšņainā barā iekļuvis, sadrumstalojas, zaudē iekšējo koncentrāciju, it kā apsīkst. Viesojoties Raiņa mājiņā Dīķa ielā, kādreiz ierunājamies par šo novērojumu. Raini tas manāmi satrauc:

— Ļaujiet man dzīvot un strādāt! Diezgan esmu sapņojis savu tēlu pasaulē. Tagad gribu būt dzīvu cilvēku vidū, viņos un kopā ar viņiem celt mūsu kultūru. Partija mani reizēm bremsē — sīkos darbus, administratīvos pienākumus lai pildot citi. Bet kas ir sīkie, kas lielie darbi? Vai katrs sākums nav jāapgāro, ar sirdi jāatdzīvina, lai visa valsts celtne dzīvotu jaunu, brīvības cienīgu dzīvi?

Rainis joprojām dzīvo savos Šveices kalnu skaistajos sapņos, tikai viņš tos vairs neveido mākslas telos, bet grib pārvērst dzīvos cilvēkos ikdienas dzīvē, kas vairāk cienī kartupeļu lauku nekā rožu dārzu.

Par tiem prezidenta posteņiem, kas Rainim pagāja garām, viņš nedomā, goda vai varas kārdināts. Gara cilvēkiem tādu tieksmju nav. Rainis tikai ar neapšaubāmu tiesību apzinās savus nopelnus un vērtību, kurai nav līdzinieka mūsu tautā.

Un vēl kas Rainim pāriet garām. Tā ir Nobela prēmija literātūrā. Uz pasaules skatuves tā pāriet garām visai mūsu tautai un kultūrai. Kāpēc? Raiņa viesošanās Zviedrijā un Norvēģijā uzskatāma par ievadu šādam notikumam ar visas kultūras pasaules atbalsīm. Zviedri ir ieinteresēti gūt simpatijas Latvijā, cerēdami uz Ķeguma spēkstacijas būvi. Tā nu ir, ka literāros vērtējumos reizēm iespraucas arī blakus intereses. Šajā gadījumā tās tikai aizstātu Raiņa darbu vājo pazišanu zviedru sabiedrībā, nemazinot izvēles pareizību. Mūsu augstskolas filozofijas-filoloģijas fakultātei nu

tikai jāmin Raiņa kandidātūra. Te gudri vīri (profesors Šmits un Plāķis) sāk droši no politiskā gala. Rainim jāizstājas no sociāldemokrātu partijas, tikai tad tā lieta var iet. Ja nē, viņiem ir savs pretkandidāts — Jēkabs Janševskis... Kas par to, ka Nobeļa prēmiju nepiešķir par politiku, bet par rakstniecību, ka nevienam kandidātam tur neprasa partijas pasi? Nabaga Dante! Latvijas apstākļos ar savu Dievišķo komēdiju viņš būtu tāpat nobīdīts pie malas, jo savā laikā bija daudz skarbāks un aktīvāks politiķis nekā Rainis. Vai kāds varēja šaubīties, ka Rainis nepazemosies un profesoru prasību nepieņems?

Īss ir Raiņa ceļa posms Latvijas valstī. Literāro aprindu apsīkumam līdzī nāk ideālistam nenovēršamā vilšanās cilvēkos un ilgas atgriezties saulainajā Kastaņolas ciemā, kur palika mākslas jaunradei tik nepieciešamais miers, klusums un dabas krāšņums. Kur Brē kalna brīnišķā kapsētīnā viņš kādreiz vēlējās nobeigt šīs zemes gaitas. Tad 1929. gada septembrī nāk smaga ziņa: Rainis miris... Aplam būtu teikt — Raiņa vairs nav, vai — Rainis aizgājis no mūsu dzīves. Viņš dzīvo un ap viņu cīnās pat vēl šodien. Rainis ir tikai atbrīvojies no sava zemes tērpa.

Braucam uz Jūrmalu, lai Raini pārvestu Rīgā. Lapas jau dzeltē, vasarnieki izklīduši, ielas klusas un tukšas. Pelēkā koka vasarnīcīnā Rainis gul augšējā stāvā. Pēc vēlas, pārdrošas peldes jūras aukstajā ūdenī viņa nogurusī sirds apstājusies. Ar pelēku sedzeni pārklāts, istabas skumjā vienkāršībā viņš izskatās gaišs un mierīgs. Ceļš ir galā. Pa šaurām stāvām kāpnītēm nav viegli viņu nonest lejā, kur gaida apbedīšanas biroja mašīna.

Dziļi atmiņā iespiedies brīdis pie Lielupes. Automobiļu rinda tur apstājas — tilts izgriezts. Samtainas tumsas pilnā rudens naktī tikai mēness met viegli trīsošu lāmu pār Lielupes melnajiem ūdeņiem. Klusēdami stāvam kā pie miroņvalsts Letas noslēpumainā plūduma. Skumjas pēc tā, kas no mums pēkšņi šķīries, ir vēl smagākas par rudens nakts tumsu. Nedzirdama iesmeldzas Uguns un nakts ieskaņa:

Reizi miers tiem gariem solīts —
Mēness staru tilti,
Ved uz jaunu cilti,
Kas to cīņu vedīs galā.

Bija iegūta mūsu tautas mītne — Latvijas valsts, bet cīņa par tās dzīvo, skaidro, veselīgo kodolu, par cilvēka celšanu pretim augstākai garīgai un ētiskai dzīvei vēl tikai sākās. Tā gaida jaunu cilti, kas piepildījumu dos dzejnieka sapņu gariem. Kur tā ir šodien? Kur ir Antiņš, Lāčplēsis, Jāzeps? Vai tikai dzejnieka sapņos?

Tumsā trīs mēness staru tilti... Ir labi, ka šo jauno cilti mēs vēl gaidām — kā dzimtenē, tā svešumā.

FĀBU PILS RĪGĀ

TAUTISKO IECERU SABRUKUMS

Atstājot šaurās istabiņas Parka ielā, Benjamiņš pārceļas solidi iekārtotā pilsoniskā dzīvoklī Andreja Pumpura ielā. Tur šaurā sabiedrībā notiek viņa kāzas ar Emīliju Elku, dzim. Simsoni. Abi ir šķirteņi, abiem ilgāku laiku nācies cīnīties ar formāliem šķēršļiem, lai nodibinātai kopdzīvei dabūtu baznīcas piekrišanu. Salaulā mācītājs Stange. Ceremonija ir īsa un vienkārša, bez kāzu tērpiem un līgas rozēm. Laulību lieciniekos parakstās Arturs Bērziņš un šo rindu rakstītājs. Nodibinās uz pārbaudītām simpatijām dibināta, izturīga un saskanīga ģimene. Tāda tā paliek līdz beigām.

Turībai strauji pieaugot, komforta un reprezentācijas priekam pavairojoties, Benjamiņi savā īpašumā iegūst bij. Fābu pili Krišjāņa Barona ielā 12. Pils ir tukša un neiztaisīta, savam jaunajam uzdevumam nesagatavota. Tas tomēr nerada grūtības, Benjamiņiem nav vairs jāskopojas ar līdzekļiem savu personīgo ērtību labā. Tikai jāizlemj, kā jauno mītni glītāk un cienīgāk iekārtot. Kā jau paradīs, Benjamiņš arī šajā jautājumā aprunājas ar vecākajiem darba biedriem redakcijā.

Ierosinājam domu plašajās bēniņu telpās, kur apgaismojums viegli ierīkojams no augšas, izbūvēt salonu latviešu gleznu, skulptūru un daiļamatniecības darbu izstādēm. Ja

no katra mākslinieka, kas tur rīkotu savu izstādi, ņemt tikai vienu vērtīgu, lietpratēju izraudzītu darbu, tad gadu ritējumā sakrātos ievērojama mākslas kolekcija, kaut kas līdzīgs slavenajai Tretjakova galerijai Maskavā. Šo krājumu pils īpašnieki vēlāk varētu uzdāvināt pilsētai vai valstij. Tā izaugtu Benjamiņa mākslas galerija vai muzejs par tautas sanestiem grašiem un paliktu kā Jaunāko Ziņu izdevēju cienīgs ieguldījums latvju kultūrā.

Sākumā šis ierosinājums pils īpašniekiem liekas pieņemams. Vēlāk viņi to pamatīgi pārdomā un izlemj citādi. Viņu mītne ar šādu salonu kļuva it kā visiem atvērta, publiska. Viņi vairs nevarētu atrasties vieni un suverēni savā pilī, kur atradīsies arī lielas vērtības, kas kairinās svešas acis. Nodomu atmet.

Ierosmju devēji, ja nu ir aicināti to darīt, neatlaižas. Varbūt pilī varētu izveidot latviskas reprezentācijas telpas? Varbūt tā — ar Anša Cīruļa vai Jūlija Madernieka mēbelēm un paklājiem. Ar Ludolfa Liberta vai Niklāva Strunkes sienu un griestu gleznojumiem. Ārzemniekus tas ieinteresētu.

Nē! Benjamiņa kundze noteikti pretojas. Piedzīvojumi jau rāda pavisam kaut ko citu. Kāds prezidents Latvijas sākumā mēģinājis pacienāt ārzemju diplomātus ar latviešu skābputru. Un kas no tā iznācis — blamāža! Visvairāk par to smejas paši latvieši. Ir starptautiski pieņemts šādas telpas iekārtot noteiktā stilā un to izdara īpaši arhitekti, kādu mums vēl nav. Telpu iekārtošanas speciālistu aicina no Berlīnes. Viņš nosaka, kādi gobelēni un paklāji, kādas tapetes, lustras un mēbeles jāiegādājas. Tikai Benjamiņa kundzes adoptētā māsa Annijas dēla Juŗa istabai uzdod arhitektam Laubem sagādāt latviskas mēbeles. Laubem ir cienīgs un skanīgs vārds, bet maz saskares ar latvisko gaumi un stila meklējumiem. Kaut ko tumšsarkani nokrāsotu viņš sagādā, pamatā ņemdams lauku istabu. Diemžēl, šī vienkāršā lauku istaba nu pagalam neiederas apkārtējā greznībā. Latvisko tā neceļ, bet kompromitē. Benjamiņi to klusībā saprot un viesiem latvisko telpu nerāda.

Ierosinātāji joprojām neatlaižas — vēl paliek pagraba telpas. Vai tur nevarētu izveidot tādu kā alus, teiksim labāk, latviskā miestīņa istabu. Strunkem ir īpata gaume,

bagātas krāsas un reizēm arī teicama jautrības izjūta. Ja sienu panno rādītu vislatviskāko svētku — Līgo nakts ainas ar aizdegtām darvas mucām, ozollapu vainagiem, skalbju zobeniem, miestīņa mucām un dabas skurbuma apņemtiem līgotājiem, tas būtu kaut kas romantiski skaists un savdabīgs. Jaunākās Zipās taču arvien uzsveram un ieteicam nacionālo momentu kā mākslā, tā kultūrā un pat saimnieciskajā dzīvē.

— Ko mēs avīzē rakstām, tas ir tas, kas patīk mūsu lasītājiem. — Ļaudis runās, ka savā mājā esam ierīkojuši krogu vai etnografisku mūzeju. Alus vakarus rīko vācieši, tie nav latviska paraža. Un pagrabs mums nepieciešams citām vajadzībām. Kur tad novietosim savus uztura un dzērienu krājumus?

Ir jau savs pamats šādam viedoklim, ne saimniecisks vien. Visa celtnē ir veidota arhitektoniskā stilā, kam ar latvisko nav nekādas radniecības. Tik centīgi pārlatviskojot, iznāktu mists — ārpuse ar iekšpusi vairs nesaderētos kopā.

Latviskās ieceres sabrūk. Ierosinātāji jūtas it kā sānis nostumti, mazliet ieskrambāti savā pašapziņā. Kam tad vajadzēja aicināt ar padomiem, ja tie nekur neder?

Pils dabū dārgu un greznu standartiekārtu. Latviešu mākslinieks tur pavīd tikai B. Dzeņa bronzas lējumā (Benjamiņa galva), J. Tilberga ideālizētos Emīlijas un Antona portretos un kādā V. Purvīša ainavā. Liekas, kaut kas vēl atradās arī Juŗa istabā. Cienīgu vietu lielajā salonā ieņem kāda zviedru gleznotāja (vārdu neatceros) apbrīnojami mīkstās, svaigās krāsās tverts ziemas skats — sniegs un ūdens. Par dārgu naudu tas nopirkts zviedru mākslas izstādē, lai kaut cik mīkstinātu avīzes nelāgās attieksmes ar zviedru sērkociņu trestu, kas jūtas kompromitēts. Latviešu grāmata neiederas šādās telpās, nav arī tik grezna un nekad nesaista īpašnieku ievērību.

Jaunāko Zipu lasītājiem joprojām centīgi ieteicam visu latvisko, ar politiku sākot, ar tautas tēripiem un tautiskiem ēdieniem beidzot. Tauta tā vēlas.

CIEMĀ

PIE MAKSIMA GORKIJA

DZINTARA VELTE — UZ RIETUMIEM
VAI AUSTRUMIEM — NOINDĒTAIS RAKSTNIEKS

Krievu tautai pagājušā paaudzē vokālā un rakstu mākslā ir divas dižas personības. Ar apbrīnojamu spēku un apdāvinātību abas laužas no tautas dzīves dziļumiem un iegūst skanīgus vārdus starptautiskā kultūras pasaulē. Runa te ir par Fjodoru Šaļapinu un rakstnieku Maksimu Gorkiju. Sākumā abi iet vienā virzienā, iekļaudamies tā laika revolūcionārā intelligencē, tad kāds nejaušs gadījums izšķir katru uz savu pusi. Dziedādams operā Dzīvība par caru, Šaļapins dziļi paklanās pret cara ložu, no kuŗas viņam aplaudē Nikolajs II. Tas ir smags plīķis visai krievu progresīvai sabiedrībai, kas Šaļapinam tagad demonstrātīvi pagriež muguru. Gorkijs paliek opozicionāru vidū, līdzdarbojas pagrīdes kustībā pret monarchiju, un 1904. gadā viņu Rīgā apcietina cara žandarmērija. Boļševiku apvērsuma laikā Šaļapins un Gorkijs atstāj Krieviju, dodas uz Rietumiem.

Latvijas valsts pirmajos gados reizē ar rakstnieku Pāvilu Rožīti braucam uz Itāliju. Ir vasara. Aiz Alpiem neganti karsts. Vagonā jāsvīst un jāslāpst — trūkst gaisa. Lai grūtībām tiktu vieglāk pāri, tās jāņem no jautrās puses. Viktors Eglītis kādā savā braucienā ir jau uzrakstījis klasiskas rindas:

Es lobu bumbieri ar nazi,
Un Apenīni paliek mazi...

Kāpēc mums ko līdzīgu nepamēģināt? Drīz pants ir gatavs, tas skan šādi:

Ritirata!
Traki krata.

Nav uz galvas sausa mata.

Viena strofa vairāk nekā klasiķim, kaut latviskā tulkojumā tā neskan īsti labi. Uzraksts Ritirata itāļu vagonos nozīmē to pašu, ko WC. Bet tas jau ir sākums, ja netrūkst ritma un atskaņu.

Kad Venēcija un Milāna, Florence, Roma un Neapole izpētīta, apmetamies elpu atvilkt Kapri salā. Izvīzinājušies ar ferrovia funicolare (elektrisko zobratu dzelzceļu), izpel-dējušies Grande un Piccolo mariņā, pa miršu birzīm uz-kāpuši kazas (capri) muguras visaugstākajās vietās, atce-ramies, ka mums te vēl kaut kas darāms. Jāapciemo Mak-sims Gorkijs.

Rakstnieks dzīvo Soronto pilsētiņā, aiz Neapoles jūras līča, Vezuva tuvumā. Dabūjam motorlaivu un braucam turp. Atrast nav grūti. Balts divstāvu nams, tuvu krastma-lai. Augšējo stāvu noīrējis Gorkijs ar savu ģimeni. Mēs no Rīgas, no Latvijas. Sākumā jāizrunājas ar kādu dāmu. Kas mēs un kāpēc ieradusies? Gorkijs pats ir piesardzīgs, vēl nerādās. Sakam, ka no rakstnieku pasaules. Esam atveduši mazu dāvanu — dzintara spalvas kātu. Tādu sīku atzinības apliecinājumu par latviešu rakstnieku darbu krājumu (Latyšskije sborniki) rediģēšanu un izdošanu krievu valo-dā.

Ar to pietiek. Dāma aiziet (varbūt tā bija Gorkija dzīves biedre, mūs neiepazīstināja), iznāk Maksims. Viņš nav vairs tas Gorkijs, kādu bijām redzējuši uz pastkartiņām un pie Dziesmas par vētras putnu. Ar bumbuļauklu sajožtais, pāri biksēm izlaistais krievu kreklis pazudis. Kalsnais vīrs ar tipisko krievu strādnieka seju, kas nav iedegusi dienvi-du saulē, bet kļuvusi vecāka, krunkaināka, stāv mūsu priekšā. Ģērbies vieglā, baltā linu drānas uzvalkā un itāļu zīda kreklā ar valēju apkakli. Sasveicināties, apsēžamies uz balkona ar skatu uz spilgti zilo jūru un nu sākas garas sarunas par rakstniecību. Gorkijs diezgan labi pazīst mūsu vidējās paaudzes rakstniekus, bet jaunākie viņam sveši. Par tiem jāstāsta daudz un pamatīgi. Viss interesē rakst-nieku, kas cara laikā pats dažas reizes bijis Rīgā un rakstī-jis atzinīgus vārdus par latviešu tautu.

Pa to laiku blakus istabā uz galda nolikts krievu samo-vārs — jāiet tēju dzert. Gorkijs, vecs tuberkulozes slim-nieks, rij pie tējas nevārītas olas un ieteic arī mums to da-rīt, esot labs līdzeklis pret plaušu kaiti. Ar vērīgu aci itāļu dzīves praktisko pusi aplūkodams, viņš silti ieteic arī mums nopirkt tādus linu un zīda kopauduma kreklus — esot viegli, vēsi, izturīgi. Šo to tie itāļi protot labāk par

krieviem ražot. Daudz vēl būšot viņa atpalkkušajiem brā-
ļiem jāmācās, lai tiktu kopsolī ar Eiropu.

Par politiku nerunājam. Tikai pie beigām Gorkijs ievai-
cājas:

— No Krievijas nu esat aizgājuši. Es to saprotu. Par
daudz rūgtu atmiņu jums sagādāja cara režīms un baronu
privilēģijas. Uz kuŗu pusi tagad domājat griezties?

— Paši uz savu! — mēs droši atbildam. — Un jūs?

— Man vēl kādu laiku te jāpaārstējas. Tad redzēšu, ko
tālāk iesākt.

Saprotam.

Gorkijs ir brīvprātīgs trimdinieks, ko boļševiki labprāt
abām rokām saņemtū pretim, bet pats viņš vēl nav izšķī-
ries par rietumiem vai austrumiem. Boļševiku režīms vēl
nav nostabilizējies. Iekrist tā apkampienos nozīmē slavēt
bez atkāpšanās visu, kas tur notiek. Ja nu viņu vietā kādu
dienu nāk sociāldemokrati vai sociālrevolūcionāri? Veselī-
gais zemnieka prāts (krepkij mužickij um) liek Gorkijam
nogaidīt, nepārsteigties.

Noticēdams skaistiem, bet viltīgiem vilinājumiem, vē-
lāk Gorkijs atgriežas Maskavā. Tur viņu iztaisa par sociālā
reālisma tēvu un skolotāju, pēc tam noindē. Staļins pavēl
inscenēt žīdu ārstu prāvu, bet žīdiem pret Gorkiju nav
nekāda ļaunuma uz sirds.

AGLONAS TORŅI

LIELAIS FANTASTS — MAZĀ MINJONA —

LATVIEŠU KANTS

Rīdzinieki, kas divdesmitos un trīsdesmito gadu sākumā
apmeklē Švarca kafejnīcu, tur dien dienā sastop kādu
šķietami nedalāmu trijotni — divus gara auguma kungus,
vienu, mazu apaļīgu dāmu viņu vidū. Zobgalīgi ar labsir-
dīgu smaidu abus kungus dažkārt dēvē par Aglonas tor-
ņiem, lai gan ar īsto Aglonu viņiem nav nekāda sakara.

Viens no viņiem gan kādreiz jaunībā studējis teoloģiju, bet vēlāk to atmetis un pievērsies tautsaimniecībai, ģeografijai un statistikai. Ar tām viņa vārds kļuvis starptautiski pazīstams, viņš izvirzījies latviešu zinātnieku vispirmajās rindās. Šis slaidais, kalsnais, drusku uz priekšu salikušais kungs ar neparasti augstu pieri, iesirmu bārdu un kuplām ūsām. Tās apsedz lūpas tādā mērā, ka vieglu, gandrīz bērnišķīgu smaidu, viņam runājot, var manīt tikai šaurajās, īsredzīgajās acīs aiz acēnu stikliem. Tas ir profesors Kārlis Balodis. Daudzi tā laika prātīgie un praktiskie darbinieki, arī saeimas deputāti, viņu dēvē par plaša vēriena fantastu, kuŗa idejas neesot piemērotas mazās Latvijas reālajiem apstākļiem. Profesora skaitļu atmiņa ir apbrīnojama, viņa ideju avoti nekad neizsīkst, par savu projektu iedzīvināšanu viņš grib cīnīties arī ārpus augstskolas auditorijas — presē, saeimā. Tas Balodi pietuvina Jau-nākām Ziņām, kur viņš atrod iespēju brīvi izteikties, par savām domām atbildēdams pats ar savu autoritāti.

Tiesa gan, savos pasākumos prof. Balodis ir piedzīvojis vairākas neveiksmes. Viņa ideja deviņdesmitajos gados par divu kolosu sadursmēs nemītīgi apdraudētās un nomāktās latviešu tautas pārcelšanos no Rietumu-Austrumu kara lielceļa — Baltijas telpas uz brīvo, plašo un mierīgo Brazīlijas līdzenumu, ir neapšaubāmi labi domāta un ar prātu pareizi izkalkulēta. Neiekalkulētas palikušas tikai tās dzi-lās, mistiskās, ar prātu neaptveramās saknes, kas saista tau-tu un zemi, ar kuŗu tā gadu tūkstošos saaugusi nedalāmā vienībā. Izceļošanas akciju ievada, tās ierosinātājs pats dodas uz Brazīliju, bet drīz no turienes atgriežas, savos novērojumos vīlies. Pēc pāris gadiem viņš dodas uz Ufas latviešu koloniju, lai tur pārliecinātos par izceļotāju dzīves iespējām Urālu apgabalā. Bet arī tur izredzes nav tādas, kas pamudinātu latviešus uz plašāku izceļošanu, nodroši-nātu viņiem atbrīvošanos ne vien no vācu baronu jūga, bet arī no krievu ierēdņu nepiepildāmā apetīta. Latvieši pa-liek savā zemē, bet plašā vēriena fantasta bažas par viņu nebeidzamo Golgatas ceļu zem divu varu dzelžainajiem zābakiem laika ritējums ir pierādījis par pamatotām.

Kādreiz kopā ar svaini prof. Balodis iepērk muižu bij. Austroungārijā, tagadējā Čehoslovākijas daļā, lai tur ievestu jaunas racionālās saimniecības metodes. Kādas

panākumus tās būtu devušas, to neviens nevar pateikt. Muižu drīz vien atsavina valsts — zem virsslāpa atrasti vērtīgi izrakteņi. Likums nosaka, ka tie pieder valstij, kurai tādā gadījumā ir tiesība zemi pārņemt savā īpašumā, to atsavināt. Šī personīgā neveiksme prof. Balodi sarūgtina. Pēc tās nāk viņa lielā uzvara, kas izglābj vācu tautu no saimnieciska chaosa pirmā pasaules karā un vēl tagad smagos brīžos palīdz kā karotājām, tā nekarotājām tautām.

Berlīnes augstskola piekomandē prof Balodi vācu kara ministrijai, kur viņš izstrādā kartiņu sistēmu pārtikas un citu nepieciešamo preču taisnīgai sadalei. Bloķētā Vācija šo sistēmu tūlīt izlietā, tā paglābdamās no bada nemieriem un spekulāciju posta.

Pametis savu izcilo stāvokli Vācijā, prof Balodis jau 1919. gadā pārnāk uz Rīgu, lai ziedotu savus spēkus un zināšanas Latvijas jaunajai augstskolai. Viņa pirmā cīņa te ir par Daugavas aizsprostošanu un lielas spēkstacijas celšanu, lai ar lētu elektrību apgādātu jaunās valsts rūpniecību un lauksaimniecību. Viņš uzsāk enerģisku kampaņu Jaunākās Zīpās, ar visos sīkumos izstrādātām aplēsēm apstaigā saeimas un valdības locekļus. Tiem vēl pagasta apmēru domāšana: viņi rausta plecus, purina galvas, ar smīnu atvelkas sānis. Profesora skaitļi liekas pārāk lieli un smagi, lai tos ietilpinātu mazās valsts budžetā. No ārējā aizņēmuma viņi baidās kā no nepanesamas nastas. Tūlīt rodas arī atsevišķo grupu apsvērumi: kas no šāda ieguvuma mantos vairāk, kas mazāk? Rūpniecība vai lauksaimniecība? Pēdējās pārstāvji nostājas opozīcijā pret tādu izšķērdību. Kaut gan lielais fantasts šoreiz pirmā gājienā zaudē, viņa ideja tomēr pēc nedaudz gadiem uzvar, to iedzīvina un ar to lepojas tie paši sākumā nepiekāpīgie opozicionāri. Rodas ar zviedru palīdzību uzceltais Ķegums.

Prof. Baloža otra fantastiskā ideja nosusināt Rīgas pievārtē esošo, saimnieciski neizmantoto Tīrelpurvu, pārvēršot to vērtīgās kāpostu plantācijās, vēl tagad gaida savu iedzīvinātāju. Arī te profesoram netrūkst plānu un aplēšu, kas liekas pavisam reāli kalkulētas. Bet Latvijā nav vēl zemes trūkuma, kādu izjūt Vācija, Itālija un citas bieži apdzīvotās zemes. Šis sapnis paliek uz papīra. Kādreiz to tomēr iedzīvinās un varbūt tad kāds arī atcerēsies plašā vēriena latviešu tautsaimnieku, kas savās zināšanās

bija bagāts kā Rokfellers, savās idejās neizsīkstošs, savā pārliecībā drošs un neatkarīgs cīnītājs pret visāda veida korupcijām un partiju veikaliem. Tagad viņš gul vien-
tuļš un aizmirsts zem vecajiem kokiem Rīgas Lielajos
kapos.

Otrs kungs jau pieminētā trijotnē ir Baloža svainis prof.
Pēteris Zālīte. Viņš kā viens no pirmajiem latviešiem pa-
gājušā gadsimta 90. gados beidzis Jēnas universitāti ar
Dr. philos. gradu. Pēc ilgām redaktora gaitām beidzot
kļūst profesors Latvijas augstkolā. Augumā druknāks par
Balodi, gludi skūtu seju, paretiem matiem, kas negrib
sirmot. Viņš kustas mierīgi, runā lēni, pašapzinīgi, vien-
mēr par kaut ko viegli smīnēdams. Katra runāšana vecu-
ma dienās kļūst tik gara un vispusīga, ka nabaga klausītā-
jiem profesors liekas bīstams sarunu biedrs. Pat draugi no
viņa izvairās. Manīdams, ka kāds kļūst nepacietīgs, Zālīte
viņu cieši satver aiz mēteļa vai žaķetes pogas un neatlaiž
tik ilgi, kamēr pats runājot nokusis.

Prof. Zālītes iemīļotākais filozofs un lielākā autoritāte
ir Imanuels Kants. Par Kanta darbiem grāmatās un pe-
riodikā viņš publicējis daudzas apceres. Tāpēc rakstnieku
apriņdās viņu nosaukuši par latviešu Kantu. Šāds apzīmē-
jums Zālītēm pašam gluži labi patīk. Vadot Mājas Viesa
Mēnešrakstu, viņš tuvāk saskāries ar tā laika rakstnie-
kiem — Blaumani, Niedru, Poruku un citiem. Par tiem
Zālīte labprāt mēdz pastāstīt nopietnus vai jocīgus atga-
dījumus. Tā rodas nostāsti par Blaumaņa caurajiem zā-
bakiem, ar kuriem viņš kompromitējis labāko aprindu
viesības, par Niedras veikalnietu un trumpotāja izcilām
spējām. Tās viņš liek lietā tūlīt pēc tam, kad kapu svētkos
pamatīgi izraudinājis lauku sievietes. Poruks, kā jau stu-
dents, nemitīgi kāvies ar naudas badu, lūdzis avansus, bet
kad tos saņēmis, pazudis starp zelta jaunatnes jaut-
rajiem krāsnešiem un apsolītie darbi palikuši neuz-
rakstīti. Tad Zālīte nolēmis rīkoties citādi: viņš avansa
tīkotāju ieslēdzis kādā redakcijas istabā un nelaidis laukā
tik ilgi, kamēr stāsts vai dzejolis bijis uzrakstīts.

Kāds latviešu rakstnieku vakars pirmā vācu okupācijas
laikā 1918. gadā. Ar lielām grūtībām, Zālītem enerģiski
rīkojoties, izdodas dabūt vācu militārās policijas atļauju
pulcēties Rīgas Latviešu biedrībā. Lielā zāle pilna latviešu

sabiedrības — tāds vakars kara laikā ir vienīgais. Rindā stāv 13 rakstnieki un dzejnieki, savu darbu lasītāji, bet priekšgalā aiz neapdomības nostādīts Dr. philos. Pēteris Zālīte ar savu ievadrunu. Rakstītāja nelaime ir šo vakaru vadīt. Ticis uz katedras, Zālīte sev priekšā noliek krietnu kaudzi grāmatu un piezīmju lapu, tad nokrekšķinās, ieņem malku ūdens un mierīgi sāk lasīt Fausta prologu debesīs. Seko kaut kas no Kanta, Nīčes, tad atkal garš citāts no Fausta, Raiņa tulkojumā. Manīdams, ka stundas ceturksnis, kas runātājam piešķirts, sen jau pagājis, vakara vadītājs kļūst nemierīgs. Pirmā rindā sēdēdams, viņš izvelk kabatas pulksteni, paceļ to uz augšu un neatlaidīgi rāda runātājam. Nelīdz — viņš neskatās. Kad stunda jau pāri, kļūst tā kā žēl izjokoto kollēgu, pieceļos, eju uz skatuves. Katedra novietota pavisam tuvu aizvērtam priekškaram, tas mazdrusciņ pavežas, kāda roka satver Zālītes ketoveja spārnu un velk to uz savu pusi. Runātājs tik viegli nepadodas — abām rokām viņš pieķeras katedrai un turpina savu sakāmo. Izmisis paskatos pulkstenī — vēl atliek pusstunda. Tai pašā mirklī kāda doma iešaujas galvā. Steidzos pie kollēgām, kas nosēdušies pašā pēdējā rindā. Sākam visi enerģiski aplaudēt. Tas līdz. Kāds pusducis tomēr, veikli lasot, vēl dabū parādīties publikai. Zālīte nav dusmīgs. Viņš jau saprot, bet īsāk izteikties nevar.

Kad tajā pašā gadā tikko pieminētā vakara vadītājs par kādu agrāk sarakstītu brošūru „Vācieši Kurzemē un viņu kolonizācijas plāni“ kā politiskais gūsteknis iekļūst Rīgas citadelē, Zālīte ar lielu sirsnību un centību gādā, lai viņu drīzāk atbrīvotu. Tiesa gan, viņš pats šai brošūrai rakstījis ievadu, kas arī viņu var kompromitēt, tomēr Zālīte neatlaidīgi apstaigā vācu militārās iestādes un beidzot no visreakcionārākā vācu muižniecības ideologa Dr. phil. Serafima dabū galvojumu par ieslodzīto. Zālītem izdevies pārliecināt, ka latviešu publicistu turēt apcietinājumā ir Baltijas vāciešu necienīgs darbs. Vecajam Serafimam, pret ko visu laiku tik nikni biju cīnījies, par šo pakalpojumu varēju pateikties tikai pēc vairākiem gadiem kādā preses pieņemšanā. Ārlietu ministrs Meierovics to rīkoja Vācijas žurnālistu delegācijai, kurā atradās arī trimdinieks Dr. phil. Serafims.

Pēteris Zālīte nav Jaunāko Ziņu līdzstrādnieks parastā

nozīmē. Filozofijas tēmas neiederas dienas laikrakstā. Toties viņš saeimas vēlēšanu laikā čakli raksta sludinājumu daļā. Tur parādās veselām lappusēm gaŗi raksti. Abi ar Balodi viņi pārliecinājušies, ka augstais simts no malas nav ietekmējams, pašiem jātiek tajā iekšā. Viņi nerīko nekādas tautas sapulces, nebrauc aģitēt pagastu mājās vai strādnieku biedrībās, bet pilnā mērā palaujas uz savu autoritāti un Benjamiņa avīzes metienu. Laudis brīnās: kur tie profesori grābj tik daudz naudas, ar ko dārgos sludinājumus samaksāt? Redakcija un izdevēji klusi simpatizē prof Baloža drošai un tīrai līnijai saimnieciskajos jautājumos, tāpēc dod viņiem tik prāvu atlaidi, ka to nākas turēt slepenībā, lai neradītu pretenzijas citās grupās. Iznākums — abi profesori saeimā gan iekļūst, bet drīz pārliecinās, ka divām balsīm un argumentiem tur bez andelēm irniecīga nozīme. Beidzot abi draugi — ne aiz goda vai varas kāres, kādas veikalus glābdami, kā to vēlāk izdara kāda cita grupa — sāk prātot par valsts varas pārņemšanu, lai glābtu Latviju no nemākulībām un korupcijām. Saimnieciskās dzīves kārtošana paredzēta prof. Balodim, kultūra un izglītība prof. Zālītem, militārā vadība pulkv. V. Ozolam. Pēdējais ir nenoliedzami krietns lietpratējs savā speciālitātē, veco latviešu strēlnieku virsnieks ar krievu kara akadēmijas izglītību, bet tikpat svaids un neveiksmīgs politiķis, kas no šīs kaites nespēj atbrīvoties un beidzot pazūd spāņu pilsoņu karā. Viss labi izdomāts, trūkst tikai viena sūkuma — armijas vai aizsargu, ar ko šo varu iegūt. Tā vara vēl paliek saeimai.

Abu profesoru labais gars, kas viņus visur pavada un vienmēr rūpējas par viņiem kā par lieliem bērniem, ir Zālītes dzīvesbiedre Minjona. Ar šo vārdu viņa sarakstījuši pirmo latviešu pavāru grāmatu — krietni prāvu tiem laikiem, un šis literārais vārds viņai paliek arī pilsoniskajā dzīvē. Minjona ziņā atrodas māja, virtuve, itin visas praktiskās gaitas. Viņa vēl atrod laiku noklausīties arī abu profesoru lekcijas augstskolā, kopā ar viņiem ik dienas pasēdēt kafejnīcā. Kad nomirst šī čaklā, gādīgā sieviete, par kuŗu droši var teikt Ģētes vārdiem: „Mūžīgi sievišķais augšup mūs ceļ“, abi profesori jutās kā no laivas izsviesti. Zālīte vecuma dienās, vientulības nomākts, apprecas otru reizi, bet izvēle izrādās ļoti nelaimīga. Pamests nožēlojamā

stāvoklī, šis lielais un skaidrais ideālists, kas veselu laikmetu vada latviešu rakstniecību, pazemots un sarūgtināts kļuvis šķīrās no dzīves. Arī viņš apguļas Lielajos kapos.

Atmetot jokdaņu smaidu, simboliskā aspektā abas šīs tīrās un kultūrālās personības tiešām paceļas kā divi balti torņi pāri sava laika pelēkiem ciemiem un sīkām noriņām.

NOŠAUJ MANI —

ES NEGRIBU IET UZ SKATUVI!

ČECHOVA DOMAS

PAR LATVIEŠU MĀKSLAS SŪTIBU

Dubura kursi devuši veselu aktieņu paaudzi latviešu teātrim. Viņa darbu cenšas turpināt Zeltmatis, vēlāk Feldmanis, Dailes un Strādnieku teātris savā studijā. Tomēr trūkst kvalificētu skatuves mākslas paidagogu, ir darba darītāji ar vērojumiem savā pasaulē, bet tiem nav kopējas izpratnes, teoretiska pamatojuma. To saprot Latviešu aktieņu arodbiedrība, tolaik Voldemāra Švarca vadībā. Apstākļi sagādās tā, ka, pašmājas intrigantu vajāts un negribēdams atgriezties boļševiku valstī, pie mums ierodas Maskavas otrā Dailes teātra direktors un mākslinieciskais vadītājs Michails Čehovs. Aktieņu arodbiedrībai nu padoms rokā — jādibina teātra skola M. Čehova vadībā. Viņa viesizrādes notiek kā latviešu, tā krievu teātrī. Staņislavska līdzgaitnieks un viņa teorijas (Mana dzīve mākslā) pārvērtējs praktiski pielietājamā sistēmā (Skt. Č. darbu *The actor*, izd. ASV), Čehovs ir dziļa, spēcīga personība kā skatuves paidagoģijā, tā režijas un tēlošanas mākslā.

Teātra skolu 1923. gadā atklāj izglītības ministrs Atis Ķeniņš. Pieaicina arī Zeltmati un citus nepieciešamos latviešu paidagogus. Telpas dod Konservātorija. Laikam pa-

klusām domādams iegūt Jaunāko Ziņu drošu atbalstu, Švarcs ierodas pie Benjamiņa. Viņš lūdz atļaut ieņemt atbildīgajam redaktoram oficiālā vadītāja posteni jaunajā skolā. Par šo nodomu Švarcs ar izraudzīto vēl nav runājis. Redaktors ir pārsteigts, kad Benjamiņš par to ziņo. Viņš neliedz, bet ar stratēģa gudrību ieteic laiku un spēkus nesaskaldīt divās frontēs. Tā notiek. Švarcs pats kļūst par labu vadītāju, bet redaktors par centīgu brīvklausītāju viņa skolā. Lekcijas līdz ar audzēkņiem klausās vairāki profesionāli aktieři. Protams, ir arī tādi gudri un pašapziņīgi sava aroda pratēji, kuriem tur nav nekā ko meklēt. Laimīgā, sajūsmas spārnotā jaunatne! Ar kādu varenu, filozofiski plašu vērienu te prot un spēj viņai rādīt mākslas mirdzošos apvāršņus un dziļo nopietnību. Čehova asistents Viktors Gromovs ātri iemācās latviešu valodu. Praktiskos vingrinājumos pielietā arī jogu elpošanas metodi, ciktāl tā noderīga skatuvei. Katru lekciju rūpīgi pieraksta un nepieciešamo tulko režisors Jānis Zariņš — mūsdienu izcilākais latviešu skatuves pēdāgogs, kam tagad jānīkst pie apputējušām grāmatu kaudzēm kādā Londonas pagrabiņā. Vai skatuves diletantismā iemigusī trimda kādreiz sapratīs, ko nozīmē šis drāmatisks konstatējums?

Čehovam, kas slimo ar angīna pectoris, pašaieliedzīgais darbs teātra skolā nav algots amats, viņš to uzskata par likteņa sūtību. — Lielās tautas sabruks materiālismā un varas kārē, — viņš saka. — Mākslas renesanse nāks atkal no mazajām tautām. Latvieši stāv Eiropas krustceļos. Ja vien lielie šo senseno, gadsimtus pie zemes nospiesto āriešu tautu neapriš un neuzsūks, viņas atmodinātā māksla un gara kultūra mirdzēs uz visām debespusēm...

Par paidagogu Čehovu aicina uz Šveici un Angliju, par režisoru uz Parīzi, filmām — uz ASV. — Es palieku te, — viņš noteikti atbild. — Latvieši ir skatuves mākslai izredzēta tauta.

Tie nav glaimi, drīzāk aizrautība. Šis cilvēks ir par lielu un ētiski tīru, lai kādu pirkto ar saldu vārdu. Rīgā viņš parāda arī savas režisora un inscenētāja spējas. Parsifalam uz Nacionālās operas skatuves viss sekli un sīkumaini reālais pazudis sidrabainu virvju vizionārā pasaulē. Dekorātors Liberts pareizi sapratīs inscenētāja nodomu. Grāla leģenda skan un dzīvo savā īpatnē pasaulē, ciešā saskanā ar

Vāgnera mūziku. Scēniski koncentrētā izrāde ik skatā saka: māksla nav amats, māksla ir jaunrade, garīgs cēlkalpojums cilvēka dvēselei.

Savos tēlojumos Čehovs gandrīz vienlīdz spilgts un savdabīgs kā drāmatiskajās lomās (Jānis Briesmīgais, Ēriks XIV un Hamlets Nac. teātrī), tā komiskajās (Čehova viencēlienais). Un tomēr — dīvains, gandrīz nepārvaramas bailes viņu sagrauj katru reizi pirms izešanas uz skatuves. Kas zina, kur un kā tās radušās mākslinieka zemapziņā. Pats viņš arvien izvairās par tām runāt. Kādreiz pirms Hamleta izrādes atradu viņu aktiešu ģērbistabā pilnīgi sabrukušu, bezcerīgi apatisku. Piepeši šis pusmirušais cilvēks iespiež man ieroci rokā un iesaucas:

— Vaņa, glāb! Nošauj mani — es negribu iet uz skatuves!

Varbūt mans draugs depresijas stāvoklī šo kaut kur dziļi slēpto vēlēšanos pārlietu akcentē un tā izlaužas neapzināti uz āru. Tas nav tikai rampas drudzis — viņš gluži labi zināja un bija mācījis kā aktierim no šī satraukuma atbrīvoties. Priekšskaram atveļoties, mistiskās bailes un nomāktība viņu drīz atstāj. Vietā stājas psihiskas jaunrades dzīvā degsme ar savu dziļo garīgo prieku.

Čehova garīgais es neatlaidīgi tiecās uz reliģijas sfairu, uz transcendentālo pasauli. Daudz esam sprieduši par kristiānismu, hinduismu, Budas dievišķo mācību. Viņam augstākais inkarnācijas ideāls ir Kristus, uzskatu izmaiņas partneris ir iemīlojis gaišo un cilvēcīgo, ārieša sirdij tuvāko Krišnu. Čehovu savaldzinājis teozofijas jaunais atzarojums antropozofija, kuņas rosinātājs Rūdolfs Šteiners Šveicē nodibinājis Geteanumu (gara zinātnes brīvo augstskolu). Spraigās debatēs par šīm vērtībām Čehova pāris istabās Merķeļa ielā dažkārt nemanot pienāk rīta stundas.

Arī te notiek kaut kas dīvains, grūti izprotams. Savā praktiskā ikdienas domāšanā mākslinieks bieži parādās sīkumaini ķildīgs, iespītīgi nepaklausīgs. No savas pirmās sievas, filmaktrises Olgas Čehovas viņš šķīries varbūt šo pašu neizprotamo niķu dēļ. Otrā sieva, dzim. Siverte, liekas, dziļi un saudzīgi saprot savu vīru, bet viņa sīkumos ķildīgo iedabu nespēj grozīt, kaut gan taisnība parasti izrādās viņas pusē.

Tad atāust tas saulainais 15. maijs. Pie mana seno dienu drauga, rakstu un mākslas kameras priekšnieka Jūlija

Druvas čakli aizsteidzas tie, kas klusībā jutušies atstumti un pazemoti. Nu visam jābūt latviskam no viena gala līdz otram. Vadonis tā deklarējis. Visu krievisko vai vācisko laukā no mūsu zemes! Paši visu labāk izdarīsim. Ko gan Druva tur var iebilst? Protams, pašu ļaudis jāliek pirmā vietā. Čehovs aizbrauc uz Ņujorku, vēlāk Anglijā nodibina viņa vadītu skolu — internātu. Sievas ietekmē Gromovs repatriējas un — pazūd bez vēsts.

Teātra skolai ieceļ citus vadītājus. Audzēkņi protestē, instāžas un apdāvinātā režisora V. Pūces vadībā nodibina paši savu drāmas studiju Olava komercskolas telpās. Tur turpinās interesants, vērtīgs un saskanīgs darbs. Pusceļā pamestā jaunatne saviem spēkiem laužas uz priekšu.

Kad rodas izdevība piedalīties poļu lepnā dīzelkuģa Maršals Piłsudskis pirmā braucienā no Gdinas uz Ņujorku, viņi lūdz aizvest iemīļotājam skolotājam albumu ar savu inscenējumu uzņēmumiem un ceļa spieķi, kura sudraba rokturī iegravēti visu viņu vārdi un pateicība. Miša kļūst pavisam sentimentāls (agrāk tā nekad nav gadījies), kad Empire State Building galotnē viņam pasniedz šīs mazās dāvanas no latviešu jaunatnes, kurai viņš kādreiz tik sirsnīgā pārlicībā gribēja sagādāt pasaulē skanīgu vārdu.

Svītru pārvilkta sava tēva pagasta ideoloģija. Bet arī tā mums ir devusi dažu vēl šodien noderīgu mācību.

DĀMA BALTĀ VILLAINĒ

LATVISKA MĀJA RĪGĀ —
SPRĪDĪŠI — KLŪMIGA DĒKA

Sens, sens tas laiks, kad dāmu ar baltu villaini plecos pirmo reizi ieraudzīju vecā Rīgas latviešu biedrības nama teātra zālē. Lēni un mierīgi, kā parādība viņa soļo pa vidus eju uz skatuves pusi, un visa zāles publika pieceļas kājās. Mēs balkona vislētākajās vietās arī pieceļamies. Nevienš jau nav zīmi devis to darīt, sajūtam paši — aiz cienības.

Dāma baltajā villainē atskatās, pasmaida, pamāj ar roku, tad apsēžas pirmajā rindā. Uz skatuves izrādīs viņas lugu, Annas Brigaderes lugu.

Maijaš un Jāņa Brigadera ģimenē, kurā dzīvo arī rakstniece Anna un grāmatnieks Rapa, šo rindu rakstītāju ievēd Arturs Bērziņš. Viņš tur jau tuvs cilvēks. Sāku vērot: šajā mājā nekad nevar manīt konjunktūras viesus, pie kādiem jau esam pieraduši citā pajumtē. Toties katru reizi pie Brigaderiem mūs apņem gaiša un sirsnīga latviska gaisotne. Vēl vairāk, latvisks gars un cildens tikums. Nekad tur netenko, citus neaprunā, sevi necildina un neļauj cildināt. Pie galdiem nav nekādu oficiālu runu vai tostus. Sarunas vijas par teātri, rakstniecību, glezniecību, latviešu gara kultūru. Politiķu nav klāt un viņus nepiemin. Maija un Jānis — abi teātra cilvēki. Jaunībā tēlojuši un dziedājuši uz skatuves, tagad centīgi apmeklē un ar mīlestību runā par katru vērtīgu izrādi. Neatceros kur citur redzējis apgarotāku vecuma skaistumu par to, kāds atspoguļojas Maijas Brigaderes sidrabbaltiem matiem apvītājā sejā.

Annas Brigaderes rakstnieces talants sakuplo daudz-
zarains. Skatuvei viņa dod neaizmirstamas lugas, grāmatai — romānus, stāstus, dzejoļus. Atpūtā iespiež Brigaderes romānus, bet tikt pie tiem nav viegli. Jārunā jau gadīnu iepriekš. Nekad rakstniece nedod redakcijai kādu savu darbu, ko nebūtu jau galīgi pabeigusi. Nepabeigtā veidā savus darbus dod Aspazija, Pāvils Rozītis, Janševskis, Erss un citi prozas rakstnieki. Katrs Brigaderes apsolītais darbs ir jau uzrakstīts, tikai vēl vairāk mēneši jāgaida, kamēr tas nobriedīs. Tas nozīmē, ka rakstniece nobrieduma laikā manuskriptu 3 reizes ļoti rūpīgi pārlasa, mierīgi pārdomā un nogludina kā stilā, tā saturā.

— Pirmraksts ir tikai jēlviela, — viņa saka. — To nedrīkst vēl lasītājam rādīt. Katra pārlasīšana pēc 2 vai 3 mēnešiem saturā izraisa jaunas nianšes, ved pie izteiksmes skaidrības un vienkāršības.

Šo atziņu Brigadere ievēro, arī savus skatuves darbus radot. Nekad viņa neierodas mūsu redakcijā, bet kādu pusgadu pēc tam, kad dabūts solījums, var lūgt Ziemeļnieku apmeklēt rakstnieci viņas dzīvoklī, saņemt manuskriptu un vēlāk aiznest honorāru. Viņa saņem augstāko likmi,

tāpat kā citi lielie, kaut gan arvien liekas, it kā materiālais atalgojums viņai būtu tikai sākums

Ik vasaru apciemojam Brigaderi, kad viņa uzturas savos Sprīdišos. Vecā, masīvi celtā mūra māja, ko rakstniece saņēmusi kā tautas balvu, ir glīti nokrāsota, izremontēta un gaišās, vēsās istabās var pavadīt mierīgām pārdomām un dziļām iecerēm bagātas dienas vasaras krāšņumā. Vienkāršie krēsli un soliņi pārvilkti ar baltu, sprogainu ādu. Baltā krāsa, visu krāsu saskaņas un tīrības simbols valda mītnē, kaut gan rakstniece pati par savu vismīlāko apzīmē zeltaini dzelteno — saules krāsu.

Turpat pie Sprīdišu vecās mājas, klusi gulgdama, plūst Tērvetes upe, un gabaliņu tālāk paceļas zaļais pilskalns. Aiz upes izdevējs Jānis Rapa iedēstījis diezgan plašu botānisko dārzu ar siltzemju kokiem, kas aukstajā ziemā izsalst. Rakstnieces dārzā zied daudz skaistu rožu un lauku puķu. Viesu grāmatā daudzus veltījumus ierakstījuši skandināvu un baltiešu rakstnieki. Arī te tā pati vienkārši skaidrā, atturīgi sirsnīgā viesmīlība, ko gribētos apzīmēt par vienu no latviskā gara iezīmēm.

Plaši saulainā Zemgales vasara! Leknie kviešu lauki, ziedošo pļavu krāšņums, baltie ceļi kā sidraba jostas ap zaļo līdzenumu. Kādā pievakarē no Krimunu stacijas uz Tērvetes pusi pa šādu ceļu iet trīs jautri ceļinieki. Vienu sauc Jānis Akuraters, otrs ir Jānis Ziemeļnieks, un trešais Jānis te šo negadījumu apraksta. Viņiem patīk savā starpā āzēties, smieties, stāstīt dēkas, nekas nebūtu pretim tās vēl pavairot. Skat, tur par gabaliņu aiz mums nāk balta blūzīte ar gaišzilu lakatiņu. — Jaunākais Jāni, parādi nu savas spējas! Arī viņa stūrē uz Tērvetes pusi. Pavadi, apcel, vēlāk mums pastāsti pēc sirdsapziņas. Nogriežamies gar pļavas malu. Ziemeļnieks velkas tālāk, soļus skaitīdams. Kad pie Sprīdišiem atkal sastopamies, šis saīdzis. — Nebija vērts, — viņš saka — Lopu meita. Un jau krietni gados. Aizgāja tepat radus meklēt.

Kad rakstniece mums pagalmā uzklājusi kafijas galdus un sarunas ievijušās par augstām literārām lietām, lopu meita klāt gan. Radiņus nav atradusi, bet šitīn tik jauks jauns-kungs visu ceļu ap viņu vien, ap viņu vien lakstojies! Tīrā bērna nevainība — viņa pasaka visu kā bijis, un savu jauns-kungu citai nedomā atstāt. Ak tu posts un negals! Bri-

gadere skatās platām acīm, Ziemeļnieks gribētu līst pagaldē, bet neklājas un tie divi jūtas līdzvainīgi, kopā taču nākuši. Tikai tad, kad rakstniece pamatīgi izstāsta, kur un kā tos radīpus meklēt, nelūgtā viesņa saka uz redzēšanos un aiziet. Rakstniece smaidīdama piebilst: — Un es, muļķe, domāju, ka jūs, šurpu nākdami tikai par mani domājat...

Lai īsti izprastu, kā radušies Raiņa monumentāli skaistie, vientulības apdvestie darbi trimdā, nepieciešami kaut reizi redzēt un izjust to dabas daili un varenību, kādā atrodas Kastanjolas ciems Brē kalna nogāzē pie Lugano ezera. Latvijas dabas īpatais skaistums, kas zaļo, zied un elpo ap Sprīdišiem, tāpat ir iegūlies Brigaderes darbu dziļākā kodolā. Gaŗās, dzeltenās saules puķes ap viņas balto vasaras mītni, zeltainās gundegas Tērvetes līčos, rāmi dzidrā Zemgales gaisma kā psihisks fluids uzkrājas rakstniecē. — Mums ir Zelma Lagerlēva, — ar zināmu pašlepnumu saka zviedri. — Mums ir Anna Brigadere, — mēs tikpat droši atbildam. — Žēl tikai, ka jūs viņu nepazīstat.

Cik dīvaini, ka Brigadere savas laicīgās acis klusi un mierīgi aizvēra jāpžāļu smaržām piepildītā Sprīdišu istabā, bet Raiņa sirds pārtrūka pie nemierīgās, rudens vēju kultās Baltijas jūras, līdzī paņemot sapni gulēt kalnu kapsētiņā zem zaļām cipresēm, ar skatu uz San Salvadora virsotni. Vai tā tikai nejauša sagadišanās?

UZ NĪCU PĒC DZIESMĀM

ZEMGALE ZIEDOS — SENĀS

SĒTĀS — DZIESMOTAIS SKAISTUMS

Emīlis Melngailis ir viena no visīpatnējākām personībām mūsu intelektuāļu sabiedrībā. Masīvais augums un tumšā, kuplā pilnbārda, kas gan pazuda Latvijas laikā, ārējā izskatā viņu tuvina krievu skaņradim Musorgskim, ko Melngailis cienī kā savu ideālu mūzikā. Smailais deguns, šaurās,

bet neparasti dzīvās, kustīgās acis un izdarīgais, bieži ķildīgais raksturs liecina par darbīgu cilvēku, kurā ideālais apvienots ar praktisko, devējs arņēmēju, cīnītājs ar sapņotāju. Melngaili guļ zelts un ligatūra, bet šīs psihiskās dotības viņš pats bieži nespēj vienu no otras atšķirt.

Jaunākās Ziņās viņš neraksta par mūziku, bet neatlaidīgi par kaut ko grib cīnīties ar prof. Endzelīnu, uzskatīdams viņu par lielāko kaitēkli latviešu valodai. Melngaila paša domas par valodniecību ir tik savdabīgas, pat dīvainas, ka redakcijai ļoti neērti tās atbalstīt, dodot viņam vārdu asiem uzbrukumiem mūsu valodas autoritātei, kas Melngailim kā nelietpratējam nekad neatbild. Toties Melngailis ir neatlaidīgs un arvien kaut ko, kaut apcirtā veidā iedabū laikrakstā. Vāciskā un vietā viņš konsekventi raksta krievisko i, klusas nakts vietā — stilu nakti, kas skanot tikpat latviski. Savu dziesmu tekstos atdzīvina senās izteiksmes formas, kādas saklausījis, vākdams tautas meldijas.

Pēc meldijām Melngailis brauc katru vasaru, un viņa nopelni mūzikas folkloras krājumos ir lieli. Viņš nebrauc pa dzelzceļu, bet ar savu divriteni, kaut arī ceļa mērķis ir kaut kur tālu Latgalē vai Aizliepājas stūrī. Tā tas nenotiek aiz pārliekas taupības, bet tāpēc, ka pusmūžs jau pāri un tauki krājas dižajam augumam abās pusēs — tie, divriteni minot, jādabū nost. Par šiem braucieniem viņš raksta atjautīgus vērojumus un kādreiz uzaicina braukt līdz uz Liepājas pusi.

Atsaucamies abi ar Arturu Bērziņu. Paredzēts arī Rainis, bet viņu pēdējā brīdī kaut kas aizkavē. Vai mēs kādi divriteņa minēji, trūkst treniņa. Jāgāžas izdevumos, jāmeklē auto ar visu šoferi un jālaiž, kā saka, pa lepno. Tas ir to vērts. Mīļais, zaļais Zemgales līdzenums viss iegrimis sārtā ziedu sniegā. Tikai dižo ciemu sarkanbrūnie kārņiņu jumti vietām iezīmē gleznainus plankumus šajā zaļās dzīvības pilnajā plašumā. Cilvēki tur kustas kā sīkas skudriņas. Daba mierīgi dvašo savā varenībā, neskaitāmos ziedos mīl un smaida baltās saules mirdzošās šūpās. Ja Dievs būtu dārznieks, tad mūsu ziedošā Zemgale būtu viens no viņa meistardarbiem.

Pievakarē esam Liepājā, pārnakšņojam un nākamā rītā agri braucam tālāk. Brokastosim Bernātos, tur kūrmāja un, jādomā, šādas tādas zālītes, kas noder ceļā. Jā, kā nu bez

zālītēm! Rīgas balzāms vēl atlicis, cita gan nekā vairs nav. Paldies par to pašu — tumšais, biezais balzāms labi garšo un cik ir, tik iztukšojam. Melngailis gan, kā parasts, aturīgs ēdājs un dzērājs, bet viņam patīk, ka citi ņem droši iekšā. Tālāk uz Nīcas-Bārtas-Rucavas senatnīgi pievilcīgo novadu. Melngailim tas īstā zelta bedre. Tur viņš jau uzrakstījis Kade pārnāksi, bāleliņ, Bārenītes slavināšanu, godabalsus un daudzas citas sudrabetās dziesmas. Tur viņš smalki pētījis arī izrunas īpatnības, savācis daudz seno dailamatniecības darbu.

— Pirmos gadus, kad vēl nebiju 50 gadu vecs, — raksta Melngailis, nemaz neilgojos pēc dujriteņa, vācot dziesmas visgar Kursas krastmalu — pa Rucavu, Nīcu, Bārtu, Medzi, Alsungu, Užavu, Kolkasragu — kājiņām. Tos laikus noiet 160 verstes no Rojas līdz Liepājai bija tikai redzējiens. Gar jūrmalu brīnum sokas, ļoti tīkas. Kaijas arī spēlē līdz. Viss šis Kursas krasts ir kā piebāzts pilns ar mūziku.

Šoreiz mūsu ceļš ved uz Nīcas nabagu māju. — Vecā dziesma dzīvo tik zem irkotām jumta korīm vai nabagmāju šaurajā klusumā, — domā Melngailis. Savu dziesmoto senātni viņš zina atrast. Vecāko gadu lasītāji vēl atcerēsies, kādas tolaik bija Latvijā nabagu mājas. Blaumaņa Bungatiņu gan vairs pagastā apkārt nevadā no mājas uz māju un negulda piedurvē, bet vecā, garā mūra ēkā, kas līdzinās bijušam lauku krogam ar kula grīdu, sablīvēti vairāki desmiti dzīves nespējīgu, vecu un slimu ļaužu. Daudziem jau 80 un vairāk gadu. Kailās, nabadzīgi pelēkās istabās gulstina pie gultiņas. Saspiests gaiss, izžauti lindraki, pie griestiem sakārtas sīpolu grīstes.

Atbraukuši kungi no pašas Rīgas. Vispārējs satraukums: kas nu būs, ko šie sacīs? Melngaili jau pazīst. Viņš izaicina visus, kas spēj celties, laukā, sesēdina uz gara sola gar sienmali pagalma pusē. Sākam aprunāties. Katram sava kaite un sūdzība — te sāp un tur sāp, dakteri nevar dabūt, tāpat appūš un iztiek ar lauku zālītēm. Vai kāds kungs nav dakteris? Koste varētu būt gausīgāka — allaž tie paši karpeļi, kāposti un plāna maizes šķēlīte. Vai tur Rīgā vai Liepājā nevarētu kaut kur sūdzēties? Pašiem ar ķīvēšanās un rīvēšanās savā starpā. Vēl vecākie, lāgā gan vairs nedzir-dēdami, apprasās, kad nāks tas pestītājs un pastarā diena.

Mācītājs nesakot. Mēs arī tā īsti nezinām, lai nu vēl mazliet pagaida, nav jau ko steigties.

Melngailis savējos zina. Sāk šiem šo to priekšā dziedāt, bet atbalsis vājas. Tā tālu netiks. Visi vēl tā kā sabijušies. Tad meistars izvelk kaut ko no bikšu kabatas, aiziet pie sūkņa un drāž klāt skaidru, aukstu ūdeni. Iznāk kristīts spirts litra pudelē. Var manīt, viņam drusku žēl par tādu izšķērdību, bet bešā tā lieta neiet. Nu pudele iet pa gaŗo solu no viena gala līdz otram. Tievais gals iegrimst katrā mutē, noklunkšķ un steidzas tālāk. Kad pirmais gājiens cauri, iesākas vispārēja runāšana, pēc otra var jau dziedāt. Dziedamā daudz, Melngailis tikai vedina un šo to pieraksta. Viss skan vēl rātņi. Tikai tad, kad pudele ir iztaisījusi trešo gājienu, skaņas kļūst nebēdīgas, vārdi nerātņi. Nu vairs vecās, slimās sievas nav valdāmas. Žēl, ka nekā no viņu bagātā dzīru pūra autors nevar sniegt šajā grāmatā, tad viņam vajadzētu tikt līdz sestam sējumam, kāds nav paredzēts. Bet šī manta nav zudusi, tai jāatrodas tajos 4500 tautas meldiju pierakstos, ko Melngailis atstājis mūzikas folkloras krātuvei. Kāzu un dzīru dziesmās, gan vienbalsīgi, gan barā dziedātās.

Kad beigās senie, divu kokļu skandinātie danči ir pagalmā izgriezti, sakām mīļu paldies un braucām uz Nīcas baznīcu. Ir svētdiena. Vecās, it kā četrstūrainos nocietinājumos celtās lauku sētas ar neaptestu balķu sienām, māla kuliem un Liepājas ezera meldru jumtiem, ieguldamās kupliem lapu kokiem bagātā lauku ainavā, šim mūsu zemes dienvidu novadam piešķir savdabīgi valdzinošu skaistumu. Pie baznīcas, kas glabā senus kokgriezumus, pulcējas sievas savos tautas tērpos — platos lindrakos ar ielokiem, baltos linu kreklos ar izrakstītiem pleciem, vilainēm uz rokas (ir karsts laiks), micēs vai vainagos, cieši nosietām kājām. Kāds krāsu prieks un bagātība no tautas dvēseles dzīlēm!

Vai dziesmotā novada ļaudis savā noslēgtībā vēl šodien dzīvo senajam skaistumam? Varbūt, varbūt, bet viņi ir kļuvuši arī praktiski apstākļu izmantotāji. Mājup braucot, nevilus iekļūstam viņu muižā. Lielceļš kādu kilometru izjaukts, nākas mest pusloku pa lauku ceļu, kas ved cauri zemnieka sētas laidaram. Saimnieks aizvilcis kārti laidara vārtiem, pats stāv aiz tiem un pieprasa samaksu. Ar cigāru

vien nepietiek, jādod arī šnabis — vai nu kungi bešā brauks savās izpriečās.

Melngailis savā mūžā esot noklausījies 938 teicējas un teicējus. Šīs atmiņas noslēgumā ļausim viņam pašam teikt dažus vārdus: — Ka manai dziedātājai sirmās senātnes dainas guļ gaiši atmiņā, jau par to man, protams, liels prieks. Bet pulka vairāk esmu apskurbis no viņas sarunas valodas dziļā latviskuma. Ik brīdi, rakstot savas meldijas, uz tā paša nošu papīra es skicēju blakus skaņām viņas vareno ikdienas valodu. No visiem dainās daudzinašiem brīnumiem, ja man prasītu, ko es kārotu redzēt, dzirdēt, es izlūgtos tos trejdeviņus bundziniekus, lai dimdina lielās, vidējās bungas, bet līdzī tām arī mazās bundziņas ar vismazītnējām, tādā ritma raibumā, ka lai danču vedēja, ar kājiņām līdzitīkdama, nonāk lustes ārprātā, bet vecās mātes, adītājas, bingu rakstus klausīdamās, ron cimdiem jaunus, neredzētus rakstus. Jo saskaņās viss saistās. Ļoti tuvu, turpat vai blakus stāv dzirdētais ar redzēto.

Ja Krišjāni Baronu dažkārt sauc par latvju dainu tēvu, tad Emīlis Melngailis tikpat pamatoti jāapzīmē par mūsu tautas meldiju tēvu.

RĪGAS GALVAS

VACISKA GALVA — DZEJISKA GALVA —
VEIKLA GALVA

Reiz Rīgai bija vācu galva, ko sauca Kerkovius. Galva dzīvoja Keizara mežā (vēlāk Meža parkā) un pilsētas tramvajam pavēlēja gar viņa vasarnīcu braukt tik lēni un klusi, ka suns nedzird un galva neuzmostas. Kad latviešu opozīcija pilsētas domē protestēja pret tādu privilēģiju, Kerkovius, krieviski lāgā neprasdams, droši atbildēja: — Neboimsa naselenia! (Nebaidāties no iedzīvotājiem).

Kad mūsu Rīgai izaug latviešu galvas, tās cenšas rīdīniekos iegūt cieņu un populāritāti. Pie tādas var tikt ar

domes sēdēm un presi, kas visu izziņo kā bijis, ir un būs. Ar presi allaž pa draugam.

1921. gadā par Rīgas pilsētas galvu nāk cienīga izskata kungs, inženiera, dzejnieka un lauksaimnieka apvienojums vienā korpulentā personā. Viņu sauc Alfreds Andersons. Kas gan Rīgā nepazīst šo īpato seju? Tā radusies Skultes jūrnieku dzimtā un savā izskatā liek nojaust kādu zivi, nu teiksim — nēgi. Pie nēgu kubuliņa Andersons visbiežāk ir sastopams Mazā parka restorānā. Viņā rit spēcīgas jūrnieka asinis, bet dvēselē ir kaut kas dzejiski apgarots, bohēmisks. Viņš tulko operas un operetes nevainojamos dzejas ritmos, pats saraksta drāmu *Kēniņš Dāvids*. Kas gan nav dziedājis viņa tulkotos Trejmeitiņu tekstus: Nāc paklausies, draudziņ, kā Vīnē dzied, Kas meiču prec, Tev pukst šī sirds un citus. Andersonā ir iedzimts dzejnieks. Sēdēdams augstos amatos, viņš tomēr nespēj to apklusināt.

Šo atmiņu autoram kādreiz tā kā krustdēls skaitās brīnumbērns Rūdolfs Miķelsons. Kad vijole vēl liekas garāka par zēnu, viņš to spēlē ar apbrīnojamu iejūtu. Kad paugus lielāks, apprec Andersona meitu Anniņu un kādu laiku metas uz sugas lopu audzēšanu Jostos. Josti ir Andersona lauku mājas Skultes jūrmalā. Turp jābrauc ciemos. Rīgas galva ir ļoti viesmīlīgs un omulīgs mājasstēvs. Pats viņš sagriež karašas klaipu garās rikās, apziež ar tikpat biezu sviesta kārtu, tad met tās platā bļodā, kas pilna ar smalki sagriežtiem lokiem. Šādas lokiem aplipušas maizes jāēd kopā ar plakaniski pārgrieztām, pavisam jēlām zivīm, uzkaisot tām tikai sāli un piparus. Varena jūras vilku maltīte!

Nebija labi darīts, ka karikatūrists Civis kādreiz redaktora atvaļinājuma laikā Jostu saimnieku uzzīmēja kā nēgi degvīna pudelē. Tāds tas parādījās Atpūtā. Nākamā reizē sastopoties, Andersons svinīgi uz galda noliek šnabja pudeli ar iemērktu nēgi un saka: — Te tev būs oriģināls! Iedzersim uz pusēm.

Ap Andersonu kā raibi tauriņi lido daudz anekdotu. Šoreiz iztiksīm ar īstenību. Dienu pirms pilsētas domes vēlēšanām kinoteātrī Splendid Palace notiek kādas filmas pirmizrāde. Publika tikai ar ielūgumiem — tātad izlase, virsējais slānis. Visas vietas aizņemtas. Tikko apdziest ugunis, ložās kāds iesāk neganti krākt. Piekusis un tumsā

aizmidzis. Publika skaļi iesmejas, bet kad zāgētājs nerimstas, kļūst nervoza, grib uzmodināt. Kā to lai izdara, ja apkalpotāji neklausa? Kad izrāde beidzas, krācējs vēl turpina. Tas ir pilsētas galva Alfreds Andersons. Visi aiziet apmierināti — joks paliek joks. Tikai teātra administrācija īsti nezina, vai pilsētas galvu tik drīz var modināt? Šā vai tā Rīgas galva joprojām paliek savā vietā.

1928. gadā viņa krēslā apsēžas Ādams Krieviņš. No lauku skolotāja šaurās istabiņas augšup spraucoties, viņam netrūkst apkērīga prāta, atsaucīgas sirds, veiklas izdarības un sabiedrībā brīvas uzstāšanās. Kā sejā, tā raksturā kaut kas radniecīgs Alfredam Bīlmanim, tikai pēdējais ar bagātāku diplomāta talantu, plašāku vērienu. Cik Andersons pašpaļāvīgs, atturīgs pret presi, tik Krieviņš žurnālistus meklē un velk savā sabiedrībā, kur vien iespējams. Ar diplomātiem viņš, vienkāršs cilvēks, maz brāļojas. Kas šiem ko meklēt pilsētas lietās?

Rīgas pilsēta riko medības — presei tur jābūt klāt. Mežziņiem jāklāj gaŗi galdi, lai vietas pietiktu no Rīgas atvestiem gardumiem. Presei viss par brīvu. Brauc uz rubeņu riestu — žurnālistu pilnas mašīnas. Protams avižniekiem nav ne bises, ne viņi kādi būdās līdēji un šāvēji. Lai sēž mežziņa pagalmā, cep desīņas, dzer šņabi un māca cits citam mednieku anekdotus stāstīt. Kad atgriežas Rīgā medījums jau gatavs nopērk Daugavmalas tingū un sadala braucējiem. Lai nes mājās un palielās katrs savai sievai, kas viņš par varenu šāvēju.

Ja tik labi veicas, sievas arī grib medīt. Kāpēc gan ne? Pilsētas galva riko vēžošānu Baldones upītē. Aicinātas preses un ministru dāmas, Benjamiņa kundze arī. Ādams Krieviņš Rīgā nopērk vairākus kurvjus vēžu, liek tos veikli un klusi iebērt upītē, dāmām iedod krītiņus un tad saka:

— Izmēģiniet nu, vai jums ķersies. Agrākus gadus te esot manīti vēži...

Drīz vien krītiņi pierāpušies pilni. Lieliski! Dāmas kā spārnos, tā tik ir vēžošāna! Kāda mums laime! Katls jau vārās turpat pļaviņā. Allažu ķimeļa pudeles atkorķētas. Lielisks pilsētas galva! Visas viešņas slavē Ādamu Krieviņu, vīriem, protams, jādara tāpat.

Ādams Krieviņš Rīgu dībenā nenolaiž. Viņš nopērk arī pats sev ērtu namu Brīvības un Ģertrūdes ielas stūrī. Tur

atrodas pilsētas galvas kino. Atpūtas stundas viņš kopā ar draugiem vispatīkamāk pavada vienā vai otrā naktsklubā. Tur silti un jautri, dod uz kredita. Tikai vēlākos gados, apprecējis mācītāja meitu no Katlakalna, pats savā mājā viņš vairs nav galva, kaut gan uzdien par darba ministru. Bet ministrs jau nozīmē — kalps.

14. jūnija deportācijas pavelk svītru šim rosīgajam mūžam.

IZCILĀKĀ SAIMNIECĪBA BALTIJAS VALSTĪS

SAULE UN ĒNAS PĀR VALDEĶU MUIŽU

Par izcilāko saimniecību runā prese arī Lietuvā un Igaunijā, kad tā laipni iepazīstināta ar Valdeķiem. To pašu saka ekskursanti, kuriem vasaras mēnešos izdevies šo apbrīnojami īsā laikā uzbūrtu saimniecību kaut cik aplūkot. Viņu paviršam skatījumam ir sava taisnība. Tikai vecākie agronomi un praktiskie lauksaimnieki aizbrauc domīgi. Viņi nesaka nekā.

1931. gadā Benjamiņš nopērk bij. Valdeķu muižas centru ar dažām ēkām un 186 pūrvietām zemes. Pāris mēnešos galīgi nolaistā un aizaugusī zeme ir nodrenēta un sagatavota sējai. Drīz klāt nāk 224 pūrvietas celmainas, akmepainas atmatas. Vienā vasarā tā pārvēršas rudzu un kviešu laukos. Saimniecības centru ar jauno zemi savieno lauku dzelzceļš. Centrā uzceltās lopu kūtis ar skābbarības torņiem atgādina Rīgas pili. Plašas siltumnīcas, kas jau trešā gadā dod 2000 kg vīnogu, putnu dārzi, ūdens vadi, kanalizācija. Milzīgs augļu dārzs, izkopts parks ar dīķiem, kuņģos peld zelta zivtiņas un redakcijas dāvināti gulbji. Komfortabla pils ar iekārtu, kādu nepazīna vācu baroni. LB govis, sugas putni, šropšīras aitas, jorkšīras cūkas.

Lauku vidū varens mūra labības šķūnis. Sējamās, plaujamās, kuļamās, slaucamās mašīnas. Ko vēl var vēlēties?

Antonam Benjamiņam redakcija aizslid otrā vietā. Katru darba dienu gan viņš vairākas reizes sažvanās pa tālruni, bet viņš pats un viņa sirds paliek Valdeķos. Tur saimniekam ratos iejūdz melno ērzeli un viņš apbraukā savus zaļos laukus vai novakaros apsēžas pils pagalmā zem kuplās trijžuburu liepas, ap kuŗu zied rozes, platās lapas kā vēdekļus ceļ banānu koki, un saka:

— Kad piekūsis apsēžos savā iemīlotajā vietā un aizvēru acis, tad bišu sanēšana liepas ziedos man liekas kā mūžam jaunās dabas zvani, kā aicinājums, kas cilvēku paceļ no ikdienības dabas pilnībā...

Iztapīgi ļaudis saka: viss tas sasniegts tikai ar zemes mīlestību un darba prieku! Tie, kas ar Valdeķu saimniecību kaut cik dziļāk iepazinušies, kļūst skeptiski un piebilst:

— Nē, ar mīlestību un prieku vien nepietiek. Šo īpašību netrūkst arī daudziem citiem latviešu zemes kopējiem. Valdeķos ir ieguldīti milzīgi līdzekļi, kas nekad neatmaksāsies. Benjamiņš to spēj un dara, mēs nesaužam, bet viņš nedod priekšzīmi, kuŗai citi spēj sekot.

Jā, Valdeķi prasa lauksaimniecībā neiedomājamus naudas ieguldījumus un ik gadus lielas piemaksas. Mantinieki domā tāpat, un ģimenē sākas pagaidām vēl kluss nemiers un nesaskaņa. Kur tādu saimniecību liks, mantu dalot? Kas to ņems, kam varēs pārdot? Izšķērdība! Zemē nomesta nauda. Taupīgais tēvs agrāk nekad tā nav rīkojies.

Tikai Emīlija Benjamiņa noteikti nostājas vīra pusē. Benjamiņam 75 gadu atzīmei veltītā izdevumā viņa raksta: Antons, kas citādi dzīvē ir diezgan taupīgs, nežēlo nekādus līdzekļus, ja tie nāk Valdeķiem par labu. Sākumā mēs diezgan daudz strīdījāmies, jo man bija grūti pierast, ka tik daudz var ieguldīt vienā lauku īpašumā, kas to nekad atpakaļ nedos. Tagad esmu padevusies uz visas līnijas, lai gan citādi to tik ātri nemēdzu darīt. Ja kāds visu mūžu tā ir strādājis kā mans vīrs, sev tik maz atpūtas atļaudamies un beigās sev atradis vietīņu, kur viņam atpūta ir tik mīla un lietderīga, tad es domāju, ka viņš to arī ir pelnījis.

Arī Benjamiņa kundzei Valdeķi ir iepatikušies. Viņa noteikti paliek pie sava, un greznumsaimniecība pamazām

grauž savāktos kapitālus. Protams, nav jau tāpēc jāsamazina prāvie noguldījumi ārzemju bankās un piesardzīgie mantinieki var būt pateicīgi arī par tiem 5000 latiem, ko tie katrs ik mēnesi saņem jau pirms mantas dalīšanas.

Kā visur šinī nepilnīgajā pasaulē, gadās arī Valdeķos savas kļūdas un nepilnības. Ierīko lielisku siernīcu un no Holandes atved dārgu meistarū, bet tai pašā laikā ganāmpulkā parādās mutes un nagu sērga. Nelaime nenāk viena — lepnajās kūtīs aizmirsts ierīkot izolācijas telpas. Lopi jālikvidē. Veclaicīgs muižas pārvaldnieks K., ar sava dēla gādību ielikts Valdeķos, prot kungam izdabāt, bet necieš sev blakus jaunus agronomus. Tie nāk un iet, nekā nepanākuši. Smagā mašīna ved pa sivēnam vai olu kastei Rīgas tirgū pārdot, bet acīgais veikalnieks Tonis aplēsis, ka par šādiem braucieniem, ieskaitot šoferu algu un benzīna patēriņu tālajā ceļā, parasti jāpiemaksā. Pārdotās mantas tik daudz neienes. Bet tas jau ir tīrais sīkums.

Atmaksājas tikai siltumnīcas. Vīnogas Latvijā ir pasakaini dārgas, ārpus sezonas tomāti un salāti tāpat. Par to ar augstām ievedmuitas likmēm ir gādāts attiecīgajās vietās. Pieņemsim, ka bez kādas savtīgas ietekmes. Iemesls — ārzemju valūtas taupīšana. Sekas — kāds iztrūkums tautas veselības kontā.

Valdeķi ir Benjamiņa rīta gadu lolojums, viņa sirds un atpūtas vieta, viņa naudas uzbūris brīnums Latvijas lauku šaurībā un pelēcībā. Tur viņš arī 1939. gadā aizvēra savas laicīgās acis, lai ieraudzītu citu pasauli ar citām vērtībām.

DIVI OTAS LIELMEISTARI

VILHELMS PURVITIS — IUDOLFS LIBERTS

Pie Benjamiņa galdiem parasti sastopamas divas viesu kategorijas: konjunktūras viesi un pastāvīgie draugi. Pirmajā grupā ietilpst politiķi — ministri un direktori, kas

pašreiz tikuši pie stūres un mājastēvam var šā vai tā noderēt. Finanču un izglītības ministrs nekad nav aizmirsts. Īstenībā jau aicina posteni, ne cilvēku. Tiklīdz šo posteni ieņem kāds cits, viņš pie Benjamiņu galda apsēžas aizgājēja vietā.

Pastāvīgos viesos bieži redzami operas un teātru mākslinieki, retāk otas meistari. Pieņemšanas bijušā Fābu pilī ievada mūzikāli un vokāli priekšnesumi. Pie klavierēm tad sēžas Zālītis, dzied Kaktiņš vai Mauriņš, Lūse vai Rebāne. Brechmani-Štengeli neatceros tur redzējis, tāpat ļoti reti citus operas māksliniekus. Direktoru gan. Teātrus reprezentē Art. Bērziņš (savā direktora laikā), Smilģis, Mierlauks, Skaidrīte, Klinte, Briedītis, retāk citi. Rūmnieci cienī, bet nekad neaicina. Varbūt tāpēc, ka pārlietu vienkārši gērbjas, arī sadzīvē ir tikai lauku māmuļa, kurai dažkārt pietrūkst naudiņas un jālūko tā šur vai tur palienēt. No akadēmijas izraudzīti tikai Purvītis un Liberts, retāk Kuga, Tillbergs un Dzenis. Viņu jaunākie kolēģas nav manīti.

Vilhelms Purvītis ir sabiedrībā runīgs un omulīgs kungs. Brīžiem savā veclaicīgajā žargonā it kā ar nolūku uzsver nepierastas frazes: Njā, tai lietai būs jāpapēta pakajā... Klausītāji sasmaidās. Meistara acis aiz acņu stikliem niķīgi smīn. Nav grūti uzminēt, ka jautros brīžos viņš viegli pieejams visādām nerātnībām. Spirituoziem iestiprinājumiem Purvītis arvien tuvojas gausi, it kā negribīgi. Nu, vienu glāzi laba sarkanvīna, ar to šoreiz pietiks. Kad glāze izdzerta, nepietiek vis. Nu tikai sākas.

Pēc viesībām mājās braukt? Nē, lai guļ velns, tad Dievs atpūtīsies. Viņš aizbrauks vēl uz Fokstrotdīli vai OUK kādu konjaciņu ieņemt uz māgas. Bet vai tur allaž viegla un gluda dzīve? Pagadās arī, ka tīri nemanot pazūd maks ar visiem vērtspapīriem. Tas var katram gadīties. Vai Purvītim naudas trūkst? Jāizraksta tikai mazs čekpiņš bankai un atkal viss labā kārtībā. Bet Purvītis ir taupīgs, gandrīz sīkst. Naudu taupot, varētu pārdot vienu no tiem dārgajiem persiešu paklājiem, kas, cits uz cita sakrauti, pieblīvē viņa dzīvokli. No viena paša iznāktu zaļa uzdzīve veselam gadam. Bet meistars tā nedarīs. Dārgi paklāji un paša gleznotas skices ir viņa krājēja kaislība.

Vai tāpēc tūlīt mājās jābrauc, ja naudas pietrūkst? Viņš brauks uz Siguldu un tur atpūtīsies rakstnieku pilī. Prātīga doma. Pats meistars šo kļūmīgo braucienu attēlo šādi:

— Es liek pasaukt šoferi un brauc uz Siguldu. Atpūtīsies. Kad esam jau gabalā ienāk prātā, ka naudas man nav. Ar ko šim maksās tik agrā stundā? Domāj, kad tiks Siguldai tuvāk — jāmūk. Aiz Lorupes gravas liek pieturēt — nu tā, bišķi darišana. Šis sēž savā vāgī, es palien aiz krūma un diedz pa tūrumu projām. Donnerwetter! Tālāk neviena krūma kur ielīst. Šis pamanijs un skrien no pakajš. Jau-nākas kājs — noķer gan. Nu jābrauc uz Siguldu, jāpumpē pie ober un jāsamaksā par visu to gaŗo celu.

Siksti krātīe lielmeistara darbi sadeg Jelgavā, pazūd Vācijā, kur arī viņš pats bēgļu burzmā aizver savas acis. Purviša skola dzīvo vēl tagad mūsu ainavu gleznotājos.

Lūdofs Liberts ir atturīgs, arvien disciplīnēts, ie-saistāms tikai nopietnās sarunās. Cita vai paša piedzīvots anekdots viņam svešs. Nerimtīgi ražīgs ainavists un veiksmīgs portretists, viņš dziļāk un nopietnāk pievēršas skatuves glezniecībai pēc tam, kad sava mūža ceļu savienojis ar izcilo operdziedoni Amandu Rebāni-Liberti. Nākdama no Krievijas lielo teātru skatuvēm, labu režisoru skolota, jau pilnskanīga māksliniece, Rebāne ir augstvērtīgs ieguvums mūsu Nacionālā operā. Viņas Karmena, šī spāņu meža kaķe, pārsteidz kā tēlojumā, tā dziedājumā. Šaurais draugu azaidz dziedones Irētā istabiņā Brīvības ielā ievada ideālu mākslinieku ģimeni.

Ar latviešu teātros vēl nepieredzētu Uguns un nakts ietērpju Jānis Kuga mūsu skatuves glezniecību pirmais paceļ nacionāli romantiskā gaismā. Publika to skaļi apsveic un apjūsma. Drošu soli tālāk iet Liberts. Viņš paceļ operu, baletu un sevišķi operešu skatuves ietērpus ar vētrainu temperāmentu un izšķērdīgu krāsu ziedu līdz rēviu žilbīgajam mirdzumam. Tiklīdz paceļas priekšsvars, skan ilgi aplausi dekorācijām un kostīmiem. Mūzikas kritiķi gan paklusām rūc: greznā āriene aprij dzīvo cilvēku, traucē mūzikālo noskaņu, paņem publikas galveno interesi. Tiesa, Vinē mūzikālo operešu inscenējumi ir kā pelēki bāreniši

blakus mūsu rokoko markīzēm. Markīžu kleitas maksā bargu naudu, publika izlutinās, bet atkāpšanās pelēkā vienkāršībā nav vairs iespējama.

Meistara iejūta mūzikas pasaulē iet vēl dziļāk, jūtāmāk. Skaņai un krāsai ir neapšaubāmi tuva radniecība. Prātojam par tādu izmēģinājumu: orķestris spēlē kādu noskaņām bagātu mūzikas gabalu vai pat simfoniju. Tai pašā laikā, atbilstot mūzikas valodai, dekorāciju platumā uz skatuves slīd krāsu vai gaismas lente ar savu valodu. Nezinu, kas no šādas pārdrošības vairāk sabijās — Operas kase vai direktors. Tādu divu mākslu kopvalodu rīdzinieki nepiedzīvoja.

Vietām aiz mūsu robežām gan izmēģināja smaržu un psihisko noskaņu apvienojumu teātros, bet tie izrādās grūti sasniedzami.

Savā paletes glezniecībā Liberts tiecas uz grandiozo, svinīgo, simfonisko. Viņu saista viduslaiku varenie domi, Parīzes bulvāru raibais ugunu mirdzums, Venēcijas celtnu skaistums un kuģu majestātiskās buras. Cik labi, ka šo darbu izlasi atrodam reproducētu viņa mapēs: Die Europäische Symphonie, Kirchen un greznajā monografijā Die Malerei Ludolfs Liberts.

Patiesi žēl, ka Purvītis paliek bez šādas monografijas, Libertam valstspapīru spiestuvi vadot. Bet tā nav Liberta nenovīdība. Purvīša monografija darbu kārtībā paredzēta pirmā, tikai kaprīzais meistars savu darbu izlasi atkal un atkal maina, nejauj mapi iespiest, un beidzot paliek bez tās. Mums visiem liels zaudējums — Purvīša darbi nav vairs redzami. Atmiņas par tiem izdziest līdz ar laika biedriem.

DZEJNIEKS AR BALTO KAKLASAITI

APPELĒJUŠI REDAKTORI DZEJOĻUS PĒRK
TIKAI VAIRUMA

Tādas baltas, kuplā mezglā sasieta kaklasaites Rīgā ir tikai diviem kungiem — Jāzepam Vitolam un Vilim Plūdōnim. Par pirmo lai raksta mūziķi. Viņu pagastam pieder arī kāds valmierietis ar apzeltītu apkaklīti. Rakstnieku sētās tāda spožuma nav. Tie, kas Dievu tur pēc draugu Brastiņu Ernesta un Bīnes Jēkaba padoma, sien gan prievītes pie kakla un velk pelēkas bikses kājās, bet tas jau vairāk amata tērps nekā personības izpausme.

Plūdōnis cienī to, kas ir viņa paša, kas nepieder kādai modei, nav palienēts. Viņš ir latviešu valodas skolotājs, bet nepakļaujas Endzelīna likumībai — raksta savu vārdu Plūdons (nevis Plūdōnis), kaut arī kāds no tā izlocītu Plūdona kungu. Savu velnu viņš padara vēl melnāku un sauc to par mēlu vellu. No savas mīkstās salmenīcas un iegarenu stiklu acenēm viņš nešķīras arī tad, kad tās jau sen aizgājušas no modes. Un beidzot viņš apguļas pats savā kapsētā. Noteikts līdz galam.

Sabiedrībā un rakstnieku vidē Plūdoni velti meklēt. Viņš dzīvo skolā un savā mājiņā pie Jelgavas šosejas. Tur dzejniekam ir bērnu bagāta ģimene, kas laikam paņem daudz brīvā laika. Arī redakcijā viņš ierodas reti, kaut gan savus dzejoļus dod tikai Benjamiņa izdevumiem, reti kādreiz arī Jaunības Tekām. Cik dzejīska izskatās viņa āriene, tikpat praktisks viņš vērojams savās izdarībās. Pirms atnākt pats vai atsūta savu meiteni ar dzejoļiem, Plūdōnis vienmēr piezvina pa tālruni un saka:

— Sagādā naudu. Dažus simtus. Es došu tikai par samaksu skaidrā naudā.

Dzejoļu parasti ir viena vai divas burtnīcas. Par tiem pēc klusas vienošanās maksājam augstāko honorāru — sākumā vienu, vēlāk divus latus rindā. Vienalga, oriģināls vai tulkojums. Kvalitāte ne vienmēr liekas tik augsta un skaugi

melš, ka tādus vājus dzejoļus neraksta Plūdons pats, bet kāds viņa meitēns. Rokraksts tiešām nav Plūdoņa paša, bet vēl tagad domāju, ka tās bija tikai nenovīdības radītas tenkas. Tad jau šis jaunais talants pēc tēva nāves tik pēkšņi neapklustu. Plūdoņa dzejoļi arvien jānopērk vairumā un jāsamaksā pirms iespiešanas. Izlasi taisīt viņš neatļauj. Pasaka skaidri un lietišķi: Man rīt vai parīt jāmaksā tāds un tāds vekselis. Tas sveķi tik un tik. Lūdzu, naudu galdā! Atraitnes dēla un Rekviēma autoram ir vārds — par to maksājam.

Jaunākie dzejnieki reizēm diezgan pamatoti pašā redaktorus: tiem nav gaumes, ne jēgas par īstu dzeju. Kur tādi salmu vīri radušies? Appelējuši. Netiek vairs laikam līdz. Novecojušo Plūdoni iespiež trīs un četras reizes nedēļā, bet jaunajiem liedz vārdu un ceļu uz tautu.

Ko redaktori viņiem var atbildēt? Uz to pusi jau reizēm bija. Ja nedēļai būtu 14 dienas, tad telpas pietiktu kā jaunajiem, tā vecajiem.

Pāris reizes Plūdons ielūdz Arturu Bērziņu un otru vainīgo redaktoru pie sevis mājas viesībās. Nav jau vairāk to viesu — saimnieks un mēs divi. Tur nu atklājas, ka Plūdons, gan reti, ir arī omulīgs Trimpus cienītājs. Alus pudelītes tukšojas un krājas rindās. Viņš cienī dziesmas, bet par jaunajiem dzejniekiem nav augstās domās. Ne ar platu muti, bet vērtīgiem darbiem tiem vēl jāpierāda, kas viņi ir un ko spēj. Liekas, jauno iebildumi ir jau aizlidojuši līdz viņa ausīm, varbūt pat līdz sirdij.

Draugu vidū Plūdons ir interesants un neapklusināms sarunu risinātājs, pavisam cits cilvēks nekā ikdienas satiksmē. Viņam ir plašas zināšanas un savdabīgi vērojumi pasaules rakstniecībā, seno klasiku darbos. Nav dzejnieka, kam nebūtu augstākas un zemākas kvalitātes darbu. Vai tiešām tāds dzejas formas virtuozs, kāds ir Plūdons, būtu jau novecojis? Viņa tēmas iet līdz laikam.

Kvēli patriotisko motīvu autors, Latvijas otrās himnas (Mēs gribam būt kungi mūsu dzimtajā zemē) sacerētājs un Tēvzemes balvas laureāts traģisko politisko lūzumu vairs nepiedzīvo. Grūti to izteikt, bet varbūt tas, ko mēdz saukt par likteni, viņam novērsa svešu zemju trimdu, vai tālās Sibīrijas tundras. Viņš pieder latvju tautai un zemei.

RAKSTNIEKĀ APSLĒPTAIS GLEZNOTĀJS

*DIVAS MĪLESTĪBAS — NEPATIKŠANAS
AR BĀRDU UN GODA DIPLOMU —
MAZA PĀRSACĪŠANĀS*

Benjamiņa izdevumiem uzticīgo rakstnieku skaitā ilgu gadu darbojas klusais lauku dēls, latviešu valodas daiļskanīgās vienkāršības un reālās dzīves tēlojumu lielais meistars Jānis Jaunsudrabiņš. Skaidrā un klusā, it kā ar pastelkrāsām zīmētā dzīves un dabas uztvere vērojama arī rakstnieka acu un smaīdu valodā, balsī un kustībā, visā viņa personībā tik dabīgi un saskanīgi, ka citādu Jaunsudrabiņu nemaz nevaram iedomāties.

Jau kopš Dzelmes deviņu rakstnieku grupas, no kuras Jaunsudrabiņš tagad ir pats vecākais starp dzīvajiem, viņa mīlestība visu laiku pieder līdztekus rakstniecībai un glezniecībai. Lasītāji pazīst un cienī daudzās viņa grāmatas, bet maz ir to, kam bijusi izdevība vērot intīmo mīlestību, kas klusi un smalkjūtīgi atspoguļojas daudzās ainavās Jaunsudrabiņa vai viņa draugu mājokļos. Gan Pļaviņās, gan Rīgā un Ropāžos Jaunsudrabiņa istabās varēja priecāties par dziļi izjustām Latvijas dabas ainavām, Kaukaza kalnu un Kapri salas skatiem, kas gleznotājam pašam bija tik mīļi, ka viņš tos nevēlējās apmainīt pat pret naudu.

Pietiekami nerespektējot šo smalkjūtīgo mākslas mīlestību, Jaunsudrabiņa 60 gadu jubilejā nodarām viņam un paši sev pavisam negribētas nepatīkšanas. Lai jubilāru patīkami pārsteigtu, iespiežam R. Kasparsona zīmētu liela formāta ģimetni. To paredzēts viņam svinīgi pasniegt pie mielasta galda zvēru dārza restorānā un pēc tam vairākus simtus eksemplāru izdalīt skolām. Nav jau mums otra tik populāra un iemīļota jaunatnes rakstnieka. Viņa seja jāpazīst katram latvietim. Viss tas ļābi domāts un gribēts, bet mēdz teikt — īlenu maisā nenoslēpsi. Iebraucis Rīgā Jaunsudrabiņš jubilejas priekšvakarā lūdz ģimetni viņam parādīt. Dāvātāji paši jūtas drusku nedroši — Kasparsons

jubilāru izšķērdīgi apveltījis ar tik kuplu bārdu, kādas nav pat Krišjānim Valdemāram. Viņi gan zina, ka Jaunsudrabiņam parasti ir slaida, labi kopta un rūpīgi apcirpta bārda pēc laikmeta modes, bet naīvi notic, ka dāvātam zīrgam jau zobos neskatās. Šoreiz iznāk otrādi — mūsu laipnais un miermīlīgais Jānis jūtas pielīdzināts krievu kupcim un par šādu bezkaunību tik nopietni sadusmojas, ka vainīgajiem jāatvainojas un jāapsolās visu ģimētņu krājumu iznīcināt. To izdarām un jubilejā viņš atkal smaida. Bārdu Jaunsudrabiņš pēc šī negadījuma vairs neaudzē, bet jautrības pēc viņu kollēgas vairākus gadus sauc tikai par Bārdu.

Līdzīga nesaprašanās Jausudrabiņam trimdas laikā gadās ar Preses biedrības priekšnieku Olģertu Liepiņu Vācijā. Vai nu aiz taupības vai aiz grafiku trūkuma Preses biedrība, gribēdama rakstniekam apliecināt savu atzinību, piesūtījusi viņam goda biedra diploma vietā sīku papīra lapiņu. Uz tās atzinīgo rakstu iežogo kāds ar neveiklām svītrām darināts rotājums. Atkal labi domāts un gribēts, tikai kļūmīgi aizmirsts, ka Jaunsudrabiņš ir arī gleznotājs ar izkoptu aistētisku gaumi, ko viegli var aizvainot.

Brīžiem padzīvojis Rīgā E. Pīpiņa namā, kur kādreiz mitinājās vesela rakstnieku, mākslinieku un žurnālistu kolonija (Fr. Bārda, Ed. Vulfs, Ād. Kaktiņš, P. Blaus, J. Zālītis u. c.), Jaunsudrabiņš atkal un atkal atgriežas Pļaviņās. Tur viņš ar īsta laucinieka centību kopj savu mājiņu un jauno ķiršu dārzu, vērtīgiem dēstiem apbalvodams kaimiņus, pirmā kārtā Kārli Strālu. Ar īsta saimnieka pašapziņu bijušais kalpa zēns rāda saviem viesiem mazu zemes gabaliņu uz plašās pasaules — tas liekas vērtīgāks par visu. Viņa rokas un darba prieks to ir padarījis krāšņi ziedošu un augļiem bagātu. Savas atpūtas un kluso pārdomu stundas rakstnieks pavada uz Daugavas skaisto krastu radzēm un kļūst ļaužu valodās par slavenu makšķernieku, kaut gan makšķerēšana nekad viņam nav pašmērķis, drīzāk ārējs aizsegs dvēseles tieksmei rast saskaņu ar dabu un pašam sevi. Idilliski klusās Pļaviņas ir un paliek Jaunsudrabiņa īstās mājas, kur labi jūtas arī viņa vecā māmuļa, šajā dzīvē saskaitīdama 96 gadus. Vēl tagad, kad rakstniekam svešumā uzbrūk vecuma kaites un nespēks, viņš arvien atceras māmuļu un saka: — Es nedrīkstu viņai kaudu darīt un nomirt jaunāks...

Jaunsudrabiņa mūža dienas tomēr rit pāri Pļaviņu mīrīgai piesaulei. Pirmais pasaules karš viņu aizmet tālu Aizkaukazā, kur Birznieka-Upīša atbalstā patvērumu atrod arī Pāvils Rozītis, Jānis Kļaviņš (Asmas Jancis), J. Vainovskis, šo atmiņu autors un citi svešumā izklietie latvieši. Jaunsudrabiņu savaldzina mežonīgo kalnu varenība. No naftas avotu smirdoņas piesātinātās Baku pilsetas viņš dodas prom pa gruziņu veco kara ceļu uz ziemeļiem un pilnā mērā izbauda kalnu ainavu gleznotāja prieku, klaiņotāja brīvību. Guvumā ir bagāts studiju krājums. Latvijas valsts laikā viņu glezniecības interese aizvilina uz Rietumeiropu. Vairākus mēnešus nodzīvodams gleznainajā Kapri salā, Jaunsudrabiņš tur rada prāvu ainavu kolekciju un piedevām iegūst arī vācu tautības znotu Viliņu-Vili. Intelligenta jauneklis Rīgā centīgi mācās latviešu valodu, lai Jaunsudrabiņa un citu rakstnieku darbus populārizētu vācu tulkojumos. Viņam ir labas sekmes, bet mūsu valoda nav viegli apgūstama. Tā kādreiz Vilim atgadās maza kļūda, par ko ilgi smejas joku cienītāji. Kādā novakarē Švarca kafejnīcā Vilis pieiet pie galdiņa, ap kuŗu sēž vairākas pazīstamas dāmas. Viņš saldi nopūšas un liriskā tonī izdveš: — Kāds brīnišķīgs skrejmislis... Viņš grib teikt mijkrēslis, bet mazdruscīņ samisas.

Kad pārbūvē un it kā modernizē Jaunāko Ziņu redakcijas telpas, tur redaktoriem ierodas jauni, glīti rakstāmgaldi, mājas telefoni un automatiskā rore manuskriptu nosūtīšanai tieši uz saliktuvi, bet jāraksta joprojām ar spalvu vai zīmuli, joprojām trūkst konversācijas vārdniņu un citu ikdienas darbam nepieciešamo rokas grāmatu. Ejam pie izdevējiem draudzīgi aprunāties: cik jauki izskatītos, ja tagad viņi kaut cik atbalstītu mums tuvākos gleznotājus — Jaunsudrabiņu un citus, iegādājoties pa gleznai redakcijas telpu izdaiļošanai. Vecais kungs klusē. Liekas, viņam nav nopietnāku iebildumu un daži tūkstoši latu tādām pirkumam arī vairs nebaida. Toties noteikti protestē Emīlijas kundze: — Gleznām ir sava vieta dzīvokļos, ne kantoros un citās darba telpās, — viņa saka. — Tādā pirkumā, Anton, mēs naudu neieguldīsim. — Kā parasts šādos gadījumos, Benjamiņš sarunu izbeidz: — Kungi, mājās mēs ar

sievu vēl aprunāsimies... — Tas nozīmē, ka ierosinājums zaudēts.

Izlietājot gadījumus, kad vecais kungs labā omā, atkal un atkal tiek pieminēts Jaunsudrabiņa vārds. Viņš uzticīgi ilgus gadus turas tikai pie mums, ir tikpat plaši iecienīts tautā kā Skalbe un Akuraters, bet saņem tikai rindu hono-rāru, no kuŗa grūti iztikt. Būtu tik taisnīgi, ja arī viņš dabūtu dažus simtus algas mēnesī, tāpat kā viņam līdzī-gie kollēgas. — Jūs būtu tīri patīkams cilvēks, ja atkal necilātu vecas lietas, — Benjamiņš smaidīdams atbild. — Šo jautājumu mēs ar sievu esam jau izlēmuši. Viņš sa-ņem par katru rindu un dzīvo uz laukiem, kur naudas maz vajadzīgs. — Īstenībā vecais kungs domā, ka Jaunsudra-biņš tik un tā nevienā konkurentu redakcijā neiestāsies un tāpēc nav nepieciešami viņu ar naudas palīdzību mono-polizēt. Rakstnieks pats ir tik kautrīgs, ka par šo lietu iz-devējiem nebilst ne vārda. Viņš nav ne frakas, ne smokin-ga cienītājs, tāpēc pieticīgi paliek arī ārpus izdevēju rīko-tām greznām viesībām. Kalpa sievas lolojums paliek ar saviem darbiem neizdzēšams un neaizmirstams savā tautā.

DIVU AUTORU ROMĀNI

*CILVĒKS, KAM VISI PARĀDĀ — TĒVS UN DĒLS ZEM
VIENAS CEPURES — KLUSS UN PAKLAUSIGS BRĀLIS*

Kad boļševiku (kā lieliniekiem vēl tagad jāsaucas latvie-šu valodā) kolektīvizācijas dogma ieguva valsts varu, paš-apzinīgi tā ienāca ne vien krievu saimniecībā, bet arī rakstniecībā. Marksisma mode prasīja, lai autori apvieno-jas grupās un tad visi pēc kārtas raksta kādu romānu, stāstu vai pat dzeju. Šāds darbs tad neapšaubāmi bija uzskatāms par kolektīvu ražojumu, bez pilsoniskā indivi-duālisma ķecerīgajām indēm. Profānu uztverē lieta likās pavisam skaidra: ja pilsoniskās kultūras vērtības radīja atsevišķu cilvēku darbs, tad marksisma-jepinisma iekārtas

varenā rūpniecības uzplaukumā, tāpat kā valenkiem un publiskām, arī kultūrai jāklūst par sava veida fabrikas ražojumu. Tur nav ko smaidīt — tāda tieksme un pārliecība bija boļševisma asnu gados. Ja tā tagad izdzīvota un atmesta, tad neteiksim tūlīt, ka uzvarējusi pilsoniskā ideoloģija, bet konstatēsim tikai, ka cilvēks pāri aklai dogmatīcis mazdrusciņ pie prāta. Kolektīvisma teorētiskie pretinieki latviešu bēgļu nometnēs Vācijā jau arī kādreiz ar koprakstītu romānu čakli joza pakaļ krievu modei, bet tas drīz pārgāja.

Jaunākām Ziņām divautoru romānu bez modes ietekmes uzraksta Grēgri. Šis romāns saucas Latvijas karalis jeb Cilvēks, kam visi parādā. Ideja viņiem iešāvusies prātā, ar Jaunāko Ziņu brīvķarti sēžot Rīgas cirkū, tur pārrunājot kriminālromānu ražošanu Rietumu pasaules populāro autoru darbīcā. Kas tas par Latvijas karali un kā tas rodas? Liepājas tuvumā iet bojā amerikāņu miljonāra Džeksona jachta, viņa līķi jūra izskalo malā, kāds veikls piedzīvojumu meklētājs tur pievāc viņa dokumentus, uzdošanas par noslikušo un apmetas Rīgā, Romas viesnīcā. Tur ar atrastiem bankas čekiem viņš pērk sievietes un īpašumus, izlaiž savas naudas zīmes un akcijas, kuŗas visi steigšus iegādāties, līdz beidzot pārsprāgst iedomātās bagātības pūslis. Grīns liecina, ka rakstīt pārmaiņus nav bijis viegls uzdevums. Piemēram, Grē kādreiz varoni ar viņa viesiem apsēdinājis uz siltiem krēsliem, Grī, turpinot fābulu, nav sapratis, kas tie īsti par krēsliem, prasījis Grē, bet arī tas nav varējis nekā noteiktāk pateikt. Nācies visus pārvietot uz vēsākiem krēsliem. Pirmās daļas personāžu rādījām foto attēlos, kuŗus sagādāja Ed. Smilģis ar saviem aktieŗiem. Sākumā dzīvā lasītāju interese tomēr saplok, viņi uzmin, ka tas viss sadomāts un liekas, ka rakstītājs paslepus smejas arī par viņiem. Romāna abas daļas Rapas apgāds izdod arī grāmatā, kas tāpat liecina, ka latviešu lasītāji nav kriminālromānu cienītāji.

Atpūta 1931. gadā iespiež Jēkaba Janševska romānu Laimes bērns. Romāns nav uzrakstīts no sākuma līdz beigām, tas vēl rodas kādā Pārdaugavas mājiņā pie botaniskā dārza. Tur dzīvo autors, kam kopā ar Āronu Matīsu jāredīgē Valdības Vēstnesis. Viņiem ir norunāts tā: Ārons stāigās pa tām reprezentācijām, kas neizbēgamas preseī, bet

Janševskis no redakcijas steigsies tieši uz mājām un rakstīs savus romānus. Ārons norunu pilda — pasēž teātros, iedzē rautos un, mājup ejot, ir tik mīļš, tik sirsnīgs, ka savu kollēgu no Jaunākām Ziņām pavada 3 vai 4 reizes apkārt Vērmanes parkam, pie katra stūra atvadoties abi sabučojas, bet kā nevar, tā nevar pavisam atvadīties. Janševskim jābrauc ar Āgenskalna tramvaju, bet kamēr to gaida, mute izkalst, jāiegriežas kaut kur pēc veldzes. Kamēr atveldzējas, laiks paiet, deguns kļūst atkal aizdomīgi zils, un pasāktais romāns velti gaida rakstītāju. Kā par postu, žurnāls negrib gaidīt manuspkriptu, nosūtām kādu to sadzīt — nav uzrakstīts. Tikai tad, kad pie tālruņa pagadās rakstnieka dēls Kārlis, viņš redaktoru nomierina: — Drīz būs. Es jums aizvedišu turpinājumu.

Tēvam un dēlam ļoti līdzīgs rokraksts, bet tas ir sākums. Turpinājums arvien ierodas. Tā tas iet tik ilgi, kamēr atgadās nelaime — autors pēkšņi nomirst, atstādams savu Laimes bērnu gandrīz vai zīdaiņu autiņos. Ko nu darīt? Lasītāji grib zināt, kas no tā bērna dienās iznāks, viņi necieš romānus bez beigām. Jaunais Janševskis ir pavisam mierīgs. — Turpināsim tāpat kā līdz šim, — viņš saka, un ar viņa roku visu lasītāju priekšā vecais Janševskis pēc savas nāves tik sekmīgi turpina rakstīt Laimes bērnu, ka neviens neiedomājas par diviem autoriem ar vienu vārdu. Lieliski atdarinādams tēva stila lēno, smagnējo plūdumu ar gaļu gaļiem, salipinātiem teikumiem, jaunais Janševskis vēlāk arī pats uzraksta pāris romānus Atpūtai.

Jaunākās Ziņas 1937. gadā iespiež romānu Zemes spēks. Autors ir Pāvils Rozītis, viņš arī raksta no dienas dienā, cik nu kuņģis reizi sanāk. Zinām jau cik tas nedrošs pasākums, bet Rozītim uzkrājušies smagi parādi, savu divstāvu māju ceļot Meža parkā, viņš ir šo rindu rakstītāja FA brālis, jāpiepalīdz. Rozītis strādā centīgi un kārtīgi, bet arī viņš nomirst, kad romāns nav vēl uzrakstīts līdz pusei. Avīze neļauj nevienam dienu apdomāties. Kur ķert turpinājumu? Visā Rīgā ir tikai viens vienīgs rakstnieks, kas paradis tik lēni un pamatīgi visu apdomāt, ka atbildēt mēdz tikai pēc vairākām stundām. Kad viņš ar savu miesīgo brāli iet divatā gar jūrmalu pastaigāties, pēdējais pie Lielupes ierunājas: Skaists laiks šovakar... un kad abi klušdami nonākuši līdz Asariem, pirmais viņam atbild:

Skaists gan... Par laimi arī tas ir FA brālis Ādolfs Erss. Kad viņam saka: Tev rīt jādod turpinājums Pāvila romānam, Erss nevar atbildēt ne jā, ne nē. Viņš uzraksta turpinājumu, atnes to redakcijā un tikai tad sāk ķepuroties vajā no neparastā uzdevuma. Protams, to panākt nav vairs nekādu cerību. Ersam jāturpina drauga romāns līdz beigām, un lasītājiem liekas, ka aizgājējs pats to sarakstījis, vēl šinī saulē staigādams.

Ar to pietika. Nepabeigtus romānus vairs neiespiedām. Visi jau esam mirstīgi.

DZEJNIEKS, KAM PIELIPA ANEKDOTI

*NELAIMIGAIS TRIJNIEKS — AIZKAVĒJIES JUBILĀRS —
ARĪ KLANĪTIES JĀPROT — ROMĀNS
MILJONS EKSEMPĻĀROS*

Dzejnieks Kārlis Jēkabsons tikai ar savu liriku iekļāvās Jaunākās Ziņās. Ar viņa vārdu rakstītie melodramatiskie romāni par Briljantu karalieni, Heinrichu Rautenfeldu, Kristīni un Zigfrīdu vairāk piemēroti tām plānajām brošūrām, kādas pārdod avīžu kioskos. Jau tolaik kolēģas melsa, ka tās nesacerot dzejnieks, bet viņa kundze Malvīne — maza, nīpra ventspiliete. Vēlāk to Jēkabsons pats atklāti apliecinājis. Viņš ir studējis komerczinības, un pats bez sekmēm mēģina kļūt par izdevēju. Vai nav dzirdēts, ka daudzražīgi rakstnieki ierīko darbnīcas un gataviem produktiem uzliek tikai savu etiķeti, ja tā velk.

Kārlis Jēkabsons ir smalks, mūzikāls lirikis, kas bieži kārdina skaņražus. Minēsim tikai viņa dzejas pērles Šalcu, birtaliņu! Nāc man līdz, kur baltas rozes zied. Jāņa Zāliša daiļskanīgos sabalsojumos tās drīz kļūst pazīstamas tautā. Bet Jēkabsons ir arī vienmēr kustīgs, uzņēmīgs,

svaigu ierosmju bagāts. Posts tikai, ka šīs ierosmes parasti izvēršas groteskā kontūrās. Jēkabsonam vairāk nekā jebkuram citam dzīvē līp klāt anekdotiskas neveiksmes. Tām nav ne skaita, ne mēra. Reizēm tās dzejniekam patīk, reizēm viņš grib no tām atkratīties, bet iznāk tā: jo vairāk vairās, jo vairāk nelabums uzmācas.

Dzejnieks iesāk ar 1905. gada cīņas dziesmām, par kurām nonāk centrālcietumā. Tur priekšā jau mutīgais kolportieris un revolūcionārs Leimaņu Jānis. Vai šis liksies mierā? Taisa ar Dieva doto (naīvo) dzejnieku tādus anekdotus, kādi nemaz nav aprakstāmi pieklājīgā grāmatā. Viņam no Brakiem pievienojas Rūdolfs Blaumnis un āzējas par Jēkabsona nelaimīgo trijnieku. Nevienš jau par to nebūtu zinājis, ja dzejnieks pats plaši neaprakstītu, kā jūrmalas dzelzceļa stacijā pie bilešu lodziņa viņa pasniegto trijnieku kāda židiete katēgoriski pieprasījusi sev, jo dzejnieks to viņai nupat esot no kabatas izvilcis. Par tādu bezkaunību Jēkabsonam bija pamats uztraukties: cita naudu viņš varbūt kādreiz iekāroja, bet nekad nepiesavinājās. Nevajadzēja tikai pašam avīzēs rakstīt.

Dzejnieka jubileja konservātorijā. Zāle cienītāju pilna, koncerts beidzies, uz estrādes gaida apsveicēji ar ziediem un adresēm, bet jubilārs kaut kur aizkavējies. Beidzot viņu notver — nav zinājis kā uz estrādes uziet. Tieši no zāles tur augšā netiek. Vēdu pa kāpnēm lejā, tad pa gaiteni un un atkal augšā pie uzejas. Esam jau pakāpušies tiktāl, ka publika zālē Jēkabsona galvu var manīt, atskan apsveikuma aplausi un nupat būsim augšā, bet jubilārs pēkšņi apstājas, saķer pavadoni cieši aiz rokas un iesaucas: —Bračkin, vai tu nezini, kur te ir mazā mājiņa?

— Nu pacieties, Kārli! Drīz būsim galā.

Nē — jubilārs atsperas un ne soli uz priekšu. Saprotu, aiz uztraukuma tā var gadīties. Kāpjam lejā koridorā to vietīņu meklēt. Zāle aplust, uz ēstrādes apjukums, pāris dāmu noskrien pēc ziņām. Kas noticis? Nekas. Tūlīt būs labi...

Cits gadījums Dailes teātrī. Neatceros, vai tā bija kādas Jēkabsona lugas pirmizrāde vai viņa darba svētki. Dzejnieks laimīgi nonāk uz skatuves, daudzkārt klanās pret publiku, tad apķēras, ka atzinība pienākas arī tiem, kas sapulcējušies skatuves dibensplānā. Viņš pagriežas otrādi

un klanās pret tiem. Bet tieši tai brīdī priekšskars no abām pusēm aizveras. Zālē nu redzama tikai dzejnieka mugura un kas zem tās. Nekā nelāga nenojausdams, Jēkabsons klanās, un publika rēc. Tas ir neapšaubāms negadījums — ar savu otru pusi dzejnieks nekad nedomāja un negribēja izteikt atzinību.

Jēkabsonu Kārlis ir arī komersants. Reizēm viņam tā veikalneciskā domāšana ņem pārsvaru pār dzejisko. Atnācis redakcijā, viņš saka:

— Bračķip, parunāsim zem četrām acīm.

— Kas tev tik svarīgs sakāms?

— Svarīgs gan. No tā atkarīga visa jūsu uzņēmuma nākamība. Man ir ideja. Tev jāpalīdz to iemūžināt. Es negribu par brīvu. Dalīsimies.

— Ko tad tu īsti gribi iemūžināt?

Lietā izskatās tāda: Tupiņš savā revolverlapā nemitīgi raksta par Benjamiņu visādas nešķīstības. Protams, izdomātas, bet tauta var noticēt. Jēkabsonu Kārlis par Benjamiņu var uzrakstīt to skaistāko romānu, kādu vēl neviens nav uzrakstījis. Kad to izplatīs, teiksim, miljons eksemplāros, tad visi zinās, kas īsti ir Jaunāko Ziņu izdevējs un kādi viņa nopelni tautas labā. Honorārs nebūs augsts, tikai viens lats no katra eksemplāra...

— Kārli, nolaid! Benjamiņš negrib jaunus miljonārus sev blakus.

— Nu var jau arī par 50 santīmiem, ja citādi neiet. Bet tad tu dabūsi tikai 50.000.

— Pietiks. Es pamēģināšu.

Antons Benjamiņš gardi smējās par šo jauko ideju, bet naudu maksāt par to gan nesolīja.

Pēdējo reizi ar dzejnieku šajā saulē sastopamies 1944. gada rudenī Ventspilī uz ielas, lietainā novakarē. Viņa platā piere sviedrainā no kādas steigas. Vaigi līdz acīm apauguši ar sirnu, izpūrušu bārdu. Viņš maskojas. Saķēris vecu paziņu aiz elkoņa, Jēkabsonu Kārlis satrauktā balsī iesaucas:

— Bračķip, pasaulei draud lielas briesmas! Tie nekristītie bulļi ir aplekuši krievu teles. No tām 20 gadu laikā radies šausmīgs izdzimums — lielais Antikrists, no kā brī-

dina Merežkovskis. Kas savaldīs šo necilvēku? Hitlers nav labāks. Jābēg uz rietumiem.

Aizbēgt dzejniekam nēlaimējas. Viņš iekrīt lielā Anti-krista ķētnās un pazūd. Latvju lirika zaudē izcīlu meistaru, draugi — īpatu cilvēku.

FANĀTIĶU TRACIS

*CIŅA AP KRISTU, KRUSTU UN
JAUNO DERĪBU*

Ar mācītāju (vēlāk Dr. theol.) Jāni Sanderu šo atmiņu autors iepazīstas pirmā pasaules kara laikā, kad Sanders apkopj Jēzus draudzi Pēterpilī. Tur viņš sniedz draudzīgu palīdzību traģiskā nāvē mirušās aktrises Veltas Zvaigznes apglabāšanā un vēlāk pārvešanā uz dzimteni. Atgriezies Rīgā, vecais Sanders, kā viņu tad jau apzīmē, dabū atkal savu Jēzus draudzi Latgales priekšpilsētā. Draudzīte maza, panīkusi, svētdienās baznīcā atnāk 5 vai 6 večiņas.

— Jādzīvo ir, bet kādi no tām var būt ienākumi? — vaļsirdīgi atzīstas Sanders, kad reizi pa reizei pienāk redakcijā ar saviem rakstu darbiem. Par valodu var paķīvēties, baznīcas darīšanās negribam iejaukties. Viņš nav ne mantas vergs, ne mācītājs amatnieks, savas maizītes pelnītājs, kam pietiek ar nedzīvo burtu. Viņš ir nojautis garu, kas dara dzīvu un brīvu. No tā izaugušas viņa reformatora atziņas par reliģisko jēdzienu kodolu un čaulām. Patstāvīgs domātājs viegli atradīs divus dažādus rasiskus un laikmetīgus Dieva priekšstatus Vecā un Jaunā derībā. Lai šķirtu vienu aspektu no otra un rastu skaidrāku, saskanīgāku kristiānismu, Sanders grib Jauno derību atbrīvot no Vecās, to atstājot tiem, kam tā pieder. Kā gan šīs derības var sasaistīt ar jūdu gaidāmo mesiju no Dāvida cilts, ja Kristus nav Dāvida cilts pēcteča Jāzepa dēls, bet Svēta gara ieņemts? Ka viņš nav jūds, bet aramietis, tu-

vāks āriešu garam un senatziņām, par to nav vairs nopietni jāķildojas. Mācība, ko viņš sludināja, saucās par prieka mācību, bet par tās simbolu ir izraudzīta ciešanu zīme krusts. Sanders mocību krusta vietā grib likt mūsu senso saules krustu. Luterā baznīcās dzied dievkalpojumu dziesmas ar vācu tautas dziesmu meldijām — vai mūsu sirdīm tuvākās un mīlākās latviešu tautas dziesmu meldijas mazvērtīgākas par tām? Vai rakstos kaut kur ir aizliegts tās dziedāt dievkalpojumos? Te nav vieta pieminēt visas vecā Sanderā simpātiskās atziņas. Tās viņš izteicis savās grāmatās Mūsu kulta reforma, Vai Jēzus bija jūds, Cīņa ap Veco derību uc. Kā visiem, kas uzdrošinās aizkart burtu, viņam rodas fanātiski pretinieki. Varizeji un rakstu mācītāji sakūda pūli.

Atceros vienu tādu sapulci Rīgā Hitlera okupācijas laikā. Amatnieku biedrības lielā zāle ļaužu pilna. Pēc izskata vienkārši ļaudis — strādnieki, amatnieki, mazāk sieviešu. Neredz īsto pretinieku vecajam Sanderam, kas tur sarīkojis savu kristiešu sapulci. Viņam ir arī citi runātāji, bet tālu tie netiek. Izrādās, ka avis ir ielavījušās no citas kūts. Svīlpj, kliež, dauza kājas tikpat sirdīgi kā priekš 2000 gadiem, kad pūlis sauca: Sītiēt viņu krustā! Fanātiskās kaislības arī šoreiz bango ap krustu. Nost ar pagānu saules krustu!

Mans blakus sēdētājs, liekas kāda amata vīrs, nesavaldāmi aurē. Ilgi neiztur arī viņa kaimiņš:

— Klusu! Kā tu zini, kāds krusts Pestītājam labāk patīk?

— Zinu! Tas ar to gaļo kāju...

— Kā tad tas viņam var patīkt, ja pats pie tāda reiz karājās un mocījās?

— No krusta ir cēlies kristiānisms!

Ahā! Šitais ir jau apmācīts. — Es domāju, ka kristiānisms ir cēlies no Dieva, ne no koka gabala...

Viņš vairs neklausās. Kliežam abi: viens nost! otrs klusu! Ne vairs gala, ne malas. Sapulce jāslēdz. Domāju nesen vēl komunistu mītiņā šis pūlis kliežda tikpat sirdīgi: Nost ar baznīcu!

Sanderieši šķiet uzvarēti. Viņu mācības tēvs sarūgtināts par tik neiecietīgu rīcību. Kad atkal sastopamies aptiek-

nieka Bīmaņa ģimenē, kur viņš ir iecienīts viesis, vecais Sanders saka:

— Es zinu. Tas bija melno kraukļu darbs. Lai Dievs viņiem to piedod un pieņem viņus reiz savā tēvišķā...

It kā uz vecā godavīra un drošā kristieša Jāņa Sandera mazo domubiedru draudzīti tēmēdami, dziedam viņa iemīļoto dziesmiņu:

Maza, maza ābelīte
Pilna zelta ābolīšu...

DIVI LIELIE DARBA VĪRI

DIVU IZCILU PERSONĪBU ATŠKIRĪBAS

Liekas, lieli koki nevar izaugt puķu podā, kam pielīdzināma mazās Latvijas saimnieciskā dzīve un patēriņa tirgus. Morganiem, Rokefelleriem vajadzīgs plašs lauks, kur iesakņoties. Tomēr mūsu valsts neatkarības laikā radās divas ģimenes, teiksim tā svinīgāk, divi nami, kas no sīkiem grašiem izauga par miljonu īpašniekiem. Un tas notika samērā īsā laikā — pārdesmit gados. Benjamiņš sāka ar nenozīmīgu kapeikas lapīņu divās šaurās Parka ielas istabiņās, Hiršs — ar sīku kakla saišu darbnīciņu kaut kur Latgales priekšpilsētas pagrabiņā. Neteiksim, ka Laimas untumainā labvēlība vai Marksa sludinātais kapitāla koncentrācijas likums viņus iecēla sedlos. Nē, viņi paši tur iekāpa ar savu neatlaidīgo darbu un izcilām spējām, kādas arī saimnieciskā dzīvē ir tikai vienreizīgi lielām personībām.

Bijušais lauku skolotājs un pirmajā gājienā neveiksmīgais tirgotājs Antons Benjamiņš kāpj ļoti apdomīgi un piesardzīgi uz augšu. Viņam ir mierīgs raksturs, labas vērotāja spējas, un savus panākumus viņš gūst, pareizi izprasdams, ko tautas vairākums vēlas. Veselīgā egoisma princips palīdz iegūto saturēt kopā.

Bijušais Vējavas dzirnavu izsūtāmais zēns un autodidakts Roberts Hiršs, vīrs ar strauju temperamentu, vulkā-

nisku enerģiju un geniālām darba spējām nesošo, bet lec uz augšu. Grūti pateikt, kas viņu vada vairāk — ass saprāts vai dziļa intuīcija, bet savā darba skurbumā viņš lielos, tukšos Salamandras korpusus pie Juglas vēl paplašina un pārvērš par Rīgas Audumu, kam drīz seko Kaunas Audinai Lietuvā. Latvijas puķu pods bija jau kļuvis par šauru. Ne krāt un taupīt, bet strādāt un celt te bija pirmais bauslis.

No malas skatoties, liekas, ka šīm divām branžām, presei un zīda audumiem, nevarētu būt konkurences sadursmju un abas personības ir par dziļām, lai kļūtu nenovīdīgas viena pret otru. Tā liekas, bet dažkārt arī pavisam niecīgs sīkums var būt liktenīgs. Paskals kādā no savām Domām saka, ka pasaules seja izskatītos citāda, ja Kleopatras deguns būtu mazdrusciņ īsāks. Nezinu, vai tā varētu notikt arī ar Latviju, ja šie divi lielie tuvāk saprastos.

Atpūtas titullapā iespiež izcilāko kultūras un saimniecisko darbinieku ģimeņu studijas. Lasītājus tās interesē. Tā sava kārtā pienāk arī Hiršam. Zinu, ka šis sevī un savā darbā noslēgtais ģimenes cietoksnis labprāt negrib ļaudīs rādīties. Jo vairāk tāpēc žurnāla lasītāji vēlas redzēt Latvijas zīda karāli, viņa kundzi un dēlus. Ar Rīgas Auduma „preses atašeju“ mazo Vizbulīti nosūtu lūgumu pieņemt mūsu fotogrāfu un toreiz laimējās — viņu nenoraida. Lūdzu Grapmani aizbraukt un izdarīt ģimenes uzņēmumu. Kad Atpūtas numurs iespiests un nolikts izdevējiem uz galda, Emīlijas kundze aicina mani aprunāties.

— Kārklīņa kungs, ko jūs esat izdarījuši?

— Šo un to. Bet ko kundze īsti domā?

— Jūs esat ievietojuši Atpūtā Hirša bildi. Vai jūs nezinājat, ka Hirši mums aizvilināja dārznieku, pārsolīja algu? Nudien, to es nezināju.

— Tad jums vajadzēja apvaicāties. Jāievēro arī mūsu mājas intereses. Viņi pret mums izturas tik bezkaunīgi, un mēs viņus reklamējam...

— Liecies nu mierā, sievel. Par tādiem niekiem nav ko bārties, — vecais, mierīgais kungs nostājas man par aizstāvi. Ar to šis konflikts beidzas. Tas nemazināja šo rindu rakstītāja cieņu pret Emīliju Benjamiņa kundzi, kurai, tāpat kā visiem citiem cilvēkiem bija savas pozitīvās un negatīvās īpašības. Nav šaubu, ka vēlāk, savu mocekles

ceļu Staļina gūstā līdz bada nāvei iedama, viņa guva citas atziņas par mantas, goda un varas vērtību cilvēka dzīvē.

Ārēji nemanāmā plaisa starp diviem lielajiem tomēr neizbeidzas. Hirši par šo sīko gadījumu nekā nezina. Bet rodas vēl citi iemesli. Sekojot Hirša kundzes ierosmēm, Rīgas Audums nodibina savām strādniecēm mātes skolu un fabrikas kori Reitera vadībā. Benjamiņam tas lāgā nepatīk. Mums ir tikai darbinieku palīdzības kase ar izdevēju vienreizēju iemaksu, bet tā pati nedarbojas. Benjamiņš bieži uzvelk fraku un kopā ar savu kundzi ierodas diplomātu viesībās vai valdības pieņemšanās, arī labprāt aicina ievērojamus viesus pie sevis. Hiršs, liekas, necieš augsto, blazēto sabiedrību, neapmeklē viesības, staigā vienkāršā žaketē un saviem skolas vecuma dēliem liek fabrikas darbos pašiem nopelnīt slēpes vai divriteni. Roberts Hiršs ir darba fanātiķis, kas dzīvo un, stundas neskaitīdams, strādā savam uzņēmumam, tikai īsus brīžus atpūsdamies ģimenes vidū. Viņam ir laimējies atrast ideālu dzīves biedreni Almu, kas savu vīru saprot un visur atbalsta. Tas nozīmē daudz. Ar Hirša līdzekļiem arī trimdā ir likti pamati un nodrošināta neatkarīgās Latvijas dižā pieminējā — Latvju enciklopēdijas rašanās.

Benjamiņu rīkotās viesības bijušā Fābu pilī, Majoru vasarnīcā vai Valdeķu pilī ir arvien spožas un plašas. Ministri, diplomāti, mākslinieki, vecākie redaktori no pašu avīzes, Kristalls, sudrabs, dārgas servīzes un rozes, rozes — kā filmās redzētos karaļu banketos. Servē švarca restorāna viesmīļi. Avīze to var nest un dot vēl prāvus noguldījumus ārzemju bankās. Nauda dod greznību, varu un godu. Kā var neticēt tās visspēcībai?

Tikai pāris reizes gadā mazais Vizbulītis, kas uz mazām skatuvītēm dzied vieglas dziesmiņas, raksta patriotiskas ludziņas un, laipni smaidīdams, prot visur iekļūt, aicina dažus tuvākos draugus pie Hiršiem paciemoties. Vasarā ar jachtu tad izbrauc piknikā uz kādu Baltezera salu, ziemu mašīnā uz Hiršu lauku māju Līgatnes Ratniekiem. Tur ir jau uzceltas jaunas, skaistas saimniecības ēkas un ērti, mājīgi strādnieku dzīvokļi, tikai kungiem pašiem vēl trūkst pajumtes. Sevi tie it kā aizmirsuši. Kādreiz apmeklējam arī Hirša dzimteni — mazo, nabadzīgo Vējavas pagastu Piebalgas augstienē. Tur šaurībā aizrit viņa bērnība, tur

lauku kapsētā atdusas viņa vecāki, tur viņš uztur un bagāti apdāvina savu pirmo skolu.

Benjamiņa raksturā valda dziļa nopietnība pret darbu, laipnība pret cilvēkiem, dzelžaina neatlaidība ceļā uz savu mērķi. Viņš pazīst smaidu, bet nepazīst joku. Neklausās un pats nestāsta nevienu anekdotu. Visa dzīve viņam ir kaut kas ļoti nopietns.

Hirša dināmiskā, emocionālā iedabā brīžiem pavīd arī kaut kas naīvi bērnišķīgs. Viņš mīl joku un priecīgos brīžos var kļūt kā nerātns zēns. Kādreiz svētku priekšvakarā, kopā ar dažiem draugiem piebraucis pie švarca konditorejas, viņš tur nopērk visus cepumus, vēlāk tos sadalīdams bērniem, kas tik gardas kūkas vēl nav ēduši. Daudzas kundzītes paliek tukšā un paldies par to neteic. Nerātnam tēvocim pietiek ar pacienāto bērnu prieku.

Ir jau arī dabā tāds likums, ka galotnes nesastopas.

MĪLAS UN SĀPJU

DZEJNIEKS

STRENČU PILSĒTA — NEĻAIMIGAIS NARKOTIĶIS — DZEJNIEKA NOSLĒPUMS

Strenču pilsēta pie Gaujas Ziemeļvidzemē pazīstama ar plašu vājprātīgo iestādi, brašiem plostniekiem un gaļu krogu, kam ir kungu un zemnieku stadula. Poruku Jānis tur savā laikā silā baidījies sēņotājas un ogotājas, pats nekā ļauna nedomādam. Lauku sievas ir tramīgas un nevar saprast, kāpēc ārstiem vajag laist trakos ārpus slimnīcas sētas. Plostnieki savu amatu prot — sadzežas, izkaujas, pievelk grigalku un brauc pa Gauju tālāk.

Krogus kungu istabā aiz gaļa laika ik vakarus sēž trīs ievērojamākie pilsētas dižmaņi. Savus medību piedzīvojumus viņi jau desmitām reižu cits citam izstāstījuši. Tikai

taļ, kaļ krodzinieks mana, ka ņpabja karafe jau izsũkta un tãpat aiz paraduma atnes otru vai trešo, trīs lielie klusẽtãji ierunãjas. Viņi saka allaļ vienu un to pašu. Pirmais: Tã viņš ir... Otrs: Tur nekã nevar darĩt. Trešais: Nu, tad ieļeļ!

Turpat arī vecais Rẽpeņu mãju saimnieks, kam dẽls ļurnãlists Rĩgã, kãdreiz sastop pavisam noskumušu Ēveles draudzes ķesteri Muschu. Kas ņĩm par bẽdãm? Lielas bẽdas, dẽls nomiris Pẽterpillĩ. Lai dalĩtos bẽdãs, draugs saka, ka arī viņam dẽls nomiris Rĩgã. — Nu tad jau vajadzẽs baznĩcã apzvanĩt, — ķesteris pareizi piebilst. Protams, kas tur ko ieļilst. Tã arī notiek. Apzvanĩtajam redaktoram vẽļ ņodien liekas, ka viņš ir nepiedodami aizkavẽjies — dzimtenes baznĩcas pieteikums Sv. Pẽterim nodots jau pirms kãdiem 40 gadiem.

Starp citiem Strenķos dzĩvo arī frizieris, pulksteņtaisĩtãjs un prãtnieks vecais Sĩpols. Viņš saviem apmeklẽtãjiem noprasa: — Vai ļūs zinãt, kas ir kultũra? Ak tã ģsti nezinãt? Nu tad es ļums paskaidrošu. Jẽdziens kultũra ceļas no vãrdiem kul un turi. Ja negribat, lai ļūs kuļ, tad turieties tãlãk no kultũras...

Katram jau zinãms, ka ar prãtniecĩbu dzĩvẽ tãļu nevar tikt. Tãlãk tiek otrs pazĩstams strenċietis Spundes Dãvis. Gandrĩz bez kãdas maksas, vãrĩdams tikai augļu kompotu, viņš iegũst Jãņa Sudrabkalna un ņo rĩndu autora draudzĩgo darba spẽku, ceļ un ar laiku arī uzceļ sev divstãvu mãju, ir fotografs un draudzes kapu pãrzinis, bet viņam ir arī sava nelaĩme — kautrĩgas dabas dẽļ nevar apprecẽties. Vĩrs ir, mãja ir, veikals ir — vedu radinieces un neradinieces no Rĩgas apskatĩties, bet Dãvis veselĩbas labã visu vasaru staĩgã kailãm kãjãm, vaļã kreķlu, tikai, pie dievgalda iedams, uzvelķ rĩta kurpes. Brũtẽm tãds nepatĩķ. Darbnĩcã pie viņa par fotografu mãcãs vecãs Krauklenĩtes dẽls — tãds bãls, slaidis un sappains ļauneklis ar acenẽm uz deguna. Tas gan patĩķ, bet tam nav nekãda pamata zem kãjãm. Tomẽr liekas lãga zẽns, bũtu jãpievãc uz Rĩgas pusi.

Tã Rĩgã ierodas ļauns dzejnieks, kas saucas par Jãni Ziemejnieķu. ļurnãlista darbam viņš nemaz neder. Nav acĩgs un zipķãrs. Kã jau subjektĩvs dzejnieks, knosãs pats ap sevi, ap savu mĩlu, ilgãm un cieņanãm. Poruka bãlo zẽnu un sappotãju redakcijas algã nevar iekãrtot, nav viņam

ko darīt. Jāiztieks no dzejoļiem, sīkām grāmatu recenzijām, dažu literāru sarīkojumu atreferējumiem un pantiņiem zem Atpūtas serijs zīmējumiem. Šajos pantiņos pavīd jauks humors, bet gadās arī pa nerātnībai. Kamēr redaktora nav Rīgā, Civis Atpūtai uzzīmējis baletmeistares Feodorovas šaržu un Ziemeļnieks devis šādu parakstu:

Lai ir vecs, kad tik labi lec.

Feodorovai lieli nopelni mūsu klasiskā baleta izaudzināšanā. Pati vēl arvien laba dejojāja. Viņai pamatots iemesls apvainoties. Stāvoklis dumjš. Netaktība jānožēlo, jāatvainojas. Bet vai tāpēc vērts ar dzejnieku bārties? Katram var gadīties pāršaut pār svītru. Nekā daudz jau viņš nopelnīt nevar, bet nav naudas kārs un samierinās ar mazumu. Pacietīgi gan jāgaida un dažreiz jālūdz vekselītis pažirēt, kamēr tiek pie jauna mēteļa, kurpēm vai uzvalka. Bet tas ir sīkums.

Čiešanas dzejniekam rada neveiksmes mīlestībā un otrs, vēl nopietnāks iegansts — viņš ir narkotīķis. Sākumā ārsts balto pulverīti parakstījis pret kādām iekšējām sāpēm, vēlāk no tā vairs netiek vajā. Opijs ir jau tādā mērā piesātinājis jauno ķermeni, ka alkohols dzejnieks var dzert cik tīk, tas vairs neatstāj nekādu ietekmi. Laiku pa laikam Ziemeļnieks nonāk Šēnfelda nervu klīnikā. Tur brīžiem viņš ir mierīgs, var šo to lasīt, bet kad uznāk pēkšņas lēkmes — acis izplešās baiļu un izmisuma pilnas, slimnieks pielec sēdus gultā, rāda ar rokām uz durvju pusi un kliec:

— Lūk, lūk! Tur nāk sarkani velni ar dakšām rokās! Glābiet, glābiet! Tie mani izceps un apēdīs!...

Nabaga zēnam ir atvērusies kāda baismīga rēgu pasaule. Kā slīcējs, kas cīnās ar nāvi, viņš tad krampjaini ieķēras blakus sēdētāja rokā un gaida kādu mierinājumu. Spēcīga suģestētāja doma, kas skan kā pavēle, tad palīdz:

— Mierā! Izgaistiet!... Redzi, viņi jau pazūd! Viņu vairs nav...

Slimnieks it kā atmostas. Jā, viņu vairs nav... Pa logu iespīd rieta sārtums. Dzejnieks bezcerīgi atkrīt savā gultā un klusē. Šķiroties viņš lūdz, vai nevarētu paklusām slimnīcā ienest kādu pulverīti. Te viņu krāpj, dod katru dienu savu mēru, bet pulveris nav īsts, tam laikam piejaukti milti. Neiedarbojas. Tad nav vairs dzīves, bet elle.

Kad romantiskie sapņi par dzejnieci V. M. pagaisuši, kādā baznīcas dāmu sarīkojumā dzejnieks iepazīstas ar savu Leonīdu. Meitene praktiska, saprātīga, labi situēta — tēvam sešstāvu nams Ģertrūdes ielā. Mīlestība izaug abpusīga, bet drīz kļūst traģiska. Leonīda grib glābt savu nelaimīgo pielūdzēju, viņa ar mieru pat nodibināt ģimenes dzīvi, bet ir jau par vēlu. Mīlestība ir liels un cildens psihisks spēks, tomēr nav visspēcīga. Dzejnieks smagi cīnās pats ar sevi un grimst arvien dziļāk savā nelaimē. Brīžiem, it kā smaidīdams, viņš iet savai nenovēršamai katastrofai pretim:

Cepuri cel smiedams,
Katrs ceļš ir labs —
Ej pa kuŗu iedams,
Visur priekšā kaps.

Klāt nāk vēl vienas moka — greizsirdība. Slimnieks iedomājas, ka kāds virsnieks kļuvis viņa sāncensis. Vai viņa aizdomas ir pamatotas vai nepamatotas, par to nespriedīsim. Ciešanu nastas smagums jau pārsniedz viņa pagurušos spēkus.

Kādā 1930. gada jūlija rītā redakcijai pienāk ziņa: Miris Jānis Ziemeļnieks... Reizē ar Akurateru un pāris citiem kollēgām steidzamiem uz viņa istabiņu, kas noīrēta kādā Marijas ielas dzīvoklī. Naktī aizgājušā mīlas un sāpju dzejnieka ķermenis guļ vēl neaizkarts. Pie gultas nomestas divas lumināla tūbiņas. Tukšas.

Ar šo preparātu pagrūti noindēties. Ja ieņem par maz — atmosfata. Ja ieņem par daudz — ķermenis izsviež atpakaļ. Luminālu tai laikā lietāja iemigšanai. Kas te bija noticis — pašnāvība vai kļūmīgs negadījums? Nevienas rindas atvadām. Dzīvības sliekšņa pārejas noslēpumu dzejnieks ir paņēmis sev līdzī kapā.

Redakcijas kollēgas mīlo zēnu sirsnīgi izvada uz Meža kapiem, un vecā Krauklenīte Strenčos mazā istabiņā par savu zudušo dēlu nobirdina klusu mātes asaru. Dzīve rit tālāk.

ŠITAIS NUMURS IR KONFISCĒTS!

NERĀTNI BURTLIČI UN LIKTENĪGI BURTĪ

Visā Jaunāko Ziņu pastāvēšanas laikā policija konfiscē tikai vienu vienīgu šīs avīzes numuru. Tā nav cara Krievijas, bet demokratiskās Latvijas policija. Kāpēc tas notiek, to vēl šodien tikpat grūti pateikt kā toreiz. Neērti, nav pieņemts par tādām lietām atklāti runāt. Nenotika jau tas par politiku, kriminālu vai — diespas! — valsts noslēpumu izpaušanu. Tā nelaime nāca aiz burtliču nerātības, kāda var ielavīties pat zīdaiņu žurnālos.

Kādreiz, pirmā pasaules kara laikā, Arvīds Peine (vēlāk Sudrabkalns), jau toreiz savos rakstos izsmalcināts aistēts, Jaunās Avīzes redaktoram uz Ventspili pa draugam nosūtīja vēstuli no krievu kazarmas, kur viņš bija iesaukts, lai izmācītos par feldšeru. Šī vēstule, ja tā drīkst teikt, sociālā reālisma garā ar visiem krievu piecstāvu komplimentiem gaužām patiesi attēloja kazarmas ikdienu. Tā kā viss tas bija izteikts nevainojamā dzejā, nesmalkjūtīgais redaktors aiz manuskriptu trūkuma šo dzeju in extenso iespieda savā avīzē. Sekas — avīzi gan nekonfiscēja, bet redaktors sev kaklā dabūja daudz nelabvēļu ar vēstules autoru pašā priekšgalā. Un te nu būtu pie tik reāliem vārdiem jāatgriežas, kaut arī tos nemaz neuzrakstītu. Jūs sapratīsiet — autors ir iebaidīts, bet viņam tomēr jāpasaka, kāpēc tik brīvprātīgais prefekts Dambekalns uzdeva to numuru konfiscēt.

Sāksim pamazām. Veikliem burtličiem ir liela vara. Ja viņi sevi apzinās par tik neaizstājamiem, ka tos nevar no darba atlaist, tad neviens izdevums, ko kāds jokdaris saliek, nevar būt drošs pret pārsteigumiem.

Kādreiz visa Rīga smējās par Baltijas Vēstnesi, un tas notika pavisam nopietnā laikā — īsi priekš Ziemas svētkiem. Vīnu un liķieru fabrika Schaar un Cawitzel latviešu izplatītākam laikrakstam bija nodevusi iespēšanai īsti dižu sludinājumu pāri veselai lapas pusei. Kā plata lente vīnu, šņabju, liķieru un konjaku sarakstu šķērsoja uzraksts:

Pirmā iepirkšanās vieta Rīgā! Kad avīzes numurs parādījās uz ielas, vienīgais k šajā uzrakstā bija pazudis. Cits viss kārtībā. Baltijas Vēstnesi toreiz nekonsfiscēja, bet joku kāri lauku tēvoči ar sludinājuma lapu rokās ieradās firmas pārdotavā un pieprasīja uzrādīt, kur te tāda vieta atrodas. Firma sludinājumu nesamaksāja, burtlicis izgāja sveikā.

1917. gadā kopā ar Augustu Deglavu un filozofu Pēteri Zālīti taisām demokrātu partijas avīzei Mūsu Domas pirmo numuru. Pirmā revolūcija jau nodārdējusi, nu visām grupām un partijām mutes vajā, var droši prasīt, kas kuram nākas. Demokrati pārstāv sīkpilsoņus. Reprezentācijas numuram paredzēta gaļa un pamatīga deklarācija par visu, kas sīkpilsoņiem vajadzīgs, kas viņiem pienākas un par ko viņi tagad cīnīsies. Deglavs atkal aizmirsis acenes mājās, trenc redakcijas zēnu uz Rumpmuižas ielu tās drīzāk atnest. Tad trijātā divas stundas studējam un gludinām šo Deglava meistardarbu. Viņš raksta mīļi un aizkustinoši — sīkpilsoniņi, daudz pārestību izcietuši, tagad nu beidzot jātiek pie brīvības un taisnības. Kad manuskripts nodots spiestuvē, ejam noguruši mājās. Nākamā rītā ņemam svaigo numuru rokās — mīļais Dievs! — tur nav vairs neviena sīkpilsoniņa pāri palicis! Visi viņi pazaudējuši vienu un to pašu burtu l. Viss metiens 20.000 nu jāmet katlā pārvārīt — lasītājiem izsūtīt to nevar. Vecais Zeltiņu Dāvis, kam tā grāmatu bode bija Tērbatas ielā, sten un pūš: — Traka nauda izšķiesta! Kur to partija izraus?... Vainīgie izrādījās burtliči no konkurentu partijas — sociāldemokratiem.

Ir pats Lieldienu priekšlaiks, kad tā nelaime iezogas Jaunākās Ziņas svētku numurā. Pavisam neuzkrītošā izskatā, pusotrās rindiņās, ar petita salikumu. Kas tādu nieku lai lasa? Bet atskrien policijas vecītis, pavisam baltā bārda trīs, rokā dreb konfiskācijas orderis. Steidzama lieta, tūlīt jātiek pie Benjaminjiem. Izdevēju kabinetā viņš paceļ balsi, uzliek numuru galdā un svinīgi pasaka:

— Šitais numurs ir konfiscēts! Kur tas jums glabājas? Te būs prefekta pavēle uz pēdām visu apkāpāt!

Benjaminš klusē. Kundze izbrīnā iepleš acis: — Kāpēc? Par ko? Kā jūs uzdrošināties ar mums tā runāt!

— Pavēle paliek pavēle. Tā jāizpilda. Izlasiet paši, ko tur esat iedriķējuši!

Viņš parāda vainīgo vietu. Kundze piesarkst un iesaucas: — Zēn! Pasauc tūlīt korektrisi!

Atskrien Miškes jaunkundzīte. Asaras birst. Viņa nav vainīga. Vienreiz jau izlabojusi, bet noticis atkal. Darbs nu pazaudēts.

Iesauc arī Sīpolu no mašīnu telpām. Viņa parastais uzdevums ir izsviest apmeklētājus, ja tie kļūst nepieklājīgi. Šoreiz Benjamiņš saka: — Sīpol, aizvediet to policijas kungu uz spiestuvi un parādiet viņam, cik mums tur vēl atlicis šīsdienas avižu.

Kad viņi izgājuši, vecais kungs mierina izdevēju: — Sievel, nav vērts celt traci. Numurs ir jau izsūtīts.

Kā jau svētku priekšvakarā parasts, reportieris tajā numurā ir uzrakstījis: Tīrgi slēgti visas trīs dienas. Tracis izcēlies tādēļ, ka viens pats burtiņš v pazudis un tā vietā iezadzies kāds cits. Daudzi lasītāji to nemaz nepamanīja.

RAKSTU ROTĀTĀJS

SAVAS DAILES DEVĒJS —
LATVISKĀS SKAIDRĪBAS ALCĒJI

Reti Rīgas sabiedrībā var manīt kādu kungu, kuŗa ārieni iezīmē balta, neparasti augsta, stērkelēta apkaklīte ar spilgtu, greznas adatas rotātu kaklasaiti. Parasti tā sniedzas pāri krūtīm, bet puskamolā iegūlas apkakles platajā atvērtņē. Pareizi veidotā, gludi skūtā seja, pieglaudīgi paplānie mati, ikdienīgais uzvalks un tā klusais, kautrais valkātais — nekas neliecina par spēcīgi savmaļu personību mūsu mākslas pasaulē. Šis vīrs jau pāri pusmūžam, ir bezģimenes vientuļnieks, uzaudzis klusās Pededzes lukstainajos krastos, lekņajās plāvās, rudens krāsu bagātajās gāršās. Senči bijuši dravnieki, laikam arī dziļu mačarotāji. Visu mūžu viņš pieder dabas poēzijai, krāsu priekam un formu šķautnainai dažādībai, bet nespēj iedzīvoties sa-

biedrībā. Cienītāju viņam daudz, viņš pat ienāk lielajā modē, bet nav īsti tuvu draugu, atskaitot vienu.

Nekad viņš kaklā nesien tautisko prievīti, mugurā nevelk pelēkos pārmindeņa svārkus un tomēr ir izcilākais latviskā stila meklētājs kā rakstos, tā lietišķās mākslās — mēbeļu, paklāju, audumu zīmējumos, mītnu rotājumos. Viņš nav etnografisko senrakstu un senformu atdarinātājs, bet latviskā stila meklētājs ar savas latviskās mākslinieka personības dziļiejūtu. Viņš nepieņem nekā sveša, bet rada pats savu. Tāds ir sava latviskā raksta rotnieks Jūlijs Madernieks.

Kaut gan šo atmiņu stāstītājam Madernieks savus darbus dāvina ar mīļa drauga ierakstiem, tiem ir vairāk pieklājības un satības nozīme. Viņa vienīgais draugs, kas visdziļāk izprot arī mākslinieka dvēseles mūzikālos iedīgļus, ir Emīlis Melngailis. Abus viņus vieno un valdzina latviskums — vienu skanās, otru rakstos. Skanu un veidu pasaules dziļākā vienotībā viņi ideāli saprotas līdz mūža galam. Kāds uzņēmums, ko raktīstājs ir saņēmis, rāda Jūli ar baltu bārdi un Emīli neparasti korpulentu īsi pirms viņa aiziešanas no šīs dzīves.

Ilgu gadus Madernieks ir Jaunāko Ziņu kritiķis glezniecībai un pielietojamām mākslām. Ja kādreiz par pašu pirmo latviešu gleznotāju kopizstādi viņa izteiktās domas sacēla skaļu traci un putekļus presē, tad tagad viņa mierīgos lietpratēja spriedumus visur uzklausa bez pretrunām. Kā toreiz, tā tagad kritiķis grib latvju mākslu pacelt Eiropas kultūrtauti līmenī, dod draudzīgus padomus, bet nemēro tūlīt ar šo prasību mērauklu. Savu tiesu cieņas viņš ieguvis arī no savas privātās studijas, mākslas pasaulē ieveddams veselu gleznotāju paaudzi. Lai minam tikai L. Libertu, A. Cīruli, R. Sutu, K. Miesnieku, J. Kazaku, N. Strunki, V. Toni, U. Skulmi, J. Munci, Ed. Kalniņu u.c. Meistars viņus nav audzinājis par sevis atdarinātājiem, maderniecēniem, ko vērojām dažās akadēmijas meistarklasēs, tātad tas ir bijis īsts, ar savu neuzmācīgs mākslas pādagogs.

Atpūtā, kur krāsu tehnika vēl trūcīga un pavisā, varam tomēr iespiest Madernieka krāsainos paklāju metus, kas iziet plaši tautā. Kā pilsētu salonos, tā lauku sētās rodas čaklu roku darināti Madernieka paklāji. Īpašnieki ar tiem

lepojas — māksliniekam jāiztiek ar labu vārdu, viņa autoritātes nav aizsargātas. Žurnālam Madernieks dod arī grafiskus un gleznieciskus vākus un zīmējumus, kas atrodamī viņa Rakstos, bet kuŗu oriģinālus nekad neatprasa — redakcija tos uzdāvina skolām telpu rotai.

Jūlijs Madernieks ir viens no tiem reti sastopamiem māksliniekiem, ar kuŗiem nekas nenotiek, nekādi piedzīvojumi, ne baumas vai anekdoti nelīp viņam klāt. Pat nerātņākie galda biedri viesībās nevar no viņa izvilināt nekādus jaunumus — Jūlis klausās, pasmaida un tikai retumis iebilst pa vārdam. Vienīgi Melngaiļa darba istabā arī viņš reizēm apsēžas pie klavierēm un ir pietiekami ievingrinājies, lai ar taustiņiem spētu izteikt savas izjūtas, savu intīmo dvēseles noskaņu. Operā un koncertos Madernieku var sastapt biežāk nekā gleznu izstāžu atklāšanas svinībās, kur sanāk oficiālā sabiedrība. Izstādes viņš apskata vēlāk, citu netraucēts.

Viens no Madernieka neaizmirstamiem zīmējumiem ir veltīts Emīļa Dārziņa traģiskās nāves atcerei. Balts krusts, pār to noliecas balts sēru koks un pret debesīm paceļas trīs stari. Debesīs dus drūmi rēgaini mākoņu kalni, ainas priekšplānā noliecas liels, melns sēru koks, it kā baltā koka smaga mēma ēna. Izjūta spēcīga, irreāla, veidu un skaņu mistiskos dziļumos rasta. Tur abi labie draugi tagad staigā tālu no dzīves asajiem trokšņiem un sīkajām ķildām savā mūža sapnī — latviskā skaidrībā.

VILTOTAIS DOKUMENTS

VARBŪTA PRAVA —

PAR LIELU NAUDU MAZA ATMIŅA

Kādu dienu, pašā karstākā darba laikā, kad katra minūte dārga, Benjamins lūdz ierasties savā kabinetā, kas atrodas stāvu zemāk. Tas ir kas neparasts. Pie viņa jau

sēž kāds kungs, pēc izskata ierēdnis vai viduvējs tirgotājs. Redzu viņu pirmo reizi. Izdevējs iepazīstina:

— Tas ir Varbūta kungs. Viņš atnesis mums ārkārtīgi svarīga dokumenta fotokopiju. Grib steidzīgu atbildi, vai vēlamies to publicēt. Pretējā gadījumā nodos kaimiņiem. Mums nu kopīgi jāizšķiras.

Varbūta kungs šaurām, drusku nedrošām, drusku steidzīgām ačtelēm raugās apkārt. Liekas, viņš novēro katru mūsu vaibstu. Jā, viņam šī lieta ir ļoti steidzama. Viņš riskējis ar savu vietu un karjēru, kamēr pie tāda dokumenta ticis. To viņš darījis valsts labā, bet viņa vārds nedrīkst pagaidām nākt atklātībai zināms. Tikai tad, ja lieta nonāktu tiesā, viņš liecinās visu patiesību.

Fotokopija, ko patriotiskais viesis slepeni ieguvis finanču ministrijā, ir tiešām sensācionāla. Tā liecina melns uz balta, ka zviedru sērkokociņu trests, lai iegūtu sev privilēģētu stāvokli valstī, devis kukuļus, netaupīdams šim nolūkam prāvas naudas summas. Vēl nenostabilizētā saimnieciskā dzīvē ir jau tolaik atklājušies vairāki nesolidu banku un politisku vekseļu skandāli. Pret tiem Jaunākās Ziņas arvien nostājušās asi un nesaudzīgi. Tā iedzīvojas daži dūži vai partijas, bet cieš tūkstošiem mazo ļaužu.

Fotokopijas īpašnieks vaļsirdīgi atzīstas, ka vispirms griezies pie Jaunākām Ziņām tāpēc, ka tās varēšot viņa atklājumu vislabāk samaksāt. Nevienoššanās gadījumā viņš fotokopiju tūlīn nodošot citur. Saprota, ka risks ir liels, kaut arī Varbūts vēlreiz svēti apsolās visu atbildību ņemt uz sevi. Zinām, ka to viņš nevar. Klāt ir arī oficiālā izdevēja Benjamiņa kundze, bet viņa piesardzīgi no sarunas atturas. Benjamiņā un viņa atbildīgajā redaktorā kā par postu iekvēlojas žurnālistu nelāgais instinkts riskēt, ja tā var celt avīzes populāritāti. Sadodam rokas un Benjamiņš saka:

—Nu tad lai iet uz pusēm! Ja šoreiz iekrītam — jūs sēdēsīt, mēs maksāsim.

Un iekrītam. Pavisam neglīti iekrītam. Savā aizrautībā, kur rūpe par valsts labumu slepu apvienojusies ar rūpi par savu kabatu, esam smagi aizkāruši ministra L. nevainojamo vārdu. Varbūta lieta nonāk tiesā. Atbildīgo radak-

toru aizstāv zvērināts advokāts J. Šmits. Viņš ir spožs runātājs un lielisks argumentētājs, bet ar savu aso izteiksmi tiesnešus vairāk aizkaitina nekā pārliecina. Tiesneši jau cilvēki vien ir. Likums dod viņiem zināmas iespējas visu iztulkot tā vai citādi. Šmits ir tiešs pretstats zvēr. adv. M. Antonam, kas tiesas zālē runā pavisam maz, bet toties ar tiesas kungiem ir jau iepriekš par visu laipni izrunājies. Šmits ignorē arī tā anekdotiskā žīda gudrību, kas saka: Kāpēc man kaitināt krievu valdību? Provēsim ar labu...

Atbildīgajam redaktoram piespriež 3 mēnešus aresta. Tas nav daudz. Avīzei, cik atceros, jāmaksā 60.000 latu sāpju naudas. Tas ir diezgan daudz.

Notiesāto ievieto Rīgas centrālcietumā. Tā ir vienīgā reize, kad viņš tur nonāk Jaunāko Ziņu laikā. Un sagadās tā, ka viņš sēž tajā pašā vieninieku kamerā, kur 1907. gadā pavadīja septiņus mēnešus par revolūcionāras politikas taisīšanu. Toreiz tādai sēdēšanai likās sava jēga, kaut arī draudēja 102. pants ar izsūtīšanu vai katorgu. Jāsēž bija par taisnu lietu — pret caru, par tautu. Bet tagad? Tā taisnā lieta kļuvusi netaisna, pirmo reizi mūžā krimināla. Aiz gara laika viņš raksta vājus stāstus, tulko poļu un čehu lugas Nacionālajam teātrim. Benjamiņu pāris ierodas apciemot ar vīnogu grozu. Sēdēt jau var, ārēji nekas nekaiš. Beidzot valsts prezidents Zemgals par labu uzvešanos sodu samazina uz 2 mēnešiem. Tīri kauns par tādu privilēģiju.

Tiktāl viss gludi. Bet nu atliek vēl naudas sods, ko var dzēst ar nosēdēšanu. Benjamiņiem gaužām negribas tik lielu naudu ne par šo, ne par to maksāt. Viņi ieteic savam redaktoram šādu priekšlikumu: saņemt pusi no soda summas, piedevām vēl kārtējo mēneš algu un par to nosēdēt visai summai paredzēto laiku. Tādā gadījumā otru pusi soda naudas viņi saglabātu sev. Priekšlikums nav jau peļams, tie pāris mēneši bagāti atmaksātos. Bet cietumā sēdēt par naudu iecirtīgajam redaktoram liekas pavisam necienīgs arods. Par kādu ideju — tā pavisam cita lieta, tad var arī daudz ko piemaksāt. Viņš atgādina izdevējiem jau zināmo norunu. Tā Benjamiņiem nepatīk. Visu laiku viņi ir mācījuši, cik dzīvē nepieciešams veselīgs egoisms. Nu izrādās — velti: māceklis nepieņem naudu, bet naīvi

saceļas par taisnību. Viņa tuvinieki un draugi ir tikpat nepraktiski. Lai izvairītos no tālākām sarunām, tagad viņš dzīvo, paslēpies vecā Dēķena viesmīlīgajā ģimenē. Kad pienāk noteiktais termiņš izdevējiem soda nauda jāsamaksā.

Pēc šī vienīgā nopietnākā konflikta ar Benjamiņiem līdzšinējais atbildīgais redaktors avīzi un žurnālu vairs neparaksta. To dara viņa draugs Arnis. Ārēji Benjamiņi nekādu sarūgtinājumu neizrāda. Mūsu attieksmes izskatās tikpat draudzīgas kā agrāk, bet sirsnība un uzticība ir iedragāta. Viņi piešķir nepaklausīgajam redaktoram pat īpašu atpūtas ceļojumu, ko viņš pavada Polijas Tātru kūrvielā Zakopanē.

Īstenībā Benjamiņiem šī nelaimīgā prāva izmaksā vēl dārgāk. Tā kā zviedru sērkokļu trests arī var justies apvainots un no savas puses ierosināt jaunu prāvu, jārikojas gudri, jānodibina tuvāka draudzība ar zviedriem un viņu sūtniecību. Jādeponē noguldījumi arī Zviedrijas bankās. Benjamiņa kundze iestājas latviešu-zviedru tuvināšanās biedrībā un iegūst augstu zviedru ordeni. Kad Rīgā notiek zviedru mākslinieku gleznu izstāde, Benjamiņš tur nopērk visdārgāko gleznu. To atzīmē zviedru prese. Sērkokļu trests savu sūdzību neierosina.

Vēl šodien, dzīvodams trimdā, nepraktiskais redaktors nenozēlo savu atteikšanos no naudas. Ko viņš ar to būtu iesācis? Ja izdalītu pats sev par prieku, kas zina, kam ar to būtu palīdzēts, kam kaitēts? Ja nodzertu — sagandētu veselību. Ja uzceltu vasarnīcu — zēl būtu no tās šķirties, svešumā dodoties. Tāda maza atmiņa par savu bērnišķīgo taisnību ir vienmēr un visur viegli līdz paņemama lieta.

DIVI MŪŽI SKAŅU DAILEI

KRITIKAS CEĻVEDIS —

MŪZIKAS ENTUZIASTS

Daudz labu un siltu vārdu gribētos teikt par smalko mūziķi un kollēgu zem cildenuma zīmes Jāni Zālīti. Viņš savā dzīvē un darbā līdzsvarots, izlīdzināts, ka pat iezīmīgākās atmiņas, nerunājot par anekdotiskiem epizodiem, nespēj viņam piesaistīties spilgtākos mezglos. Ārpus redakcijas darba dažas skaistas vasaras esam pavadījuši zem viena jumta viņam piešķirtajā vasarnīcā Lielupē. Kopā peldējušies, jūrmalas koncertus klausījušies, kafejnīcās sēdējuši — visur bez piedzīvojumiem. Jūrmalā par savu Jānīti it kā par acuraugu rūpējās brīnišķīgā Zālīšmāte, kas ir pati apskaidrotā sirsnība. Ar savām noslēpumainām sagnītēm un zāļu tējiņām viņa no tuberkulozes izārstējusi dēlu Pēterpils konservātorijā, vēlāk arī dažus ģimenes draugus. Recepte ir viņas noslēpums. Kad māmuļa klusi aiziet kapu kalnā, Zālītis laimīgi atrod tikpat čaklu un rūpīgu mūža draudzeni, kas pēc viņa vēl šodien sēro vairāk par visiem citiem.

Mums atšķirīgas dabas, dažāda darba jēgas uztvere. Reizēm Zālītim, gan tā pusējokam, pārmetu tieksmi slinkot. Jautāju: cik daudz dārgakmeņu latvju dziesma ir zaudējusi, izšķiežot talantu viendienas recenzijās. Tās paņem daudzus vakarus un nakts stundas, priekšpusdienas jānānīkst redakcijā bez kādas nozīmes. Izdevēji tā vēlas, par to maksā. Vienā mūžā uzrakstīt ap 40 koŗa un 60 solo dziesmas ir tā kā par maz. Zālītim padomi nepiestāv. Liekas, viņš ir nojautis franŗiem iedzimto gudrību, rast darbam un baudai veselīgu samēru. Varbūt tieši tāpēc, ka Zālīša dziesmu ir tik maz un tās prasa kā izjutējus, tā izpratējus, viņa jaunrades vērtība ir augsta un stabila kā laba meistara slīpētam dārgakmenim.

Jānis Zālītis ilġus gadus ir augstākā autoritāte starp mūzikas kritiŗiem. Par viņa kritikām saka, ka tās esot vienmēr lietpratīgas, apdarē nevainojami akadēmiskas. Viņa stils un spriedumi reizēm ir tik uzmanīgi nogludināti, ka pagrūti izprast, vai tie pozitīvi vai negatīvi. Plašā

publika domā elementāri, prasa skaidras atbildes — jā vai nē. Vēlas kritiku ar zobiem vai glāstiem, lai zinātu, vai vērts tur iet un maksāt naudu par izrādi vai koncertu. Savās recenzijās par teātri paklanos publikai — mums dažādas taktikas, runājam par tām, bet nemēģinām viens otru pārliecināt. Recenziju šaurie apmēri nedod pietiekamu iespēju mākslas darbu un viņu izpildītāju akadēmiskai analīzei. Arī šo ierobežojumu uzliek plašās publikas prasības pēc viegli sagremojamas barības. Plaša metiena komerciālam laikrakstam tās jāievēro.

Jāna Zālīša reliģiski filozofiskā interese jau kopš Pēterpils laikiem saistās pie Austrumu pirmavotiem, pie senās Indijas prātniecības un jogu zintīm. Savus uzskatus viņš patur pie sevis, nekur un nekam tos nesludina. Viņš nav citu mācītājs, bet bagāts devējs ar savu smalko, iejūtīgo taktu un savas personības delikato šarmu.

FA brālībā pie garīgā koncentrāta glāzītes Zālītī atplaukst atjautībām bagāts sarunu biedrs, kas nekad neaizkaļ un aiz muguras nenopel citus, pat savus šķietamos ienaidniekus, bet nekautrējas pateikt patiesības, par kurām ir droši pārliecināts. Viņu nebaida un neaizvaino brāļu āzēšanās tikums, kas katru lūko pieķert visvārīgākajā vietā. Zālītis ir skaņražu kopas biedrs, tāvad skaņradis, bet mūzikas skaņas rada tik reti, ka brāļi viņu labāk iesauc par skaņradzi. Tas jau izklausās gandrīz pēc degunradža, bet jāpārcieš ar smaidu.

Jānis Zālītis no mūsu vidus aiziet laikā, kad Latvijas zemi un tautu min vācu zābaks. Apklusušas viņa klavieres, skumji pie sienām raugās Mocarts, Bachs, Bēthovens, kad reizē ar Ruķeļu saimnieku Pavloviču ierodamies no Zālīša atvadīties viņa dzīvoklī. Viņš guļ slimības gultā, no kuņas vairs nepieceļas. Šķīroties sēri pasmaida un pusbalsī saka: — Uz redzēšanos, draugi, labākā dzīvē...

Ernests Brusubārda jeb Brusinš, kā viņu mīļi saucam, jo bārdu pie viņa gludi skūtās sejas neviens nav redzējis, ir neglābjams mūzikas entuziasts, arī kopš Pēterpils konservātorijas laikiem. Jūsmošanā viņu pārspēj vienīgi Solo-veičiks, bet tas ir neapvaldīts, krīt vairāk uz baleta izrādēm. Brusubārda bez labas mūzikas nemaz nespēj dzīvot un elpot. Avīzei raksta operu un koncertu recenzijas, ar-

vien labi saprotas ar Zālīti, kuram ir tā kā palīgs. Zālītis ierodas pirmizrādēs un ievērojamāko solistu koncertos, Brusubārda ir klāt kā nagla it visur, kur vien kas ieska-nas uz koncertu estrādēm, kad lomas maina dziedot Operā, čakli intervē jubilārus un no ārzemēm iebraukušos māksliniekus. Viņam ir pašam savs koris, kaut gan grūti nākas pateikt, pa kuŗu laiku to apmāca — diriģents pats ik vakarus kaut kur sēž un klausās, lai nākamā rītā avīzei uzrakstītu 10 vai 20 rindiņas. Vairāk neatļauj telpas. Bru-subārdam tādi koncerti maz atmaksājas, tomēr viņš nes-kumst, neraksta jau naudas, bet sava prieka pēc. Dien-dienā rakstot, grūti rast vienmēr jaunus izteicienus, tīri nemanot stilā iezogas parastība, atkal un atkal atkārtota klišeja. Kāpēc lai Brusinš iztīktu bez tās? Viņš raksta vi-sur, kur vajadzīgs: lielākas dažādības pēc... darīts tas un tas. Pirmais šai dažādībai uzkožas klišeju nīdējs Jānis Zālītis. Redaktoram nu jaukais izteiciens jāskauž laukā lai citi arī nesāktu āzēties.

Kad reizēm rītos, ar recenziju aizkavējies, Brusubārda pietvīcis ieskrien redakcijā, viegli ar vienu roku, it kā atvainodamies, viņš glāsta muguru nelaipnajam redakto-ram, kas jau grasās bārties paidagoģiskos nolūkos. Brusu-bārda dzīvo Torņkalnā, bet saliekamās mašīnas negaida, jābūt akurātam. Baries vai nebaries, Brusubārda ir vienmēr vitāls laipns un viesmīlīgs kollēga. Viņa mājā ir pavadīti jauki brīži. Tur parasti pie viesu galda varenā balsī dzied viņa īrnieks Antons Austrinš, klusu smaida kaimiņš Lū-dolfs Liberts, jautri čalo viņa kundze Amanda Rebāne. Šajā sabiedrībā netrūkst Jāņa Zālīša, kas ciena atjautīgu repliku, glāzītē smaržīgu konjaku, bet vienmēr ar mēru un sātu.

Seno dienu kollēgam, vienam no nedaudziem, kas vēl dzīvo, sūtu drauga sveicienus uz Jaunās pasaules krastiem.

NERIMTĪGAIS DON KICHOTS

IMPULSIVIE DVĪŅI — NAFTA UN TIESAS PRAVA —
CĪŅA AR SOCIALISTIEM

Ar brāļiem Kroderiem — Arturu un Robertu — šīs grāmatas autoru saista ilga un tuva pazišanās, tālu jaunības gadu atmiņas. Kādu laiku dzīvoja viņu pajumtē Matīsa ielā pie laipnās un gādīgās Kroderu mammas. Cara laikā abi ar Arturu bijām (tur nav ko slēpt) Latvijas sociāldemokrātu partijas Aleksandra vārtu (lielnieciskā) rajona propagandistu kollēģijas locekļi. Dzīvojām ļoti trūcīgi, toties darbojāmies ar īsti jauneklīgu pasaules lāpītāju aizrautību un nevienam prātā nevarēja ienākt tāda doma, ka par politikas taisīšanu jāgaida kāds atalgojums. Pa strādnieku pulciņiem un meža sapulcēm cauriem zābakiem skrejot, visdrošākais personīgais guvums varēja būt 102. pants prokurora apsūdzībā par valstī pastāvošās iekārtas graušānu. Tas draudēja ar katorgu vai nometināšanu Sibīrijā. Bet jauneklīgie cīnītāji jau bija nolēmuši sevi ziedot tai tautas brīvībai un laimei, kas nāks pēc krievu cara varas satriekšanas. Roberts Kroders nekad no politikas neaizrāvās. Viņš dzīvoja literātūras, mākslas un aistētikas pasaulē, kļuva teorētiķis. Abi dvīņi bija ļoti impulsīvi un reizēm pa jokam, reizēm pavisam nopietni sabārās asiem vārdiem. — Šausmīgs tips! — iesaucās viens. — Neciešams tips! — atsaucās otrs. Tas ātri pārgāja.

Jaunāko Ziņu redakcijā Arturs Kroders ienāk pēc izstāšanās no Latvijas Sarga. Viņš ir spējīgs ievadnieks, veikls polemizētājs. Pēdējais Benjāminam maz vajadzīgs, viņš nav kārs uz plūkšanos, bet ievadnieks der. Redakcijas melnais darbs Kroderam par savu algu nav jāstrādā, bet jāraksta ievadi pēc redakcijas izraudzītiem tematiem. Saticsmē ar darba biedriem viņš ir patīkams, atjautībām un anekdotiem bagāts kollēga. Viņa piparotos jokus un izteicienus nespēja ciest tikai kāda igauņu valodas tulko-tāja, pulkveža M. kundze. Viņa ir šķīsti audzināta. Lai glābtu savu ausu nevainību, viņa aizmūk no redakcijas.

Vietā nāk mazā Varesa jaunkundzīte. Viņa tikai sarkst un bālē — viņai nav kur mukt.

Vienreiz Kroders atbildīgo redaktoru iegāž — naftā. Tā ir zemnieku savienības nafta, tāds kluss un nevainīgs veikalipš. No kā tad partija lai pārtiek? Saimniektēvi negrib ziedot. Tiem vēl tā pati vecā domāšana, kas Dienas Lapā reiz izteikta kādā korespondencē no Sērmūkšu pagasta: Kam mums vajadzīgi tie Centrālbiedrības sugas bulļi? Iztiksim paši ar saviem spēkiem. Dosim tik lopam labu iekšā, gan tad nāks ārā un būs labs diezgan... Savu ievadu rakstīdams, Kroders aizrāvis un neuzmanīgi pateicis, ka naftu zemn. savienība iešmugulējusi bez muitas. Šis nelāgais vārdiņš liek atbildēt tiesā, kur prāvu zaudējam. Jau nāko Ziņu un Krodera attieksmes ar Ulmaņa vadīto zemnieku savienību nekad nesatuvinās.

Otrreiz ar Kroderu smagi saskrienamies. Tas notiek pirms kādām vēlēšanām. Viņa pārliecība tagad ir, ka strādnieki jāglābj no sociāldemokrātu ideoloģijas, sociālistu partija jāiznīcina ar cīņu presē. Sociālisti avīzei jāēd brokastis, pusdienās un vakariņās, viņu redzamākās personas jākompromitē, jānorāda uz viņu pilsonisko dzīves veidu, lielajām algām, lauku mājām un vasarnīcām, pie kādām nespēj tikt mazie brāļi. Kroders ar savu temperamentu krīt par upuri vecvecai renegātu kaitei. Viņš nemeklē sociālu izlīdzinājumu, šķiru sadarbību pozitīviem uzdevumiem, bet metas pretējā galējībā.

Tas pats jau agrāk notika ar ražīgu publicistu Jankavu. Nākdams no sociālistiem, viņš pilsoniskajā Dzimtenes Vēstnesī garos un gudros rakstos gribēja iznīcināt savus bijušos domu biedrus. Strādnieki šo avīzi nelasīja, pilsoņiem šie raksti neinteresēja, autors savu nesekmīgo cīņu nobeidza psihiatriskā slimnīcā. Otrs piemērs — Hermanis Asars. Arī spējīgs žurnālists, ass polemizētājs. Labā saskapā strādājām Jaunā Dienas Lapā. Atgriezies no izsūtījuma, Asars, kā jau vecam revolūcionāram pieder, vispirms meklē darbu Sociāldemokrāta redakcijā, bet tur iekļūt neizdodas. Pēc pāris gadiem viņš strādā lielpilsoņu Latvī un tur ir niknākais sociālistu nīdējs.

Savus uzskatus gadu plūdumā mainīt ir saprotama, lielāko tiesu pozitīvi vērtējama parādība. Cilvēks, kas pusmūžā vai vecumā domā tāpat kā jaunībā, dzīvē nekā pats

savām acīm nav vērojis, mācījies, vērtējis un par savu ieguvis. Gadi nāk ar tieksmi un spēju kā cilvēkus, tā sociālās parādības dziļāk izprast un iecietīgāk uzvert, lai pareizāk novērtētu. No objektivitātes baidās tikai fanātiķi.

Krodera uzskatam Jaunākās Ziņās pretim nostājas pārliecība, ka pilsoņu partijas ar savu ideoloģiju (cik nu tās katrai ir) nekad nespēs aizpildīt to tukšo vietu, kas rastos strādniekos pēc sociāldemokratijas sabrukuma, ja kāds to spētu ar vārdiem satriekt. Grūtajos saimnieciskajos apstākļos daudz vieglāk būtu šo vietu ieņemt komunistiem, kas nekad neskopojas ar skaistiem solījumiem un atbalstu savai agitācijai saņem no Austrumiem. Tiesa, sociālistos, tāpat kā citās partijās, netrūkst arī karjēristu ar privātīpašnieku tieksmēm. Tas nav strādniekiem nekāds noslēpums. Bet tikpat labi šie strādnieki zina, ka darba devēji pilsoņi nebūs tie, kas saimnieciskā cīņā aizstāvēs viņu intereses.

Šīs principiālās domstarpības rada asu sadursmi kādā redakcijas apspriedē. Kroders veikli piedabū Skalbi un Akurateru savā pusē. Kopā viņi piesaka ultimātu izdevējam: atzīt Krodera uzskatu vai zaudēt trīs redaktorus. Benjamina stāvoklis nav viegls — negribas šķirties no trim pazīstamiem vārdiem, kurus konkurences cīņā var iegūt kāds cits! Bet Benjamins gluži labi zina, ka Jaunākās Ziņas lasa liels skaits strādnieku un inteliģences, kas simpatizē sociāldemokrātiem. Viņš kollēgu ultimātu noraida. Viņi aiziet no redakcijas. Skalbe pēc dažām dienām atgriežas, viņam seko Akuraters, un abi atkal jūtas labi vecajā pajumtē, tikai Kroders paliek pie sava. Smagā tipa žurnālists un agresīvs politiķis, kāds ir Kroders, Jaunākās Ziņās nekad nevarēja justies īsti kā mājās. Dīvains liktenis viņam ir lēmis trimdā gūt patvērumu sociālistu vadītā valstī un tautā.

Tikai beigu cēlienā, kad presi komandēja no augšas, Krodera uzskats uzvarēja: Jaunākām Ziņām bija saviem lasītājiem jārada sociālistu mājas un vasarnīcas, jāziņo par augstajām algām, kādas tie parlamenta laikā saņēmuši tāpat kā pilsoņi. Sociāldemokratus apsūdzot, tāpat parlamentu kompromitējot, sagatavoja brīvu vietu komunistiem, kas jau stāvēja aiz durvīm un smaidīja par tik vērtīgiem pakalpojumiem.

F A

SLEPENĀ BRĀLĪBA — ORDEŅA PARADES — APDRAUDĒTĀS JAUNAKĀS ZIŅAS — NEPARASTAS DAVANAS

Skolotājs un atturībnieks J. Dāvis Latvijas laikā saraksta plānas un biezās grāmatas, smagi cīnīdamies pret slepenām organizācijām — Brīvmūrnieku ložu un tās priekšnamu, rotāriešu klubu. Visur viņam spokojas aplēpta žīdu vara, kas grib sagrābt un verdzināt pasauli. Latviešu brīvmūrnieki Dr. A. Bīlmanis, V. Munters un citi jau pazinējiem nav grūti atklājams noslēpums. Tāpat Bīlmaņa nodibinātais rotāriešu klubs, kurā atradās arī šo rindu autors, savas ik mēneša sanāksmes Romas viesnīcas restorānā sarīko bez kādas slepenības. Vienīgā organizācija, kas visā mūsu valsts patstāvības laikā paliek atklātibai nemanīta, ir Fraternitas Artium, saīsināti FA.

FA nav korporācija, ne politiska vai reliģiska vienība. Tā ir brālība mākslā, ar neierobežotu iecietību pret katra brāļa personīgiem uzskatiem kā mākslā, tā dzīvē. Tā ir brālība cilvēcīgai tuvībai, draudzībai, garīgu vērtību apmaiņai. Tur rada arī kopspēku dažiem praktiskiem izdevumiem, pavada jaunas stundas āzējoties — tas nozīmē nesaudzīgus vingrinājumus savstarpējās atjautībās. Brālības statūtus un rituālus veco šrāgu stilā ir izstrādājis A. Švābe, pamatos ņemdams Rīgas pirmo latviešu amatu brālību iekārtu un paražas. FA brālība pastāv no lielā no mazā pulka, ko vada vecis. Viņu vienprātīgi iekliedz lielais pulks katra Jaungada pirmajā stundā. Visiem lēmumiem, tāpat jaunu brāļu uzņemšanai jānotiek vienprātīgi. Katram ir tiesība izlietāt savu veto. FA vadmotīvs: Brāļi visur brāļojas, pagāniem — čiks.

Kā notiek jauno brāļu uzņemšana FA brālībā, to Jānis Jaunsudrabiņš apraksta kādā vēstulē, kas iespiesta viņa monografijā: Mani vedējtēvi bija J. Kārklīņš un P. Rozītis. Man aizsēja acis un tad ar auto tikām braucām likumu likumiem, lai nezinātu cik tālu un kurp. Vieta bija Dēķena dzīvoklis Brieža ielā, kur dzīvoja arī V. Grēviņš. Tur tiku izvadāts pa visām telpām, laikam visiem nākot man pakal, jo vienmēr bija dzirdami visādi šausminājumi: čukstēša-

nās, rūkšanas, vaidēšanas un brēkšanas kustoņu balsīs. Tad tiku atsēdināts uz krēsla. Nāca pēc kārtas brāļi un māsas un deva pa bucai, beidzot vajadzēja izdzert glāzi šķidruma nezināmas markas, kas bija stiprs kā uguns. Kad nu acis tika atsietas, jūs visi ar madāmām stāvējāt gar sienām, vakara tērpos, frakoti un ordeņoti. Atceros, ka dažam bija no klavierēm noņemtās medaļas pie krūts. Kam bija īsti ordeņi, tie karājās īstās vietās, pārējie — kur kurais. Sekodams noteikumiem, es arī vēlāk uz gada sapulcēm, kas arvien notika Jaungada naktī, ierados frakā, ko aizņēmos no drauga Gogas (dziedātāja Gustava Neiņa). Ar viņa gādību dabūju arī dažus ordeņus no Nacionālās operas rekvizīšu krājuma. Starp citiem bija kāds zelta aunādas ordenis, ko es kā Anša Auna goda zīmi piespaidu pie baltās vestes pašā apakšā, tā kā tas gulēja jau uz bikšu priekšas. Tā kā man nu bija fraka, tad, protams, nekautrējos izlietot arī īstos ordeņus — Latvijas Triju zvaigžņu pie sirds, Lietuvas Ģedimīnu pakaklē. Tāds tiku reiz nofotografēts ar brālības cibīņu galvā (tā bija apaļa, melna zīda cepurīte ar J. Madernieka lillā zīmējuma izšuvumiem uz dibena. To lika galvā tikai sevišķi svarīgos notikumos.) Izskatījos pēc Persijas šacha.

Šāda ordeņu parāde ir domāta kā parodija tai ārišķīgai greznībai, kādā svinīgi tērpās mūsu jaunie diplomāti, ministri un prezidenti. Bagātākais un cienīgākais ar īstiem ordeņiem ir dir. Arturs Bērziņš. Citi šo greznību sapērk antikvariātu veikalos. Groteskais kopskats arvien rada daudz jautrības.

FA brālības saimnieciski kultūrālos pasākumos ietilpst apgāds Latvju Kultūra un rakstniecības mēnešraksts Rītums, ko vada P. Rozītis. Apgāds izdod A. Švābes sakopoto Latviešu pasaku 1. sējumu (tā vēlāk turpina P. Šmits), tāpat Švābes grāmatu par prozas mākslu, vairākas latviešu rakstnieku stāstu un dzeju grāmatas, padomā rakstniecības almanachi ar brāļu un pagāņu rakstiem. Apgāds iegūst arī savu spiestuvi. Šāda rosība nepatīk Jaunāko Ziņu izdevējiem. Viņiem bail, ka rakstnieki, financēs nostiprinājušies, var izdot paši savu laikrakstu un kļūt bīstami konkurenti. Par FA brālību aizmugurē viņi nekā nezina, bet prasa, lai Jaunāko Ziņu līdzstrādnieki izstājas no apgāda un nepiedalās tā izdevumos. Šo rindu rakstītājs ir

vēl šajā ziņā bez grēkiem, toties viņa plecos uzveļas smags uzdevums — izlīdzināt konfliktu. Viņš aicina Rozīti un Ādolfu Ersu, kas ir spiestuves un apgāda oficiālais vadītājs, izrunāties ar Benjamiņiem. Ersu sākumā negrib pieņemt, vēlāk samierinās. Abiem jādod solījums, ka ne laikrakstu, ne tautas žurnālu Latvju Kultūras apgāds neizdos. Kāpēc to nedarīt — apgāds jau nav domāts naudas pelnīšanai, bet rakstniecības veicināšanai. Sarunas ir tik veikālnieciskas, ka abām pusēm jāpatur slepenībā.

Visu laiku, kamēr pastāv Rakstnieku un žurnālistu arodbiedrība, tās vadību klusībā izlemj un noteic FA. Brālība ir grupa, kas izšķir katru vēlēšanu iznākumu, kaut arī no ārpuses to nemana. Ilgus gadus arodbiedrību vada A. Švābe, P. Rozītis. Ād. Erss. Kad šai biedrībai vairs nav nozīmes, viņu vietā iesēdina Jāni Porieti, kas gan nav FA brālis un pats īsti neizprot, kā pēkšņi kļuvis tik augstā amatā.

Sākumā ir tikai 7 brāļi, vēlāk šo skaitu pavairo līdz 9. Ar labu joku viņi nekad neskopojas, kad kādam no savējiem pagādās svinama diena. J. Grīnam kādreiz iedāvina sudraba spieķi. Tam ir gan kundzisks izskats, bet maz bohēmiskas īpatnības. Tikai tas, kas labi ieklausas, var dzirdēt, ka spieķī kaut kas guldz un klunkš. Grīnam par lielu izbrīnu noskaidrojas, ka viņa ceļa pavadonis ir pildīts ar konjaku, ko laukā un mājā var paklusām iedzert, rokturi noskrūvējot. — Šo rindu rakstītājam prāvā kastē piesūta dzīvu buldogu. Nevis franču buldodziņu, bet lielo vācu buldogu. Tas lepni rāda zobus un nevar saprast, vai viņš smejas vai grib kost. Laikam jau kāda attālāka radniecība ir saskatīta. Šis buldogs nemaz nekāro kauties, bet izrādās ļoti jautras dabas nerātnis.

Grēviņu pārim sameklējam īsti piemērotu dāvanu: Annai — krievu laiku Annas ordeni, Valdim — Vladimira ordeni. Jāvālkā kā piedienas: Anna — kaklā, Vladimirs — uz krūtīm. Rozītis kādā stāstā gribējis brāļus pazobot, notēlojis, kā šie stāv pie viņa šķirsta, ko jūt un domā. Viņš saņem šo skatu jautrā foto montāžā, bet jau pēc dažiem gadiem tā pārvēršas skumjā īstenībā — brāļi tiešām stāv pie mirušā drauga šķirsta.

Bagātākais dāvanu guvums, protams, pienākas Arturam Bērziņam. 50 gadu jubilejā viņš saņem oriģinālu, suņa ādā

iesietu, tikai vienā eksemplārā iespiestu grāmatu. Tur jubilārs pavisam vaļsirdīgi, ar visām kļūmēm un veiksmēm brāļu skatījumā ir aprakstīts no galvas līdz papēžiem. Pats viņš to lasa, bet citiem nerāda. Tā kā Bērziņš jau ilgi raksta, bet nevar pabeigt savu mūža darbu par latviešu teātri, brāļi iedāvina viņam varenu foliantu rakstāmpapīra. Tas iesiets latviskā audumā, uzraksts: Arturs Bērziņš, Latviešu teātra vēsture, 1. sējums. Pasniedzēji lūdz ar rakstīšanu nesteigties, atgādinot māksl. Tillberga padomu, ko viņš deva pats sev, rītos no krodziņa mājup iedams: Es no nāvi nebistos, bet no pārpūlēšanos... Laiki mainīgi. Grūti noturēties augstos postēnos, ja nevar paredzēt, kas valdīs rīt vai parīt. Lai kaut cik izlīdzētos, brāļi uz direktora vasarnīcas jumta uzstāda mākslas kalēja darinātu vēja rādītāju, ieguldodami, ka tas grozās pēc politiskiem vējiem. 15. maija magnētisko vētru šī brīnišķā ierīce iztur sekmīgi, direktoram izdodas vēl trīs gadus noturēties savā vietā, tad vadonis viņa krēslā iesēdina Jāni Grīnu. Brāļu būšana, to nevar ņemt ļaunā.

Aizmūžu ceļos jau aizgājuši P. Rozītis, J. Zālītis, Ād. Erss, A. Švābe. Trimdas gados viņu vietā ir ienākuši jauni brāļi. FA vēl šodien vāda pēdējais Rīgā iekliegtais vecbrālis Jānis Jaunsudrabiņš.

PRAKTISKĀ IEVIRZE

PIELIKUMI — SPORTS — FOTOGRAFI
SARUNA AR NELAIĶI

Praktiskā dzīvē noderīgais laikraksta saturs ceļams pāri sensācionāliem kārdinājumiem — tāda ir didaktiskajā domāšanā, mācīšanā un audzināšanā ievirzītā Cimzes skolotāju semināra bijušā audzēkņa pārliecība arī avīžniecības darbā. Viņš necenšas dienu dienu uzpūst arvien jaunus un pārsteidzējus ziepju burbuļus, kas skatītājus dažas stundas

savaldzina un apžilbina, tad pārsprāgst un pazūd bez vēsts. Veselīgajā latviešu tautā un Rīgā nav vēl tās moderno lielpilsētu psihiski iedragātās publikas, kas līdzīgi narkotikiem meklē apreibināšanos asos pārsteigumos, kriminālās šausmās vai erotiskos kairinājumos. Konkurences cīņā šādu ceļu iet vilina daži kaimiņi, bet Jaunākās Ziņas sacensības izaicinājumu nepieņem. Laikraksta apjomam paplašinoties, tur cits aiz cita parādās vairāki pielikumi ar lasītāju ikdienas dzīvē nepieciešamiem praktiskiem padomiem. Jau pēc nedaudziem mēnešiem kļūst redzams, ka centīgie kaimiņi ir aizsteigušies laikam priekšā — rīdziņkiem viņu karnevāls drīz apnīkst, bet Benjamiņš kāpj lēni un droši pa sava laikraksta metienu kāpnēm arvien augstāk. Praktiskā ievirze mūsu apstākļos ir izrādījusies par pareizu.

Pielikumu ar padomiem tieslietās vada zv. adv. Mārtiņš Antons. Viņa uzdevums nav sniegt teorētiskus rakstus, ierosināt vai kritizēt likumprojektus, bet dot īsas, noteiktas atbildes klientiem, kad tie griežas pie savas avīzes pēc bezmaksas padomiem civīlās vai kriminālās lietās. Latvieši ir neatlaidīga taisnības meklētāju tauta. Cara laikos lauku tēvi mēdza prāvēties līdz pašam senātam, advokāti labi nopelnīja, sirdīgo prāvētāju mājas ieslīdēja viņu kabatās. Pašu valstī šī suga nav iznīkusi. Īsās, nepilnīgās atbildes, viņus, protams, neapmierina, bet gan bieži vien pamudina griezties pie advokātu kungiem pēc tālākas palīdzības. Jautājumu vēstules „bezmaksas advokātam“ ienāk kaudzēm, atbildes jāgaida pusgadu un ilgāk, bet gaidītāji ir nodrošināti laikraksta pircēji un lasītāji.

Lai uz laukiem sekmīgāk sacenstos ar Brīvo Zemi, kuras izplatīšanu enerģiski veicina Zemnieku savienība (abonementa naudu piena nodevējiem atvelkot arī pret viņu gribru), šādā konkurences cīņā vairs nepietiek ar parastām lauku korespondencēm par biedrības namu un karogu iesvētēm, par dzeršanas postu, zagļiem rudens naktīs un meitās iešanas netikumu. K. Ulmanis lietišķi un populāri vada Brīvās Zemes pielikumu Zemes spēks. Tas ir ļoti iecienīts lauciniekos. Tikai viens šķērslis — Brīvā Zeme ir vienas partijas laikraksts, šī partija neietver visas laucinieku aprindas, bet savu politisko zīmogu noteikti uzspiež visiem saviem izdevumiem. Jaunākās Ziņas nāk ar Lauk-

saimniecības un mājturības pielikumu, kuŗa vadību izdevēji uztic allaž darbīgajam un visās lietās pakalpīgajam prof. Arvidam Kalniņam. Viņš saprot, ka te nav vieta populārizēt savas fiksās idejas par bārbeļkrūmu audzēšanu vai skuju izbarošanu lopiem, bet sagādā speciālistus ar pazīstamiem vārdiem visās nozarēs. Tie raksta un māca kā rīkoties katrā gada laikā sētā un laukā, bet redaktors kautrīgi paliek aiz kulisēm, viņš apmierinās ar vērtīgu sakaru un labvēļu iegūšanu — tie var noderēt nākamai ministra karjērai. Lai nodrošinātu izdevēju atzinību, viņš par visiem iespiežamiem rakstiem iepriekš sīkumos informē veco kungu, ko citi redaktori dara tikai atsevišķos gadījumos, kad var rasties domstarpības. Laikraksta metieni nemitīgi aug, bet grūti pateikt, par cik to veicina šis pielikums — Jaunākām Ziņām visu laiku nav detalizētas metienu statistikas.

Tautas veselībai paredzētais pielikums nespēj iekļauties tik populārā gaumē. Ir sava taisnība šī pielikuma vadītājam prof. A. Kirchenšteinam, ka uz slimnieku jautājumiem nevar atbildēt vai kādas zāles ieteikt bez viņu iepriekšējas pārbaudes pie ārstiem. Toties viņš visiem spēkiem nododas tolaik vēl jaunās un mazpazītās vitamīnu teorijas populārizēšanai. Šajā novadā profesoram ir arī pašam savi pētījumi, bet tiem zinātnisks, speciāliem izdevumiem piemērots raksturs. Pielikums iegūst subjektīvu nokrāsu. Kaut cik to atsvoidzina tikai no ārzemju žurnāliem savāktie jaunumi medicīnā. Nesaskaņas ap šo pielikumu pieminēsim skicē par vitamīnu pravieti.

Pielikumu skolai un audzināšanai vada speciālists Mārtiņš Liepa. Nevar teikt, ka visus pielikumus šefredaktors izlasītu — trūkst laika un intereses, bet skola kopš jaunības dienām viņam palikusi dziļā atmiņā. Daudzos sadzīves jautājumos Benjamiņš ir sekmīgi ieguvis laikmetīgus uzskatus, tikai paidagoģijā viņš joprojām palicis stipri uzticīgs cimzenietis. Te nu M. Liepam, kas pats cienī un lasītājiem grib sniegt jaunāko laiku atziņas audzināšanā, bieži iznāk domstarpības ar veco kungu. Attieksmes saasinās tik tālu, ka Benjamiņš prāto pielikumam aicināt citu vadītāju. Viņš apvaicājas par pilsētas 3. vidusskolas direktisi E. Liekņa kundzi — vai viņa nāktu? Zinu, ka viņas uzskati ir vēl radikālāki, ka Liepas krēslā viņa aiz solidaritātes

nesēdīsies — sarunas paliek neievadītas. Cienību pelnī kollēgas drošā cīņā par savu pārliecību, aiz kuras stāv skolotāju vairākums. Benjamiņš arī šoreiz negrib būt dik-tātors savu uzskatu uzspiešanā. Liepa joprojām vada skolu pielikumu, bet šefredaktors nemitas viņam sekot ar pado-miem un aizrādījumiem, kurus nodod ar atbildīgā redak-tora starpniecību. Benjamiņš grib būt laipns un mierīgs kungs — tiešās sarunas viņu var uztraukt un sarūgtināt.

Rakstniecības un mākslas pielikumu, kas atrodas šo at-miņu autora ziņā, traucē komerciāli aplēsumi. Tos nekad neizteic vecais, labais kungs, bet reižu reižēm atgādina izdevēja. — Jūs iespiežat labvēlīgas atsauksmes par grā-matām, bet istā vieta tām būtu sludinājumu daļā. Kāpēc mums taisīt bezmaksas reklāmu, kad viņi pelnī un var samaksāt? — Atbilde: — Par pirmizrādēm Rīgas teātros un vienreizīgiem koncertiem, kurus noklausās daži desmiti, mēs sniedzam daudz plašākas atsauksmes, bet grāmatas dzīvo vēl gadiem ilgi un par tām interesējas visā tautā. Sabiedrība domā, ka atsauksmju samēriem vajadzētu būt otrādiem. — Vārds sabiedrība pie vecā kunga ir spēcīgs arguments. Pēc tā viņš sarunu pārtrauc ar kādu izlīdzinošu joku. Citā reizē kundze saka: — Izdevējs Y. sūdzas, ka jūsu recenzents par X. apgāda izdevumiem rakstot atzinīgāk nekā par citiem. Vai viņš tik nav uzpirkts? — Cenšos pārliecināt, ka pie mums vēl nav ieviesušās Parīzes tradīcijas apgādi recenzentus „uzpērk“ tikai ar savu izdevumu brīv-eksemplāriem. Tas nepārliecina. Zinu, ka visu iebildumu pamatā guļ vēlēšanās tās pašas īsās atsauksmes par grā-matām pavisam izskaust. Zinu, bet izliekos, ka nezinu. Tad jau ielauztās recenzijas reizēm pašas pazūd. Juniors atvainojas, ka pielikumu pēdējā brīdī nācies samazināt aiz svarīgu aktuālu ziņu pārpilnības. Kritikas jau nenove-čošoties. Uzņem to mierīgi, ar spītīgu iecirtību paliekot savā pozīcijā. Noklusēt mūsu rakstniecību kā ievērojamu kultūras faktoru un priecāties tikai par cittautu rakstnieku izreklāmētiem jaunumiem — tas nebūtu ne laikraksta, ne redaktora cienīgi. Intelektuāļu aprindās Jaunākām Ziņām reizēm pamatoti pārmeta nevērību pret latvju grāmatu. Vainīgs, protams, ir redaktors, kam par īstajiem iemesliem nākas klusēt.

Jaunāko Ziņu redakcijā trūkst sporta cienītāju, atskai-

tot Antonu Benjamiņu. Nevienu spēli vai sacīksti viņš gan pats nenoskatās, arī neinteresējas par tām, bet sarunās noteikti uzsver: — Par sportu avīzei jāraksta. Par to tagad interesējas jaunatne. Viņu sacensībās noskatās tūkstošiem jaužu. Vecajam kungam ir taisnība, to prasa laikraksta intereses. Rodas jauna nodaļa, kādu lasītāji agrāk nepazina: Sports un fiziskā audzināšana. Sameklējam referentus — insp. Cekulu, studentus Mūzi un Zaļumu viņam palīgos. Viņi centīgi un akurāti reģistrē sacensību skaitļus metros un minūtēs, bet skaitļu valoda šefredaktoru neapmierina. Jāraksta tēlojumi, fejetoni, kas ieinteresētu plašākas aprindas. Te labi palīgi kļūst abi humoristi — Šanteklers un Kokaīns (Štrauchs). Līdz savam pielikumam sports gan netiek, bet šī nodaļa atrodama katrā numurā.

Ilustrāciju pielikumu jeb tā saukto „bilžu spoguļi“ laikraksta pēdējai lapas pusei sastāda Benjamiņš juniors. Dažkārt arī viņam atgadās mazas nepatīkšanas, piem., kad ciešā sagrupējumā kāda baletdejojāja savu graciozo kāju ir pacēlusi tieši pāri nevainīgu konfirmandu grupai, kāds pašreiz vajadzīgs ministrs aizmirsts, vai draudzīgs sūtnis ielikts necienīgi mazos apmēros. Grupu uzņēmumus no jūras svētkiem un preses ballēm izraugas izdevējas kundze pati: viņa vislabāk pazīst savus draugus un jaunākās modes tērpus. Fotografiem Briedim, Grapmanim un viņu palīgiem nav vieglas dienas. Filmas viņi netaupa — nekad jau nevar uzminēt, kas redaktoriem patiks, kas ne. Pavisam atklātā „konkurences cīņā“ to interesantāko no viņu guvuma cenšas iegūt žurnāla redaktors Atpūtai un Juniors savam Spogulim. Pirmajam ar fotografiem ir draudzīgākas attiecības: viņš izliekas peticīgāks un nebažas, bet katrs viņa laimīgākais „ķēriens“ noved atklātā kildā ar Junioru. Cieš arī fotografi. Šefs un izdevēja klusē, viņi to uzskata par veselīgu sacensību pašu mājās. Abi izdevumi taču ir viņu īpašums. Kad valsts varu iegūst Ulmanis ar savu fotografiju ministru — kā kollēgas to apzīmē — fotografu stāvokli kļūst vēl jaunāks. Vadonis jāuzņem arvien laipns un smaidīgs. Pozes un situācijas var būt ļoti dažādas — kā nu uzminēt, kāda kuņģa reizi vislabāk patiks? Juniors dara, ko un kā var, tomēr — tomēr pagadās, ka ministrs nav īsti apmierināts. Viņš nav uzņēmis runas visvarīgākā momentā. Vainīgi, protams, fotografi, kas neprot

savu uzdevumu pildīt. Kādreiz Skalbe apbēdinātiem mazajiem brāļiem, laipni smaidīdams, saka: — Mīlie draugi, turpmāk uzņemiet no priekšas un pakajas, no apakšas un augšas, no abiem sāniem — tie kungi ir tik skaisti, ka viss pie viņiem būtu tautai jāapskata...

Patiesi, nav vieglas dienas preses fotogrāfiem. Pēc grāmatnieka Jāņa Rapas apglabāšanas Meža kapos, mājup ejot, man piesteidzas kāds nepazīstams fotografs un saka: — Atvainojiet, Rapas kungs. Kas tas bija, ko tur apglabāja?

— Tas bija izdevējs Jānis Rapa.

— Piedodiet! Bet es domāju, ka tas bija jūsu tēvs.

Viņš tika pie skaidrības.

VADONIS NĀK

PA ZIEDU CEĻU — KAD CILVĒKS KĻŪST
NEMALDĪGS — ULMAŅA NOSĒPUMS

Tveiciģi karsts aust 1934. gada 15. maijs. Saule jau agri svilina kā ceplī. Pie zilajām debesīm neviena mākoņa. Braucu pa Brīvības ielu, lai jau pirms astoņiem būtu redakcijā. Kollēgām sākas atvaļinājumi, kad darbs jāuzņem vienam par vairākiem. Pilsēta vasarīgi tukša, klusa un mierīga. Redakcijā pārsteigts ieraugu Pēteri Blauu jun., kas tik agri nekad nemēdz ierasties. Viņš, uzvilcis savu aizsarga mundieri ar visām goda zīmēm, kaut ko aizrautīgi stāsta saviem darba biedriem reportieriem. Kas noticis? Visu nakti neesot gulējis. Aizsargu ballē bijis? Ne, ne ballē, ne krogū. Tagad pavisam cita balle. Aizsargi iztaisījuši apvērsumu, ieņēmuši saeimu, pastu, radiofonu un citas valsts iestādes. Viņš, tā uzcirties, vedis kādu vadu. Tagad ieņemtās vietas jāapsargā. Pie strādnieku tautas nama gatavojušies nopietnai cīņai ar sociālistiem, bet tos nemānījuši. Tikai Bruno Kalniņš, kad ieradusies Meža parkā

viņu izkratīt, vairākas reizes izšāvis. Sociālistu deputāti tagad jau arestēti.

Kas devis pavēli tā rīkoties? Ulmanis un Bērziņš. Kas par Bērziņu — Arturs, Andrejs, Richards? Nē, tas kas aizsargus komandē. Blaus smaida un dzeļ stipru kafiju, lai aizdzītu miegu.

Zvanu izdevējiem, kas vēl nav ieradušies. Viņiem liels pārsteigums. Benjamiņam nepatīk Ulmaņa uzkundzēšanās. Lai gan Latvijas sākumā Jaunākām Ziņām ar Brīvo Zemi, Ulmanim, Druvam un prof. Vārsbergam no kaimiņiem piedaloties, Ķesnera ēdnīcā bija notikusi diezgan sirsnīga brāļošanās sanāksme, šī pilsoņu frontes draudzība drīz paputēja. Benjamiņam nebija izdevīgi solidārizēties ar Ulmaņa partijas veikaliem un banku krachiem, kuŗus Jau-nākās Ziņas neslēpa. Tāpat viņam aiz materiālas aplēses nepatika apkarot strādnieku organizācijas un vairāk iejūgties zemnieku ratos.

Kad ierodas izdevēji un vecākie kollēgas, apspriežamies, ko nu darīt. Kādu pozīciju ieņemt pret satversmes lau-zējiem. Viss vēl neskaidrs. Neviens nezina, kā izveidosies jaunā vara, cik ilgi tā noturēsies. Akuraters par notikušo iedegas svētās dūsmās, netaupa stiprus vārdus un izteicienus par demokrātijas nodevējiem. Skalbe izskatās skumjš, runā rezignēti par mūsu teļu kultūru, kas nu sāksies, bet Arvīds Kalniņš, kā jau profesors un lauksaimniecības pie-likuma vadītājs, zina tos puča īstos iemeslus: Zemnieku banka atrodas pie bankrota — izsaimniekota. Lai to glābtu Ulmanim jāsagrābj vara. Viņš tūlīt sameklē baumas (dro-šas ziņas), ar kuŗām izdevējus nomierināt: Daugavpils garnizons ar ģenerāli R. Bangerski priekšgalā jau sacēlies un nāk uz Rīgu likumīgo satversmi sargāt... Tā laba ziņa un liekas ticama — Bangerskis ir Benjamiņu ģimenes draugs un demokrats. Krievu sūtnis Rīgā arī vēl neesot teicis savu vārdu — vai viņam patīkšot jaunās diktatūras nodibināšanās pie Padomijas robežas. Tobrīd Kalniņš vēl nezināja, ka krievu sūtņa piekrišana ir jau laikus iegūta, jo Maskavas interesēs bija nodibināt vienvaldību Latvijā, lai to vēlāk, kad pienāks īstais laiks, it kā demokratizējot, iegūtu savā varā. Par šo krievu viltību Kalniņš pārliecinās tikai tad, kad iekšlietu viceministrs viņu ieceļ par Latvie-šu un krievu tuvināšanās biedrības priekšnieku.

Rodas priekšlikums griezties pie Ulmaņa ar lūgumu atstāt Jaunākās Ziņas kā lietišķas labvēlīgas kritikas laikrakstu. Uz ārieni tas kaut cik izliktos pēc preses brīvības un jaunajam režīmam piešķirtu demokratiskāku izskatu. Pat Padomijā uniformētajai slavinājumu preseī ir piešķirta iespēja uzrādīt cilvēku un iestāžu kļūdas un noziegumus, neapšaubot režīma nemaldību. Šo lietu kārtot piesolas Kalniņš. Kur un pie kā viņš griežas, tas paliek noslēpums. Panākumu nav.

Apspriedes laikā ar Blaua starpniecību saņemam vadoņa priekšā stādīšanās rakstu — Manai tautai! — Tas jau skan tā, it kā Ulmanis mūs visus būtu ieguvis savā īpašumā! — iesaucas Benjamiņš jun. Izdevēji domā, ka šo uzsaukumu nevar noraidīt. Tonis ir tāds, kas necieš iebildumus. Pēkšņi pazaudēt zaru, uz kuŗa visi sēžam, negribas ne izdevējiem, ne redaktoriem. Var jau vēl rasties citas iespējas atgūt to brīvību, kas tik nepieciešama plašu aprindu atbalstītam laikrakstam. Vadoņa uzsaukumu Manai tautai iespiežam pirmajā lappusē pašā pirmajā vietā. Šis solis ir izšķirīgs visam turpmākajam.

No Centrālbiedrības un Bēgļu apgādāšanas komitejas laikiem atceros kādu izskatā vienkāršu, darbā kustīgu agronomu, kas, Rīgā iebraucis, arvien apmetās Centrālviesnīcā. Pelēkā uzvalkā, ar salmenīcu galvā, ar pārtikas groziņu pie rokas, viņš apmeklēja savus darba biedrus, un visi patiesi cienīja šo darbīgo valmierieti. Tur Centrālbiedrības agronomus Vārsbergu, Skubiņu, Ulmani, Blumbergu un citus iepazinu un mācījos cienīt pāri Rīgas advokātiem. Pirmie ar savu darbu bija tuvāki tautai, elastīgāki savā domāšanā un izrīcībā, nesavtīgāki. Otri savu kanceleju un sauso likuma paragrafu ļaudis, tuvāki savam personīgam labumam. Vīrs ar groziņu, kuŗā blakus sviestmaizēm atradās manuskripti, iegriezās arī Jaunā Dienas Lapā, kreisā virziena laikrakstā, bija tā līdzstrādnieks cara laikā. Šis vīrs vēlāk kļuva Latvijas pirmais ministru prezidents un valsts liktenstundās tautas vadonis — Kārlis Ulmanis.

Vadonis nāk... Viņš nāk pa ziediem un apsveikumu telegrammām apbērtu ceļu. Viņš gan nenāk kā karaliskā augstība vai generālisims, bet kā nemaldīgs Vadonis ar lielo burtu. Tas nav maz. Ap viņu trompešu pūtēji un slavinātāji. Pats viņš smaida, kā Amerikā mācījies: Keep

smiling! Fotografi strādā, prese aplaudē. Sāpus nostumtie kollēgas dzied: Džons Brauns... savā uzvaras gājienā!

No kurienes Ulmanim pēkšņi radusies tik traka godkāre? — Nav jau tā, kā izskatās, — paskaidro kāds draugs, kas vadonim palicis tuvāk. — Vienīgi ar tautas simpatijām un sajūsmu jau var pamatot notikušo. Saeimai tik daudz to grēku nesanāk. — Tātad kaut kas no teātra izrādes — butaforija acu apžilbināšanai.

Vadonis nāk ar kara stāvokli, bet bez asins izliešanas. Tas izskatās humāni. Bet līdzīvi viņš nes patvarību un apspiestību. Laužot valsts likumīgo satversmi, daudzi saeimas deputāti apcietināti. Arveda Berga Latvis pa labi un Sociāldemokrāts pa kreisi aplūsināts, strādniekiem viņu celtais tautas nams atsavināts un nodots aizsargu vajadzībām. Kur palicis respekts pret cilvēka tiesībām un privātu īpašumu? Kā saeimas laika veikalnieks ar parādu atlaidēm vadonis pērk mākslinieku un intelektuāļu simpatijas, lai tos drīzāk piegrieztu jaunajai ticībai, ka vadona valsts orķestrī drīkst skanēt tikai viens tonis, valdīt tikai viena pārliecība: viņš labi dar', ko darīdams...

Pie saviem zemniekiem vadonis vairs neiet pelēkā vadmalas vamzī, bet sola viņiem tik lētu elektrību, ka to varēs spīdzināt katrā klētī un kūtī. Tas ir kaut kas. Strādniekiem rīko svētkus ar bezmaksas dešņām un alus pudelīti. Vadonis pat tur aprunājas ar klingēru pārdevēju un uzsauc svētku viesiem: — Jūs vēl nezināt, kas tas Ulmanis īsti ir!... Klausītājiem tas jāsaprot: es jums došu vairāk nekā sociālisti. Īsta solīt sola diplomācija.

Vadonis dibina kameras pēc svešu zemju parauga, sola, bet nedod tautai jaunu satversmi. Viņš vēl baidās no savas tautas. Cenšas mazināt cittautiešu ietekmi un velk uz valsts saimniecības pusi. Te sabiedrības domas dalās, bet tas notiek klusībā. Viņš dibina mazpulkus, kas ideālizē lauku dzīvi, aicina nepraktisku izglītību pilsētās ieguvušo lauku jaunatni atpakaļ uz tēva pagastu. Vadonis liek pamatus tēvzemes balvai, lauksaimniecības akadēmijai, vēstures institūtam, studiju fondam, rosina skolu un sabiedrisku ēku celtniecību, nāk ar draudzīgo aicinājumu, kas vērtīgas grāmatas ienes tautā. Nav jābūt draugam, lai

atzītu, ka pozitīvu darbu netrūkst. Nav jābūt soģim, lai konstatētu, ka vadonis ar lielo burtu nav nemaldīgs, tāpat kā tāds nebija arī kāds prezidents, kas presei pavēlēja savu amata apzīmējumu rakstīt ar lielo P. Neierobežotā atbildība, ko vadonis viens pats nes savos plecos un uz savu sirdsapziņu, drīz noved pie traģiskas katastrofas kā viņa tautu, tā viņu pašu. Pašmīlīga galma ielenkts un diendienā glaimots, izcilais valstsvīrs ir pazaudējis savu tautu.

Pie visām valsts iestāžu sienām parādās vadoga gudrie izteicieni un pamudinājumi saviem darbiniekiem un visai tautai. Viena no tādām gudrībām māca: Kādi māli ir — ar tādiem jāmūrē! Steidzīgi mūrējot un pavisam aizmirstot, ka tie māli tomēr jāpatīra, jāuzlabo, visa lepni un diži pasāktā celtne sabrūk. Ap viņu pašu sakrājas tik netīri māli, kas jau līdzinās dubļiem.

Vai vadonis nokrīt no 15 maija skaidrajām debesīm pats pēc savas patvaļīgas iegribas, neviena nesaukts un neaicināts? Nē! Tādus nepamatotus lēcienus vēsture nepazīst. Teiksim atklāti: viņu aicina ne tik daudz zemnieku partijas neveiksmes, kā praktiska darba nespējīgā saeima. Tā kļuvusi par politisku runātavu, par pendeļpartiju veikalu ar valsts līdzekļiem, liktenīgā brīdī nekur to neuzskata par aizstāvēšanas vērtu. Necelsim Ulmani par varoni, kaut gan tāds viņš varētu kļūt, aicinādams tautu nobalsot par uzlabotu satversmi, tāpat nenosēdināsim saeimu uz apsūdzēto sola, bet paraksim vēl dziļāk. To saeimu. tādu taču brīvās vēlēšanās izraudzīja latviešu tauta. Diemžēl, tai vēl trūka patiesās demokratijās nepieciešamās politiskās audzināšanas un valsts dzīves tradīciju. Demokratijās pati tauta nes smagāko atbildību par savām valdībām, bet mūsu tautai vēl trūka ieauguma demokratijā. No tā mūs gadu simteniem atturēja svešas varas, kuŗu kaitīgajai ietekmei vēl šodien īsti nespējam tikt pāri. Tādā, šķiet, cēlonības ķēde, vainīgos meklējot.

Izšķirīgā brīdī, kad sarkanais veltnis jau sakustējies, neviens neprasa latviešu tautai, ko viņa domā un grib savā liktenstundā. Kad vēl ir iespēja glābties tiem, kam tas nepieciešams, vadonis droši saka: — Es palieku savā vietā, palieciet jūs visi savās, — un aizsprosto ceļu 14. jūnija upuriem. Kad rūpnieka Hirša ģimene atstāj Latviju, radio-

fons to par nepaklausību sien pie kauna staba. Ielaidis okupantus Latvijā, Ulmanis vēl brīdi ar viņu svētību paliek savā vietā. Nav grūti likt skanēt lepnai dziesmai, aizmirstot tautas gudrību, ka lepnība ved uz postu. Nav varonība teikt lepnus vārdus: Mirsim kājās stāvēt, ne uz ceļiem nospiesti! — kamēr tas nav jādara. Krievu okupantiem Rīgā iebraucot, tā mirst robežsargu priekšnieks ģenerālis Bolšteins operas apstādījumos. Viņš iešauj sev lodi galvā, kaut gan ar vadoņa saukli nekad nebija lepojies. Sagūstīts un uz ceļiem nospiests Rīgas pilī paliek prezidents, lai tur pildītu boļševiku nesaudzīgās pavēles. Nu viņš ir tikai nelaimīgs, smagi pievilts un satriekts cilvēks, kas grib vēl dzīvot. Neaizskarsim viņu — arī mēs visi vēl gribējām dzīvot. Lepnības vietā nu stājas gūstekņa padevība, dodot uzspiestas pavēles par aizsargu organizācijas likvidāciju, apstiprinot jauno, boļševiku iecelto valdību, ziedojot 5000 latu Sarkanai palīdzībai. Šie lati boļševikiem vairs nebija vajadzīgi — viss jau bija viņu rokās, bet tie liecina par Višinska sadisko pazemošanas un spīdzināšanas tieksmi pret savu gūstekni. Arī te nelaimē kritis cilvēks vairs nemodina soģa spriedumu, bet tikai dziļu, cilvēcīgu līdzjūtību. Cik smaga traģēdija tā ir Ulmaņa sirdij, to grūti būs aptvert tiem, kas viņu droši tiesā. Kad okupantiem nepieciešamais padarīts, Ulmani un Rudumu noved uz Rīgas staciju, kur, pēc Jūlija Druvas informācijas, abiem apsolīts izsniegt pases izbraukšanai uz Šveici, bet pavēl iekāpt vilcienā, kas iet uz Maskavu. Abi aizbrauc pa 14 jūnija ceļu.

Varas apreibt un no tās neatlaisties ir cilvēcīgi, tāpat kļūdīties un maldīties ir cilvēcīgi, bet nemaldības apziņā uzņemties neierobežotu atbildību pār miljoniem — tas ir kas neizprotams. Ar šo noslēpumu Ulmaņa dižā un darbīgā valstsvīra personība ieiet mūsu tautas vēsturē.

PĀRI EKVATORAM

PAR ĒRTĪBĀM PĀRDOTI CILVĒKI —
FRANČU LAUVA UN ITAĻU GAIENS —
DZIEDONIS UN BRUŅURUPUCIS

Kopš lielās kļaidas gadiem latviešu saskare ar dienvиду puslodi kļuvusi tik parasta parādība, ka ekvatora pārbraucieni vairs nemodina to interesi, kādu tie ieguva Latvijas valsts laikā. Toreiz šo ceļu bija veikuši nedaudzi tālbraucēji un lielākā skaitā latviešu baptisti, nojausdami Eiropas katastrofu un dibinādami savas zemkopju kolonijas Brazīlijas pirmmežos.

Drīz pēc Ulmaņa apvērsuma 1935. gadā Argentīnā, Buenos Airesā notiek PEN klubu starptautiskais kongress, kurā ir aicināts arī Latvijas delegāts. Mūsu PEN kluba priekšsēdis J. Akuraters nedrošās veselības dēļ baidās doties divus mēnešus ilgajā ceļojumā. Zinādams šo rindu rakstītāja vājo vietu — neapvaldāmu klaiņotāja tieksmi— viņš diezgan viegli iegūst sev aizstājēju. Materiālu grūtību nav: ceļa izdevumus sedz Argentīnas valdība, ministrs Munters dod dažus ārlietu ministrijas uzdevumus un līdzekļus to veikšanai. Angļu okeana tvaikonis uztur tiešu satiksmi no Londonas līdz Buenos Airesai. Izbraucam no vēla, miglaina rudens, iebraucām agrā, saulainā pavasarī.

Kad bangainais Biskajas līcis, Havra, Vīgo un Lisabona jau aiz muguras, mājam ardievas mazās Eiropas zaļajiem krastiem, lai pēc 700 jūras jūdzēm vēl brīdi apstātos Kanāriju salu Palmas ostā un tad 10 bezzemes dienās pāri okeanam līdz Pernambuko Brazīlijas tropu joslā. Palmas ostā notiek politisks incidents: uz angļu tvaikona ierodas ģenerāļa Franko žandarmi un pieprasa izdot dažus spāņu pilsoņu kara bēgļus parlamentāriešus, kas brauc no Londonas uz Argentīnu. Pasažieri par to ir ļoti uztraukti un sašutuši, viņi nostājas vajāto bēgļu pusē un pielīdzina kuģi Anglijas teritorijai. Administrācija sazinās ar Londonu, un angļi nebūtu angļi, ja tie dažu cilvēku dēļ ļautu tvaikonī aizturēt un nonāktu konfliktā ar Spānijas diktatoru — bēgļus izdod. Polītiskā atmosfāra pēc tam vairākas dienas

ir tik sakarsēta, ka kapteinis nerādās publikā, kur viņu atklāti apvairo par angļu nacionālā goda nodevēju.

Tropu joslas asā saule pār ūdeņu plašumiem cilvēkus ietin sutiģā gurdenumā, izdzēš domas un jūtas ar vienalīdzības slinkumu. Dienām ilgi viņi sēž uz klāja un mēmi noskatās lidojošo zivju baros vai delfīnu spīdīgās mugurās — kaijas ir jau pazudušas. Naktīs, kad vieglāk elpot tādā pirts karstumā, pār paklusušajiem ūdeņiem līst rotaļīgs mēness spulgojums. Laudis it kā atdzīvojas, meklē jau Dienvidu krustu pie skaidrajām debesīm vai kokteiļu krustojumus un deju mūziku tvaikoņa bārā. Arī pārdzīvotās neskāpes un satraukumi liekas aprimuši, kaut nav vēl aizmirsti.

Šādā gaisotnē starptautiskā PEN kluba ģenerālsekretārs, londonietis Hermons Oulds uzskata par iespējamu savus visdažādāko uzskatu un temperamentu ceļabiedrus uz kongresu sapulcināt tuvākas iepazīšanās vakaros. PEN klubiem gan nav noteiktas politiskas sejas vai kopējas līnijas kā literāros tā sociālos jautājumos, bet par apolītiskiem tos nevar apzīmēt tādā pat mērā, kādā apolītiska nav literātūra un publicistika. Politika neatvairāmi ielaužas arī tīri literāros jautājumos, kādi kongresos iztirzājami, tāpēc vadītājiem nepieciešams liels takts un tolerance asumu izlīdzināšanai un križu novēršanai. Ģenerālsekretāram, šim laipnajam un vienkāršajam kolēģam šādas izlīdzinātāja un saskaņotāja spējas piemīt necerētos apmēros. Brūnā, lēta auduma žaketītē, neizgludinātās biksēs un puszolētās kurpēs viņš vienmēr ir savas grupas vidū, kur debates brīžiem samezglojas. Hitlera Vācijā PEN klubi ir slēgti, tāpat Staļina Krievijā, toties Musolini sūtījis trīs delegātus. Starp tiem liesmains fanātīkis fašists un neapvaldāms runātājs akrobāts ir Marineti. No Francijas brauc Žoržs Diamels un Leons Blūms. No šī franču bārdainā lauvas parlamentārieša un sociālista sadursmēm ar Marineti, šo sīko, kaulaino gailēnu ar asu, spiedzīgu balsi atmiņā uzglabājusies kāda politiska līdzība par zivīm. To Blūms nodārdināja savā pērkongrāvienu basā, pats jautādams un pats atbildēdams:

Kas ir liberālisms?

— Brīvība un tiesība līdakai negausīgi aprīt sīkās zivtiņas, lai no tām pamptu un augtu pēc savas patikas.

Kas ir sociālisms?

— Brīvība un tiesība arī sīkajām zivtiņām dzīvot, kopīgiem spēkiem aizstāvēties pret lielām un rijīgām.

Kas ir fašisms?

— Brīvība un tiesība rijīgi ielauzties citā dīķī, lai savā saglabātu vairāk barības.

Un kas ir komūnisms?

— Brīvība un tiesība mazajām zivīm apēst lielās, lai pašas tad kļūtu lielas un rijīgas.

Marineti šķeļ zilās uguns un uzskaita visus franču sociālistu grēkus. To sanāk daudz, un daudzums drīz izgaist no atmiņas.

Parīzietis Diamels, dzejnieks, drāmatīķis un esejists, polītiskās debatēs nekad nepiedalās. Viņa interešu centrā ir psiholoģiska problēma — dvēseles dzīves padziļināšana ārpus intelekta robežām. Mājīgs un mierīgs rezonētājs, kā izskatā, tā iedabā viņš atgādina mūsu kluso un labsirdīgo Birznieku Upīti.

Vācu trimdas rakstniecību pārstāv Stefans Cveigs un Emīls Ludvigs. Abi vienas tautas dēli žīdi, bet cīk atšķirīgi, pretēji raksturi! Lirīķis, novelists un kultūrvēsturisku biogrāfiju autors Cveigs ir slaidis, rūpīgi kopts kungs, vienmēr atturīgs, izlīdzināts, taktisks eiropietis, ko izskatā grūti atšķirt no tīrasīņu ārieša, manāmi cieš un nespēj atkurties no sprogainā Ludviga nebeidzamām runām par honorāriem — markām, frankiem, dolariem un to iekasēšanas dažādām grūtībām. Pirmā pasaules karā Ludvigs ir vācu laikrakstu korespondents Istambulā un Vīnē, rakstniecībai pievērsies vēlāk Šveicē, kur uzrakstījis psiholoģiskas biogrāfijas par Bismarku, Gēti, Napoleonu, Vilhelmu Otro, Jēzu uc. Kritika viņa darbos daudzus faktus atzīst par apšaubāmiem, bet Hitlers visas šīs grāmatas sadedzina. Autora materiālo stāvokli šāds barbarisms tomēr nesatricina, viņa viegli lasāmie darbi ir jau paguvuši izplatīties Rietumpasaules tulkojumos. Daži no tiem bez autora honorāra nokārtošanas izdoti arī latviešu valodā. Ludvigs to smalki zina, un te nu notiek mūsu saskriešanās. Nelīdz norādījumi uz mazas tautas sīkajiem metieniem un grāmatu pircēju ierobežoto skaitu, kas apgādiem dod iespēju tikai tulkojumu samaksāt. Autors jūtas apzagts un prasa gandarījumu, atsaukdami uz Bernes konvenciju. Dabūjis zi-

nāt, ka Latvija tai nav pievienojusies, viņš sadusmojas vēl vairāk, draud šo lietu atklāti ierosināt kongresā un prasīt mūsu kluba izslēgšanu no starptautiskā PEN kopības. Kollēgu kaut cik nomierināt izdodas tikai Ouldam ar norādījumu, ka starptautiskā PEN kluba statūtos nav tādas prasības, ka obligāti jāpievienojas Bernes autortiesību konvencijai. Visu ceļu nobraucām nesalīguši, salabstam tikai kādā Buenos Airesas naktsklubā. Arī tur vajag solīt, ka darīšu visu iespējamo nodarīto zaudējumu mazināšanai. To jau var.

Arī Stefana Cveiga darbi ir publicēti Latvijā līdzīgos apstākļos, bet viņš tikai pasmaida un saka: — Es jūs saprotu un ceru, kad tas būs iespējams, jūs arī mani saprātīsiet. — Šis Eiropas kultūras tradīcijās dziļi iesaistītais rakstnieks, no mīļās Zolburgas un Šveices aizmests Brazīlijas pirmatnībā un dziļi vīlies savā pacifista pārliecībā, beidz mūža gaitas pašnāvībā, bet viņa tēls nedzīst no atmiņas.

Aiz skaidras kollēģiālītes nākas pietuvināties 86 gadīgajam ungāru profesoram O. Viņam tik vāja redze, ka bez palīdzības vecais vīrs nekad neuzdrošinās pāriet nekārtīgas satiksmes pārslogotām pilsētas centra ielām. No viesnīcas zem rokas iedami un meklējami kādu klusāku pāreju, arvien nokavējam sēžu sākumu. Savos uzskatos profesors ir baigi reakcionārs, viņš noraida žīdu Dievu un Staļina diktatūru, tai vietā likdams ungāru Dievu un Hortija diktatūru. Ko tur var iebilst, ja vecāks un augsti mācīts kungs tā domā? Viņam ir savas valdības uzdevums pārliecināties, cik droši turas pie savas tautības ungāru emigranti Brazīlijā. Šim mērķim valdība no vecās dzimtenes izdodot prāvas summas, bet asimilācijas posts izrādījies vēl lielāks — ungāru jaunieši ar veco kungu vairs nespējuši sarunāties dzimtajā valodā. Klusi priecājos, ka mūsu kolonijas ir sīkstākas, kaut arī valdība no dzimtenes tās neatbalsta, toties centīgāk iekasējama nodevas par Latvijas ārzemju pasēm un draudējama tās atņemt tiem, kam iekrājiens šo nodevu parāds. Kad pārbraucu Rīgā, Munters apsolās šos parādus svītrot.

Sirsniņš Īpatnis ir Jaunzēlandes delegāts, Velingtonas bibliotēkārs Andersens — garš, sirms maori cilts vīrs. Ar naīvi bērnišķu prieku viņš lieliski atdarina visu savas

zemes putnu balsis, ar tām sagādādams kollēgām jautrus koncertus. Biezos, skaisti izdotos un illūstrētos sējumos viņš ir savācis Jaunzēlandes teikas un leģendas. Tās saņēmu kā draudzības dāvanu. No Rīgas uz Velingtonu nosūtu Jāzepa Vītola 200 latviešu tautasdziesmas un pateicības vēstulē šis mūzikālais draugs izteic izbrīnu kā mūsu tautai radušās tik skumjas dziesmas? Atbildes vietā nosūtu kādu tolaik pieejamu mūsu vēstures tulkojumu angļu valodā. Par argentīniešu skumjām, dziļas smeldzes piesātinātām tautasdziesmām jau bijām runājuši naktīs pie gaučo ugunskuriem. Tur uz iesmiem cepās veseli jēri vai teļi, un pa plašo prēriju vientuļi klaiņājoši gani zem zvaigžņotām debesīm izdziedāja savas sirdis. Tie bija ļaudis, kas kādreiz atstājuši savu aizokeana dzimteni un devušies mūžu svešniecībā. Vai arī mēs gadsimtus ilgi nebijām it kā svešinieki paši savā dzimtajā zemē?

Kopā ar Indijas trīs pārstāvjiem, kas brauc no Parīzes, uz kuģa esam četri neglābjami veģetārieši. Pirmās klases ēdamzālē, kur uz galdiem arvien nāk bagāta ēdienu izvēle, mums lielās kristalla bļodās dienu pēc dienas pasniedz olīvu eļļā iemērkтус lapu salātus. Ar trušu apetitu, smaidīdami graužam šo ideāli svaigo barību, prātīgi ļaužu nožēloti un intervēti — par cik brauciena maksa samazinoties? Tikai vakaros, kad tālās Gangas upes meitas apmet savus zili zvaigžņotos zīda plīvurus, apvij zeltainas sprādzes ap kailajām rokām un kājām, kas brūnas kā varš, viņas negribot iekļūst rietumnieču uzmanības un klusas skaudības centrā. Literātūras doktore Sofia Vadiā, Tagores personīga paziņa, priecājas par viņa rakstu latviskiem tulkojumiem un vēlas iepazīties ar mūsu rakstniecību. Diemžēl, tulkojumu angļu valodā mums bija apkaunojoši maz. Sarunājam ar Indijas kollēgu (vārdu vairs neatceros) kādu rītu aizbraukt uz Svifta milzīgajām lopkautuvēm Buenos Airesas tuvumā, lai asāk pārdzīvotu to brutāli atbaidīgo, kas uz šķīvjiem izskatās tik nevainīgi pievilcīgs. Redzētā satriekti, savu sasniedzam. Kollēga pārved dziļu ietekmi kādam literāram darbam. No salkanās asins smakas un dzīvu plucinātu putnu brēcieniem izkļuvis, savu nelabumu noskalāju konjakā. Prof. Pulmana ielūgti, mēs četri apmeklējam dažas viņa lekcijas valodu institūtā par sanskrita un lietuviešu-latviešu valodas tuvo radniecību. Pro-

fesors ir poliglots, brīvi orientējas 27 valodās, nevainojami lasa mūsu dainas, demonstrē necerēti daudz vārdu kopējo izcelsmi, un viņa drošie secinājumi mūs aizved kādas tālas, tālas radniecības pasakainos ceļos.

Kam gan vairs tagad interesē kongresa domas un cīņas vai izšķērdīgi greznais, sarkanu rožu kupenās iegremdētais rauts ar oficiālām runām pie Argentīnas prezidenta? Spilgtāk atmiņā iegūlušas silti vienkāršās sastapšanās ar draugiem — bij. skolas biedru Dr. P. Oliņu, red. J. Biti un Sergeju Staprānu viņu pajumtēs. Tāpat sarunas ar Nacionālās operas bij. virsdiriģentu Bilu Kuperu par pārdrošiem sapņiem, kurus viņš vairs nevarēja iedzīvināt mūsu mūzikas pasaulē. Kupers diriģē Ķelnes operā, un, viņa ieteikts, tur viesojas arī mūsu dziedonis Arturs Priednieks-Kavara. Viņš ir augsti novērtēts, aicināts pāri okeanam kādas operas izrādēs nodziedāt vienu pašu āriju, ko citi tenori nespēj veikt. Kad kādas privātslimnīcas saimnieciskais direktors un krievu emigrantu laikraksta vadītājs Staprāns mūs ielūdz mājas pusdienās, Priednieks, uz operu steigdamies vai no turienes braukdams, ierodas frakā. Viņš ir jautrs un kustīgs visā savā greznībā. Rotaļādamies no balkona ienes bruņurupuci un spiež to pie krūtīm, lai paglaudītu, sasildītu. Nez' kāpēc bruņurupucis sabīstas vai sadusmojas par tik neparastu mīlestību un pēkšņi uz dziedāja frakas un vestes izlaiž savu zaļo aizsargšķidrumu. Tas ož tik neciešami, ka fraka un baltā veste tūlīt jānovelk ķīmiskai tīrīšanai. Priednieks ir satriekts, viņš tomēr neapraudas, bet sēž pie galda gludkreklā un smejas līdz ar citiem viesiem par tik oriģinālā veidā noraidītu mīlestību. Vēlāk nerātnais bruņurupucis veikli izlien cauri angļu karantēnai Londonā un atbrauc uz Meža parku Rīgā, bet ar operdziedojumiem gan vairs pazīšanos neatjauno.

Atceļā no Santosas ostas izmetam likumu uz Sao Paulo un tās apkārtni, apstājamies Montevideo un Riodežaneirā. Šī skaistā, tropu dabas varenības un okeana zilo ūdeņu iekļautā lielpilsēta sagādā neizdziestošu pārdzīvojumu. Grandiozs Kristus tēls no augsta kalna galotnes paceltām rokām svētī šo drudžaina darba un salda slinkuma, izšķērdīgas greznības un atbaidīgas nabadzības, stingru tikumu un drausmīgas netiklības dīvaino sajaukumu. Pēdējā gan it kā ierobežota Mange kvartālā — mazpilsētīņā ar apm.

5000 dažādu rašu, tautību un vecuma prostitūtēm. Kopā ar Ouldu un serbu prof. Popoviču automobilī izbraukājam šo valsts legalizēto balto verdzeņu centru, kur ielinās redzami tikai iereibuši matroži, puskailas sievietes un jātnieku policisti. Kas par to, ka Brazīlija ietilpst Tautu Savienībā un parakstījusi starptautisko konvenciju par balto verdzeņu tirdzniecības noliegumu. Iztulkojot to pēc savas vajadzības, te rīkojas tāpat kā tas atjautīgais žīds, kas uzceļ sētu ap visu savu vīna lauku, kad rabins paziņojis, ka sabatā ārpus sētas strādāt nav atļauts.

Šķīroties Oulds apsolās atsūtīt savas lugas un norunājam, ka tad, kad kādu no tām izrādīs mūsu Nacionālais teātris, autors brauks uz Rīgu un būs mūsu PEN kluba viesis. Mūsu kluba valde, sevišķi Dr. Alfr. Bīlmanis, šo nodomu apsveic, saņem kādas 5 lugas un nododu tās teātrim līdz ar lūgumu vismaz vienu uzņemt repertuārā. Tā pavairotos mūsu drāmatisko rakstnieku izredzes savukārt reprezentēties Londonā un citur ar latviešu skatuves darbiem. Iesniegtās lugas iegūlas, drāmaturģs neprot tās izlasīt, un beidzot pazūd atvilktnēs. Izrādās, ka labi domāto, bet vieglprātīgi doto solījumu neesmu spējis pildīt un Oulds uz Rīgu neatbrauc.

Toties ar divu mēnešu ilgo ceļojumu pavisam apmierināts ir mūsu pašu vecais kungs. Par kārtējo algu, bez kādām piemaksām viņš ir ieguvis prāvu birumu speciālkorespondenču no tālām zemēm. Tas ir materiāli izdevīgs guvums — tepat Eiropas korespondences izmaksāja krietni vien dārgāk. Viņš draudzīgi spiež roku un saka: — Afriku Zeltiņš (Goldfelds) ir jau noganījis. Nākamā braucienā jums būtu jādodas uz Indiju. Vai tur arī tādi kongresi notiek?

PRIVĀTPOLĪTIKA

KĀ IEGŪST POLITIKUS — VAI NAUDA IR VISSPĒCĪGA?

Antons Benjamiņš nevēlējās darboties līdzī valsts vai pašvaldības praktiskā politikā. Avīze iezīmēja tikai dažas idejiskas vadlīnijas, cik tas politiskam laikrakstam nepieciešams. Šefredaktors nekad netiecās pēc pilsētas lielveikā, kā, kāda ministra vai prezidenta posteņa. Tādi viņam nebija nesasniedzami, bet ja tos piesolītu, vecais, prātīgais kungs atteiktos. Viņam ir pašam sava, uzņēmuma politika, ko kaimiņi, preses kolēģas bieži apzīmē par privātpolitiku. Šai vārdā izskan tāda kā skaudība, kā nicināšana, bet Benjamiņš no skauģiem nesabīstas un šādu politiku var atļauties.

Kā viņš to veic savu interešu labā? Viņam nav pašam savas politiskas partijas ne satversmes sapulcē, ne vēlāk saeimā. Pavisam nepamatots ir apgalvojums Helmuta Stegmaņa atmiņās (iespiests Baltische Hefte) it kā Antons Benjamiņš būtu kādreiz bijis demcentra pārstāvis un Jaunākās Ziņas šās politiskās grupiņas laikraksts. Varbūt ka kāds līderītis saeimas kulisēs ar to kādreiz padīžojās, lai celtu savu autoritāti, bet tas tā nekad nebija. Vajadzētu būt pavisam vājam politikim un veikalniekam, lai jūgtos tik sīkos ratējos un līdz ar to apraktu savu gudro neatkarības principu. Tāds nebija Benjamiņš. Viņam ir plaši izplatīts, tautā ietekmīgs laikraksts, ar kuŗa palīdzību var parlamentā bez ārēji redzamas saistības iesēdināt pat tādu pendelgrupu, kuŗai pašai nebūtu nekāda iekšēja spēka, ne rosmes. Kāpēc to nedarīt? Kāpēc salaulāties ar kādu partiju, ja tieši pendelgrupām parlamentā bieži piekrīt izšķirīgas lomas. Par klusu saderināšanos nav pasaulei jāzina. Par savstarpējiem pakalpojumiem tāpat. Avīze paliek jo-projām jaunkundzēs, var pakoķētēt, ar ko tai tīk.

Jaunā valsts ir taupīga. Jāierobežo vērtību izvešana no Latvijas. Jūuzkrāj zelta un valūtas rezerves, jānostabilizē lats. Bet pati valsts un tās nauda vēl nav tik droša, ka lielākas summas varētu mierīgi noguldīt bankās. Vecais kungs sadusmojas:

— Ko tie maitmuguras tur saeimā atkal mīcās. Kur tik

pagriezies, visur ierobežojumi un aizliegumi. Pasauciet man to B. šurp!

B. atsteidzas laipns un pakalpīgs. Pilnīgi pareizi, tur jau šēž lielo partiju birokrati. Vajadzētu ielikt kādu no mūsu cilvēkiem. Es to lietu lūkošu nokārtot... Lai spētu vajadzīgā vietā ielikt to mūsu cilvēku, Benjamiņam jau laikus būtu jāsola politisko grupiņu nākamās Saeimas vēlēšanās vēl vairāk atbalstīt. Be vecais kungs gudri klusē — lai izdara, lai nopelna, tad runāsim tālāk. Pakalpīgā grupiņa ir pati sevī nevarīga, bez saknēm tautā, tikai ar pieklājīgu izkārtņi. Kam tagad vairs vaļas to organizēt. Jāsteidzas raust naudu, iegūt jo vairāk ienesīgu postēnu. Iecietīgā valodā to sauc par prātīgu ļaužu reālpolitiku.

Citā reizē Benjamiņam jāieved mašīnas un preces, kurām, to pašu valūtu taupot, negrib dot ieviešanas atļauju. Vai tiešām tie papīru grauzēji nesaprot, ar ko viņiem darīšana? Vai grib, lai piekukuļojam? Nē, kukulniekus mēs velkam dienas gaismā. No mums nekā nedabūs! — Atkārtotas jau pieminētais atrisinājums. Tas ir diezgan drošs, un Benjamiņam nekā nemaksā.

Vadoņa laikā privātpolitika neizbeidzas, bet uzplaukst vēl krāšņākos ziedos. Tagad to taisa ar naudu. Jo vairāk bagātība pieaug, jo vairāk pārliecināts kļūst vecais kungs, ka nauda ir spēcīgākais ierocis cilvēka rokās. Miljonāra dēla uzskatos ātri ieaudzis, Benjamiņš juniors domā — ne spēcīgs, bet visspēcīgais ierocis! Ar to nu viņam seniora uzdevumā jāgādā par avīzes un veikala drošību. Viņš katru mēnesi saņem solidu reprezentācijas summu, lai ar tiem, kas nepieciešami, ērti varētu sastapties restorānos vai mājās dzert franču konjakus un spēlēt kārtis uz naudu tik neveiksmīgi, ka vienmēr jāpazaudē. Redaktoriem tas nav nekāds noslēpums. Neizgulētās naktis padara junioru īgnu un nervozu darbā. Kollēgām tas būtu jāsaprot: pašlepnumu atmetis, viņš cīnās par bagāto peļņas avotu sev un visai Benjamiņu ģimenei. Cik viegli avīze tagad var nonākt kādas krustdēlu akciju sabiedrības rokās, ja tikai īsu brīdi pietrūkst jauno kungu labvēlības.

Benjamiņu namā Krišjāņa Valdemāra ielā, iepretim kara ministrijai izbūvē greznus dzīvokļus. Tajos čakli ienāk divi vadoņa ministri. Dzīvokli šajā Benjamiņu mājā laipni piesola arī Rakstu un mākslas kameras priekšniekam, Brī-

vās Zemes šefredaktoram Jūlijam Druvam, bet viņš atsa-
kās. Neizskatīšoties labi. Kas par iedomību! Mežmaļu
jaunsaimnieks atteic pagodinājumu, ko ministri ar patei-
cību pieņem. Juniora sašutums stāvokli negroza. Druva
paliek pie rēdeņa Grauda, kam preses pasaulē nav interešu.

Privātpolitika aug un zied joprojām, tikai tagad to sauc
par preses un valdības draudzīgu saprašanos. Un skauģiem
nav atļauts par to nekā rakstīt avīzēs. Vadonis piemiedz
aci — centīgiem un uzticamiem daudz kas atļauts. Viss ir
labākā kārtībā.

75

JUBILEJA SIMPATIJU MANDĀTA IEGŪŠANAI

Virsrakstā minētais skaitlis nozīmē Antona Benjamiņa 75
gadus. Ar tiem saistās plašākā un spožākā jubileja visā
Jaunāko Ziņu pastāvēšanas laikā. Savas personīgās un
laikraksta svinības izdevēji parasti atzīmē mājas viesībās,
tuvāko draugu un līdzstrādnieku vidū. No atklātiem godi-
nājumiem Benjamiņš izvairās, slavas un dižošanās kāre
nav viņa stiprā puse. Šoreiz radušies citi apstākļi. Tie
prasa, lai viņš parādās atklātībā. Jubileja iekrīt gadu pēc
Ulmaņa rīkotā apvērsuma. Vadonis nav vēl izrādījis ne-
kādu gribu izlīgt, pārvilkt svītru Jaunāko Ziņu atklāju-
miem par viņa partijas kļūmīgo veikalošanu. Benjamiņa
interesēs ir ar šo publisko sarīkojumu iegūt jo plašākus
pierādījumus (rakstos, runās, apsveikumos) par sabiedrī-
bas simpatijām viņam un viņa laikrakstam. Īsi sakot viņš
grib iegūt to pašu mandātu, uz ko atklātības priekšā atsau-
cas Ulmanis, taisnodamies par likumīgās satversmes lau-
šanu un savas vienvaldības nodibināšanu. Benjamiņš klu-
sībā pētī, vai ir kādas pazīmes, ka Ulmanis vēlētos perso-
nīgi piedalīties viņa jubilejā. Lūgt un saņemt atteikumu —
tas radītu ļoti neērtu stāvokli. Izrādās, ka vadonis vēlas
joprojām palikt rezervētā stāvoklī. Varbūt viņš gaida
kādu atvainošanās žestu par bijušo, bet Benjamiņš negrib

pazemoties. Viņš taisnību apzinās savā pusē, nav arī aizmirsis, kādu atbalstu un uzticības avansu Jaunākās Ziņas deva Ulmanim Latvijas sākuma gados. Saviem jaunaļiem ministriem, kam izteiksmīga godkāre un labs apetīts, Ulmanis neliedz pieņemt Benjamiņa ielūgumus. Vadonis neceļ arī iebildumus, ka viņa kabineta loceklis Mārgers Skujenieks (gan bez ministru prezidenta biedra apzīmējuma) raksta Benjamiņam veltītā izdevumā. Jaunāko Ziņu izdevējam tas pats jau nozīmē daudz savu saimniecisko pozīciju nodrošināšanā. Par to var arī maksāt krietni daudz, jo jubilārs nekad nav skopojies izdevumus taisīt, kur tie atmaksājas.

Antons Benjamiņš ir dzimis 1860. gada 13. jūlijā. Svinības sadalītas trīs nozārojumos: 1. Greznis, ilustrēts rakstu krājums jubilāra piemiņai. 2. Benjamiņa lugas Miglā izrāde Dailes teātrī. 3. Jubilejas mielasts Ģildes zālē.

Rakstu krājums saucas Antons Benjamiņš dzīvē un darbā. To sastāda un redīgē Līgotņu Jēkabs, izdoš Jaunākās Ziņas — tātad pats jubilārs. Uz krīta papīra iespīestais, liela formāta rakstu krājums ietver 15 autoru veltījumus. Tas sākas ar prof. J. Tilberga gleznoto Emīlijas un Antona Benjamiņa portretu krāsainām reprodukcijām. Tad kā jubilāra mūža vadmotīvs iespīesti viņa 1891. gadā rakstītie vārdi:

Tātad cilvēks ir tiešām brīvs. Viņš var to izvēlēties, kas tam nāk par svētību, kā arī to, kas viņu samaitā. Kas ir cilvēka dzīves uzdevums, to Dievs pats noteica pirmajam cilvēkam pārim: Jums būs dārzu kopt un sargāt — tas ir strādāt.

Seko plašs, redīgētāja sniegts laikmeta raksturojums (1860. — 1935.). Tur ir izcelti jubilāra nopelni vispārējos dziesmu svētkos, Skatuves biedrībā, Jaunajā Rīgas teātrī, kapeikas avīzītē un Jaunākās Ziņas līdz pat jubilejai. Vērtējumos vairāk taisnības, mazāk pārspīlējumu un iztapības. Bet tālāk, ar gudru ziņu, seko K. Ulmaņa slavinājums, tēlojot viņu par vienu no pirmajiem Latvijas valsts idejas nesējiem. Šī aplamība pamatota ar kādu Ulmaņa runu 1917. gada 4. aprīlī kooperātoru kongresā par visas tautas kopā iešanu, lai radītu lielu nākotni. Tas nav daudz teikts, ja zinām, ka savienībnieki ar Dr M. Valteru priekšgalā politiskās deklarācijās, tāpat Rainis savos literāros darbos

prasību pēc Latvijas valsts izvirzīja jau tūlīt pēc 1905. gada revolūcijas Šveices trimdā. Šoreiz apstākļi prasa, ka Ulmanis jāsīlā blakus Benjaminam — Līgotnis to pareizi saprot. Protams, turpat viņš piešķir arī Benjaminam nopelnus Latvijas valsts priekšsludināšanā, rakstīdams sekojošo: Jaunākās Ziņas 1917. g. 85. numurā iespiež Dr. philos. P. Zālītes rakstu, kas atklāti un skaidri runā par Latviju kā valsti, kurā ietilpst Krievijas federatīvās republikas sastāvā līdzīgi kā kantoni Šveicē un atsevišķās valstis ASV sastāvā. — Tā katram tiek sava tiesa nopelnu politiku groteskajā sacensībā par to, kas bijis pirmais.

Veltījumos jubilāram, kā jau tādos gadījumos mēdz būt, daudz brīvas iztēles, pieklājības piedzejojumu, pakalpīgu gleznojumu tikai ar balto krāsu. Grūti pateikt, kā jutās šādiem glaimiem svešais Benjaminš, ja viņš tos kādreiz izlasīja. Vairāk tie raksturoja pašus rakstītājus. Benjaminš bija pietiekami apķērīgs, lai šādā ceļā tos tuvāk iepazītu. Pagadās arī dīvaini apgalvojumi, kuriem grūti noticēt. Emīlija Benjaminā raksta: Mans vīrs bija (jaunībā) dziļš jūsmotājs. Viņš bija ļoti daudz lasījis. Nebija laikam gan neviena literāra jautājuma, uz ko viņš nevarētu atbildēt. Mans vīrs, liels ideālists, ar savu dedzību un nesavtību aizrāva mani sev līdz... Šīs tuva cilvēka liecības rāda pavisam citu Benjaminu — ne to, ko autors pazina Jaunākās Ziņās. Jaunības jūsma un ideālisms, nesavtība un interese par literatūru bija tad izgaissusi. Vietā stājies arvien praktisks prāts, veselīgs egoisms, dzīva pēc viena vienīga mērķa — pēc naudas. Ģētes Fausta atziņa par darbu kā cilvēka dzīves piepildījumu, kas dod sabiedrībai noderīgus sasniegumus, Benjaminam nav sveša, bet tā ir būtiski nepieņemama viņa dabai.

Jubilejas izrādi Dailes teātrī sagatavo direktors Ed. Smilģis. Viņš ir aizvien pakalpīgs un labi ieredzēts izdevēju namā. Lomas Benjaminā lugā tēlo no Jaunāko Ziņu tehniskā personāla izraudzīti skatuves mākslas mīļotāji. Viņi sniedz laucinieku tēlus, fābulas norisē rāda dzeršanas postu. Viss tas liekas jau tālā pagātnē iegrimis. Aiz pieklājības to noskatās, aplaudē un komplimentus izteic mūsmāju ministri, ārzemju sūtņi — grāfi un baroni, tāpat viss Jaunāko Ziņu uzņēmumu personāls un viesi no kaimiņu redakcijām. Plašākas rakstnieku, zinātnieku un kultūras dar-

binieku aprindas nav aicinātas, tās kļuvušas svešas, pašreiz nevajadzīgas. Pats galvenais šajā izrādē ir apsveikumu telegrammas jubilāram. Tām jābūt imponantā skaitā no augstām personām, no visādām aprindām — un tā tas ir. Lasām abi ar Arni un jūtam, ka viesiem zālē jau apnīkst klausīties. Daļa šo apsveikumu jāatliek mielasta laikam. Teātrī jau visiem skaidrs, ka Benjamiņš ir gandrīz tikpat populārs un tautā iecienīts kā Ulmanis. Lai pēdējais nu mēģina tādu vīru traucēt viņa darbā!

Ģildes zālē sarodas pāris simti viesu. Te jubilārs grib pēdējo reizi parādīt savu demokrātisko pārliecību, tuvību tautai. Pie mielasta galdiem viņš aicina frakotās un ordeņotās ekselences vienā galā, savus darbiniekus pa vidu, izsūtāmos zēnus un avižu sieviņu pārstāves otrā galā. Šāds žests gan rada klusu izbrīnu augstākās aprindās, bet Benjamiņš sapratis, ka arī apakšējiem slāņiem jāzina un jārunā par viņa lielo darbu tautas un valsts labā. Redakcijas darbiniekus, kā parasti, ar runu reprezentē K. Skalbe. Ir patiesi liels zaudējums, ka viņa teiktās galda runas nav reproducētas, savāktas un ievietotas dzejnieka kopotos rakstos. Ar savu smalkjūtīgo atturību, vienmēr svaigo izdomu un smaidīgā glāsta stilu tās noderētu par labu pamācību daudziem centīgiem nodilušu fražu žvazdinātājiem. Tās ilgi un skaļi žvadz arī pie Benjamiņa lielās jubilejas galdiem, bet nav bīstamas — klausītāji jau pieraduši tās dzirdēt, piecieš, neņem nopietni. Pats galvenais, kas paslēpts aiz visas šīs izrādes ārējā spožuma, par ko jubilārs pats raksta: Tagad jāprot smalki aprēķināt un apsvērt — liekas, diezgan sekmīgi sasniegts.

NU, KAS JAUNS?

VEIKLAIS PROFESORS SVEĶIS — IZJOKOTAIS UN VIŅA ATSPĒLĒŠANĀS

Ir cilvēki, kuriem pietrūkst savas personīgās dzīves. Lai izbēgtu no sava iekšējā tukšuma un mazvērtības sajūtas, viņi cenšas baroties un pārtikt no citu dzīves un kļūdām,

par kurām var justies pārāki, no ārējiem notikumiem, kaut arī tie būtu tikai ceļmalās sagrābstītas tenkas. Viņu pirmā pazīšanas zīme ir jautājums: Nu, kas jauns?

Normāla jaunatne sevi un savu laiku aizpilda ar mācībām un idejām, ar mākslu un mīlestību. Vīra gadi — ar darbu, ģimeni un noteiktiem mērķiem, kādi jāsasniedz dzīvē. Vecuma rietā, kad šie mērķi iegūti vai pamesti nenasniegti un darba vairs nav, vai tas kļuvis par grūtu, cilvēkos bez dziļāka satura atveras tukšums. Lai to kaut cik mazinātu, viņi kā slīcēji ķeras pie citiem.

Sava mūža pēdējos gados arī Antons Benjamiņš nav brīvs no šīs kaites. Svešākiem ļaudīm aiz smalkjūtības viņš to slēpj, pret tuvākiem līdzdarbiniekiem ir atklāts. Jau parlamenta laikā viņš katru rītu pirmo izlasa Aizkulišu jaunāko numuru. Tur daudz un ar nolūku savāktu melu un dumjību par viņu — varbūt tāpēc?

— Benjamiņa kungs, aizbāzīsim tam Tupiņam muti, piedāvājas kāds redaktors. — Ir tādi līdzekļi, ar kuriem to lēti var izdarīt, nevienam nekaitējot.

— Lai viņš raksta. Ne man silts, ne auksts, — vecais kungs atrunājas. — Tur jau rakstīts arī par citiem. Varbūt meliem pa vidu pagadās kāds grauds patiesības.

Nujā, vecais kungs grib to lapu lasīt, grib zināt, kas jauns aiz kulisēm. Lai viņš lasa. Šo interesi veikli uzķer profesors Sveķis. Tāda Latvijā nebija, jūs iebildīsiet. Bija gan, tikai saucās citā vārdā. Tas vārds lai paliek aiz kulisēm. Cilvēks nav kaut kas sastindzis. Var jau būt, ka īsto vārdu šodien nes pārmainījies cilvēks. Te viņš jārāda tāds, kāds toreiz bija.

Sveķis redakcijā ienāk pēc kāda prezidenta nāves. Viņš ir kolēģiāli laipns, veikls, visur pakalpīgs un visu zina. Ir jau bijis augstos posteņos un prātis iegūt uzticību kā speciāls informātors pašā augšējā stāvā. Viņam ir bijušas fiksas idejas, par kurām neprašas smejas, viņš prot zemu palocīties un pielipt, kur tas izdevīgi, bet tik tuvu miljonnāriem vēl nekad nav ticis. Ir jau arī pats pēdējais laiks — jāceļ vasarnīca jūrmalā, jāiepērk dzīvoklis Rīgā un vēl citas vajadzības. Jaunais redakcijas darbinieks ar prieku uzņemas un centīgi pilda katru uzdevumu, par ko bagātais kungs ieminas. Viņam ir izcils talants kungam kalpot un sevi neaizmirst.

Kad Ulmaņa laikā Aizkulises ir slēgtas, viņš labprāt uzņemas Benjamiņam sagādāt atbildes uz jautājumu: Nu, kas jauns? Čakli iztaujā paziņas, apzvana savus bijušos apakšniekus un laipni apvaicājas pēc jaunumiem, kādus avīzes npublicē. Katru rītu ar kādu ziņojumu viņš ierodas Benjamiņa kabinetā. Redakcijā to visi zina, pasmīn, papīrgājas aiz muguras, bet neviens nevēlas sacensties. Katram sava speciālitate. Sveķis kļūst aizvien drošāks, apstaigā mūs visus pēc kārtas un iztaujā, kas, kur un kādā ģimenē nelāgs noticis, kādas ļaužu valodas dzirdamas par pazīstamām personām, lai stāvu zemāk visu to pasniegtu kā savu atradumu.

Neskaužam jau, bet, tāpat āzēdamies, kādreiz ar Arni sarunājam profesoru izjokot. Nopietnām sejām sastāstām tādus pekstiņus, ka kollēga aiziet starodams priekā. Nākamā dienā Antons Benjamiņš pukoja:

— Atkal tas Sveķis man sastāstījis tiros niekus. Kā tad N. varēja gulēt pie P. sievas, kad P. tajā naktī nekur nebija izbraucis? Es to ziņu pārbaudīju.

— Var jau būt, ka tas notika kādā citā naktī...

— Viņš ir centīgs cilvēks, — vecais kungs turpina, — žēl tikai, ka neprot atšķirt melus no patiesības.

Sveķis saprot, ka ar nolūku izjokots. Viņš atspēlējas. Arnis neuzmanīgi izmet kādu rūgtu vārdu par izdevējas kundzi. Viņa to zina jau pēc piecām minūtēm. Abi kollēgas kļūst nesamierināmi ienaidnieki. Par otru vainīgo viņš sastāsta, ka tas mākslinieču aprindās izraudzījis tik dārgas brūtes, kurām nespēšot kleitas nopirkt. Viegļprātīgais brūtgāns nāk viņam draudzīgi palīgā un izstāsta, cik viņam jau bankās vekseļu no tām kleitām, kāds posts ir, kad daudz brūšu un vajā netiek. Sveķis gan mana, ka viņu otrreiz āzē, bet izteic līdzjūtību un paliekam tā kā draugos.

Nāk lielie nogrūvumi, politiskie režīmi mainās viens pēc otra. Sveķis kā zutis izlokās visiem cauri. Pie vāciešiem brīdi pasēž cietumā, tad vada uzpēmumu. Boļševikiem atgriežoties, viņš ir pie hitleriešiem cietušais, tiek atkal sedlos. Prot dzīvot un sadzīvot. Nebūsīm viņa apsūdzētāji un soģi. Tādu dzīvesgudru Sveķu ir desmitiem tūkstoši. Izdzīvos, kas piemērosies. Vai mums, kam laimējies izglābties brīvajā pasaulē, kāds ir devis tiesību šo Darvīna teoriju

apstrīdēt? Katra cilvēka spēcīgais instinkts taču ir dzīvot. Kas paslēpts aiz tā, paliek katra cilvēka personīgā ziņā un sirdsapziņā. Tā lai ir ceļvede.

BALLE MASKAVĀ — MOROZOVA PILĪ

LITVINOVS BRĀĻOJAS AR BEKU —
RADEKS PAGRIEŽ MAN MUGURU

Mūsmāju skatījumā pasaule vēl liekas klusa un mierīga. Divas diktatūras — sarkanā un brūnā — skaji runā par mierīgu darbu un savu partiju sūtībām. Kaut gan viena ideoloģija otru vārdos asi apkaŗo, diplomātijas spēlē tādu kā saprašanās, sadzīvošanas gribu. Arī mums ir savs autoritārais režīms, un tas centīgi gādā, lai aizbildniecībā nemtā tauta redzētu un dzirdētu tikai to, kas nepieciešams drošai un mierīgai dzīvei savā pagastā.

Pār lielās pasaules apvāršņiem draudīgi savelkas negaiss. Jau 1934. gadā Argentīnā redzu, ka Svifta milzīgās lopkautuves Buenos Airesā ar pastiprinātu jaudu raŗo konservu krājumus Britu salām un angļu armijai. Tie nav paredzēti kārtējam patēriņam, bet rezervēm kaŗā. Prese Ņujorkā un Londonā runā drošāku, atklātāku valodu. Min un gaida, kaŗ tautu katastrofa sāksies. Mūsu telegrafa aŗentūras ziņas ir vēl tik rāmas, idilliski nofrizētas, ka lasītāji var gulēt pavisam mierīgi. Pietiek ka vadonis visu zina, viņš par visu gādās.

Tauta tomēr ir ziņkārīga. Arī viņai gribas zināt un domāt. Laikraksts, kas izaudzis no tautas graŗiem un simpatijām, nedrīkst šo gribu ignorēt. Jārod savi ziņu avoti un kanāli, pa kuŗiem neatkarīga informācija personīgu novērojumu veidā varētu papildināt oficiālās ziņas. Šim uzdevumam izveidojas speciālkorespondentu tīkls. Parīzē darbojas Jūlijs Vecozols, Berlīnē Rūdolfs Aichers, Stokholmā Kārlis

Ieviņš, Ženēvā Ārenštams vēro Tautu Savienības lielo politiku. Nav aizmirsta arī Londona. Ziņas sniedz pa telefonu vai telegrafu, tēlotāju informāciju korespondencēs. Tie ir algoti posteņi, kas izmaksā dārgi, bet Benjamiņš nekad netaupa naudu tur, kur tā atmaksājas.

Kad Dr Bīlmanis ir sūtnis Maskavā, man rodas izdevība vienu mēnesi pie viņa nodzīvot kā Jaunāko Ziņu speciālkorespondentam. Padomju zemē ir jau viesojusies kāda latviešu preses delegācija. Kārļa Skalbes vērojumus no šī brauciena var vēl tagad lasīt viņa Kopoto rakstu sējumos.

Dr. Bīlmanis ir vienmēr omulīgs, atjautīgs kungs. Viņš smaida ar apaļu, gludi skūtu seju un smaržīgu cigāru mutē. Kad Maskavas zēni viņu uz ielas pamana, viņi skrien mums pakal, rāda pirkstiem un kliedz: — Smotri, iģot buržui! (Skat', kur iet buržujs!) Sūtniecības namu viņš pārvērtis par īstu mūzeju. Gostorgos (komisijas veikalos) par lētu naudu sapircis dārgas vāzes un grīdsegas, vecus ieročus, Hūna un Purviša gleznas, iznestas vai izzagtas no krievu mūzejiem. Starp tām ir arī krievu akadēmijas zelta medaļas ieguvēji Purviša Pēdējie stari.

Kādreiz tādā veikalā, kur pārdošanā ir veco aristokrātu greznība un vienmēr sastopami daudzi ārzemnieki no visām sūtniecībām, latviski sarunādamies, izsakām dažas kritiskas piezīmes par bolševiku rīcību. Tūlīt mums blakus nostājas kāds nepazīstams tautietis un sāk kliegt par nolādētiem kontrrevolūcionāriem, kas jāliekot pie sienas. Kamēr viņš meklē milici, mums laimējas iekļūt sūtniecības mašīnā un pazust.

Dr. Bīlmanis sūtniecībā rīko pieņemšanu, lai mani iepazīstinātu ar tolaik izcilākiem krievu skatuves māksliniekiem. Ierodas mierīgais novātors Tairovs, revolūcionārais eksperimentētājs Meierholds, kam katram savs slavens teātris, laipnais seniors ar plaši pazīstamo vārdu Moskvins un citi. Protams, ar speciālām atļaujām ārzemju sūtniecību apmeklēt. Maskavas lielo teātru durvis nu laipni atveras — jāiet pretvīzītēs. Viesu vidū ir arī jaunie padomju ģenerāļi Alksnis un Eidemanis. Viens vada gaisa spēkus Osoaviachimā, otrs — kaŗa akadēmiju. Abus šos latvju zēnus Staļins drīz nolikvidē reizē ar maršala Tuchačevska apvērsuma mēģinājumu.

VOKSa (kultūrālo sakaru organizācijas) rīkotā pieņem-

šanā iepazīstos ar krievu rakstniekiem, arī ar kluso, atturīgo Pasternaku. Viņam vēl mazskanīgs vārds, kas nepievērš asāku skatu. VOKS, protams, ērtības labā, dod pavadoni — mazu, veiklu židieti, kas izvadā pa fabrikām, ēdnīcām, tautas tiesām, bērnu patversmēm un citur, kur vēlos iekļūt. Tikai strādnieku dzīvokļos neved — ļaudis esot darbā vai negribot, ka tos traucē. Kādā blokmājā iekļūstu uz savu roku, lai nodotu redakcijas kollēgas sūtītu šokolādes kasti viņa meitai. Nezinu, kā tagad izskatās Maskavas strādnieku dzīvokļos, toreiz tie nebija rādāmi.

1936. gadā Maskavā viesojās Polijas ārlietu ministrs Beks. Tievs, garš kungs ar tipisku aristokrata seju un manierēm. Viņu uzņem ārlietu komisārs Ļitvinovs — mazs Chruščeva tipa resnītis, ar noļukušu apakšlūpu. Komisāriāta reprezentācijas telpās, bij. Morozova pilī viņš rīko plašu un greznu banketu. Mūsu sūtnis parūpējies, lai saņemtu ielūgumu. Jāierodas frakā un lakkurpēs. Vietas sadalītas pēc tik stingra protokola, kādu Latvijā nepazinām — visiem komisāriem, vēstniekiem atsevišķi, tad sūtniem, konsuliem, ģenerāļiem, trešais — presei un māksliniekiem. Staļina nav — viesis par sīku. Galdi pārpilni: vodka, melnais kaviārs, visi krievu zemes bijušie gardumi. Šampānieša glāzēm šķindot, no abām pusēm izskan diplomātu glaimi. Deju zālē iepazīstina ar Ļitvinova kundzi — simpātiska izskata anglieti sidrābbaltiem matiem. Sastopu abu latviešu ģenerāļu kundzes bez rotām, baltās katūna blūzītēs. Kāds kontrasts šajā greznībā, kaut kas no tautas! Karavīri ir ārpus protokola savos apģērbos. Redzēju greznajā Eiropas viesnīcā kā viņi ar bārdāmām dejoja pa spogulim līdzīgo parketu. Viņām sarkanas bubličky galvā, viņiem — lieli veltnu zābaki kājās. Abas latviešu kundzītes nopūšas: cik labi būtu kā senāk aizbraukt uz Rīgas Jūrmalu pasauļoties... Šis sapnis nepiepildījās.

Dr. Bīlmanis ieved mani iepazīstināt ar Radeku. Jūs jau tāsīt: Kas tas tāds? Ai, cik ātri paiet politiķu slava un izzūd viņu vārdi! Tolaik Radeks bija Staļinam tas pats, kas Hitleram Gebelss. Nemaldīgs baušļu sargs un Pravdas šefredaktors. Bet tikko sūtnis piemin Jaunāko Ziņu vārdu, Radeks strauji pagriež man muguru nesasveicinājies, ne vārda neteicis. Sprogainā galva dusmīgi nopurinās — viņš aiziet. Kas tad nu lēcies? Tikai vēlāk sūtnis noskaidro, ka

Radeks ar savu tautieti Ārenštamu kādā Ženēvas restorānā draudzīgi sēdējuši pie viena galda un tur viņš drusku atklātāk izrunājies. Šo uzticību Ārenštams izlietājis savā labā un starp četrām acīm teikto izpaudis Benjamiņa avīzē. Kā es to varēju zināt? Šīs vai citas vainas dēļ Radeks drīz pēc tam iekļuva Staļina cietumā.

Pēc pāris stundām, kad atmosfaira jau bija silta un skaļa, zāli pāršalca negaidīta ziņa: Ļitvinovs un Beks sadzēruši tubrālību!

Vai tik tas nenozīmē drīzu karu?...

Laukā kā smaga nopūta aust bezcerīgi pelēks, noskrandis Maskavas darba rīts.

JUNIORS

AUGŠUPCEĻĀ — ZVANITĀJAS PRĀVA —
NEIZPILDĪTS PIENĀKUMS

Jānis Benjamiņš ir Benjamiņa seniora dēls, tāpēc viņu saucam vienkārši par Junioru. Jaunākās Ziņās viņš ierodas pāris gadus pēc laikraksta atjaunošanas, tā ap 1921. gadu, izkļuvis no Krievijas jukām, kur bijis mobilizēts Kolčaka armijā. Savu darbu tēva uzņēmumā viņš iesāk gudri — no pašas apakšas. Vispirms kādu laiku nostrādā saliktuvē par metiešu Krūmiņa palīgu, tad praktiskā darbā iepazīstas ar spiestuvi un kantori, tikai beidzot tā nedroši pārnāk redakcijas telpās. Tur viņš pazemīgi, bet čakli un vērīgi mācās redaktora darbu un latviešu rakstību, ko kara gados aizmirsis. Junioram ir skaidra galva, uzslavas cienīga centība un nevainojama darba disciplīna. Ir patiens prieks viņu pamācīt, viņam palīdzēt, kad manuskriptu lapīnu rokās jaunais kollēga bieži pienāk pie Artura Bērziņa, vai bijušā latviešu valodas skolotāja galda un atvainodamies vaicā: — Lūdzu, vai tā būs pareizi? Īsā laikā viņš gūst teicamas sekmes jaunajā arodā un var uzņemties ārzemju ziņu rediģēšanu.

Tai laikā Jaunāko Ziņu apmērs ir vēl sīks — 4 līdz 6 neliela formāta lappuses. Ārzemju ziņas rediģēt nozīmē pasijāt Latvijas telegrafa aģentūras Letas telegramas, šo to papildus pārtulkojot no cittautu rakstiem. Letu vada rakstnieks Richards Bērziņš, un telegramas pienāk nevainojamā valodā, tur nav ko galvu lauzīt. Tulkojumus papildinājumus sameklē un izraugās seniors pats. Juniors dzīvo kādā īrētā istabiņā Strēlnieku dārza tuvumā, un viņa tuvākais ideāls, kā pats saka, ir kļūt par pieklājīgu vidusmēra inteliģentu: piemācīties franču un angļu valodu, iegūt labas manieres, ieiet latviešu intelektuāļu sabiedrībā. Kādā mērā viņš šo ideālu patiesi sasniedz, par to grūti spriest. Laikrakstam strauji augot, drīz vien darbs redakcijā paņem visu viņa laiku un enerģiju. Ārzemju speciālkorespondentu un ceļotāju raksti un telegrammas nav vairs tik skaidras un vienkāršas kā Letas ziņas. Attīstās arī ziņu pieņemšana pa tālruniem. Tulkotājiem un vienmēr var uzticēties, raksti jāsaīsina, maznozīmīgo atmetot. Darbs kāpj kalnā.

Ieguvis savā nodaļā trīs palīgus, Juniors uzņemas arī laikraksta ilustrāciju daļas vadību. Tā savukārt saistās ar vairāku fotografu darbu, laboratoriju, cinkografijas paplašināšanu. Uzņēmumu skaits Jaunākās Ziņās arvien pieaug. Sākumā tie atrodas tikai teksta lappusēs, vēlāk katru dienu sniedz arī tā saukto spoguļi — veselu lappusi ar uzņēmumiem. Tur atspoguļojas kā pašu aktuālitātes, tā ievērojamākie ārzemju notikumi. Izdevēju iespēju dēļ viņu laikraksts kļūst tik bilžains, ka šajā ziņā tālu pārsniedz visus citus Latvijas preses izdevumus.

Benjamiņš juniors varētu kļūt sava tēva cienīgs aizstājējs, ja viņa nervus un ražīgās darba spējas pēkšņi nesatriektu kāda nelaimīga prāva. Nav rakstītāja uzdevums spriest, kādi bija tās īstie pamati — konkurentu izlikta lamatas, personīgi iekārta Benjamiņa nauda vai kas cits. Feldmaņa drāmatisko kursu audzēkne Zvanītāja (vēlāk ar Zvanovas vārdu spējīga aktrise krievu teātri) pieteic tiesā Junioru par sava ārļaulības bērna tēvu. Prāva ievēlka, izmaksā senioram smagu naudu, beidzot apvainoto attaisno, bet skauģi ap šo gadījumu sacel vēl nepiedzīvoti skaļu traci, cerēdami ar to kompromitēt arī Benjamiņa laikrakstu. Pēdējā Brīdī sacenšas ar Aizkulisēm un, izmantojot

Latvijas preses likumu, kas neaizsargā pilsoņu privāto dzīvi taisa savām kasēm īsti ienesīgas sensācijas. Juniori jūtas dziļi satriekti.

Šo gadījumu nenāktos atgādināt, ja tas nebūtu atstājis tik izšķirīgas sekas visā turpmākā redakcijas darbā. Pēc šīs pļāvas tur vairs neatgriežas agrākais Juniori. Viņa takts un savaldība ir zudusi, no viņa uz āru laužas kāds īgnums un rūgtums, viņš nestrādā vairs ar mierīgiem, lietišķiem apsvērumiem, bet ar drudžainiem, saraustītiem nerviem, kurus ne vienmēr spēj apvaldīt. Kollēgas ap viņu dzīvo it kā saindētā atmosfērā. Benjamiņa kundze aptuveni mana, kas notiek, bet mierina pati sevi un mūs ar cerību: gan jau ar laiku tas pāries. Diemžēl, viņas cerība nepiepildās. Jānis Benjamiņš gan apprec jauku kundzi, viņam netrūkst ģimenes siltuma, bijušais pāraug ar zāli, bet iekšējais miers un psihišķais līdzsvars neatgriežas. It kā no pazemojuma bēgdams, viņš iekrīt pārkuma apziņas kompleksā. Darbā ap viņu vairs nav draugu un kollēgu, bet otras šķiras ļaudis, kas par naudu kalpo un pat smaida, bet klusībā viņu ienīst.

Kad kādu no bijušiem redaktoriem, kas jau vairākus gadus no redakcijas aizgājis un vairs nezina tās iekšējās attiecības, čeka pratina Stabu un Brīvības ielas stūra namā, paši pirmie un neatlaidīgākie jautājumi ir: — Kā Jānis Benjamiņš terorizēja Jaunāko Ziņu darbiniekus? Kādus izteicienus viņš lietāja? Kā apvainoja un pazemoja strādniekus? Vai lika viņiem arī materiāli ciest? Tā stundām ilgi. Nopratināšanai izsauktais saprot, ka Junioru apsūdzējuši viņa paša darbinieki un tagad pret viņu gatavo bīstamu prāvu. No redakcijas viņš jau izmests, bet vēl uzturas savā Jūrmalas vasarnīcā.

Jau nākamā rītā divi paziņas, kas tagad uzturas tukšu vasarnīcu bēniņos, steidzas bijušo kollēgu glābt. Viņam jāzina, kas gatavojas. Jāpazūd, kamēr vēl laiks. Viens no gājējiem ir Poriešu Jānis, kaut gan viņam vēl īsti nav aizdzijušas vecās brūces. Sauc cilvēcisgs pienākums. Vasarnīcai viņi tuvojas katrs no savas puses, katrs pa savu ielu. Divi strādnieki ar lāpstu rokā un grābekli pār plecu vienaldzīgi paiet vasarnīcai garām. Par vēlu... Tur iekšā var manīt dažas svešas personas civilā. Sardze. Ieiet nozīmētu iekļūt lamatās. Var jau arī būt, ka bijušā kollēgas un viņa

ģimenes tur vairs nav. Pēdējais pakalpojums paliek neizdarīts. Juniors pazūd. Liekas, viņu aizved mocekļa ceļā. Vai tas spētu viņu pievērst citādei dzīvei? Kas to lai zina? Viņa vairs nav. Viņam bija brīdi apstulbusi, bet savos dziļumos laba sirds.

SKATS KRITIKAS AIZKULISĒS

BRĪVA KRITIKA UN KROŅA KRITIKA —
ZVEJNIEKA DELS PALIEK BEŠA

Platons ir atstājis kādu drošu domu: Dzīve bez kritikas nav vērtā, ka to dzīvo... Polītiskā secinājumā tā nozīmētu, ka dzīvi nevērtīgu padara diktatūra, kas nožņaudz brīvu kritiku. Atstāsim šo aspektu politiķu pārrunām. Ierobežosimies te tikai ar mākslas kritiku, kāda tā sastopama Jaunākās Ziņās.

Pirmais un nozīmīgākais jautājums te ir: Vai šī kritika bija patiesi brīva, rakstītāju pārliecības neierobežots izpaudums? Varbūt to paslepus ietekmēja izdevēji vai citi kādi spēki savos nolūkos? Ir ļaudis, kas jau toreiz zīlēja un vēl tagad pie reizes uzsilda aizdomas, it kā izdevēji būtu centušies uzspiest savu gribu un uzskatus lielākās avīzes kritiķiem.

Visus tos ilgos gadus, kamēr biju redaktors un kādu laiku arī teātra recenzents Jaunākās Ziņās, nezinu neviena tāda ietekmes mēģinājuma no izdevēju puses. Šādi ļaumi brīvai kritikai nāca gan pēc demokrātijas beigām, bet tad tos diktēja citi spēki. Vairākas reizes ar izdevējiem pārrunājām par franču pērkamo, amerikāņu veikalniecisko un krievu vienacaino kritiku. Benjamiņu kritiķiem ir pārliecības brīvība, viņi tiem uzticas.

Nāk izdevējas māšas Annijas Simsones viesizrādes Nacionālā teātrī. Kā tās ieteikt? Teātra direkcija to paklusām gaida. Jārod smalkjūtīgs atrisinājums. Vienprātīgi nolemjam iztikt tikai ar aizrādījumiem, kādus teātris pie-

sūta visiem laikrakstiem. Ģimenes sakari lai paliek pašu mājās. Līlijas Štengeles, Marijas Leiko un citu viešņu izrādes ievada krietni plašāka un skaļāka reklāma. Kritikas par Annijas Simsones lomām nerada nevienu pozitīvu vai negatīvu piezīmi no izdevēju puses. Tas pats ar citām mākslas kritikām.

Tas nenozīmē, ka grūtais un nepateicīgais kritiķu darbs ritētu gludi kā pa diedziņu. Mākslinieki ir ļoti jūtīgi un vārīgi, vairumā egocentriski ļaudis. Gadās, ka šīm īpašībām vēl pievienojas augsts pašapziņas procents. Nepieciešams liels takts un individuāla pieeja, lai kritiķis ar viņiem kaut cik saprastos. Arī tad nevar būt drošs, ka vienmēr tas izdosies. Ir savi mīnusi arī kritiķu pusē. Reizēm tie mēro ar mērauklām, kādas mākslinieks principā neatzīst. Reizēm savā skatījumā zaudē īsto samēru starp pozitīvo un negatīvo, pagadās pat subjektīvi toņi un arod-brieduma trūkums. Pēdējais nezīmējas uz Jaunāko Ziņu kritikas galotnēm — Arturu Bērziņu, Jāni Zālīti, Jūliju Madernieku. Bet kad Bērziņš aiziet par Nacionālā teātra direktoru un izrāžu vērtētāja nastu uzvel šo atmiņu autora plecos, viņš vēl nejūtas pietiekami spēcīgs to cienīgi nest. Ierokas teātra literatūras kaudzēs, brauc iepazīties ar Parīzes, Berlīnes, Vīnes un Maskavas teātriem, lai kaut cik apzinātu šīs mākslas limeni un atrastu latviešu skatuvju īsto vietu starptautiskajā mērogā. Paslavēt vai nostrostēt aktieri bez nopietnākas motivācijas ir tas visērtākais, katram diletantam parocīgākais ceļš. Aktieri, no zāles skatoties, mācīt, audzināt, viņam patiesi palīdzēt, ko bieži no kritiķa prasa, ir visgrūtākais uzdevums. Laikrakstā neveicams jau tāpēc vien, ka to neļauj recenziju pārlieku šaurie apmēri.

Zālītis raksta briljanti — īsi, taktiski, kompetenti. Un tomēr viņš nav bez saviem klusiem neatzinējiem un nelabvēļiem. Bērziņš ir autoritāte — garakstītājs. No šī garuma skatuve manto tikai pusi vai vēl mazāk, lielāko tiesu paņem jaundarba literārais vērtējums. Arī Maderniekam ir nesatricināms vārds, uz viņu var dusmoties, bet ar viņu neķildojas. Tādas autoritātes trūkst vēl jaunajam teātra recenzentam. Reiz Amtmanis-Briedītis uz viņu pamatīgi saskaišas. Kāpēc? Viņš nosaukts par — artistu. Nekā nelīdz paskaidrojums, ka šis svešvārds nozīmē mākslinieku. Nē,

viņš zina gluži labi, ka krievi par artistiem sauc cirkus klaunus, žonglierus, ugunsriņķus un viņiem līdzīgu sugu. Briedīša mākslinieka pašcieņa ir dziļi apvainota.

Otrreiz redakcijā atnāk aktieris Teodors Lācis. Kā parasts, viņš krietni iesilis un meklē taisnību. Kāpēc viņš kādā recenzijā nosaukts par rezonieri, kāds nemaz nav? Diemžēl, recenzentam tā izskatījies, bet viņš negrib patiesi cienīto mākslinieku sarūgtināt. Turpmāk šādu apzīmējumu vairs neminēs. Lācim norit divas asaras pār vaigiem, sado-damies rokas, sabučojamies. Tā nelaime pāri.

Trešā sadursme pagadās ar Strādnieku teātri. Direktoram un saeimas deputātam R. Dukuram liekas, ka par Dailes un Nacionālo raksta atzinīgāk nekā par viņa teātri. Viņš nenāk vis tieši pie rakstītāja, bet ierodas sūdzēties pie paša Benjamiņa. Pēc pāris dienām vecais kungs to smaididams pastāsta. Viņš Dukuram ieteicis aprunāties tieši ar recenzentu — vai tas noticis? Saeimas deputāts ir par lepnu, to viņš nedara. Jāatzīstas, tā gan nevajadzēja atbildēt, bet recenzijas par Strādnieku teātri kļūst vēl skeptiskākas. Piedevām pareizi atzīmēts, ka pirmizrādes vāji apmeklētas.

Operā rodas mazs samezģlojums ar kādu jaunu, brašu tenoru, kam daudz cienītāju skolnieču aprindās. Kā Zālītis, tā Brusubārda sūdzas, ka zēns dziedādams arvien biežāk taisot gailšus. Nu lai viņš taisa, kad tik ir cienītājas! Nē, tā nevar! Tas kompromitē mākslas iestādi. Zālītis pats ir diplomāts, lai uzraksta Brusīņš. Kad tas dažās rindās izdarīts, tenors Operas koridorā nosit viņam pensneju no deguna. Pie Benjamiņa, kā parasts, apspriežas Skalbe, Akuraters, Zālītis un atbildīgais. Lēmums vienprātīgs: kollēga apvainots — sitējam jāatvainojas. Ja tas nenotiek, fiziskā ietekmēšana var apdraudēt visus kritiķus. Bet zēns mīl reklāmu, lepojas ar tādu varoņdarbu, neklausa operas direktora un ministra padomam atvainoties. Viņam jāšķiras no operas un jādodas svešumā. Žēl! Neviens jau viņam jaunu nevēl un daudz no viņa neprasa. Vēlāk atbalstām kā savu korespondentu.

Atnāk vadonības laiks. Ardievu, kritikas brīvība! Kritikas tagad kritizē pa tiešo vadu. Atsauksmes un brīdinājumus saņemam no Benjamiņa jun. Seniors atvilcīs sānis, lai nebūtu jāuzņemas pazemojošā starpniecība. Ir izgata-

vota filma pēc Viļa Lāča romāna Zvejnieka dēls. Par to gādājusi Sabiedrisko lietu ministrija, tāpēc šai filmai jābūt vēl nepieredzētam sasniegumam latviešu mākslā. Tā kā sava filmu kritiķa redakcijai nav, par Zvejnieka dēla pirmizrādi jāraksta teātra recenzentam. Laika maiņā drusciņ atpalicis, viņš skatās uz ekrānu ar abām acīm, redz izrādē gaismu un ēnas tāpat kā teātrī, meklē līdzsvarojumus un attaisnojumus, kā jau cēlai nacionālai lietai pienākas un recenzija iznāk nevainojami gara. Kad tā salikta un novilkta, drošības pēc to izlasa arī Juniors. Viņš ir iebaidīts un negrib piedzīvot nekādas nepatīkšanas. Vai nevarētu pirms iespiešanas nosūtīt uz ministriju? Kāpēc ne, ja tas nepieciešams. Recenzija atgriežas savītotā un sakropļotā, bet tik balta un skaista kā debesu eņģelītis. Rakstītājam tā tomēr vairs nepatīk, kauns ar savu parakstu saistīt. Filma Zvejnieka dēls iziet tautā bez kritikas kristības, tikai ar Jaunāko Ziņu reportiežu svētībām. Tās bagātīgi dala pats ministrs un viņa ierēdņi. Pietiks.

Ar izdevējiem nekad vairs nerunājam par kritikas brīvību viņu avizē. Kāpēc runāt? Saprotamies jau tāpat.

VIŅŠ DIVREIZ KODA RŪGTĀ ĀBOLĀ

SAVIENĪBNIEKI — VILKU MĀTE APĒD
SAVUS BĒRNUS

Arnīs (pilsoņa vārdā Ernests Runcis), ko no valsts bibliotēkas izdevās pamazām ievest Benjamiņa izdevumos, nāk no veco savienībnieku aprindām, pareizāk — no 1905. gada soc.-dem. savienības. Pēc savas politiskās programmas šī savienība tuva krievu sociālrevolūcionāriem, kas nacionālā jautājumā neatzina K. Marksa dogmu par visu tautu nenovēršamu saplūšanu vienā beznāciju jūklī, tāpat par sīko zemes īpašumu kapitālizāciju resp. pārvēršanos lielsaim-

niecībās. Pretēji marksismam socialrevolūcionāri atsevišķos gadījumos atzīst arī terroru kā politiskas cīņas līdzekli, tāpēc cara varai viņi šķiet bīstamāki nekā sociāldemokrati.

Krievijā šie dogmu grāvēju uzskati iegūst simpatijas un atbalstu literārā intelligencē un studentos, bet tie nespēj noorganizēt un sekmīgi vadīt plašāku kustību. Latviešu savienībniekos savā laikā atrodam tādus vārdus kā Dr. M. Valteru, K. Skalbi, J. Akurateru, Rolavu (krīt 1905. gadā), Apsesdēlu, A. Austrīņu, Arni, pat Vēsmiņu Kārli (Krūzu) un Kārli Jēkabsonu. Daļa viņu 1905. gada revolūcijai atdod savas dzīvības, daļa paglābjas trimdā vai nokļūst katorgā. Starp pēdējiem ir Arnis un Apsesdēls. Važās iekaltajiem gadiem seko izsūtīšana uz Sibīrijas ziemeļiem. No turienes Arnis atgriežas pēc 1917. gada revolūcijas, kad mūsu ceļi sastopas atjaunotajā savienībnieku partijā. Tās izdevumu *Uz priekšu* rediģē Jaunāko Ziņu pirmā posma redaktors Žanis Gruzevskis un jauns teorētiķis Mārtiņš Sams. Arī šoreiz politiskā arēnā savienībnieki nespēj sacensties ar sociāldemokratiem — tiem labāka organizācija, dziļākas saknes strādniekos, vairāk drosmes solījumos. Savienībniekos vairs neredz izcilo rakstnieku vārdus, trūkst Dr. M. Valtera. Viņi jau ir pievirzījušies tuvāk demokrātiskām grupām. Satversmes sapulcē jaunie savienībnieki vēl dabū pāris deputātus, vēlāk apklust.

Arnis vispirms ienāk par Atpūtas redaktora palīgu, vēl turpinot darbu bibliotēkā. Novērojis drauga skaidro domu un atbildības apziņu, redaktors ieteic viņu par savu aizstājēju, kad atvaļinājuma mēnešus pavada ārpus Latvijas. Vēlāk izdodas viņu pieņemt ar pilnu darba laiku Jaunākās Ziņās, kur nekad nesairst mūsu draudzība. Arnis ir tipisks sava laika progresīvās intelligences pārstāvis ar neatlaidīgu tieksmi un savām spējām kā rakstniecībā, tā abstraktā domāšanā, kur viņu visvairāk pievelk Bergsona filozofija. Romānā Andreja Salgala dzīve un nāve sastopam dziļus ideālista-revolūcionāra pārdzīvojumus, lirikā un autora personībā ieskanas arī bohēmiskas stīgas. Arnis nepazīst noliekšanos, lišanu, spēli aiz muguras, to nepieļauj viņa pašlepnums. Revolūcionāra iedaba prasa atklātu cīņu vai atklātu draudzību. Pēdējā mūs darbā vieno līdz tam laikam, kad pēc kopējas norunas atstājam Jaunākās Ziņas.

Pēc bolševiku ienākšanas Arnis īsu brīdi vēl tur atgriezās. Liekas, aiz dziļāka aizvainojuma radītas spītības pret Jāni Benjamiņu, ko jaunie kungi tūlīt izmet no redakcijas. 14. jūnijā Arņa dienas tur bija skaitītas, viņu apcietina un aizsūta atpakaļ uz to pašu Sibīriju, kur rakstnieks jau savu jaunību apraka kā cara katoroznieks. Nezinu, vai ierosmi šādai rīcībai dod viņa politiskā pagātne, vai kāds agrāk aizkaitināts kollēga, kam tagad radusies vara un teikšana. Līdzī Arnim brīvprātīgi dodas viņa aizmirstā, cildeni pašaieliedzīgā Annīņa, upurēdama savu sievietes mīlestību nāvei nolemtam gūsteknim.

Arnis dabū divreiz kost rūgtā ābolā. Otrs kodiens ir viņam liktenīgs. Revolūcija ir kļuvusi par vilku māti, kas aprij pati savus bērnus.

ARDIEVU —

MUMS NU JĀŠKIRAS...

JĀPASMAIDA — NEPĀRSŪDZAMI SPRIEDUMI —

TRIS AIZGĀJĒJI — TRIS SIKAS ROZITES

Šis nodaļas skumjais virsraksts ir aizņemts. Tas pieder rakstītāja pirmajam literātūras skolotājam Bergmanim. Ar segvārdu Vībds viņš ap 1905. gadu saraksta savu vienīgo lugu. Tā saucas Negaisa stāsts, ir daudz izrādīta uz lauku skatuvenēm, un skumji smeldzīgā dziesma, kas minēta virsrakstā, šajās izrādēs kļūst tik populāra, ka tautā to dzied tikpat sirsnīgi kā Dažu skaistu ziedu. Šķiršanās šajā dzīvē kādreiz pienāk mums visiem. Cilvēcīgās jūtas, kas ar to saistītas, atskaitot cietumu un nelaimīgas laulības, ir vienmēr skumjas, it kā ar kaut ko zaudētu saistītas.

Tā tas ir arī 1937. gadā, šķiroties no Jaunākām Ziņām. Mūža raženākie spēki un auglīgākie gadi ir ielikti un atstāti šajos divos nenozīmīgajos vārdos, kas vēlāk sedz tautas maldināšanu. Ne šo vārdu žēl, bet kaut kā cita — laikam

jau sevis. Dzīvē ir izdarīta nelabojama kļūda, bet notikušo nožēlot nozīmē izdarīt jaunu kļūdu. Kas bijis, tam jāpārvelk svītra. Un jāpasmaida.

No Benjamiņa redakcijas aizgājām trīs — Ernests Arnis, Jānis Porietis un tas, kas šis atmiņas raksta. Kāpēc? Nervi un pašcieņa vairs neiztur. Tā nav vairs vecā kunga redakcija, tā ir Juniora (Jāņa Benjamiņa) komandēta un tirdīta kalpotāju komanda. Vecais, labais kungs tagad nedēļām ilgi dzīvo savos Valdeķos, ar viņu tikai pa tālruni sazinās Juniors un Sveķis. Pirmais redakcijas, otrs baumu lietās. Liekas, ne tikai atpūta Benjamiņu saista Valdeķos. Viņš grib atvilkties tālāk no savai dabai svešām, goda un varas kārām galotnēm. Viņam pietiek ar naudu, un tās netrūkst.

Redakcijas apspriedes, kas agrāk atgādināja tādu kā mazu parlamentu vai uzņēmuma smadzeņu trestu, sanāk arī tagad ik rītus, bet tajās jau valda vadonības princips. Juniors izdala savas pavēles, kas lielāko tiesu saņemtas no augšas un ikreiz pamatīgi izbaļ 2 vai 3 reportierus un fotografus par nolaidībām un nemākulībām. Nav aizsteigušies Brīvai Zemei priekšā, nav uzrakstījuši to vissvarīgāko kāda ministra runā, nav uzņēmuši runātāju īstā pozē vai labākos uzņēmumus atdevuši Atpūtai. Žurnāls Junioram, laikraksta ilustrāciju daļas vadītājam, šķiet tāds kā prestiža konkurents. Izbārtie aiziet apkaunoti, sarūgtināti, redakcijas atmosfāra arvien vairāk saindējas. Agrākā darba un sacensības prieka vietā kollēgās iegūlas apatija, ironija, riebums katru rītu stāties tiesas priekšā un nedrīkstēt sevi aizstāvēt.

Šī bezapelācijas tiesa gan nekad tieši neskaļ vecākos darbiniekus, bet viņiem arvien jābūt tur klāt un viss jānoklausās. Reizēm gan aplinkus, krīt arī viņiem kāds vārds: „Nu, klausies, ko tas tavs B., Z., P. vai cits kāds tur atkal palaidis? To un to nepareizi aprakstījis vai novērtējis. Zinām, ka Juniors pats rakstus par mākslu, literātūru un kritikas nelasa. Virskritiku viņš saņēmis pa tālruni, vai pie kāršu partijas un konjaka glāzes. Šī virskritika nav apšaubāma.

Gribam un varam Junioru zināmā mērā saprast: Zvanītājas prāvā satriektā nervu sistēma, miljonāra dēla iedomība, apkaunojošā pazemošanās situācijas kungu priekšā, spēlējot mākslotu draudzību, kukuļošanas uzdevumi, gal-

venā atbildība par lielās peļņas nodrošināšanu. Viņš ir diezgan bagāts, viņam pieder 5 stāvu nams Brīvības un Miera ielas stūrī, vasarnīca jūrmalā, sporta auto, bet viņam nav nekādas varas ārpus redakcijas un līdzī velkas sabiedrībā ieskrāmbāts vārds. To visu var saprast, bet ikdienas darbā tam nevar tikt pāri.

Kad pacietības mērs ir pilns, aprunājamies. Kāda nozīme, ka mēs te esam? Tikai tādēļ, lai mēnešalgu par saindētām dienām saņemtu? — Prasīsim vismaz, lai samaksā kārtīgu sāpju naudu, — saka kollēga Arnis. — Es zinu, ka Sveķis ir dabūjis 5000 latu dzīvokļa iepirkšanai Ausekļa ielas blokmājā. Kāpēc viņam dod un mums ne? — Viņa kollēga tomēr netiek pāri savai mulķīgai kautrībai. Nervus par naudu pārdot? Vai cilvēku kāds var samaksāt? Ko tad par mums domās paši pircēji? Un ko ar šo naudu iesāksim? Kā par brīnumu, šie bērnišķie iebildumi kollēgu pārlicina. Viņš saprot, ka vairāk sver pašcieņa un neatkarība. Tātad paliek tikai viens ceļš. Sadodamies rokas — iesim. Te mums vairs nav ko darīt. Mēs, vecie puikas, brīvības alcēji kopš 1905. gada, iesim brīvībā!

Antonam Benjamiņam šī vēsts nāk negaidīta. Nekad vecajam kungam neesam kaut ko minējuši par viņa dēla rīcību. Liekas, tas nebūtu cildeni, ja viņš pats nekā nemana. Negribas arī viņam sagādāt vēl kādas jaunas rūpes par redakciju, lai bauda pelnīto atpūtu. Svešās ietekmes taču viņš nespēj novērst. Runāt ar Benjamiņa kundzi? Tur būtu atbalss, bet tā vēl vairāk saasinātos ģimenes nesaskaņas. Juniora un kundzes attieksmes ir saspīlētas jau kopš Juŗa adoptēšanas, pret ko nostājās Benjamiņa bērni, negribēdami ielaist ģimenē vēl kādu mantinieku. Mēs esam klusējuši un klusēdami mūsu izstāšanos no redakcijas pieņem arī Benjamiņi. Mums viņi par iemesliem nevaicā. Kādu izskaidrojumu ir devis Juniors, nezinām. Liekas, ar vai bez nolūka tas ir bijis maldīgs un lietu nostādījis tā, ka Druva mūs pārsola un pārvelk uz Brīvo Zemi. Druvam, protams, nevar pretoties, droši vien viņš to dara ar vadoņa ziņu. Poriesu Jānis tiešām pāriet Brīvās Zemes redakcijā.

Izlietādams savu atvaļinājumu, Arnis no redakcijas aiziet nedēļu ātrāk. Kad tas noticis, pie atlikušā gājēja uznāk Juniors ar izdevēju priekšlikumu: — Uz avīzes rēķina pavadī trīs mēnešus ārzemēs. Pats izvēlies, kurp braukt.

Tad atgriezies redakcijā un pasaki, kādu mēnešalgu turpmāk vēlies saņemt...

Tikpat kārdinošs, cik apkaunojošs priekšlikums. Izdevēji gluži labi zina redaktora vājo vietu — visus savus atvaļinājumus viņš ir pavadījis ārzemēs, tikai līdz šim pats ar saviem līdzekļiem. Pie šīs ēsmas vajadzētu piekristies. Varbūt prāva jau aizmirsusies. Ar to algu izklausās gandrīz neticami, bet viņi pietiekami labi pazīst savu ilggadīgo darbinieku, lai zinātu, ka vairāk viņš kaunēsies prasīt.

— Lūdzu pasaki izdevējiem manu paldies. Esmu kolēgam devis solījumu iet. Tas jātur.

Jānis Benjamiņš brīdi sēž klusēdams. Nezinu, ko viņš domā. Varbūt — Druva būs vēl vairāk solījis. Varbūt — ko nozīmē tāds solījums pret naudu? Vai tiešām lati nav visspēcīgi? Viņš pieceļas, sniedz roku un saka:

— Žēl, kolēga... Tad mums jāšķiras.

Bez vārda žēl neiztiek arī grūti lokāmais ziemeļvidzemnieks. Vēl tagad grūti par to runāt, skan it kā pašreklāma, bet ir tikai patiesība, kas nepieciešama notikušā pareizai izpratnei. Druva mums nekā nav solījis, nedz vilinājis uz savām mājām. Abi ar Arni esam nolēmuši kļūt par vaļiniekiem. Diezgan nō viena mūža dots avižniecībai. Arnis grib atgriezties pie saviem meklējumiem filozofijā. Viņa ceļa biedrs jūtas kā Bungatiņš Blaumaņa Sestdienas vakarā. Vispirms uz pirti — jānoskalo putekļi, kas kā rijas kūlējam, gadu desmitos pa dzīves seklumu slīdot, sakrājušies galvā un sirdī. Viņš paklusām aizbrauc uz Aglonas klostera celli. Jāsāk jauns dzīves posms.

Vecais draugs Druva tomēr ir abiem izpalīdzīgs. Viņš saka: — Uzrakstiet tikai pāris rakstus Brīvā Zemē, tad es jums izgādāšu pieklājīgu pensiju. Varēsit bez rūpēm dzīvot un strādāt, ko paši vēlaties.

Rakstus iedodam. Viņš savu solījumu pilda.

Veco kungu šajā dzīvē vairs nesastopu. Kad viņš grūti saslimis, nosūtu līdzjūtīgu telegrammu uz Valdeķiem. Atbildes nav. Kad viņu kā nekronētu preses karali ar lielu ārēju spožumu un greznību apglabā Meža kapos, stāvu kaut kur tālu aizspiests pavadītāju barā un tikai pašās beigās vainagu kalnam blakus nolieku trīs sīkas rozītes. Tās nāca tieši no sirds.

ŽURNALISTS UZVAR KOMERSANTU

MANTKĀRĪBAS VELNS — NEAPŠAUBAMS PULKVEDIS —
DISKRĒTS TEMATS

Sēlpils kalpa puika mācās tirdzniecību, studē komerczinības un ar laiku būtu turīgs vīrs pats savā uzņēmumā. Tad nāk liktenīga nelaime — ap 1915. gadu, brīvprātīga strēlnieka ceļu iedams, viņš iekrīt žurnālistikā. Raksta vienā rakstīšanā dažādos izdevumos, sacer pats krietni biezās grāmatas, redīgē žurnālus, laikrakstus, rakstu krājumus, bet pie naudas un mantas nekur tuvāk netiek. Šis jaunības dienu ideāls žurnālista hazardā viņam ar laiku aizmirstas, tikai retumis uzliesmodams gan sekmīgi, gan nesekmīgi. Te ir runa par jauku un darbīgu cilvēku Jāni Porieti.

Savas studijas viņš sekmīgi attaisno Hitlera okupācijas laikā. Kad žurnālista darbs latviešu patriotam jāpārtrauc, tāpat kā boļševiku laikā, tas viņam nav jāmauca. Poriešu Jānis atveļ pats savu rakstāmlietu veikalu Elīzabetes ielā pretim Vērmanes parkam. Neapkurinātās telpās, mētelī un kaklautā satinies, cimdiem rokās, viņš viens tur raujas augām dienām. Veikals visgrūtākos apstākļos zeļ, kā zeļ viss, kur nedalāmi ieguldīts dzīvs, rosmīgs cilvēks. Kad boļševiki Porieša iegūto īpašumu piesavinās, tas ir bagāts no grīdas līdz griestiem.

Vai mantkārības velns mūs abus reizē nav kārdinājis? Viņš ir to darījis. Cilvēki vien jau esam, kad citiem nāca nauda pa logiem un durvīm iekšā, mums arī iegribējās vieglāk tikt pie tās. Kāda paņiņas pilsētas valdē paskubināti, melns uz balta aplēšam, cik ātri un brangi nopelnīsim. Kad tas izdarīts, no kāda krievu pulkveža emigranta nopērkam to spīdinātāju — gaismas reklāmu rādītāju Brīvības bulvāra galā. Naudas, protams, mums nav, 5000 latu aizņemamies bankā. Bet nu, ar reklāmām izpušķoti, sāk braukāt visi pilsētas tramvaja vagoni. Krievs to droši vien bija laikus uzodis. Mūsu spīdinātājam neglābjami jābankrotē. Tik dārgas biļetes par 2500 latiem gabalā, turklāt

vēl stāvvietās uz bulvāra ne par vienu citu izrādi nebijām maksājuši un jācer, ka otrreiz vairs nemaksāsim. Tāda bija Poriešu Jāņa neveiksme komerczinībās.

Vēl mums bija viens kopīgs uzņēmums. Tas aizved atpakaļ uz pirmā kara vācu okupāciju un saucas Virsskolotājs Joh. Dahlbergs, Helsingforsā. Aiz tā bija paslēpušies mūsu abu vārdi un kopīgs darbs. Šis virsskolotājs laikmetīgas nepieciešamības skubināts, ir sarakstījis grāmatu vācu valodas pašmācībai līdz ar vārdnīcu, izskaidrojumiem un dažādu lūgumrakstu paraugiem. Grāmatu čakli izdod P. Stumps Limbažos, kur Poriešu Jānis ir Valkā izdotā laikraksta Līdums izplatītājs. Kas lai zina, kāds nelabums pamudina redaktoru O. Nonācu tai pašā Līdumā uzrakstīt nelāgu atsauksmi: Joh. Dahlberga grāmatā esot daudz iespiedumklūdu, arī gramatiskas nepareizības. Ir jau gan, bet par tām nevajag lasīt lauciniekiem, kam jāpērķ šī biezā grāmata. Pēc oficiālās versijas Līduma numurs ar Nonāca recenziju pazūd ceļā, pēc slepenas norunas no tā brangi iesilst mūsu krāsns.

Toties Porietim laimējās karavīra karjērā. Strēlnieku gaitas pats izstaigājis, viņu klūmes un varonības krustām šķērsām aprakstījis, Jaunākās Ziņās kolēģa, protams, ņem kara resoru savā ziņā. Viņam ir labas attieksmes ar ģenerāli J. Balodi, kam Latvijas sākumā palīdzējis ne vien ar rakstu darbiem, bet Valkā licis pirmos pamatus arī ziemeļu armijai, piespiedu kārtā mobilizēdams pat vairākus nelatviešus. Būdamis kara ministrs, ģen. Balodis kādreiz labā omā nosauc viņu par pulkvedi — un kur ir tāds, kas to drīkst apšaubīt? Laipni smaidīdami, tagad visi un visur saka: pulkvedis Porietis... Uz pulkveža algu un pensiju gan kolēģa necer, bet pret titulu nav ko iebilst. Ja Staļins tik lielā valstī, zaldāta gadus neizdienējis, pats sevi ieceļ par ģeneralisimu, kāpēc tad Latvijā, izņēmuma kārtā par nopelniem lai nerastos pulkvedis? Tuvākais nopelns Poriešu Jānim, cik atceros, ir tas, ka viņš Imantiešu pulku no Tāļajiem austrumiem viens pats, tikai ar Jaunāko Ziņu piepalīdzību īstajā laikā ieved Rīgā, kaut arī kuģis aizkavējas par veselu dienu. Porietis smalki apraksta kā karavīri izkāpj malā, ko teic apsveicēji un ko šie atbild. Par nokavētu ziņu redakcijā mēdz bārties, par

pāragru nākas uzslavēt un apbalvot. Nekas nav samelots — viss jau uz mata tā notiek nākamā dienā.

Te nu būs mazliet diskrēts temats, bet Poriešu Jānis to neslēpj. Tiesa, kas tiesa — ar precēšanos draugam neveicas. Te viņš pret paša gribu kļūst angrosists — pagadās arvien divas uz reiz. Abām jāizmaksā Švarca kafejnicā, abas jāved uz koncertiem un teātriem. Kad šīs brauc uz ārzemēm, jāpavada Rīgas stacijā. Kā nu tukšām rokām iesi pavadīt? Draugs Nicas puķu veikalā nopērk divus ziedu pušķus, tai istajai lielāku, tai neīstajai mazāku un pasniedz tos vagonā tāpat neizraisītus. Nu izrādās, ka kļūdījies — istā dabūjusi mazāko. Viņš nezaudē apķērību un saka: — Pag', pag', tā tas nebija domāts... Nelaime var gadīties katram. Jānis Porietis vēl šodien ir dāmu iecienīts vecjaunietis.

Pāri anekdotiskiem sīkumiem, kas viņu te raksturo kā sasista spoguļa šķembas, paceļas tālu gadu drauga un kolēģas vienmēr labsirdīgais smaids un skaidrā, godīgā sirds. Trimdā viņu pēkšņas nelaimes vajā uz kuģa, uz ielas un mājās, bet viņš raksta: Es vēl dzīvoju... Esi sveicināts ar šīm skopām, bet labi domātām rindām, mīlais Jāni!

TĀDAS BIJA BEIGAS

KARĀTAVU HUMORS — KRIEVU TANKI RIGAS IELAS

Brīnīšķās vasaras Burtniekos, Latviešu agronomu biedrības saimniecībā. Vecā pils ar klusām, ēnainām istabām, blakus tai saulainā, jautru čalu pārpilnā vasarnieku mītne, plašais parks ar kuplu koku un krūmu sulīgo zaļumu, romantiskie dīķi ar sarkanām ūdensrozēm un vientuļām salīņām, turpat lejā senu teiksmu apvītais Burtnieku ezers ar gleznainiem saulrietiem un baltu baznīcas torni augstā krastā, viss tas ļauj pilnā mērā izjust Latvijas vasaras gaišo burvīgumu. Tur ir vienkārši un laipni ļaudis, starp

kuņiem var justies brīvi un jautri, vai dzīvot un strādāt vientulībā.

Bezrūpju dienām 1940. gada vasarā arvien neatvairamāk pieglaužas kādas nelāgas, brīžiem pat baigas nojautas. Tās izdzēs smaidus, liek vērīgāk ieklausīties. Kaut kur tālu dun kaŗa trokšņi, ārzemju radio un laikraksti nes ziņas par starptautisko konfliktu paplašināšanos, par drudžainu slepeno diplomātiju lielvalstu attieksmēs. Tās mazajām tautām nesola nekādu drošību, ne saudzību. Tuvojas kaut kas tumšs, smags un draudīgs. Tikai mūsu uniformētā prese un oficiālā informācija par valsts drošību ir mierīga un pašāvēģa, it kā Latviju sargātu kāda neuzvarama armija vai starptautiski līgumi, uz kuņiem var droši paļauties. Sabiedrības vairākums, liekas, notic kroņa optimismam, bet tiem, kas domā citādi, mutes ir aizdarītas ar tautas vienības skaisto zīmogu.

Ko darīt šādos apstākļos? Pirmā pasaules kaŗa laikā, kad latviešu strēlnieki pēc Rīgas krišanas maršēja uz Krieviju boļševiku kalpībā, gleznotājs Eduards Brencēns un šo rindu rakstītājs savus šinēļus atstāja pie Dūņa Valmierā un civīldrēbēs aizbrauca pie izdevēja Stumpa Limbažos. Fronte ļodzījās, aizmugurē viss juka un bruka, boļševiki sludināja: Vlasķ na mestach! (varu uz vietām). Šādā stāvoklī, kad visapkārt plētās baiga tumsa un neviens nezināja, ko nesīs rītdiena, vienīgais psihiskais glābiņš bija karātavu humors. Sekodami boļševiku sauklim, uzkrāsojām lielu plakātu: Visu varu šanas biedrībai! To svinīgi nesa pa pilsētiņas galveno ielu. Aiz plakāta kapteiņa Griezes vadībā ar savām bruņu mašīnām soļoja krievu zaldātiņi, zinādami tikai to, ka par kaut ko ar plakātiem jācīnās. Pilsētiņa nedēļām ilgi runāja un smējās par šo trako joku, tā vismaz daļēji aizmirsdama drāmatisko ikdienu.

Tādu pašu noskaņojumu pārdzīvojam Burtniekos mūsu tautas neatkarības pēdējā vasarā. Karātavu humors atkal uzplaukst pārgalvīgos jokos un nerātnībās, kad nopietni pieauguši ļaudis kļūst līdzīgi maziem bērniem. Mūs visus, kas tagad guļ savos kapos, kļīst trimdā, tundrās vai atgriezušies dzimtenē vieno kādas dīvainas kopsajūtas spēle, kas it kā aizplīvurotām acīm, ar sāpīgu smaidu uz lūpām nes arvien tuvāk traģiskam sabrukumam.

Maijā vēl viesos atbrauc Aleksandrs Grīns, Art, Bērziņš un citi augsti rīdzinieki. Pie Zaķu vārtiem rīkojam svinīgu sagaidīšanu (tā apmēram vadoņa stilā) ar ziedu kaisīšanu, sālsmaizi, apsveikuma himnu a la Pietuku Krustiņš un pamatīgu fotografēšanu. Pils zālē notiek azaidš un modes parāde, kurā pa galdiem staigā agr. Gulbe un citas jaun- kundzes peldkostīmos, ar puķu groziem uz galvas. Orķestris uz ķemmēm pūš ķīniešu mūziku. Kamēr Rīgas kungi aizbrauc uz Sedasgalu medībās, pils bēniņos atrastas tel- ādiņas, piebāztas salmiem un uzstādītas pie pils ieejas ar plakātiem kaklā: Sveiki, brašie mednieki! Turpat blakus pēkšķina dzīvas pīles: Kā ta mūs aizmirsāt?

Kad politiskās baumas pieaug, kļūst cita par citu tra- kākas, šo rindu autors ie brauc Rīgā. Cer tur atrast kaut cik skaidrības. Ir karsta, tveicīga 17. jūnija diena. Stacijā nekas neliecina par tuvo nelaimi. Brīvības ielas tramvajs mierīgi brauc uz Meža parka pusi. Iela klusa, braucēju maz, kā jau vasarā. Bet nav vēl sasniegta Miera iela, kad no Jaunās Ģerturūdes baznīcas puses atlido ass, žvadzošs troksnis. Tas ātri pieaug. Vagons pēkšpi apstājas, braucēji pieplok logiem, izskrien uz vaļējām platformām. Mirkli sasprindzināts klusums, tad kāda sieviete histēriski ieklie- dzas: — Tās ir beigas!... un sāk skaļi raudāt. Vīrieši skatās mēmi un drūmi, ieplestām acīm, it kā pusnakts spokus gaišā dienā pamanījuši. Gaŗām mums, smagi žvadzēdama un dārdēdama, veļas sarkanās armijas tanku rinda. Rau- dātājai pievienojas vēl 4 vai 5 sievietes un bērni. Vīrieši sadrūmst vēl vairāk. Nevarīgās dusmās paceļas dažas dū- res pret dzelžaino varu. Līdz kaklam apbrūnotie krievu tankisti stāv uz savām mašīnām un neuzticīgi raugās ap- kārt. Neviena smaīda, neviena vārda, tikai tad, kad namu augšējos stāvos atveras daži logi, viņu acīs pazib bailes, ieroči saslienās uz augšu.

Drīz ziņkārie ļaudis sadrūzmējas uz ietvēm. Viņi stāv tur mēmi, mitrās acis mutautiņos slaucīdami — kā pie va- ļēja kapa. Kāpurķēdes veļas un veļas uz Iekšpilsētas pusi — smagas, bezjūtīgas, putekļiem pārklātas. Pat piecstarainās zvaigznes apslēpušās zem ceļa putekļiem. Tad kāds zēns, kas ietves malā pie rokas tur vēl mazēku meitenīti, skaļi iesaucas: — Neraudi, māsīņ! Mēs viņus aiztrieksim atpa- kaļ. Krievi to nesaprot, latvieši neliekas dzirdam. No sta-

cijas puses jau atskan pirmie urrā saucieni — tur norīkotie sagaidītāji jau iesāk savu apsveikšanas izrādi.

Nākamā dienā bijušais redaktors nopērk Jaunāko Ziņu numuru. Tur veselu lapas pusi pilda jūsmīgs tēlojums par to, cik sirsnīgi visa latviešu tauta apsveikusi sengaidītos atbrīvotājus — brīvās un varenās Padomju zemes neuzvaramos varoņus. Kad kāds no viņiem iegriezies lauku sētā un lūdzis pie akas ūdeni nodzerties, vecā saimniece prieka asarām acis apkampusi viņu kā savu dēlu, vedusi istabā un pasniegusi tur pilnu krūzi tikko izslaukta piena, lai atspirdzinātu tālajā ceļā nogurušo viesi. Pat šī vecā lauku māte esot sapratusi, ka nu sāksies cita, laimīgāka dzīve, kad visi būs brīvi un visiem būs labi mūsu zemē...

Kaut kas tik smags un sāpīgs iedzel sirdī, ka pašam sevis kļūst žēl. Meli, meli, atkal meli! Šoreiz jaunāki un apkaunojošāki nekā jebkad agrāk. Avīzi, kurai 20 gadu diendienā ziedotas domas un darbi, rokas tagad tur kā kaut ko svešu un netīru... Vecā kunga veikālnieciski gudri vadītās Jaunākās Ziņas, kas kādreiz cara valstī un brīvajā Latvijā vērīgi izklausīja tautas vairākuma sirdspukstus, kas droši gāja kopsolī ar tautas tieksmēm pēc brīvības un savas valsts, kas nostājās sargpotenī pret korrupcijām un krustdēlu būšanām valsts demokrātijas gados, tā iegūstot mazo ļaūžu simpatijas, tagad jau otru reizi meta kauna pilnu kūleni. Ja var teikt, ka Ulmaņa laikā Jaunākās Ziņas pašas pārdevās, tad vēl noteiktāk jāsaka, ka, krievi iebērūkot, šo laikrakstu brutāli izvaro mūsu tautai sveša vara, un tad — nogalina. Labi, ka notiek pēdējais, tas ļauj vismaz pāris paaudzēm saglabāt kaut cik tīrākas atmiņas par viņu visiecienītāko laikrakstu pirmā kara bēgļu katastrofā, Latvijas un latviešu preses brīvības gados.

Prom, prom no Rīgas! Te nu sāk vārīties īsts raganu katls. Atpakaļ Burtnieku mierā un klusumā! Uz ielas nejausi sastopamies ar prof. Kirchenšteinu. Viņam kaut kas ko sacīt. Uzbrauksim tepat armijas ekonomiskā veikala kafejnīcā. Tur viņš pastāsta, ka saņēmis no krievu sūtniecības Višinska aicinājumu stāties jaunās valdības ministru prezidenta postenī. Valdība atjaunos Latvijas demokrātisko satversmi, tajā būs pilsoņu vairākums. Ulmanis paliek savā vietā. Atbilde jādod jau rīt. Ko darīt?

Pēc vakar redzētā tas viss liekas tā kā neticami. Kādas

garantijas ir Višinska solījumiem? Vai tautas vēlētā saei-
ma sanāks un pati izraudzīs valdību? — Nē, garantiju nav,
Teikts tikai, ka tas ir pārejas stāvoklis, kam sekos vēlē-
šanas. Var manīt, ka vecais draugs sveķas uz jā pusi. Ne
aiz goda vai varas kāres. Ne tāpēc, lai atspēlētos tiem, kas
viņu tagad darbā sāpus nobīdījuši. Jau no trimdas gadiem
Šveicē viņš ir pārliecināts demokrats, un šoreiz radies vēl
kāds blakus pamudinājums — sasodīts naudas trūkums.
Mājiņa gan uzcelta, bet nav samaksāta. Viķu muižas centrs
Mazsalacā nekā nēienes, tikai jāpiemaksā. Profesors atve-
kabatas maku, izvelk žūksni vekseļu un noliek uz galda.
Lūk, šitas jāmaksā šodien, tas rīt, tas pēc piecām dienām.
Avizē nopelnīt vairs nevar, Sveķis tagad visur bāž savu
degunu. Veselības pielikumam sameklējis rakstus no vi-
sādiem dakterjiem — vitamīni vairs neder... — Nu kam tev,
vecam cilvēkam, vajadzēja celt to būdu? Klapatas vien iz-
nāk. Atbrauc labāk pie mums uz Burtniekiem Jāpus nolī-
got, — Tā šķīramies.

Burtniekos Kirchenšteins vairs neierodas. Ne tāpēc, ka
majā tur bijām kopīgi izzāzēti: kamēr parkā sauļojāmies,
nerātņi meitieši pakampuši drēbes, un mums nu nācās kā
paradīzes dārzā stāvēt aiz rožu krūma un saukt palīgus,
Joku viņš arvien saprot un no tā neatsakās. Tagad viņš
ir jau ministru prezidents.

Jāņi pāiet neparasti klusi un skumji. Kā citus gadus te
līgoja lielais Jānis (prof. Vārsbergs)! Mēs smējāmies: dzied
viens pats par 10.000 eņģeļiem! Cik smagas pārbaudes ap-
dziedāšanās kaļos viņam un citiem Rīgas kungiem jāiztur
pret muižas mutīgajām sievām! Nu rīdzinieku vairs nav
Kā gadu no gada parasts, iznāk gan vēl jokiem un nerāt-
nībām veltītais Burtnieku Vēstnesis. Tur dārgajiem aizgā-
jējiem, ar prof. Kirchenšteinu priekšgalā, sūtām pēdējos
piparotos sveicienus. Tad jāapklust. Smaidiem beigas. Pār-
lieku baiga nopietnība laužas dzīvē iekšā.

VITAMĪNU PRAVIETIS

CINĀ AR SVEĶI — DIRIĢENTS SIGULDAS PILI —

DŽAMBOREJA PIE SALACAS — KAUNA TRAIPS

Prof. Augusts Kirchenšteins Jaunākās Ziņās ir tautas veselības pielikuma redaktors. Ārpus šī pielikuma viņam redakcijas dzīvē nav līdzdalības, atskaitot dažas viesības pie izdevējiem, kad tur aicināti visi redaktori. Sagatavotos manuskriptus profesors nodod redaktoram rīkotājam. Tā kā viņa interese saistās galvenā kārtā ap tolaik modē nākušiem vitamīniem un cita kompetenta rakstītāja par tiem nav, pielikumu bieži nākas pierakstīt viņam vienam pašam. Sekas ir tādas, ka ražīgais autors drīz vien redakcijā iegūst Vitamīna vārdu, par ko viņš nedusmojas. Kad redakcijā iestājas prof. Sveķis, viņš sāk izdevējus paklusām bīkstīt: lūk, ārstu aprindas esot ļoti neapmierinātas ar Kirchenšteina vadītā pielikuma saturu. Viņš nelaizot citus pie vārda, pats visu pierakstot, un lasītājiem šie raksti par vēl neizpētītajiem vitamīniem esot pagalam apnikuši. Tai pašā laikā ienāk arī lasītāju vēstules ar līdzīgu saturu. Tās pilnīgi iznīcināt nevar, jo rosinātājs nav tālu meklējams. Izdevēji, kuņiem gan cenšos parādīt, ka lasītāji ir informēti arī par citiem jaunākiem pētījumiem ārstniecībā, ar laiku tomēr pāriet to iedomāto lasītāju pusē, kas sakās neapmierināti. Viņi lūdz atbildīgo redaktoru runāt ar Kirchenšteinu. Profesors jūtas ļoti aizvainots. Viņš strādājis pēc labākās pārliecības, mūsu profesionālie ārsti vispār maz interesējoties par jaunumiem medicīnā, un tas neapmierinātais lasītājs droši vien būšot Sveķis. Nesaku ne jā, ne nē, negribas abu kollēgu attieksmes vēl vairāk saasināt. Kirchenšteins pie izdevējiem aprunāties neiet arī tad, kad šādus aizrādījumus nākas aplinkus atkārtot. Viņš draud atteikties no sava uzdevuma, lai tad rakstot visgudrais Sveķis, bet izdevēji tik tālu negrib iet. Viņi jau zina, ka pakalpīgajam Sveķim tomēr pilnā mērā nevar uzticēties un sabiedrībā ir dzirdējuši arī citādas domas.

Kirchenšteins pats savu vitamīnu sūtību pārliecinoši demonstrē ar personīgu sasniegumu. Kādu laiku kakla dilonis viņam gandrīz laupījis balsi. Sīkais, kalsnais

profesors augstskolā runā čukstēdams, tikai pa reizei dik-
tāk iespiegdamies. Studenti viņu iesaukuši par Sudraba
rikli, kaut gan ļoti baidās sakaitināt, tad profesors kļūs-
tot nejauks. Neatlaidīgi savus vitamīnus lietādams, Kir-
chenšteins atgūst balsi un var lepoties ar priekšzīmīgu
veselību. Neklausīdams ārstus un neatzīdams penicilīnu,
viņš vēl 89 gadu vecumā izārstējas no plaušu karsoņa
pats ar saviem vitamīniem.

Profesors pēc dabas ir jautrs un sabiedrīks. Draugu,
visvairāk no mākslinieku aprindām, pie kafijas tases un
konjaka lāsītes netrūkst viņa Rīgas dzīvoklī Blaumaņa
ielā 9. Vecākie kolēģas no Rakstnieku un žurnālistu arōd-
biedrības vēl atcerēsies, cik aizrautīgi viņš Siguldas pilī
pie lielā kamīna uz krēsla pakāpies, pats diriģēja un dziedāja
operetes āriju Es čigānu barons, man piecsimti sievu...
Ar viņu pašu jau nu tā nebija, tikai savai tuvumā stāvo-
šai brāļa meitai takts zizlis aizķēra degunu, un plūda
asinis, bet tās pēc brītiņa apstājās.

Par paradumu kļūst izbraukumi Augustus svinēt 1905.
gada trimdiniekam piešķirtās Viķu muižas centrā pie Sa-
lacas upes. Tur sastopas mākslinieku un dažādu uzskatu
viesi, pilsoņi un sociālisti. Mājastēvs nešķīro pēc ticībām
vai partijām, viņš cienī draugus. Pamatoti lepojas ar savu
pašdarīto augļu vīnu, no kuŗa gatavo zemeņu boli. Šīs
viesības ir vienmēr tikpat jautras, cik apolītiskas. Kādreiz
uzņēmīgais, drusku īsredzīgais sporta lidotājs P., no Viķu
balles meitās iedams un pēc gaiļa dziesmas ceļu meklēdams,
ir iekritis dziļā vircas bedrē. Nu jārīko džamboreja pie
pašas Salacas, jāmazgā viņa baltās sporta bikses un pavi-
sam jaunās džimija kurpes, kamēr nelaimīgais pats domīgs
sildās pie ugunskura. Citā reizē, valējā mašīnā braucot,
Poriešu Jānim bite iezagusies aiz krekla, bet viņš to notur
par lapseni un pamatotās bailēs taisa pašnāvnieka lēcie-
nu, ko apturam tikai aiz kājas. Augustu svinēšana izbeid-
zas pēc tam, kad lauku puīši ir uzoduši Rīgas kunga sa-
brūvētos vīna krājumus, ziemas laikā atlauzuši pagrabu
un, ar meitām jokodamies, to iztukšojuši. Profesora sarūg-
tinājums par šo nedarbu ir tik nopietns, ka skaisto Viķu
centru viņš pārdod un Pārdaugavā uzceļ savu ģimenes
mājiņu.

Višinskis ir jau prof. Kirchenšteinu iecēlis par ministru prezidentu, kad nejausi viņu sastopu Rīgā pie Švarca konditorejas. Tur prezidents atnācis nopirkt smalkmaizītes. Brīdi uz ielas parunājamies. Krievi solījuši ap mājiņu, kur viņš tagad dzīvo, bruņotu sardzi. Profesors atteicies. Viņš nesaprot, kāpēc tas būtu vajadzīgs. — Nevienam nekā ļauna neesmu darījis. No kā man jābaidās?

Krievi zināja labāk, kāpēc viņiem jāapsargā savi prezidenti. Viņi zināja arī par gaidāmām deportācijām, par kuņģu profesors nekā vēl nenojauta. Atkāpšanās ceļa viņam vairs nebija.

Kirchenšteina ir divas brāļa meitas — Vera un Lidijs, kuras viņš izaudzinājis. Kad hitlerieši padzen staļiniešus no Latvijas, abas viņas nemūk krieviem līdz, bet paliek dzimtenē. Tūlīt sākas brūnais terors un Kirchenšteina vārds var kļūt liktenīgs, kaut gan neviena no viņām neinteresējas par politiku un nepiedalās nekādās organizācijās. Vera steidzīgi apprecas, kopā ar prof. Andr. Teikmani nosvinam šauras kāzas, un viņa iegūst citu uzvārdu. Lidijs ir jauna ārste, iztur hitleriešu filtru, un Dr. Marnics viņu ieceļ par Dikļu sanatorijas vadītāju. Tiktāl viss būtu labi un cilvēcīgi, bet Lidijs ir kaut kas no Kirchenšteinu rakstura — kašķēties un meklēt taisnību, ja kur iet greizi. Sanatorijā zog, nodzer un pārdod ārstniecībai izsniegto spirtu, viņa nespēj to novērst un sūdzas priekšniecībai. Tūlīt seko denunciacijas: izbēgušā Kirchenšteina meita simpatizē žīdiem un krievu gūstekņiem, devusi tiem maizi un tupeles. Gestapo ārsti aiztur un lietas noskaidrošanai nosūta uz Valmiermuižas nometni. Kad advokāte Dzelzīte ir palīdzējusi šo noskaidrošanu labvēlīgi veikt un Lidijs jānosūta uz Rīgu atbrīvošanai, latviešu šucmaņi viņu ceļā no Valmiermuižas uz pilsētu „bēgot“ nošauj. Tā viegli var nošaut katru, kas nepatīk. Latviešu cilvēcībai rodas kauna traips, kas liecina cik bezprātīgi bīstams ir bijis deportāciju radītais sašutums un politiskās kaislības.

ASPAZIJA

ZEM VAKARA ZVAIGZNES

DZEJNIECE RIETA STAROS UN KRĒSLAS STUNDAS

LATVIJAS TRAĢISKAJOS GADOS

Aspazija redakcijā nekad pati neatnāk. Pēc viņas dzejoļiem, redakcijas sūtīts, brauc Jānis Ziemeļnieks. Dzejniece tā vēlas, un tur ir sava zināšana. Zilās puķes dziesminieks ir mīļš, bet nelaimīgs zēns. Viltodams ārstu parakstus, viņš apstaigā nomaļu aptiekas, kur šos parakstus maz pazīst un dabū narkotiku. To iekāro arī dzejniece sava mūža pēdējā posmā, un viņi draudzīgi dalās.

Pēc Raiņa nāves Aspazija kļūst aizvien vientulīgāka. Bieži viņai liekas, ka dzīve jau izskanējusi, ka vecie draugi viņu atstājuši un aizmirsuši. Vecajā, izkurtējušā Dubultu vasarnīcā viņa vada savas atlikušās dienas vecās kalpones Annīnas un divu mājas lutekļu sabiedrībā. Dzejnieces Ansis uzturas augšējā stāvā pie savas kundzes, Annīnas runcis — apakšējā, pie savas barotājas.

— Kaķi ir mani mīluļi, — saka Aspazija. — Jau senajiem ēģiptiešiem tie bija svētie dzīvnieki. Viņu acīs spīd kaut kas liktenīgs, mistisks.

Aspazija ir goda biedre vairākās sieviešu organizācijās. Gadu desmiti viņu saista ar sociālistu vecākās paaudzes darbiniekiem. Jubilejās viņu ir cildinājuši atliku likām un labprāt pacēluši kā cienījamu izkārtņi. Teātrī apbēruši ziediem un aplausiem. Laikrakstos rakstījuši: Mūsu lielā dzejniece un drāmu autore, kādu grūti atrast pat dižajās kultūras tautās. Un nu pēkšņi tāds klusums, tāda aizmirstība, it kā viņa gulētu jau kapā...

Savā vientulībā Aspazija neaptver, ka straujās un asās politisko režīmu mainās viņas cienītājus tagad pāri visam tirdī rūpes par savu vai savu tuvinieku dzīvību. Aiz Ulmaņa nāk Staļins, aiz viņa Hitlers — kā drausmīgā parādē. Dzejniece brīdi apjūk. Vēl nav novītušas Ulmanim Kaisītās rozes, kad viņa jau uzraksta kādu dzejoli, kur pieminēts arī sarkanais diktators un Rakstnieku savienības delegātiem slepenās bažās par dienišķo iztiku sola darboties

līdzī īstās proletāriešu mākslas celšanā, kaut gan šo solījumu vēl nepilda.

— Aspazijai klājas grūti, piezvanu prof. Kirchenšteiņam, kas tikko iesēdināts prezidenta krēslā. — Vai tu kā Šveices laiku draugs vari tagad viņai kaut cik piepalīdzēt?

— Aizbrauksim. Apskatīsimies, kā tur īsti ir, nāk atsaucīga atbilde.

Pie Aspazijas sastopam Kaupīnu un pāris mums mazāk pazīstamas dāmas, kas dzejnieci atcerējušās. Vecais draugs atvedis dažas pudeles vīna, labi zinādams, ko Aspazija cienī. Puķes viņa necieš un vaļsirdīgi bažas par „zemē nomestu naudu.“ Tā ir tā pati Aspazija, kas mūsu lirikai devusi Ziedu klēpi, bet tie jau ir viņas pašas radīti ziedi.

Pirmās glāzes paceļot, kāds saka: — Dzersim uz dzejnieces veselību, bet Aspazija tūlīt sparīgi atsaucas: — Nē! Dzersim, lai mūsu mīļā Latvija drīz atkal kļūst brīva!

Kirchenšteins jūtas pavisam neērti. Viņš ir prezidents, un klāt ir svešas dāmas. — Aspazij, tā mūsu Latvija jau tagad ir brīva un demokratiska, viņš mēģina atvairīt negaidīto uzbrukumu. Bet Aspazija nav atvairāma, kad iecirtusies.

— Nestāsti man niekus! — viņa atsaucas. — Maskavas ķipari jūs visi tur esat. Nekas vairāk...

Saskaņu neizdodas atgūt. Viesi drīz izklīst. Brauciens beidzas ar neveiksmi.

Varu pārņemt brūnie diktātori, un Aspazija rāda dzejoļus, ko, pussēdus gultā gulēdama, jau paguvusi uzrakstīt vācu valodā. Hitlers gan tur nav pieminēts, bet dzejoļi domāti publicēšanai vācu izdevumos. Vai atkal bada biedi?... It kā šādas aizdomas mazinādama, Aspazija steidzas paskaidrot:

— Savas dzejnieces gaitas es iesāku, rakstot vācu valodā un tā tās gribu arī nobeigt. Tā ir kultūras valoda, kurā rakstīja Ģēte, Heine, Kants. No tās nevienam nav jākaujas.

Šajā laikā gadās būt pavadonim tādā kā senu draugu izlīguma apciemojumā. Iepriekš sazinājies, ierodos pie Aspazijas reizē ar bij. saeimas prezidentu Dr. P. Kalniņu un viņa kundzi Klāru. Pirmajā brīdī Aspazija liekas skarba, skaļa, eksplozīva:

— Ko jūs man tos Brikšķus un Brakšķus savā lapā uzlaidāt virsū. Ak tie jaunie tādi strauji un nesavaldīgi? Kāpēc tad viņus nesavaldījāt? Man te jāpārtiek ar savu dzeju rindiņām, un es tās arī turpmāk iespiedīšu, kur man pašai patiks, bet kāpēc neviens Brikšķis neuzbruka tiem jaunbagātniekiem, kas pie Māras diķa sacēla savas vasarnīcas?

Aspazija jāklausa bez iebildumiem. Izpaustam rūgtumam seko patiesi draudzīgs izlīdzinājums. Svešās, baigās varas visus dzejnieces draugus ir degradējušas par bijušiem. Par bijušo nav vērts ķīvēties.

Ne brūnai, ne sarkanai diktātūrai neinteresē latviešu tauta, viņas māksla un kultūra. To piecieš tikai reklāmai. Bet Aspazija vēl negrib apklust. Segās un lakatos satinusies, grīdu un sienas apklājusi, lai rudens vēji nepūš cauri, viņa sēž gultā savā dzestrā istabiņā un nemītīgi prāto, kas vēl jāpadara.

Darāmā ir daudz. Savs pusducis drāmu iecerēts un pasākts, bet nepabeigts sīko rūpju un pienākumu saplosītajos gados. Pirmā vietā tautas dziesmas motīvs Balta puķe ezerā. Dzērājpuiša liktenis, kas autorei pašreiz vistuvāk pie sirds. Tad brīnīškā, rīta klusā dzidrumā apgarotā dzeju grāmata Zem vakara zvaigznes, ko autore dāvinās savai izredzētai Rīta zvaigznei latviešu dzejā — Veronikai Strēlertei. Daudz darba Raiņa atstātā literārā mantojuma — dzeju, fragmentu, vēstule, atzīmju kārtošana. To visu Aspazija grib pati paveikt. Neviens cits nespēs Raini tik pareizi saprast kā viņa, kas pusi mūža tumšās un gaišās dienās stāvējusi viņam cieši blakus.

— Tu to nezini, ka veseli skati Zelta zirgā, Ugunī un naktī, tāpat Indulī un Ārijā ir manis sarakstīti, — dzejniece stāsta. — Mūsu darbība tādā veidā sākās jau ar Fausta tulkojumu, ko sākumā apzīmēja abu vārdi.

Tas pareizi. Bet par tiem skatiem jau grūtāk saprasties. Stila atšķirība abu rakstnieku darbos ir tik spilgta, personību iezīmēta, ka jāšaubās, vai viens otru varētu tik nevainojami atdarināt.

— Rainis bija un palika lirīķis ar dzejā iekausētām idejām un prātniecību arī savos skatuves darbos, — Aspazija turpina. — Tas viņa spārnotais, apgarotais spēks un vēriens. Drāmatisko koncentrējumu, pat veselus skatus nosvītrojot, pārveidojot vai klāt pierakstot, nācās dot man.

Viņš pats lūdza to darīt, jo apzinājās savu spēku un savu nespēku. Tā radās Raiņa drāmas 15 trimdas gados šveicē. Es apraku savu talantu, ar sievietes aizrautību ziedojos viņam un viņa darbam. Visus tos ilgos gadus braucu ar mazo tramvaja vāgīti no Kastanolas lejā uz Lugas turgu, kur lētāk var iepirkties, gatavoju ēdienu, kopu māju, mazgāju veļu — mūsu rocība reizēm bija ļoti šaura. Nācās iztikt ar to, cik atsūtīja Ansis Gulbis vai Birznieks-Upītis. Mēs tur bijām divi vientuļi, krāšņās, varenās dabas gūstā. Lai viens otram neapniktu, meklējām cilvēkus. Bet kad tos atradām, sākās Raiņa aizraušanās. Viņš bija kā liels bērns, kas cilvēkus, sevišķi sievietes, ideālizēja. Haizivis noturēja par zelta zivtiņām, raganas — par mēnesmeitiņām. Vai mani tas neapvainoja? Vai man tas nesāpēja? Sāp vēl tagad un rūgtās mieles jādabū no sirds laukā. Viss jāizteic, jāuzraksta kā patiesībā bija. Gādāji, lai var iznākt Raiņa-Aspazijas almanachs ar kalendāriju. Tāds bija Ģētem. Es viena to pierakstīšu. Lai visi lasa, lai visi zina...

Nikolajs Valters un Hermanis Kaupiņš klusi saskatās. — Labi. Mēs padomāsim un papētīsim kā to praktiski izdarīt. Tagad nepieciešama vācu iestāžu atļauja.

Vienmēr kustīgais, atsaucīgais un nesavtīgais Bērnu draugu biedrības tēvocis Kaupiņš tai laikā dara visvairāk, lai Aspaziju paglābtu no sala un bada. Viņš neatlaidīgi traucē Jūrmalas pilsētas valdi, diedelēdams tur kurināmo, lai dzejniece nenosaltu. Viņš mango gan Rīgā, gan pie zvejniekiem pārtiku, cik nu var dabūt vācu fazānu radītā tukšībā. Zvejnieki nav filantropi, viņi prasa drēbes, mēbeles un kad Aspazijai jāierodas Nacionālā teātrī uz skatuves, viņai nav vairs piemērotas kleitas, ko uzvilkt. Ar pārtiku atsaucīgi piepalīdz Rūdolfs Veidemanis un Ādolfs Bļodnieks no uzņēmumiem, kurus tie pārzina. Nīmanis vairākkārt mēģina Aspaziju novietot savā bērnu klīnikā — siltā, gaišā istabā, rūpīgā kopšanā, bet dzejniecei tūr drīz apnikst. Viņa necieš klīnikas kārtību, kas it kā ierobežo pierasto dzīves veidu, personas patstāvību. Atkal Aspazija ir atpakaļ savā vecajā „būdā“, kurai tuvu garām joņo jūrmalas vilcieni. Vai tie netraucē?

Nē. Ar savu dunogu tie man iedvēš seno dienu nemieru.

Atgādina, ka aiz šaurā apvāršņa ir vēl plaša pasaule. Aicina atpakaļ uz Šveici, uz tālo, mīļo Kastanolu...

Dzejniece griežas pie doc. Valtera, pēc tam pie šo atmiņu autora un lūdz viņu pavadīt atpakaļ uz „otru dzimteni“. Turp atgriezties vēlējies arī Rainis. Nezinu, kāpēc atteicās Valters. Man likās — Aspazijas veselības stāvoklis ir jau tik nedrošs, ka viņas mērķis var palikt nesasniegts. Karš turpinās, ceļošana ir ļoti grūta un sarežģīta. Ļaunākā gadījumā būtu jāpaliek kaut kur ceļā, jāapguļas svešās smiltīs. Vai tas jau aiziešanas nemiers?

Drīz Aspazijai atkal jābrauc uz Dr. Nīmaņa klīniku. Viņa ir nopietni slima. Vasarnīca izskatās it kā izlaupīta — galdi, skapji, krēsli, kumodes, pat palmas, gleznas, skulptūru nolējumi aiznesti. Tie atdoti par taukiem, spēka gabaliņiem un atšķaidīta krējuma krūzītēm. Vecā Anniņa šo tauko gaļu cep savai „kundzītei“ no rīta, pusdienā un vakariņās. Kundzīte nemana, ka no šīs vienmuļās animālās barības viņa arvien vairāk saindējas.

Tiklīdz saņemam klīnikas māsas ziņu, reizē ar Klāru Kalniņu braucam pie slimnieces. Aspazija guļ un atplestām, stiklaini nedzīvām acīm raugās kaut kur tālumā. Seja pietvīkusi, kvēlo augstā temperatūrā. Elpa ātra, nevienmērīga.

— Elziņ, vai tu pazīsti mūs? — jautā Kalniņa kundze, aukstus sviedrus seno dienu draudzenei no pieres noslaucīdama.

Nav atbildes. Saprotam — agonija ir sākusies. Dr. Nīmanis stāv skumjš un nevarīgs. Klusi, noliektām galvām gaidām nenovēršamo... Kāds vētru un dziņu, mīlas un skaistuma bagāts mūžs noslēdzas. Magone kviešu laukā nobirst. Liesma, kas plandījās vējos, izdziest.

Apglabāšanu organizēt un samaksāt uzņemas pašpārvalde. Visu atzinību. Nav jau aizgājējai nekas vairs pāri palicis. Arī viņas tuvākos draugus divi rijīgi režīmi ir noplicinājuši līdz bada robežām. Un nav nevienas citas organizācijas, kas legāli varētu parādīt dzejniecei mūsu tautas atzinību viņas pēdējā ceļā.

Kad Aspazija novietota Doma baznīcā un gar viņas šķirstu sākas rīdzinieku atvadu gājiens, pamanām, ka šķirsts nav darināts no ozola, kādu aizgājēja noteikti vēlējās, bet no priežu dēļiem, kas nokrāsoti ozola izskatā. Tas būtu

sīkums, ja Aspazija tik stingri nebūtu uzsvērusi savu grību, prasot solījumu, ka to patiesi izpildīs. Zvanu attiecīgam direktoram.

— Tas pareizi. Šķirsts ir ozola imitācija,— viņš atbild, — bet no īsta ozola darinātu tagad nekur nevar dabūt. Es tomēr vēl parunāšu ar ierēdni, kas to lietu kārtos.

Nākamā naktī bij. Sieviešu korpusa vai Nacionālās līgas dāmas (īsti neatceros) Aspaziju pārvieto citā šķirstā — īstais tomēr ir atrasts. Un tajā viņu gulda blakus Rainim, Feliksa Cielēna pārdrošai, nacionālrevolūcionārai runai kā pēdējam salūtam noskanot 1943. gada novembra dziļā krēslā.

1956. gadā valsts apgāds Rīgā ir izdevis Aspazijas agrīnā laika dzejoļu izlasi, bet līdz šim nevienam tur nav ienācis prātā par dzejnieces pašas nopelnīto honorāru likt iekalt viņas vārdus Rainim un Aspazijai celtā koppieminekļa pamata akmēnī. Lai! Latviešu tautas dzīvajā sirdī Aspazija nezudīs arī bez akmens lieciniekiem.

ŽURNĀLISTS — MINISTRS

ČEKAS UPURIS

MŪŽA MEŽA MALDI — LIKTENIGĀ INTERVIJA

Jūlijs Lācis ir Atpūtas redakcijas darbinieks, kas veic visus praktiskos, pa daļai arī tehniskos uzdevumus. Laikraksts viņu aizņemas tikai atsevišķos gadījumos kā veiklu intervētāju, kad reportieru spējas liekas nepiemērotas — Lācim ir literārās dāvanas un augstāks inteliģences līmenis. Kad Atpūtas redakcijā iestājas A. Prande, viņa ziņā pāriet ilustratīvā daļa, Jūlijam Lācim paliek rūpe par tekstiem. Tajos ilgajos gados, kuros tā sadarbojamies, par Lāci kā kollēgu un darbinieku jāteic atzinīgi vārdi. Rūpīgs, korekts, akurāts, uz viņu var pajauties. Kad Lācis pēc

žurnālista mācību gada atgriežas no Parīzes, atkal viņu pieņemam Atpūtā. Tur viņš nostrādā līdz tam laikam, kad kļūst pirmais izglītības ministrs prof. Kirchenšteina valdībā. Pēc Arņa un šo atmiņu autora aiziešanas no Benjamiņa izdevumiem ar 1937. gadu Jūlijs Lācis kļūst Atpūtas atbildīgais redaktors. Tāds pazīstams vārds noder okupantiem. Ka Jūlijam Lācim jau agrāk būtu simpatijas uz Austrumu pusi, to nevarēja manīt, kaut gan viņa pirmā sieva ir režisore latviešu teātrī Maskavā un otra (Lūcija Zamaiča) kādu laiku tēlo salonkomunisti, bet, boļševikiem ienākot, krīt nežēlastībā, jo izrādās Trocka ticīgā. Arī Jūlija Lāča materiālie apstākļi, varām mainoties, nav viegli — viņš ceļ savu māju Meža parkā, un tā prasa līdzekļus, kādus grūti ietaupīt no redaktora algas.

Kad Jūlijs Lācis ir jau izglītības ministrs un sēž kabinetā Vaļņu ielā un bijušais kollēga, zaudējis savu Ulmaņa laikā piešķirto pensiju, aiziet pie viņa palūgt kādu klusāku vietīņu kaut kur bibliotēkā vai skolā, ministrs izrādās nevarīgs izpalīdzēt. Viņš ieteic pieteikties Cīņas redakcijā, tur meklējot žurnālistus. Citur visur jāiet caur kadru daļu. Ēst gan gribas, bet redaktors ir jau par vecu, nespēj tik ātri pārorientēties. Tai pašā laikā ministrs publicē siltos toņos sarakstītu uzsaukumu vecākiem sūtīt bērnus skolās un piemin tur pazīstamo dziesmiņu: Dar' man, tēvis, pastaļiņas — šuj man svārkus, māmuliņ. Viņam taisnība, pastaļiņu laiki ir atgriezušies.

Atpūtā strādādams Jūlijs Lācis saraksta romānu Mūža meža maldi, ko iespiež Jaunākās Ziņās. Kā tas radās? Kādu dienu kollēga redakcijā atnes biezās piezīmju burtnīcas, kas esot saņemtas no Brazīlijas. Viņš lūdz tās izlasīt. Aiz tās pašas nevaļas nevaru to solīt, bet kollēgam pašam tās liekas ļoti interesantas. Pēc dažiem mēnešiem viņš no tām jau sarakstījis romānu. Pārbraucis no ārzemēm redzu, ka to sākušas iespiest Jaunākās Ziņas. Romāns greizā spoguļī rāda reliģisku fanātiku izdarības latviešu baptistu kolonijās Brazīlijā. Autors tēlo un raksturo diezgan veikli — par Puntūzi (domāts vecais Inķis) un gaisā paraušanu Rīgas kafejnīcu publika drīz vien runā tikpat čakli kā par Putras Dauķi un Tarzānu. Laikrakstam tas der, kaut arī baptisti pataisīti par plānprātiņiem.

Kad braukdams uz Arģentīnu apstājos Brazīlijā, tur jāpārcieš īsta protestu vētra par šī romāna iespīšanu laikrakstā. Baptisti tur nav ne eņģeļi, ne velni, viņi ir tādi paši kā visi cilvēki. Latviešu kolonisti ir vienkārši, ticīgi ļaudis, ļābi patrioti un priekšzīmīgi saimniekotāji turienes grūtajos apstākļos. Kur gan cilvēks brīvajā pasaulē bez mazākuma opozīcijas var iztikt, un tāda radusies arī mūsu baptīstiem Brazīlijā. Diemžēl, mazākuma rūgtums pret vairākuma vadoni pieminētajās burtnīcās bija izlauzies tādās apsūdzībās, kas tālu pārsniedza īstenību. Redaktoram nācās atvainoties autora vietā.

Jūlija Lāča ministra laiks ir īss. Viņa pēkšņā krišana čēkas gūstā rada sabiedrībā dažādus minējumus. Šo rindu rakstītājam nākas pārliecināties par īstajiem īemesliem. Atstājis Meža parku, kur bezdarbnieka maks un dzīvokļa platība vairs nesaderas ar reāliem apstākļiem, viņš apmetas zv. adv. Dzirkāja laipnā pajumtē Dzīrnavu ielā. Advokātam mājās ir tālrunis un jau trešā dienā pēc ienākšanas jaunajam īemītniekam piezvāna no čēkas, kas atrodas Brīvības un Stabu ielas stūrī namā. Runā krievu valodā — lai īerodoties personīgi pulksten 7 vakarā, 5. stāvā, pie kāda S. Slepeni, lai neviens to īepriekš nezinātu. Tātad apcietināšana droša, sevī nodomāju. Pa īelu sojodams, pēdējos sveīcīenus ar mēmiem skatīem sūtu namiem un cilvēkiem. Kas gan no turienes atgrīezies? Un tad — mieru, mieru, mieru līdz galam...

Uzgaidāmās telpas apakšējā stāvā pilnas ļaužu. Nabadzīgas strādnieku sievīņas, seģenēs satīnušās, bērneļi pie rokas — vīņas meklē savus pazudušos vīrus. Vīena raud, otra lamājas, skaidrību nedabū. Pie lodzīņa jāiesnīedz pase, to patur un īzdod caurlaidī. Tad sēžu īlgi un gaidu pavadonī. Beīdzot dzīrdu — to pieprasa pa tālrunī un domāju, ka tūlīt būs jādodas uz centrālciētumu. Nē, uzved 5. stāvā un nodod tur kādam gados vēl jaunam, bet ļoti temperamentīgam, dzēlīgām acīm apveltītam čēkas īerēdnim. Viņš īeved savā kabinetā, apsēdīna, piesola papirosus. Nesmēķēju. Žēl... Tad vālreiz noprasa, vai es esmu es, īzvelk no sava rakstāmgalda kādu papīra lapu un rāda to. Vai pazīstot rokrakstu? Tas ir kāds Jūlija Lāča ar pelēku zīmuli rakstīts jauno dzejnieku vakara atreferējums. Kas tajā rakstīts? Īepazīnīes ar tā saturu, čēkīsts saprot, ka ir

klūdījies. Viņš paraknājas pa citu atvilktni un izvelk no tās ar Jūlija Lāča roku Jaunākām Ziņām rakstītu interviju Čekas gūstā. Uz lapiņas mana atzīme: Corp., kas nozīmē: iespiest ar korpusburtiem. Kā šis raksts radies? Nav jā-melo: Benjamiņam sen., kas jau miris, kādreiz piezvana no politiskās pārvaldes. Lai tūlīt atsūtīt rakstītāju, varot da-būt sarunu ar kādu personu, kas izkluvusi no čekas gūsta Maskavā un dodoties tālāk uz rietumiem. Benjamiņš aici-na atbildīgo redaktoru. Tā būs sensācija avīzei. Ar repor-tieri nepietiks, vajadzīgs kāds, kas prot plašāk patēlot. Vai Lācis brīvs? Nē. Šoreiz viņu tomēr nākas atbrīvot. Iegūto materiālu kollēga plaši iztēlo 4 vai 5 numuros. Tur netrūkst šausmu un zvērību, bada moku un spīdzināšanu. Saturu nevar noliegt. Pasvītroju, ka Lācis to nav rakstījis aiz pašierosmes, bet Benjamiņa sūtīts un uzrakstītais neiz-teic viņa personīgos uzskatus. Bijušais kollēga tai laikā ir jau apcietināts. Manuskripti atrasti Jaunāko Ziņu re-dakcijas nama bēniņos, kur tie pēc iespiešanas bija jāuz-glabā 10 gadus.

Pratināšana par redakcijas darbību turpinās līdz pulk-sten 7 nākamā rītā. Čekistam liekas, ka daudz ko svarīgu esmu aizmirsis, viņš atkal un atkal uzsmēķē un liek apdo-māties, atcerēties. Šādos starpbrīžos pratināmais dzird kā blakus telpā kādu apcietināto cenšas pārliecināt: — Jūs mājā gaida sieva un bērni. Atzīstieties, tad sodu mīksti-nāsim. Ja nē — vai saprotat, kas ar jums notiks? Jūsu bērni paliks bāreņi un tā būs jūsu vaina...

Kas paglābj pratināmo? Varbūt mazdrusciņ tas, kas lik-tenīgo interviju nebiju no savas puses papildinājis, bet vie-tām, kā rakstus koncentrējot parasts, drusku saīsinājis. Kad pēc solījuma par visu klusēt un Rīgu neatstāt, kamēr Maskava dos savu lēmumu, beidzot rīta agrumā izklūstu uz ielas, vēl labu brīdi nespēju ticēt, ka esmu atkal it kā brīvs.

Čekas gūsteknis Jūlijs Lācis apgūlās kaut kur svešā, ledainā zemē.

CILVĒKU MEDĪBAS

NEVARĪGIE PALIGI —
PIE AIZRESTOTIEM LOPU VAĢIEM

Baumas par Hitlera armijas steidzīgu savilkšanu gar krievu rietumu robežu diktē uzmanību. Ja tiešām krievu un vācu karš sāktos, neraugoties uz abu valstu draudzīgajiem nolīgumiem un okupācijas telpas sadalījumu, bez savas aizmugures nodrošināšanas krievi tad neiztiktu. Baltijas telpā viņi vēl nejutās droši — tā tikko okupēta, pilna ar savas patstāvības ideju un svešiniekiem naidīgu noskaņojumu. Klist baumas arī par to, ka čekā gatavo kādus sarakstus. Kādai vajadzībai?

Uzmanīgākie nedzīvo vairs tajās telpās, kur pierakstīti. Brauc uz Jūrmalu vai iet pārgulēt pie draugiem, kuriem nav bijis nekāda tuvāka sakara ar politiku. Šādus klaidoņus savās ģimenēs labprāt uzņem arī bezpartejisko strādnieku ģimenes. Izrādās, ka piesardzība ir bijusi vietā.

Iebraucot 1941. gada 14 jūnija rītā no Jūrmalas Rīgā, redzam: pa ielām steidzīgi braukā krievu smagās mašīnas. Uz šo mašīnu platformām stāv ļaudis, cieši saspiekušies cits pie cita. Apkārt visiem brupoti čekisti, miliči, kompartijas biedri, kas neļauj sarunāties ar gājējiem uz ielas. Tātad cilvēku medības sākušās! Kas notiks ar šiem noķertajiem?

No kāda kioska piezvanu uz Rīgas dzīvokli. Tur esmu apmeties vienā istabīnā, cik to apdzīvojamā platība bez privilēģijām pieļauj. Atbild kāda balss krievu valodā. Nolieku klausuli — skaidrs. Dzīvoklī ir čekisti, tur gaida lamatas. Kur palikt?

Ģildes zālē notiek kāda rakstnieku sanāksme. To rīko komunistu jaunā Rakstnieku savienība, bet ierasties var arī pilsoņu laika rakstnieki un žurnālisti. Tiem jāpārskolojas. Ciemoties atbraukuši kādi tadžiku vai čuvašu rakstnieki, tautību neatceros. Aiz laipnības un pa savam paradumam viesi izcilākajiem latviešu biedriem velk mugurā tādus garus, dzeltenus zīda paltrakus, un tajos ieģērbtie jūtas pagodināti. Izskatās tā, it kā nekas tur laukā nenotiktu.

Tad pēkšņi pie tālruņa aicina vienu no vecākās paauzdes rakstniekiem, kam tagad liels vārds. Kas noticis? Zvanījis bijušais sociālistu deputāts Nikolajs Kalniņš no Torņakalna stacijas un lūdzis viņam palīdzēt. Tur viņš pašreiz aizvests deportēšanai uz Iekšķrieviju. Kalniņš rakstniekam labs paziņa, bet viņš nezina, kā varētu iejaukties tādā lietā un palīdzēt deportācijai nolemtam cilvēkam.

Šis gadījums nonāk pilsonisko rakstnieku paklusās pārrunās, rada satraukumu un rāda, cik stāvoklis pašreiz kļūvis bīstams. Šo rindu rakstītājs, nevienam to neizpaužot, nolemj iet tieši pie ministru prezidenta prof. Kirchenšteina. Viņa kanceleja atrodas bij. saeimas namā. Varbūt, ka izdosies pieklūt.

Pie ieejas sardze. Turpat pie lodziņa jādabū caurlaide, jāiesniedz pase, kas nav vēl apmainīta pret krievu dokumentu. Jāizpilda anketa. Kādā lietā? Personīgi. Ar to nepietiek. Zvana uz augšu un pēc īsas sarunas ceļš ir brīvs.

Uzgaidāmā zālē ienācēju sagaida mūsu pašu Pēteris Blaus, jun. Viņš tur ir tā kā sekretārs vai adjutants. Laipns un smaidīgs. Draudzīgi apjautājas kā bijušam kollēgam tagad klājas? Čābiski! Jārūnā ar veco draugu. Blaus saka pāris līdzjūtīgu vārdu. Jā, prezidents drīz vien būs brīvs. Patlaban viņam kāda telefona saruna.

Pēc pāris minūtēm iznāk prezidents, uzsit uz pleca un ieved savā kabinetā. Apsēžamies. Pacienā ar augļu sulu un steidzas stāstīt, ka vakar bijusi sekmīga diena. Apspriedē ar krievu iecelto Baltijas kara apgabala komandieri (laikam ģen. Bagramjanu) viņam izdevies panākt, ka latviešu karavīrus neizklīdinās pa visu Padomju Savienību un neietilpinās krievu armijas daļās, bet radīs Latvijas teritoriālo korpusu, kas paliks tepat dzimtenē.

— Tas jau pavisam labi. Bet vai tu, draugs, zini, kas šodien te notiek?

Jā, to viņš zina. Viens no vecā Ešmita dēliem jau te bijis. Viņa tēvs bija tuvs un draudzīgs kaimiņš Vīķu muižas centra īpašniekam Kirchenšteina Salacā. Viņš tur bija arī pastāvīgs viesis profesora viesībās Augusta dienā. Tagad aizvests.

— Ko es tur varu darīt? Kā lai palīdzu? Rīt vai parīt sāksies karš ar Vāciju. Krievi tīra un nodrošina savu aizmuguri. Tur nav vairs mūsu zināšana, ne teikšana...

IZSKAŅA

SVEŠO KUNGU MAIŅA — KARJĒRISTA APKAMPIENOS — ARDIEVU, SENO DIENU KOLLĒGAS

Spalgi sprādzieni satricina Meža parku. Nāk viņņveidīgi, cits citu pārspēdami. Asi šķindēdami, birst logu stikli vieglāk celtajās vasarnīcās. Mans draugs un piebaldzēns Arturs staigā pa savas pamatīgi celtās mītnes parketu un priecājas: — Re kā nebirst! Visi logi veseli!... Kad trači puslīdz pāri, izejam apskatīties, kas tur īsti noticis. Uzspridzinātas kaujas patronu noliktavas pie kazarmēm. Krievu pelēkie zaldātiņi ar paceltām šautenēm rokās, kājās stāvot, piebļīvēti uz vaļējām mašīnām, vēl traucas uz Rīgas pusi. Steidzīgi atkāpjas. Kas gan viņiem tā bēgot uzbruks? Svešumā atdzīti, cilvēku bērni vien ir, ko karš aprij tikpat nežēlīgi kā mūsu tautas dēlus un brāļus. Viņiem ir dota pavēle neuzticēties iedzīvotājiem un tie, kas šādu pavēli devuši, arī zina, kāpēc tā nepieciešama.

Kad mašīnas aizbraukušas, gaisā iedūcas aizkavējušās vācu lidmašīnas. Beļ savas granātas uz tukšo ceļu un kazarmām. Pamūkam priedēs. Tur neviļus sastopu labu, izpalīdzīgu cilvēku, skolotāju Liekni, kam esmu pateicību parādā. — Bēgt vai nebēgt krieviem līdz, — viņš vaicā. Gaužām negribētos bēgt, bet izglītības ministrijā bijis diezgan redzamā postenī. — Paliec, — saku, — vai nu zvēri būs... Šis vieglprātīgi dotais padoms vēl šodien smagi guļ uz devēja sirdsapziņas. Liekni un viņa kundzi hitlerieši apcietina un nošauj. Lamatās iekrīt arī liktenīgā padoma devējs, kad viņš pēc sava aizmirstā lietūs sarga ierodas apcietināto vasarnīcā. Viņu izglābj Rigasche Rundschau bij. redaktors M., kas tagad ieguvis spožu uniformu un no agrākiem laikiem zina latviešu kollēgas uzskatus par mazkumtautībām Latvijā. Ulmaņa laikā vēl bija vācu minoritāte. No tās uz neredzēšanos atvadīdamies, vadonis nē-tēmēja tikai uz latviešu šovinistiem, bet domāja taisīt diplomātisku reveransu arī pret krieviem. Hitlera okupācijas laikā arī Latvijā bija minoritātes — žīdi, čigāni, vēlāk būtu arī latvieši. Tās vācu kollēga vairs nedrīkstēja redzēt un

aizstāvēt. Viņa kungu tautas un jaunās Eiropas ideoloģijā tās ir jau nolemtas badam un iznīcībai.

Ejam kājām uz Rīgu. Pie Brīvības pieminekļa ļaužu drūzma un ziedu kaudzes. Vai būsīm atkal brīvi un neatkarīgi savā zemē un valstī? Liekas, daudzi tā domā un jūt. Operas apstādījumos atpūtā nogūlušies vācu karavīri, šautenes saslietas piramīdās, cilvēki staigā pa vidu, nekādas piesardzības. Sasmēķē, sarunājas ar rīdziniekiem kā ar veciem paziņām. Kāda atšķirība no krieviem! Vai tā būtu uz labu? Optimistu pirmajā dienā netrūkst. Laikam šie labirdīgā izskata vācu zēni maz ko vēl zina par kungu tautas necilvēcīgo ideoloģiju, par iznīcināmā zemcilvēka apzīmējumu un to īsto uzdevumu, kas viņiem karā jāveic.

Blakus ar Arturu Bērziņu pa bulvāri iedami, sastopamies ar Benjamiņa meitu Martu — senātora Čakstes kundzi. Viņa vienīgā no Benjamiņu ģimenes pēc lielajām pārgrozībām palikusi Rīgā. Saķer mūs aiz rokas un saka: — Nāciet līdz! Iesim atjaunot Jaunākās Ziņas! — Atbildam, ka aviānieceības mūsu mūžam pietiek. Nevienā redakcijā vairs nestrādāsim. Čakstes kundze neatlaižas — jārīkojas steidzīgi, lai vācieši neiesēžas spiestuvē. Viņa ir vienmēr bijusi simpatiska un labvēlīga pret mums. Pavadīsim līdz vecajai redakcijai un paskatīsimies, kas tur tagad notiek.

Redakcija vecu un jaunu darbinieku pilna. Lielākā daļa tur strādājusi arī pie boļševikiem viņu izdevumos. Visi nezina, ko tagad iesākt. Tikai kāds pazīstams skapradis (ne Zālītis) pašapzinīgi sēž pie galda un ir tur jau vācu valodā uzrakstījis apsveikumu jaunajiem okupantiem: Willkommen in Riga! Viņš zina: nāk jauni kungi — dzelzs jākaļ, kamēr karsta.

Pamanījuši Čakstes kundzi ar diviem pavadoniem, visi priecīgi saskrien apkārt. Nu saimniece mājā! Varēs atkal mierīgi savu dienišķo maizīti pelnīt tāpat kā līdz šim. Žurnālistika taču ir tikai arods kā visi citi arodi. Visi lamā aizbēgušos boļševikus — cik tas parasti un saprotami. Tāpat jau bija jāizturas pret buržujiem, kad boļševiki te ienāca un apsēdās kungu vietās.

Pēkšņi kāds no agrākajiem redakcijas darbiniekiem krīt kādreiz aizgājušam un aizmirstam redaktoram ap kaklu un apbuco viņu tik pamaņīgi kā savu pazudušo un atkal atrasto dēlu! Brrr! apkamptais atraujas. Iekšēja balss viņam saka:

tā nav dzejnieka aizrautība, tā ir karjērista apķērība. Veiklais kollēga ir nodomājis, ka tie divi atvestie nu atkal iesēdīsies savos bijušos krēslos un vadīs redakcijas darbu. Vairāk jau no vecajiem nav atlicies.

Tā ir pēdējā reize, kad šo atmiņu autors ceļ savu kāju Jaunāko Ziņu redakcijas telpās. Ardievu, seno dienu kollēgas! Cilvēki ir dažādi, raksturi dažādi. Nav gudri tiesāt un savu patiesību droši stādīt pāri visam citam — tā vieta pieder cilvēcībai. Vēlu jums visiem, kas vēl dzīvē esat, tikai visu labu.

Cik tas jauki, ka Jaunāko Ziņu numurs nākamā dienā neiznāca, kaut arī abi vecie redaktori tam nebūtu savus pirkstus pielikuši. Kādreiz mīļas avīzes vārds izglābās no jauna kauna traipa. Kroders Brīvās Zemes redakcijā bija jau aizsteidzies priekšā, otru koncesiju vācieši nedeva un ja arī būtu devuši, Čakstes noteikti demokratiskie uzskati nespētu pakļauties Hitlera diktātūrai un necilvēcībām. Kroderu pašu kā aizdomās turētu nacionālistu drīz izmet no redakcijas, Brīvo Zemi slēdz (ne vācu okupanti zemi par brīvu dos, ne zemei dos brīvību) un vietā izdod hitleriešiem pakalpīgo, ar Gestapo ziņu izveidoto Tēviju. Nacionālsociālisma sapņus izsapņojušie latviešu patrioti, pārkonkrustiešus ieskaitot, nu var saldsēri dziedāt Blaumapa vārdiem:

Ardievu nu, mana jaunība,
Ardievu, ardieviņu, mīlā...

Lai izvilktu kailo dzīvību, bijušais redaktors ir priecīgs, ka Hitlera laikā var pārdot savus Benjamiņu dāvinātos zelta pulksteņus un paliek lielu paldies parādā draugam Otim Krollam par saņemto honorāru un izdotām grāmatām, ko prātīgi cilvēki nepērk. Patiesas draudzības iesakņojas grūtos brīžos, un tās ir vērtīgs ieguvums. Dzīve kļūst bagātāka.

AUTORS RUNĀ PAR SEVI

DAINU STILS — KLUSA SAPRAŠANAS —
PUIKA UZ AVIŽLAPAS

Vai pieklājas runāt pašam par sevi? Jā un nē. Ja runātājs vai rakstītājs ir personība ar dziēiem nopelniem, kas tautai pareizi jāsaprot, tad vēlāma un noderīga viņa autobiografija. Ja tā nav — kāda tad lasītājiem vai klausītājiem var būt interese par svešu cilvēku vai viņa tirgū iznesto dzīvi?

Šīs grāmatas autors sevi droši un atklāti ieskaita otrā kategorijā. Ja nu viņš tomēr neievēro paša cienīto aturību un uzdrošinās teikt dažus vārdus par sevi, tad tas notiek, lai grāmatā nepaliktu pavisam tukša vieta, kur viņš kādreiz atradies.

Vai autoram, kas, avīžniecībā iegrimdams, brīvprātīgi savu mūžu samainīja sīknaudā, bija kādas izcilākas spējas šinī darbā? Laikam gan ne, vismaz viņš pats nevar tādas atrast. Dainu stils — koncentrēts saturs, vienkāršota izteiksme, ko viņš, pēc Skalbes domām, ievadis latviešu avīžniecībā, jau nebija nekāds izgudrojums, bet nenovēršama nepieciešamība. Agrāk redaktori un ievadnieki gatavoja metriem garus rakstus, ar „Turpmāk vēl“ tos nogrieza, kur nācās, ar diviem vai trim tādiem palagiem bija numurs pieklāts un pieprātots. Tā rakstīja Stumbers, Ārons, Prātkopis, Jankavs un citas tā laika slavenības. Ka peikas avīzītē nebūtu pieticis vietas vienam tik pamatīgam rakstam. Tur nācās iedabūt ziņas par visu, kas sabiedrībā, kultūrā un politikā interesē lasītājus. Lai to panāktu, redaktoram rūpīgi jāizspiež visi ūdeņainie sūkļi, jāapcērpj vietām pat vārdu galotnes, jāatrod, jāizceļ būtiskais. Kad kaut cik pierod, tas nemaz nav tik grūts uzdevums, ka katrs aroda pratējs to nevarētu veikt.

Visos 20 gados šis redaktors uzraksta tikai vienu vienīgu ievadu — Bermonta laikā kādu patriotisku jūsmu par tām pašām trim zvaigznēm. Šīs jūsmas labad armijas štābs to novelk 10.000 eks. un izdala frontē, bet autors pareizi domā, ka no viņa nekāds īsts ievadnieks neiznāks un ar to apklust.

Darba dziņa, varbūt pat apmātība laikam gan ir tā īpašība, kuras dēļ Benjamiņš šo redaktoru ieskata par sev tuvāk pievācamu. Darbu bez stundām un noteikumiem, darbu, kam cilvēks nedalīti atdod sevi visu, Benjamiņš cienī un vērtē ļoti augstu — viņš pats jau tā dzīvo un strādā. Te nu rodas tāda kā radniecīga saprašanās, kas pastāv gadu desmitus. Kopēja ir arī nemitīgā tieksme nesamierināties ar sasniegto, nesastingt šablonā, bet meklēt arvien jaunus, pilnīgākus veidus darbam. Vecais kungs te savu redaktoru gan uzmanīgi un piesardzīgi bremsē, bet meklētāja nemiers viņam patīk, ir pašam tuvs. Visu šo laiku abus šķir tikai viena ārēji nemanāma uztvere: izdevējam darbs ir līdzeklis īstajam mērķim, redaktoram darbs kļūst par pašmērķi. Viņš neprasa, ko no darba tik izdevīgos apstākļos varētu sev iegūt. Varētu jautāt: ja nu pirmā vietā nestāv materiālais guvums — arvien prāvāka alga — kāds cits dzinulis tad rosina darbu? Jāsaka, ka tas ir kaut kas līdzīgs sacikšu skrējējam sporta stadionā. Koncentrēdams visu savu gribu un spēkus vienā dziņā — tikt konkurentiem priekšā, un izjusedams to kā augstāko atalgojumu, arī sportists savā aizrautībā tad maz domā par materiālo atalgojumu. Žurnālists, kad viņš pilnā mērā atdodas savam darbam, viegli var kļūt šādam sportistam līdzīgs un priecāties kā bērns, kad viņa darbs liekas aizskrējis citiem sacensības dalībniekiem priekšā.

Benjamiņš drīz pamana, ka šis darbinieks cienī patstāvību, uzņemās atbildību savos uzdevumos. Šīs īpatnības viņš neierobežo, bet tikai ar vienu noteikumu: avīzes un žurnāla metieniem nemitīgi jāaug. Ja tas notiek, visas darbā nodarītās kļūdas saraucas sīkas un maznozīmīgas — pats galvenais ir sasniegts.

Brastiņu Ernests, vākdams tautas māņus, kādreiz saticis šo rindu autora vecmāti. Viņa pastāstījusi, ka māte no puikas gribējusi izskolot kārtīgu mācītāju, tāpēc pēc kristībām vajadzējis viņam pagalvī nolikt kādus svētus rakstus, bet tai brīdī pie rokas nav pagadijusies ne dziesmu grāmata, ne pusbibelīte un viņa steigā zem spilvena pašāvusi avīzi. Tā nu iznācis, ka nabaga puikam avīžnieka krusts jānes vai visu mūžu, kaut gan viņš sevi nekad nav noturējis par istu avīžnieku.

BENJAMIŅŠ ŠODIEN

DROŠAKĀ VIETA, KUR DZĪVOT PĒC NAVES

Cilvēka dzīlākā vēlēšanās ir nepazust, neizbeigties kāpatumsā. Viņš grib vai nu dzīvot kaut kur augšā labāku dzīvi, vai tepat apakšā — savas tautas piemiņā, Benjamiņš savā zemes dzīvē neinteresējās par to, kas kādreiz varētu būt tur augšā aiz zvaigņēm, viņam nebija laika tik neaktuālam jautājumam, un viņa konkrētā domāšana tādās spekulācijās vispār neielaidās. Pietika ar to, ko mācītājs pasaka tādos gadījumos, kad vispār pieņemts paradums prasa viņu aicināt mājās.—Par debesu lietām nav vērts vīrs zemes galvu lauzīt, tāda bija viena no vecā kunga mūža atziņām. To var saprast, viņš apzināti un neatlaidīgi koncentrējās tikai vienam vienīgam mērķim — naudai.

Tikpat saprotami ir, ka šis izcilais darba vīrs nevēlējās, lai viņa vārds un sasniegums it kā pelus vējā ārdot, zūd no ļaužu piemiņas. Tieksme sevi cienīgi saglabāt izpaudās jau greznas Benjamiņa 75 gadu jubilejas grāmatas izdošanā un mākslinieku gleznotos, svinīgos portretos.

Kur ir Antons Benjamiņš šodien savā tautā — dzimtenes vai trimdas tautā? Kur dzīvo viņa gaišā un cildenā, tautas cieņas un pateicības glabātā piemiņa? Kur ir dzīviem, neizdzēšamiem burtiem ierakstīts Benjamiņa vārds, viņa mūža un darba simbols?

Tiesa, svešas ideoloģijas veltnis nesaudzīgi veļas pār latvju zemi un tautu, censdamies iznīcināt visu, kam kāds sakars ar pilsonisko Latviju. Nevienš Benjamiņa nekustāmais īpašums, iemīļotos Valdeķus ieskaitot, vairs nenes viņa vārdu, nemin viņa darbu. Benjamiņa kapu uzkalns Meža kapsētā ir pamests, aizmirsts, aizaudzis ar smilgām un nezālēm. Nevienam nav ienācis prātā, nav ierunājusies sirds, lai šo vietu kaut cik notīrītu un apkoptu. Nevienam nav bijis tā mazumiņa klusas pateicības. Kapu kopas iegrimušas, grūti vairs atrodamas. Granīta blūķi, kas apņēma un saturēja paaugstinājumu, izlauzti un pazuduši. Rīdzinieki runā, ka tagad uz tiem stāvot Ļeņina piemineklis bijušā Brīvības bulvāra sākumā. Cik tas zīmīgi! Iegūtais

nesastingst, nesaglabājas, manta ceļo, grib piederēt tam, kam vara, neprasot pēc tiesībām.

Drošākā vieta, kur dzīvot pēc nāves, ir cilvēku sirdis. Tur var ieiet un uzturēties tikai ar morālām tiesībām. Tās atbilst visā dabā ieguldītai likumībai — ņemt un dot. Vai kristiānisms nu jau 2000 gadus māca ko citu? Cik šodien ir kristiešu? Cik veselīgo egoistu?

Kur ir tās šķietamās vērtības, ko Benjamiņš veselīga egoisma ceļā centās iegūt mūsu tautā? Kāds šai tautai viņas traģiskajās likteņstundās no tām radās atbalsts? Kā ar tām ir veicināta cīņa par Latvijas brīvību? Vai tam bēglim, kas nometnēs cieta badu, tam leģionāram, ko aizmirs un pazemoja aiz dzeloņstieplēm, šodien var būt kāda griba vai pienākums likt savu dzīvību ķīlā, lai Latvijā juridiski restaurētu Benjamiņa daudzos īpašumus? Viņa kapitāli guļ ārzemju bankās. Tās pildīs likuma pantus un neprasis pēc morālām tiesībām tajā brīdī, kad likuma atzītajiem mantiniekiem izdosies kaut cik saprasties savā starpā.

Materiālo vērtību koncentrācija kādas atsevišķas personas rokās pati par sevi nav ne peļama, ne slavējama parādība, bet gan pavisam normāla pavadone spēcīgu un darbīgu raksturu attīstībai šajā virzienā. Rietumu pasaule ar savām vaļīgām privātā īpašuma tieksmēm un patīgo sacensību saimnieciskā dzīvē tomēr pazīst augstskolas, pētniecības institūtus un mākslas krātuves, zinātnes, mākslas un izglītības veicināšanas prēmijas, kas ar cieņu nes savu dāvinātāju vārdus un kalpo cilvēcei vēl ilgi pēc šo ievērojamo naudas magnātu izešanas no dzīves. Viss atkarīgs no tā, kā bagātības ieguvējs savu mūža guvumu izlietā tālāk.

Un tomēr spilgti egocentriskais vadmotīvs visā Antona Benjamiņa dzīvē un darbā nemazina viņa spēcīgo, izcilo personību. Tās izaugsmi cauri septiņiem gadu desmitiem pāri visiem šķēršļiem un grūtībām iezīmēja stipra griba, neatlaidīgs darbs, nesajimšana zem nedienu triecieniem un visu laiku viens noteikts mērķis.

Nabaga atraitnes dēļs, ko māte blakus skopai maizes kulītei ziemas puteņos ar ragaviņām velk uz pirmo skolu. — 12 gadus vecs zēns, kas gađa tirgū par mātes iedotām 20 kapeikām sīrupa vietā nopērk kalendāru un, bāriena

bīdamies, turpat pieteicas lopu uzpircējiem par dzinēju, tā šīs 20 kapeikas atkal nopelnīdams. — Kusls, izstīdžējis jauneklis, kas reizē cīnās ar diloni un nabadzību, bet nesabrūk izmisumā un bezcerībā. — Savam liktenim pamests, vāji atalgots lauku skolotājs, kādi kādreiz vasaras brīvlaikā gāja sēnes lasīt vai pie saimniekiem piepelnīties, lai izvilktu dzīvību. Ģimenei pieaugot, Benjamiņš mēģina dažus grašus piepelnīt ar rakstniecību un žurnālistiku. Kad ar to nepietiek, viņš kļūst lauku tirgotājs, kļūdās un bankrotē, bet nesabrūk arī šajā nelaimē. Viņš pārceļas uz Rīgu un turpina smago cīņu par dzīvi. — Sīks, atkal vāji atalgots laikrakstu līdzstrādnieks, kas darbā izlaužas līdz redaktoram, tad kļūst savas kapeikas avīzītes izdevējs, ko lielie kollēgas vēl neņem nopietni. Tā pienāk pirmais pasaules kaŗš, kad darbs, drosme, apķērība un arī prāvs procents laimes Benjamiņu uzmet viņa virsotnē — viņš izvelk savu lielo laimestu. Latvijas laiks viņa stāvokli, veikli manevrējot, tikai nostiprina. Nabaga atraitnes dēls nu pats savā greznā pilī var galvā uzlikt spožu, no īstiem latiem kaltu, kaut arī neredzamu preses karaļa kroni. Prezidenti, ministri un deputāti pēc preses galma interesēm aicināti, sēž pie viņa galdiem. Ārvalstu sūtņi — baroni, grāfi, ekselences jūtas pagodināti, saņemot preses karaļa ielūgumus rautos vai kokteiļu partijās. Naudai līdz nemanot ir ieradies oficiālais gods un uz ārieni kautrīgi paslēpta vara. Kā lai nenotic naudas varēnībai? Kā lai to netur ciet līdz pēdējai iespējai?

Benjamiņa fata morgana ir izgaisusi līdz ar viņu pašu. Kaut arī no tās mūsu vecā, labā kunga piemiņai nekas vairs nav pāri palicis, šo rindu rakstītājs pēc kopīgā darbā pavadītiem gadu desmitiem viņa vārdu piemin ar patiesu cieņu un dziļu pateicību par spēcīgas darba dzīves neaizmirstamo paraugu.

Kāda pasaka šodien stāsta: Reiz dzīvoja darba vīrs, kas no nabadzības tika pie miljoniem, bet nekļuva tik bagāts, lai ieietu savas tautas sirdī. Tur palika tukša vieta, un aiz viņa arī palika tukšums.

UN TALĀK?

AMATS VAI SŪTĪBA — TRIS CEĻA ZIMES

Tālāk dzīvē ejot, jābalstās uz tām atziņām, kas gūtas līdzšinējā ceļa posmā. Vai tās ir jau drošs, nemainīgs pamats visai nākamībai? Ne! Viss plūst, viss mainās, viss nerimtīgi mirst un dzimst. Visa ārējā esme ir tikai norise. Bet cilvēkam dažkārt ir jābūt kā tai sīkajai bitei, kas, gudri pildīdama dabā ieguldīto likumību, tumšai un bargai ziemei izdzīvo cauri no tā medus krājuma, ko vasaras saulainajās dienās savākusi savās šūnās. Cilvēkam tas ir atziņu medus. Rūgts vai salds, ar sirdi vai prātu iegūts vienlīdz noderīgs dzīves ziemā. Ko tas saka bijušam žurnālistam? Vispirms pamatdomu par divvienību: nav brīvas preses bez brīvas tautas. Nav brīvas tautas bez brīvas preses.

Pats pirmais noteikums presei, kas grib būt lasīšanas vērta, tai jābūt brīvai no politiskiem žņaugiem. Hitlera propagandas ministrs Gebelss kādreiz ciniski teica: — Es dirigēju presi tāpat, kā dirigents, kas vada lielu orķestri! — Kas lai saskaita, cik sīkāki preses komandieri ir centušies viņu atdarināt. Staļina kultu necēla tikai uz asiņainu teroru — tā pamatos čakli lika arī tautas apsveikumus. Diktatora 70 g. jubilejā šādu apsveikumu sanāca tik daudz, ka Pravda tos diendienā iespieda 22 mēnešus — no 1949. g. decembra līdz 1951. g. oktobrim. Vai mums un mūsu presei tādi apsveikumi bija sveši? Vai mūsu lasītāji nezināja kā tie rodas un cik sver to patiesā vērtība? Preses kalpinātāju argumenti ir visur līdzīgi, kaut katrs režīms tos izteic saviem vārdiem. — Nevar būt runa par preses brīvību sociālisma naidniekiem, — saka Višinskis par Padomju Savienību. — Nekad presei nevar atļaut privātas intereses celt pāri sabiedrības labumam, saka Ariass Salgado par Spāniju. Un kaut kur citur teica: Nekad mēs neļausim presei šķelt tautas vienību... Skaisti runāja par to vienību, ko ar spaidu līdzekļiem vēl neviens un nekur nav sasniedzis. Nedzīva, uniformētai lellei līdzīga, garlaicībā izkalтусi prese nespēj saistīt sabiedrības interesi, gūt lasītāju uzticību un simpatijas.

Brīvas tautas nacionālā un politiskā mītne ir demokrātija — bezprivilēģiju sabiedrība ar neierobežoti vēlētu parlamentu, ar tautu — valsts varas nesēju. Vai tā ir vispilnīgākā un negrozāmā cilvēku sadzīves forma? Nē. Nākamībā cilvēks radīs vēl citas, pilnīgākas formas, piemērotas savam laikam un savas apziņas līmenim, bet šodien demokrātija ir cilvēka brīvībai, morālai un sociālai taisnībai vistuvākā iekārta. Vai tai trūkst savu nepilnību? Vai mūsu bērna gadu parlaments neslimoja ar savām masalām ar partiju egoismu, ar krustdēlu būšanām, ar veikaliem uz valsts rēķina, kādus netikumus vēl trimdā kā tumšas ēnas nes līdzī daži vecie parlamentārieši. Tas bija un ir un tomēr parlamentārisms spēj pieaugt, nobriest, noskaidroties.

It kā gribot parlamenta kaites nomazgāt, diktūtūra līdz ar netīro ūdeni izlej pašu bērnu no vannītes. Aizsietu muti tas iekrīt dziļos dubļos. Viens vēl sola un grib domāt par savu tautu, bet viņš to vairs neredz un nesadzird. Ciešā lokā viņu ielenc un tur tie, kas domā tikai par sevi — par savu varu, slavu un mantas sagrābšanu. Prese ir nožņaugta, tā vairs nespēj pildīt savu sūtību, savu sirdsapziņas pienākumu pret tautu un valsti. Tad atveras mūsu īsā brīvības sapņa tragiskais kaps.

Nāk jauna paaudze, jauni preses darbinieki. Ko viņiem lai saka vecais?

Ne prātīgo praktiķu galvās dzimst domas un idejas par cilvēka un viņa sadzīves veida pacelsmi augstākā cilvēcībā — tās nes jauno ideālistu drosmes un degsmes apgarotās sirdis. Tās dziļāk izjūt tautas kopību, asāk sacēlas pret apspiestību un netaisnību, nebaidīdamās ziedoties gaišākai viskopas rītdienai. Katra ideja, katra trimda ir mirusi, ja tai pietrūkst šo skaisto, cildeno ideālistu. Nenogrimt sīkajos darbos, ikdienā nezaudēt zvaigznes — to spēj tikai jaunā maiņa.

Tā jaunā, patiesi brīvā un drošā Latvija, uz kuŗu jāvēršas trimdinieka skatiem, nav meklējama ne tagadnē, ne pagātnē. Velti raugās atpakaļ un nopūšās, vai sevi ar zobenu drošina tie, kuŗu politiskās domāšanas pulkstenis apstājies 1944. gadā. Augstie politiskie posteņi un zaudētie saimnieciskie objekti dzimtenē vairs negaida tos, kuŗi par tiem

klusībā sapņo. Viņi necīnās par savas tautas mītni ar jaunu veselīgāku kodolu, bet — paši par sevi. Teiksim vēl vairāk: uz liktenīga karu lielceļa, pa kuŗu divas lielas agresīvas un nesaudzīgas tautas braukā ar savām bruņu mašīnām, mazajām un miermīlīgajām tautiņām nav nekādu cerību ilgāku laiku kopt savus jaukos, rūpīgi iežogotos puku dārziņus — kamēr tie nav droši iekļauti saimnieciski un militāri vienotas Eiropas brīvvalstī. Mūsu tautas jaunā mītne jāizsapņo un jāizcīna šādā aspektā. Tā, kas bija, deva tautai ļoti daudz: vairs nesalaužamu nacionālu un valstisku pašapziņu, veselīgu mācību salīdzināt demokrātiju ar diktatūrām nākotnes izvēlei. Mocekļu un kaŗotāju galvas par to nav velti noliktas. Trimdas žurnālistam jāklūst cīnītājam par jaunu konstruktīvu ideju. Ne ar sīkām destruktīvām ķildām par bijušo un neatsaucamo, bet ar skaistu sapni (kāds 1905. gada trimdai bija neatkarīgā Latvija) sabiedrības domu tuvināt idejai par Eiropas tautu kopvalsti, nodrošinātu ar mierīgas dzīves garantijām vēl citos patiesi demokratiskos spēkos, kādi jau ir un var rasties nākamībā. Uz šo pusi tagad diezgan noteikti rāda Eiropas politiskās attīstības ceļa zīmes.

Būt žurnālistam nav tikai amats maizes pelnīšanai, tā ir sūtība tautas likteņceļā. Ne tikai visjaunāko ziņu, vis-saistīgākās lasāmvielas sniegšana, bez kuŗas presei trūktu lasītāju. Tā ir nemītīga cīņa pret zemo, nebrīvo, netaisno cilvēkos un viņu attieksmēs. Pozitīvo spēku modināšana, iecietīgas saskaņas veicināšana visu vadītāju spēju virzīšanā uz vienu kopmērķi — brīvas tautas ziedošu nākamību.

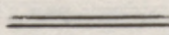
Nav nekas bīstams, ja presi ietekmē peļņas pamudinājumi — tie laikrakstu pietuvina tautas vairākumam, liek saprasties ar to, dod domām, ierosmēm un idejām plašākas saknes, lasītāju kontroli un atbalsi. Partiju prese aug savas politikas pukšpodos. Tai sava loma un uzdevumi, bet trūkst iespējas plašāk plesties un zarot uz visām debess pusēm. Ja tā kļūst sektantiski neiecietīga, īsredzīgi kašķīga, tad tās loma var izvērsties negatīva tautas dzīvē. Ar diktatūras dzirkļēm sagraizīta un pazemota prese ir kā nokaltusi, nedzīva puķe, kuŗas stumbrs un kailie zari dreb vējā, bet zieds vist varas nesēju vāzē.

Preses sūtība ir nerimtīga cīņa par trim ceļa zīmēm,

kas norāda uz vienu un to pašu virzienu: par gara brīvību, par sociālu taisnību, par augstāku cilvēcību.

Šīm zīmēm ir nacionāls, valstisks un morāls kodols.

Jums, draugi, kas šodien ejat vai rīt sāksit savas avīžnieku gaitas, kāds no tām aizgājis kollēga vēlas šīs sīkās atziņas atstāt kā labi un sirsnīgi domātu novēlējumu.

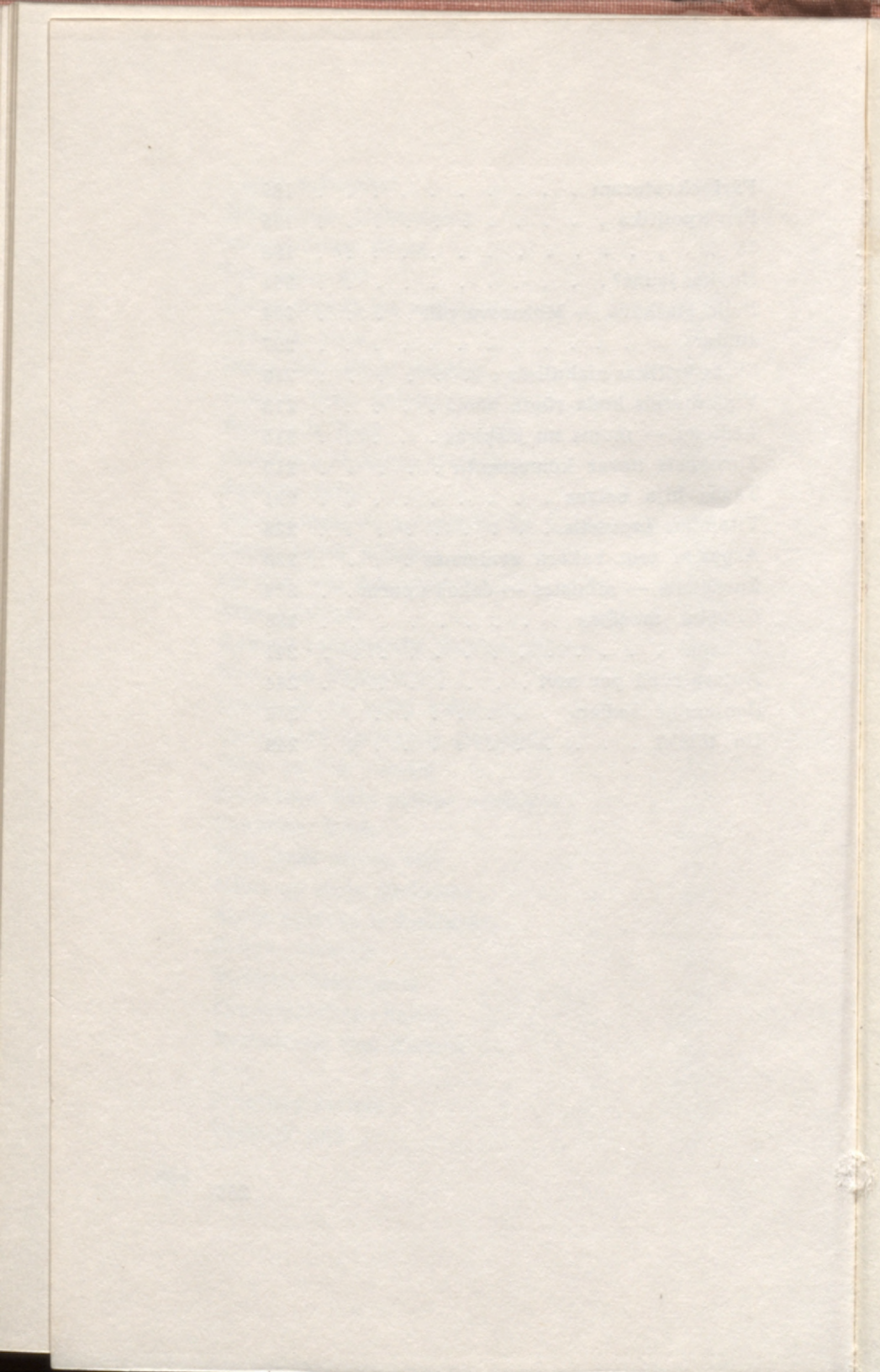

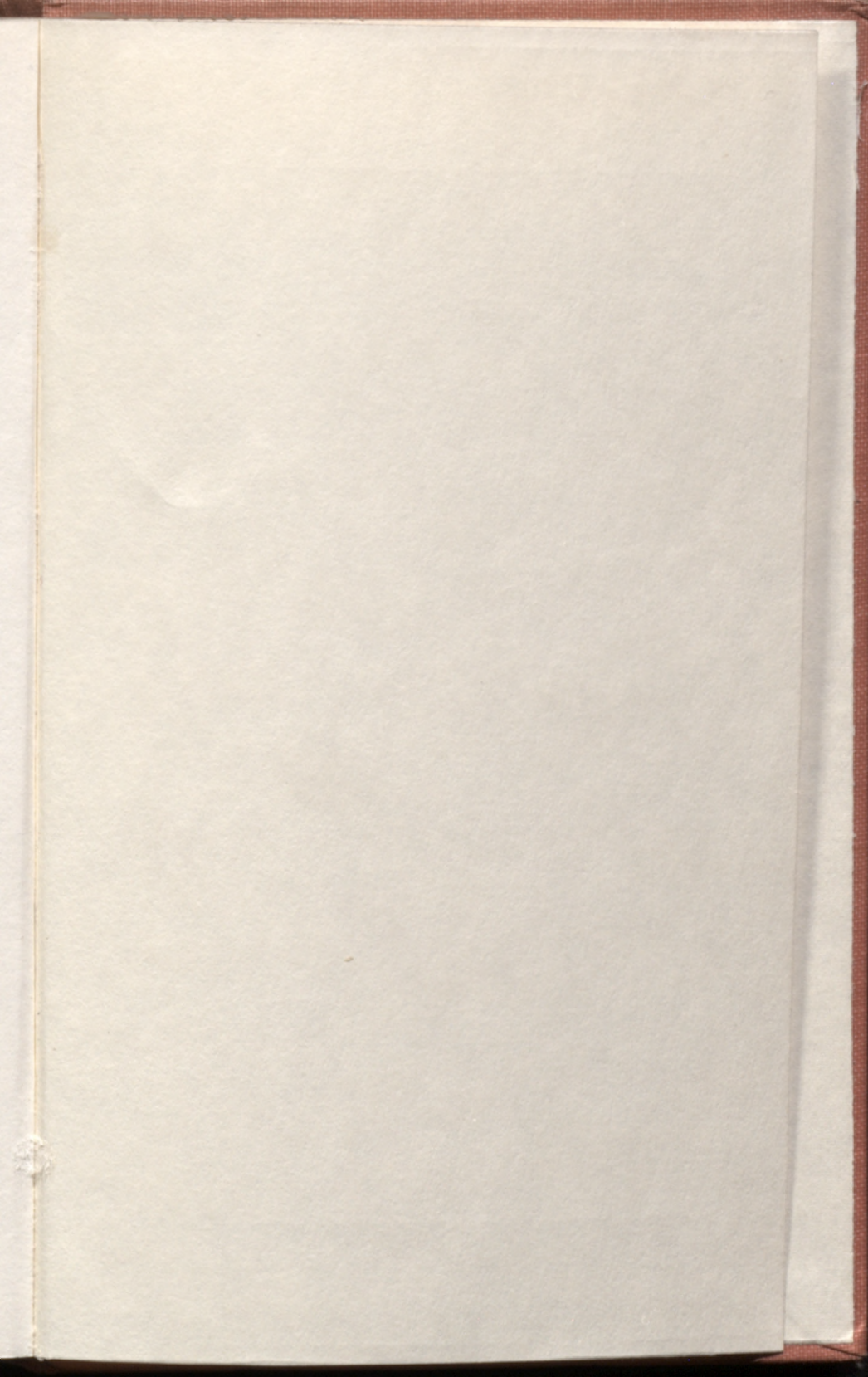
SATURA RĀDĪTAJS

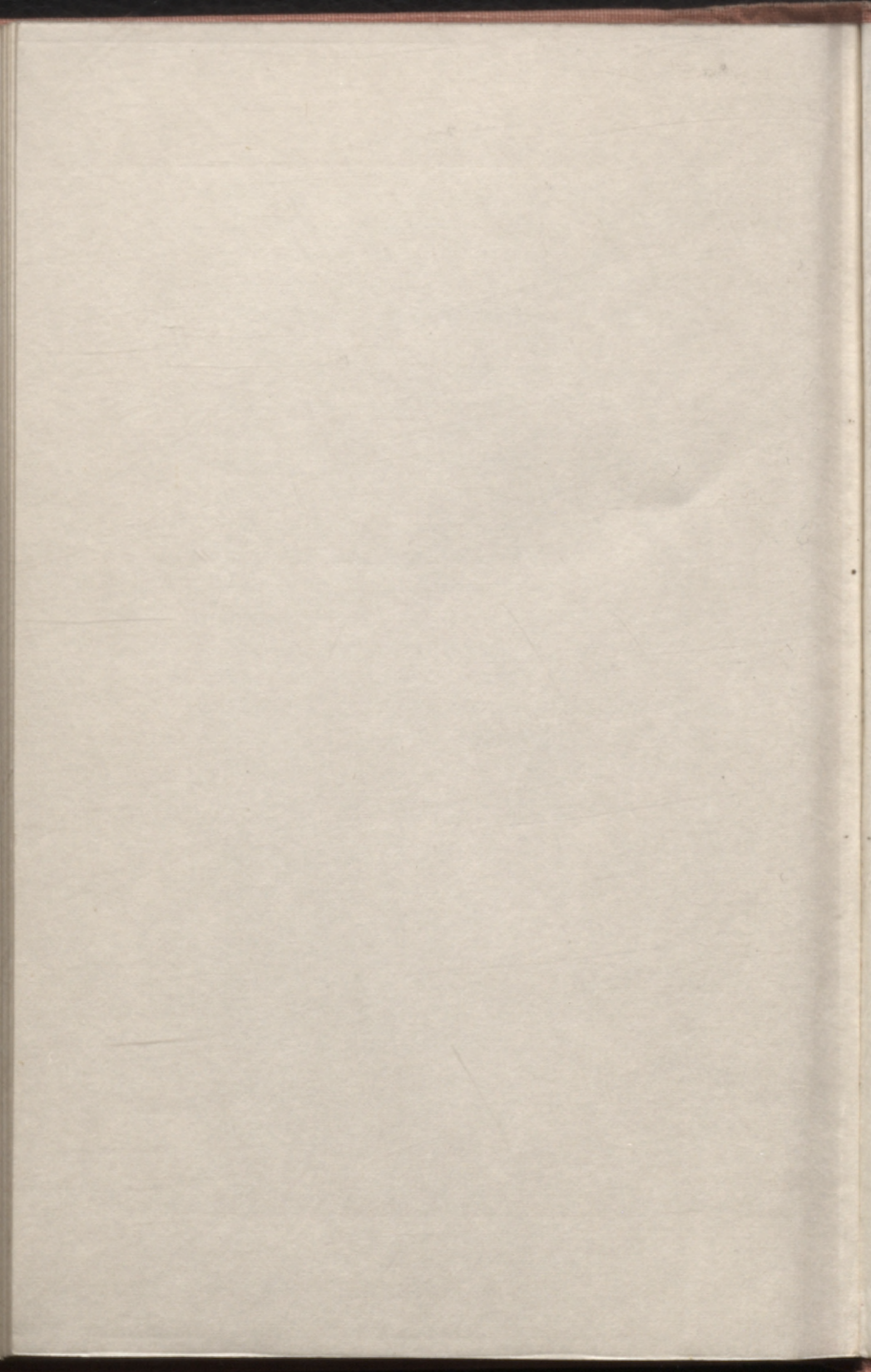
Atspīdumi sasista spoguļa šķembās . . .	7
Kapeikas avīzīte	9
Nejauša sastapšanās	15
Vecais kungs	17
Kā rodas žurnālisti	24
Trīs reportieri	27
Divi dažādi Pēteri	30
Smēķētājs un šnabotājs	33
Bermonta mēnesis Rīgā	36
Prezidents vai nodevējs	39
Mīlie kaimiņi	42
Drusku vīzdegunīga pilsētniece	45
Ko lasa vairākums	50
Satelīts Atpūta	53
Viesos kaimiņu valstīs	56
Savdabju apciemojumi	61
Jāpūnaks Zilā kalnā	66
Sirds un saules dzejnieks	69
Pielipusi dzeja	75
Mainīgs mākoņu daudzums	78
Preses balles	81

Laupi salaupīto!	84
Dižciltīgais piebaldzēns	86
Mans atmiņu dārzs	90
Pie balto āzi	93
Dzīve maiņās un skaistumā	96
Turaidas roze	99
Zeme, kur Jēzus staigāja	103
Ļaujiet man dzīvot!	107
Fābu pils Rīgā	111
Ciemā pie Maksima Gorkija	114
Aglonas torņi	116
Nošauj mani — es negribu iet uz skatuvi!	122
Dāma baltā villainē	125
Uz Nīcu pēc dziesmām	128
Rīgas galvas	132
Izcilākā saimniecība Baltijas valstīs	135
Divi otas lielmeistari	137
Dzejnieks ar balto kaklasaiti	141
Rakstniekā apslēptais gleznotājs	143
Divu autoru romāni	146
Dzejnieks, kam pielipa anekdoti	149
Fanātiķu tracis	152
Divi lielie darba vīri	154
Mīlas un sāpju dzejnieks	157
Šitais numurs ir konfiscēts	161
Rakstu rotātājs	163
Viltotais dokuments	165
Divi mūži skaņu dailei	169
Nerimtīgais Don Kichots	172
F A	175
Praktiskā ievirze	178
Vadonis nāk	183

Pāri ekvatoram	189
Privātpolitika	196
75	198
Nu, kas jauns?	201
Balle Maskavā — Morozova pilī	204
Juniors	207
Skats kritikas aizkulisēs	210
Viņš divreiz koda rūgtā ābolā	213
Ardievu — mums nu jāšķiras	215
Žurnālists uzvar komersantu	219
Tādas bija beigas	221
Vitamīnu pravietis	226
Aspazija zem vakara zvaigznes	229
Žurnālists — ministrs — čekas upuris . .	234
Cilvēku medības	238
Izskana	241
Autors runā par sevi	244
Benjamiņš šodien	246
Un tālāk?	249

25.-

3.80

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTĒKA

0306124957

